الیه یصعد الکلم الطیب والعمل الصالح یرفعه

ایزد پاک یکتا را ستایش و نیایش سزاست که گنجینه ایست همین گفتار مردان خدا بل
همین اسرار برگزیدگان کبریا و دُرِّ شهوار بحر معرفت و رازی تابنده سپهر حقیقت موسوم به

مقالات الصوفیه

۱۳۰۱

ساختهٔ حضرت شاه محمد کاظم قلندر علوی پرداختهٔ جناب شاه [illegible]

باشارت منشی محمد عبدالحی عرشی

در مطبع حافظ محمود حسن واقع لکھنو طبع شد

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد خدائی که از نوع البشر انبیا را برگزیده و اولیا را متابع ایشان گردانید و پس از نعت
رسولی که بکمال محبوبیت بدرجه خاتم النبوتی رسید و در دنیا و عقبی هادی مضلان
و شفیع عاصیان گردید میگوید فقیر راهی بنده درگاه باطلی تراب علی ولد حضرت
قدوة العارفین ودر الکاملین زبدة المحققین و الموحدین کالشیخ الاکبر بلقب الغیب
بصاحب السر شاه محمد کاظم قلندر العلوی قدس الله سره الانور که این مختصریست
مشتمل بر اقوال بزرگان دین و کلام اولیای پیشین مستنبط از کتاب تذکرة الاولیا
و نفحات و رشحات وغیره که اکثر از آن در ابتدای حال حضرت قبله گاهی و کعبه کماهی
موصوف از تذکرة الاولیا برای تعلیم مریدان و تلقین طالبان بر چیده بودند چنانچه از اول
کتاب تا آخر قول منصور حلاج بعینه و بتمامه همانست و از قول ابو الحسن خرقانی
تا آخر کتاب استخراج کرده این خاکپای درویشانست که بعد وفات حضرت والد
مرحوم اتفاق افتاد و بمقالات الصوفیه نام نهاد امید از خوانندگان و فائده یابندگان آنست

اول جناب حضرت صاحب اقدس سرہ بفاتحہ یاد آرند بعدہ بنام مقبولیہ دست بعابر دارند

تا فیضیاب و داخل ثواب شوند

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ

اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ
محمد واسع رحمۃ اللہ علیہ حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ ابو حازم مکی رحمۃ اللہ علیہ
عتبہ بن الغلام رحمۃ اللہ علیہ رابعہ بصری رحمۃ اللہ علیہا فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ ذو النون مصری رحمۃ اللہ علیہ
بایزید بسطامی رحمۃ اللہ علیہ سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ شقیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ
احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ داؤد طائی رحمۃ اللہ علیہ حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سلیمان دارانی رحمۃ اللہ علیہ حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ تستری رحمۃ اللہ علیہ
معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ سری سقطی رحمۃ اللہ علیہ فتح موصلی رحمۃ اللہ علیہ
احمد خوارزمی رحمۃ اللہ علیہ احمد خضرویہ رحمۃ اللہ علیہ ابو تراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ
یحییٰ معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ یوسف ابن الحسین رحمۃ اللہ علیہ
ابو حفص حداد رحمۃ اللہ علیہ حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ احمد عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ
عبد الرحمن حسین رحمۃ اللہ علیہ جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ عمر ابن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سعید خراز رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن نوری رحمۃ اللہ علیہ ابو عثمان حیری رحمۃ اللہ علیہ
ابو محمد رویم رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابن عطا رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ بن جلا رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم بن داؤد رقی رحمۃ اللہ علیہ یوسف اسباط رحمۃ اللہ علیہ ابو یعقوب نہر جوری رحمۃ اللہ علیہ
سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ ابو محمد مرتعش رحمۃ اللہ علیہ ابو عبد اللہ محمد بن الفضل رحمۃ اللہ علیہ

ابوالحسین نوری رحمۃ اللہ علیہ محمد بن علی حکیم ترمذی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابوبکر وراق رحمۃ اللہ علیہ
عبداللہ منازل رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی سہل اصفہانی رحمۃ اللہ علیہ ابوالخیر نساج رحمۃ اللہ علیہ
ابوالخیر اقطع رحمۃ اللہ علیہ ابوحمزہ خراسانی رحمۃ اللہ علیہ احمد بن مسروق رحمۃ اللہ علیہ
عبداللہ بردعی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ مغربی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ
ابوبکر کتانی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابومحمد حریری رحمۃ اللہ علیہ حسین منصور حلاج رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ عبداللہ مبارک رحمۃ اللہ علیہ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ
ابوالحسن خرقانی رحمۃ اللہ علیہ ابوسعید ابوالخیر رحمۃ اللہ علیہ ابراہیم خواص رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم شیبانی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر طمستانی رحمۃ اللہ علیہ ابوحمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ
ابوعمر نجیب رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ممشاد دینوری رحمۃ اللہ علیہ ابوالحسن الصباغ رحمۃ اللہ علیہ
ابوبکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی ثقفی رحمۃ اللہ علیہ
ابوجعفر خالدی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی رودباری رحمۃ اللہ علیہ ابوالحسن حصری رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ اسحٰق کازرونی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابوعثمان سیاری رحمۃ اللہ علیہ ابوعثمان مغربی رحمۃ اللہ علیہ
ابوالقاسم نصیر آبادی رحمۃ اللہ علیہ ابوالعباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ ابونصر سراج رحمۃ اللہ علیہ
ابوالقاسم قصار رحمۃ اللہ علیہ ابوالفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی دقاق رحمۃ اللہ علیہ
ابوعبداللہ المصری رحمۃ اللہ علیہ ابومحمد الراسی رحمۃ اللہ علیہ ابوالقاسم مصری رحمۃ اللہ علیہ
ابوالحسین شیروانی صغیر رحمۃ اللہ علیہ ابوعبداللہ مختار ہروی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر بن عبداللہ الطوسی نساج رح
حجۃ الاسلام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ شیخ احمد غزالی برادر حجۃ الاسلام رح خواجہ عبدالخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرہ خواجہ بہاؤ الدین نقشبند قدس اللہ سرہ خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ
مولانا عارف ریوگری رحمۃ اللہ علیہ خواجہ علاؤ الدین عطار رحمۃ اللہ علیہ خواجہ حسن عطار رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ عبداللہ امامی رحمۃ اللہ علیہ مولانا سعد الدین کاشغری رح مولوی عبدالرحمن جامی قدس سرہ
مولانا عبدالغفور قدس اللہ سرہ العزیز مولانا علاؤ الدین آبیزی قدس سرہ مولانا شمس الدین محمد روجی رح
شیخ عمر باغستانی قدس اللہ سرہ العزیز شیخ خاوند طہور قدس اللہ سرہ خواجہ ابراہیم شاشی رحمۃ اللہ علیہ
حضرت شیخ عبید اللہ احرار رح عبید اللہ بلیانی رح ابو عبداللہ ازدعندی رح رکن الدین علاؤ الدولہ سمنانی
مولانا جلال الدین رومی رح مولانا شمس تبریزی رح مولانا سلطان الدین رح خواجہ شمس الدین محمد کوسوی رح

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین الرحمن الرحیم والصلوة علی رسوله محمد و آله واصحابه اجمعین کلمات چند
از سخنان اهل طریقت که در کتاب تذکرة الاولیا مذکور بود در برداشتم شاید اگر توفیق موافق شود
و بریک سخن آن عمل دست دهد بسنده است ما را در دنیا و آخرت امام جعفر صادق رضی الله عنه
فرمود که هر که گوید خدای تعالی بر چیزیست یا در چیزیست یا از چیزیست او کافر گردد گفت معصیتی
که بنده را بحق نزدیک گرداند اول آن ترس بود و آخر آن عذر و هر طاعتی که اول آن امن بود
و آخر آن عجب بود آن طاعت بنده را از خدای تعالی دور میکند زیرا که مطیع با عجب عاصی بود
و عاصی با عذر مطیع پرسیدند درویش صابر فاضلتر یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که توانگر را
دل بکیسه بود و درویش را با خدا و در معنی آیه یختص برحمته من یشاء فرمود خاصه گرداند
برحمت خود هر کرا خواهد و واسطه و علل از میان برداشته تا دانند که عطای محض است و فرمود
مومن آنست که استاده است با نفس خویش و عارف آنست که استاده است با خداوند خویش
والهام از اوصاف مقبولانست و باستدلال شناختن که نه الهام بود علامت راندگانست

وگفت مکر خدا در بنده پنهان تر است از رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب تاریک
وعشق صفات الهی است نه مذموم است نه محمود و سر معاینه ما را انگاه مسلّم بعشق شد
که رقم دیوانگی بر ما کشیدند وگفت از صحبت پنج کس حذر کنید یکی از دروغ گوی که
همیشه با وی در غرور باشی دوم احمق که آن وقت که سود تو خواهد زیان تو بود و نداند
سوم بخیل که بهترین وقت از تو ببرد چهارم بددل که وقت حاجت ترا ضایع گرداند پنجم
فاسق که بیک لقمه بفروشد و بکمتر از یک لقمه گفتند کمتر از لقمه چیست گفت طمع وگفت
حقتعالی را در دنیا بهشت است و دوزخ بهشت عافیت است و دوزخ بلا و عافیت آنست
که کار خود بخدا باز بگذارد و بلا آنکه کار خدا بر نفس خود گذارد اویس قرنی رحمة الله علیه
فرمود علیک بقلبک یعنی بر تو باد که دل حاضر داری تا غیر در و نیاید وگفت سه چیز است
هر که دوست دارد دوزخ بدو نزدیک یکی طعام خوش خوردن دوم لباس نیکو پوشیدن
سوم با توانگران نشستن وگفت خضوع در نماز آنست که اگر تیر بر پهلویش زنند او را
خبر نباشد هرم بن حیان از وی وصیت خواست فرمود مرگ را زیر بالین دار چون
بخسپی و پیش چشم دار چون برخیزی و در خوردی گناه منگر بزرگی او نگر که در وی عاصی
میشوی در راه اهل صلاح پیش گیر و چون بر قدم رسی ایشان را پند دهی و صحبت از خلق
باز گیر و فاروق از وی وصیت خواست فرمود خدا را می شناسی گفت می شناسم گفت
بجز خدا دیگر را نشناسی ترا به عمر گفت زیادت کن گفت خدا ترا میداند گفت داند گفت
اگر بجز خدا کسی دیگر نداند ترا به حسن البصری رحمة الله علیه از وی پرسیدند که مسلمانی
چیست و مسلمان کیست گفت مسلمانی در کتابها و مسلمانان در گور اشارت بگور
صحابه را کرد رضی الله عنهم سوال کردند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند

آنکه ورع را تباه کند چیست گفت طمع گفتند کسی میگوید که خلق را دعوت مکنید
تا خود را اول پاک نکنید گفت شیطان در آرزوی هیچ نیست مگر این کلمه در دل کند
تا در امر معروف و نهی منکر بسته آید وقتی ابوسعید حیره را نصیحت کرد که سه کار مکن
یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگر همه محض شفقت باشد بر خلق دوم با هیچ زن بخلوت
منشین اگر همه رابعه عدویه باشد و تو او را کتاب خدا آموزی سوم آنکه گوش خود را
عاریت مده مر امیرانرا اگرچه درجه مردان مرده داری مالک دینار گفت پرسیدم
که عقوبت عالم چه باشد گفت مردن دل گفتم مردن دل چه بود گفت حب دنیا
اعرابی آمد و از صبر سوال کرد فرمود که صبر بر دو نوع است یکی بر بلا دوم بر آنچه که
نهی کرده است حق سبحانه تعالی چنانچه حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت ندیدم
از تو صابرتر و زاهدتر فرمود ای عزیز صبر من جمله جزع است و زهد من همه
میل است گفت معنی این سخن بگو که اعتمادم مشوش کردی فرمود صبر در بلا یا در طاعت
ناطق است بر ترس من از آتش دوزخ این عین جزع بود و زهد من در دنیا رغبت است
بآخرت این عین نصیب طلب است صبر آنکس قویست که نصیب خود از میان بردارد
تا صبرش همه حق را بود نه ایمنی از دوزخ و زهدش حق را نه برای بهشت و این علامت
اخلاص بود و گفت مرد را علمی باید نافع و عمل کامل و اخلاص با وی و قناعتی مشبع
و صبری با وی و چون این هر سه آمد از آن پس ندانم تا با وی چه کنند و گفت گوسفند
از آدمی آگاه تر است که بانگ شبان او را از چرا کردن باز میدارد و آدمی را
سخن خدا از مردار خوردن باز ندارد و گفت همنشینی با بدان مرد را بدگمان کند
به نیکان گفت اگر کسی مرا بخمر خوردن خواند دوست دارم که بطلب دنیا خواند گفت

معرفت آنست که یک ذره خصومت در خود نیابی گفت فکرت آئینه ایست که حسنات و سیئات تو بتو
نماید و گفت هر سخن که نه از سر حکمت بود عین آفت است و هر خاموشی که نه از فکرت است همه غفلت و سهو است
و هر نظر که نه از عبرت است همه لهو و زلت است گفت در توریت است هر که قناعت کرد بی نیاز شد و چون عزلت گرفت
از خلق سلامت یافت و چون شهوت را زیر پای آورد آزاد شد و چون از حسد دست بداشت سود
و مروت ظاهر شد و چون روزی چند صبر کرد برخورداری جاوید یافت و گفت پیوسته
اهل دل بخاموشی معاودت کنند تا وقتیکه دلهای ایشان در نطق آید بعده بزبان سرایت کند
و گفت ورع را سه مقام است یکی آنکه بنده سخن نگوید مگر بحق خواه در خشم باشد خواه راضی
دوم آنکه اعضای خویش نگاه دارد از هر چه خشم خدا بود در آن سوم آنکه قصد او در چیزی
باشد که خدای تعالی بدان راضی بود و گفت ذره از ورع به از هزار نماز و روزه و فاضلترین
اعمال فکرت و ورع و گفت اگر بدانستمی که در من نفاقی نیست خود را دوست تر
داشتمی از هر چه در روی زمین است گفت اختلاف ظاهر و باطن بر دل و زبان
از نفاق است و هیچ مومن نبوده از گذشتگان و نخواهد بود از آیندگان الا بر خود
می لرزد که نباید که منافق باشم و مومن آهسته و ساکن بود و حاطب اللیل نبود که هر چه
تواند بکند و هر چه بزبان آید بگوید و گفت کس را غیبت نبود صاحب هوا را و فاسق معلن را
و ظالم را و در کفارت غیبت بسند بود این استغفار استغفر الله الذی لا اله الا هو العفو
الغفور اگر چه بحلی نخواهد و گفت مسکین آدمی راضی است بسرائی که حلال او حساب بود
و حرامش عذاب زیرک آنست که دنیا را خراب کرده آخرت را بنیاد نهد و نادان عکس
و حق تعالی بیامرزد قومی را که دنیا نزد ایشان ودیعت بود و هر که خدا را شناخت
او را دوست دارد و هر که دنیا را شناخت او را دشمن دارد و گفت کسانیکه پیش از شما بودند

قرآن را نامه حق میدانستند شب تامل میکردند و بروز بدان کار میکردند و شما
درس میکنید و اعراب و حروف را درست میکنید و گفت بخدا هر که زر و دینار را عزیز کرد
خوار شد و گفت هر چه کسی را خواهی فرمود باید که اول فرمانبردار باش و گفت نزدیکتر
ما برادران عزیزتر اند از فرزندان که برادران یار دین اند و فرزندان خصم دین و هر چه
بنده نفقه کند بر خود و بر مادر و پدر آنرا حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهد و گفت
هر نمازیکه دل دران حاضر نبود بعقوبت نزدیکتر است یکی پرسید که چگونه گفت چگونه
باشد حال کسی که در دریا باشد و کشتی شکسته روز عید بر جماعتی گذشت که میخندیدند
گفت عجب دارم از کسانیکه میخندند و از حقیقت حال خبر ندارند روزی در گورستان
گذشت یکی را دید که نان میخورد گفت او منافق است هر کرا پیش مردگان این شهوت
بجنبد گوئی با آخرت و مرگ ایمان ندارد مالک دینار رحمة الله علیه فرمود
تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از انکه مرا احمد گویند یا ذم از انکه ندیدم ستاینده الا
مفرط و نکوهنده الا مفرط و دوستی اهل زمانه را چون پالوده اهل بازار یافتم برنگ
نیکو و بطعم ناخوش گفت به پرهیز ازین سحاره یعنی دنیا که دلهای علما متحیر کرده است گفت
هر برادری و یاری که ترا فائده دینی نرساند صحبت او را پس پشت انداز و گفت هر که
حدیث گفتن با مردمان دوست تر دارد از خلوت و با خدای مناجات کردن علم
وی اندک است و دلش نابینا و عمر وی ضایع گفت دوستترین اعمال اخلاص است
گفت در بعضی کتب است که حق تعالی فرمود هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین
کاریکه باوی کنم آن بود که حلاوت ذکر خویش از دل وی ببرم و گفت هر که بر وی شهوت
غالب آید دیو از طلب او فارغ بود دیگری وصیت خواست گفت راضی باشی در همه اوقات

بکار سازی که کار ترا آدمی سازد تا بر هی گفت اگر منادی کنند که بدترین شما کیست
هیچکس نگوید مگر من روزی زنی گفت ای مرائی جواب داد که بیست سال است که
هیچکس مرا بنام خود نخوانده الا تو نیک دانستی که من کیستم گویند سالها شده بود که
مالک نان خشک خوردی و روزه بدان افطار کردی وقتی آرزوی گوشت آمد
بخرید و کناره شد و سه بار بوئید و آنرا بدرویشان داد و گفت ای نفس بیش ازین
بتو نرسد گفت ندانم که چه معنی است گویند که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل او زائل شود
من بیست سال نخورده ام و عقل من هر روز زیاده است محمد واسع رحمة الله علیه
گفت خنک کسیکه بامداد گرسنه خیزد و شب گرسنه خسپد و بدان حال از خدا راضی بود
روزی مالک دینار را گفت نگاهداشتن زبان بر خلق سخت تر است از نگاهداشتن
درهم و دینار یکروز جامهٔ صوف پوشیده بود بزرگی پرسید چرا صوف پوشیدی
خاموش شد گفت چرا جواب ندهی گفت اگر گویم از زهد بر خود ثنا گفته باشم و اگر گویم
از درویشی از خدای تعالی بر خود گله کرده باشم یکی پرسید چگونه گفت چگونه باشد کسیکه
عمرش میکاهد و گناهش می افزاید و در معرفت چنان بود که گفت ما رأیت شیئا
الا رأیت الله فیه گفتند خدارا می شناسی خاموش شد و سر بیفکند پس گفت
هر که او را بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دایم گفت صادق نبود هرگز کسیکه
امیدش و بیم وی برابر نبود یعنی خوف و رجایش برابر بود تا مومن حقیقی بود حبیب عجمی
رحمة الله علیه گفت الهی هر کرا با تو سر خوش نیست هرگز سر خوش مباد و هر کرا چشم
روشن نیست هرگز چشم روشن مباد و هر کرا با تو انس نیست با هیچکس انس مباد
پرسیدند که رضا در چیست گفت در دلی که در و غبار نفاق نبود ابو حازم مکی

رحمۃ اللہ علیہ گفت در دنیا ہیچ چیز نیست کہ بدان شاد شوی کہ نہ در زیر آن
چیزی ہست کہ بدان غمگین شوی کہ شادی در دنیا نیافریدہ ہست و آنکہ دنیا ترا
مشغول کند از بسیار آخرت گفت ہمہ در دو چیز یافتم یکی مراست و دوم دیگر یرا
آنکہ مراست اگر بگریزم بسوی من آید و آنکہ مرا نیست بجہد من بمن نرسد یحیی گفت
مال تو چیست گفت رضای خداوند گفت تو در روزگاری افتادہ کہ بقول از فعل
راضی شدہ و بعلم از عمل خورسند پس در میان بدترین مردمان ماندہ عتبۃ ابن الغلام
رحمۃ اللہ علیہ در ہفتہ یکبار خوردی و گفتی از کراماً کاتبین شرم میدارم کہ در ہفتہ زیادت
از یکبار بیتوضا باید شد گفت در بتدا جمعی مہمان من آمدہ بودند ماہی برای ایشان
پختہ بودم از دیوار ہمسایہ کلوخی باز کردم تا دست بدان شویند ہر وقت کہ اینجا
رسم از ندامت چندین عرق میچکد کہ بیک پیراہن در ہوای سرد ایستادہ ام
اگر چہ چند بار بحل خواستم رابعہ بصری رحمۃ اللہ علیہا پرسیدند کہ حضرت عزت را دوست
داری گفت دارم گفتند شیطان را دشمن داری گفت از دوستی رحمان با عداوت
شیطان چہ کار لیکن رسول را علیہ السلام بخواب دیدم گفت ای رابعہ مرا دوست داری
گفتم یا رسول اللہ کہ باشد کہ ترا دوست ندارد اما محبت حق چنان فرو گرفتہ است کہ
دوستی و دشمنی غیر او در ظنم نماندہ گفتند بندہ کی راضی شود گفت انگاہ کہ از محبت شاکر
بود چنانچہ از نعمت گفت استغفار بزبان کار دروغ زنان ہست اگر ما توبہ کنیم بتوبہ دیگر
محتاج باشیم فضیل عیاض رحمۃ اللہ علیہ گفت اگر توانید جای ساکن شوید
کہ کسی شمارا نہ بیند و سنت اعظم از کسی قبول کنم کہ بگذرد و بمن سلام نکند و چون
بیمار شوم بعیادت من نیاید و گفت ہر کرا از تنہائی وحشت بود و بخلق انس کرد

از سلامت دور بود و هر که سخن از عمل خود گوید عملش اندک شود مگر آنچه او را
بکار آید و چون حق تعالی بنده را دوست دارد او را هم بسیار دهد و چون دشمن دارد
دنیا بر وی فراخ کند و گفت هر چیزی را زکوة هست و زکوة عقل اندوه طویل است و
هر که از حق تعالی بترسد زبان وی گنگ بود و نیز همه چیز از وی بترسد و هر که نترسد
از همه چیز بترسد و خوف بقدر علم بود چنانکه عجب است که در بهشت بگریند عجب‌تر آنکه
در دنیا بخندند و گفت چنانچه شما از مردار ننگ دارید اگر همه دنیا حلال و بیحساب بمن
دهند ننگ دارم و گفت هر که خود را قیمتی داند او را از لذت تواضع نصیبی نیست و هر که
با برادر خود دوستی ظاهر کند بزبان و در دل دشمنی دارد خدا او را لعنت کند و کور و کرش
گرداند و گفت اصل زهد راضی بودن است از حق تعالی بهر چه کند و گفت فتوت در گذشتن
است از برادران و توکل آن نیست که بغیر خدای امید و بیم ندارد و متوکل آن بود که
خدای را در هر چه کند متهم ندارد و شکایت نکند و گفت هر که بر ستوری لعنت کند ستور گوید
آمین از من و تو هر که در خدای عز و جل عاصی‌تر است لعنت بر وی باد و گفت دو خصلت
دل را فاسد میکند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت شرمم گرفت از بس که بمبرز رفتیم
و در سه روز یکبار بیش بمبرز رفتم پرسیدند که اصل دین چیست گفت عقل و اصل عقل حلم
و اصل حلم صبر و گفت هر که ریاست جست خواری جست و بشر حافی پرسید که زهد بهتر است
یا رضا گفت رضا گفت روزی عبدالله مبارک را دیدم که پیش من می آمد گفتم باز گرد
می آیی که هستی سخن بر من نمائی و من بر تو نمایم گفت روزی فرزند را در کنار گرفتم گفت
ای پدر مرا دوست داری گفتم دارم گفت خدا را دوست داری گفتم دارم گفت
چند دل داری گفتم یک گفت در یکدل دو دوستی در نگنجد دانستم که سخن از کجاست

کودک را بنید اهتمام و بحق مشغول شدم هارون رشید از وی وصیت خواست گفت پیران را بجای پدر خود و جوانان را بجای برادران و کودکان را بجای فرزندان و زنان را بجای مادر خود دان گفت زیادت کن گفت بترس از خدا و جواب او را هوشیار باش که در روز قیامت از یک یک مسلمان باز پرسد هارون از گریه بیهوش شد ابراهیم بن ادهم رحمة الله علیه فرمود هر که دل خود در سه موضع حاضر نیابد نشان آنست که در نعمت بروی بسته اند یکی در وقت خواندن قرآن دویم در وقت نماز سوم در وقت ذکر و علامت عارف آنست که بیشتر خاطر او در تفکر باشد و در عبرت و در نظر و هیچ چیز سخت تر مرا از مفارقت کتاب نبود که فرمود که مطالعه مکن و گفت هر که بنواخت خلق فریفته شد حقیر همت است بشر حافی رحمة الله علیه گفت سخت ترین کارها سه است بوقت تنگی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسیکه از و بترسی و گفت سلام با بنای دنیا مکنید و گفت هرگاه که دست بطعام شبینه دراز میکردم انگشت من ایستاده میماند لقمه کردن نمیتوانستم و گفت هر که عمل برای خدا کند او را وحشتی پیش آید از خلق ذو النون مصری رحمة الله علیه فرمود حکمت در معده که پر از طعام است قرار نگیرد و گفت دوستی کن با کسیکه بتغیر تو متغیر نگردد و گفت علامت محبت خدا آنست که تابع حبیب خدا باشی در اخلاق و افعال و امر و سنن و گفت صحبت مدار با خدا جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس جز بمخالفت و گفت حق تعالی عزیز نکند بنده را بعزی عزیزتر از آنکه بوی نماید خواری نفس و ذلیل نکند ذلیل تر از آنکه محجوب کند او را تا ذل نفس نبیند و گفت اگر با خلق و خدا استواری طمع مدار که با خدا انس بود و گفت زنهار که بمعرفت مدعی نباشی کذاب باشی

صفت عارفان ازو پرسیدند گفت عارف بنده بود بی علم و بی یقین و تحیر
و بی مشاهده و بی کشف و بی حجاب ایشان ایشان نباشند گردش ایشان بگردانیدن
حق بود و گفت علامت محبت آنست که ترک کند هرچه او را از خدا مشغول است تا او ماند
و شغل خدا و بس و علامت دل بیمار چهار چیز است یکی از طاعت حلاوت نیابد دوم از خدا
ترسناک نبود سوم آنکه در چیزها بعبرت ننگرد و چهارم آنکه فهم نکند از علم آنچه شنود
و گفت توبه عوام از گناه بود و توبه خواص از غفلت و توبه دو قسم است توبه انابت
و توبه اجابت توبه انابت آنکه از خوف عقوبت بود و توبه اجابت آنکه از شرم خدا بود
و هر عضوی را توبه است توبه دل نیت کردن است بر ترک شهوات حرام و توبه چشم
از محارم چشم بر هم نهادن و گوش از شنیدن باطل و زبان از گفتن فضول و دست
بترک گرفتن مناهی و پای نارفتن بمناهی و شکم دور بودن از خوردن حرام و فرج
دور بودن از فواحش و گفت شرم هیبت بود در دل با دهشت آنچه بر تو رفته
از ناکردنیها و گفت دوستی در سخن آرد و شرم در خاموشی و گفت توکل ترک تدبیر بود
و بیرون آمدن از حیلت و قوت خود و مفتاح عبادت فکر بود و رضا شاد بودن دل
به تلخی قضا و ترک اختیار است پیش قضا و گفت علامت اخلاص سه است یکی آنکه مدح و ذم
پیش او یکسان بود و رویت اعمال فراموش کند و ثواب واجب ندارد در آخرت و گفت
یقین دعوت کند بکوتاهی امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد بحکمت و حکمت بنگریستن
در عواقب امور بار آرد و گفت که هر مدعی بدعوی خویش محجوب است از شهود حق
و از سخن حق و آنرا که حق حاضر است بدعوی محتاج نیست که دعوی نشان محجوبان است
و هر که مراقبه کند خدای را در خطرات بزرگ کند خدای تعالی او را در حرکات پرسیدند

بنده مفوض کی بود گفت چون مایوس شود از نفس و فعل خویش و بنده خدا بود در همه
احوال گفتند از مردمان که با صلابت تر گفت آنکه زبان خود را نگاه دارد پرسیدند
علامت خوف چیست گفت آنکه ایمن گرداند او را از همه خوفها گفتند عزلت کی درست آید
گفت وقتیکه از نفس خود عزلت گیرد گفتند دنیا چیست گفت آنچه از حق باز دارد گفتند سفله
کیست گفت آنکه بخدا راه نداند یکی وصیت خواست گفت هیچکس را حقیر مدار اگرچه کافر باشد
دیگری وصیت خواست گفت همت خود بین و پس بفرست یعنی آنگذشته و آینده یاد مکن و
نقد وقت را باش یکی گفت دلالت کن مرا بحق گفت اگر خدا را می شناسی ترا خدا بس و الا
طلب کسی کن که او را می شناسد و گفت اول درجه عارف تحیر است بعده افتقار بعده اتصال بعده قرب
پرسیدند از عمل عارف گفت آنکه ناظر حق باشد در کل احوال گفتند صوفی کیست گفت مردیست که
خدا را بر همه چیز گزیند و گفت کمال معرفت گمان بد بردن است بنفس و گفت دورتر از خدا کسیست که
ظاهر اشارت او بیش بود گفتند اندوه کرا بیشتر گفت بدترین مرد را بایزید بسطامی رحمة الله علیه
از وی پرسیدند که مرد را درین راه چه بهتر گفت دولت مادرزاد گفتند اگر نبود گفت تنی توانا گفتند اگر
نبود گفت چشمی بینا گفتند اگر نبود گفت گوشی شنوا گفتند اگر نبود گفت دلی دانا گفتند اگر نبود
گفت مرگ مفاجات و فرمود که نهایت جمله روندگان که توحید روند بدایت میدان
بایزید است روزی در راه کاسه سری یافت بروی نبشته صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ نعره بزد و بوسه داد
و گفت سر صوفی مینماید که در حق محو شده نه گوش دارد که خطاب لم یزل شنود و نه چشم دارد که
جمال لایزال بیند و نه زبان دارد که کلمه از معرفت او بگوید و نه عقل و دانش دارد که
ذره از معرفت او بداند این آیه در شان اوست و گفت دوازده سال آهنگر نفس خود
بودم و او را در کوره ریاضت می نهادم و بآتش مجاهده میتافتم و بر سندان مذمت

می نهادم و به چپک ملامت میزدم تا از خود آئینه ساختم و تا پنج سال آئینه خود بودم با انواع
طاعات و عبادات آن آئینه را میزدودم پس یکسال نظر اعتبار کردم در میان خود
از غرور و اعتماد طاعات زناری دیدم پنجسال دیگر جهد کردم تا آن زنار بریده شد
و اسلام تازه آوردم نگه کردم همه خلائق را مرده مقیم دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم
و از جنازه همه بازگشتم و بی زحمت خلق بمدد حق بحق رسیدم و گفت چهل سال دیدبان
دل بودم چون نگه کردم زنار مشرکی بر میان خود دیدم و شرکش آن بود که بجز حق التفات
کردمی و سی سال خدا را می طلبیدم نگه کردم او طالب بود و من مطلوب و مدتی
نفس را بدرگاه میبردم و میگریستم چون مدد حق رسید او مرا می برد و میخندید یحیی معاذ گوید
که روزی بامداد دیدم که شیخ بر سر دو انگشت پای ایستاده بود در حال و عجب داشتم
گوش کردم همه شب در کار بود و در گفتگوی داد و ستد رفتم و سلام کردم و از واقعه
شبانه پرسیدم گفت نسبت مقام بر من عرضه میکردند گفتم از اینهمه هیچ نخواهم که
همه حجابست گفتم چرا معرفت نخواستی نعره بزد و گفت خاموش ای یحیی مرا
بخود غیرت می آید که او را بدانم که او را جز او نداند گفتم بعزت الله از فتوحیکه ترا دوش
بوده است مرا نصیبی کن فرمود که اگر صفوت آدم و قدس جبرئیل و خلت ابراهیم
و شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بتو دهند زنهار
راضی نباشی و ورای آن طلبی که ورای آن کارها است صاحب همت باش
و بهیچ سر فرو میار که بهر چه فرو آئی بدان محجوب شوی گفت همه قدمها براه او رفتم
تا بقدم دل براه او نرفتم راه ندادند و سی سال بود تا میگفتم چنین کن و چنان خواهد
چون بمعرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا باش و هر چه خواهی آن کن و گفت سی سال یاد

او میگردم چون خاموش شدم نگریستیم حجاب من همین ذکر بود وگفت بدرگاه عزت
شدم هیچ زحمت نبود اهل دنیا بدنیا محجوب و اهل آخرت به آخرت و مدعیان بدعوی
و ارباب طریقت بتصوف قومی باکل و شرب و گریه و قومی بسماع و رقص و آنها که
متصدیان راهند در بادیه حیرت گم شده بودند و در دریای عجز غرق وگفت مریدا
حلاوت طاعت دهند چون بدان خرم گردد شادی او حجاب قرب او شود و
گفت کمترین درجه عارف آنست که صفات حق درو بود وگفت توبه از معصیت
یکی ست و از طاعت هزار یعنی عجب در طاعت بدتر از گناه است و کمال درجه عارف
سوزش او بود در محبت وگفت یک ذره حلاوت در دلی به از هزار قصر در فردوس اعلی
وگفت یگانگی او بسیار مردان مردرا عاجز کند و بسی عاجزان را بمردی رساند
اگر تو امید بسر قاعده فنا اول باز رویدتا بدین حدیث رسید و اگر نه همه صلاح وزر
وبال ست وگفت گناه چنان زیان ندارد که بحیرمتی کردن برادر مسلمان وگفت
عبادت اهل معرفت پاس انفاس ست و علامت شناختن حق گریختن از خلق ست
و خاموشی در معرفت او و فردا اهل بهشت بزیارت روند چون باز گردند صورتها
بر ایشان عرض کنند هر که صورت اختیار کرد ویرا بزیارت راه ندهند وگفت
بنده را هیچ به از این نباشد که هیچ باشد نه زهد دارد و نه علم و نه عمل چون همه شد
با همه شد وگفت این قصه را الم باید نه قلم که از قلم هیچ نیاید و عارف چنان از معرفت
نگوید که بعارف نماید وگفت دنیا چه قدر دارد که کسی گند شستن آن کاری پندارد و محال است
که کسی او را اشناسد و دوست ندارد و معرفت بمحبت قدر ندارد و کمترین چیزیکه بر عارف
واجب ست آنست که از مال و ملک تبرا کند و حق آنست که اگر هر دو جهان از دوستی او ترک کند

هیچ باشد و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشد و صد هزار فرشته چون جبرئیل و
میکائیل قدم از عدم در زاویهٔ دل عارف نهد او در جنب وجود معرفت حق ایشان را موجود
نه پندارد و خبر ندارد و آن مدعی بود نه عارف و گفت عارف معروف بیند و عالم با عالم نشیند عالم
گوید من چکنم و عارف گوید او چه کند و گفت حق بر دل اولیای خویش مطلع ست بعضی را دید
که بار معرفت نتوانست کشید بعبادات مشغول کرد و گفت کاهلی خلق بشناخت خود رسید
که معرفت خود ایشان را در شناخت حق تمام بود و گفت جهد کن تا یکدم بدست آری که اندر
در زمین و آسمان جز حق نه بینی تا بدان دم همه عمر تو رستی و گفت هر کرا حق دوست دارد
سه خصلت دهد سخاوت چون سخاوت دریا و شفقت چون شفقت آفتاب و تواضع
چون تواضع زمین و هر کرا برگزیند فرعونی بر وگمارد تا او را می رنجاند و گفت این همه گفتگوی
مشغله و بانگ و حرکت و آرزو بیرون پرده هست و درون پرده آرام و خاموشی و سکون است
و گفت همه کارها در مجاهده باید کرد آنگاه فضل خدا دیدن بکار خود و هر که بحق عارف هست
جاهل ست و زاهد سیار ست و عارف حق ست و نفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان و
گفت اگر همه بیدولتی ها در راه تان افتد نومید مشوید و اگر همه دولتها حواله شما افتد
در حواله مشوید که کار خدا کن فیکون بود و هر که بخود فرو نگرد و عبادت خویش خالص بیند
و از صفای کشف خود حسابی بر توانگرفت و نفس خود را اخبث النفس بیند او را هیچ
حساب نیست و گفت هر کرا ثواب خدا فردا افتد خود امروز عبادت نکرده است
که ثواب هر نفسی از مجاهده در حال حاصل ست و گفت علم غدر ست و معرفت مکر و
مشاهده حجاب پس کو خواهی یافت چیزی که میخواهی و گفت نفس صفتی ست که زود
جز بباطل و معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخدا ایست و محبت است

که دنیا و آخرت را دوست نداری و بار خود اندک شمری و اندک حق بسیار داری
و هلاک جز در دو چیز بود یکی خلق را حرمت نا داشتن و دوم حق را منت نا داشتن
گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه محبت مولی و سنت ترک دنیا و گفت زهد را
قیمتی نیست من سه روز زاهد بودم اول روز در دنیا دوم در عقبی سوم در آنچه
غیر خداست و گفت کمال رضای من از وتا حدیست که اگر بنده را جاوید تعلیین بند
و مرا باسفل السافلین من راضی ترباشم از آن گفتند مرد کی بکمال رسد گفت چون
عیب خود را بشناسد و تهمت از خلق بردارد پرسیدند راه بحق چگونه است گفت تو از راه
بگذر که بحق رسیدی گفتند بچه توان رسید بحق گفت بکوری و کنگی و کری گفتند این
طالبان از سیاحت نمی آسایند گفت آنچه مقصود ست مقیم ست نه مسافر مقیم را در سفر
طلبیدن محال بود یحیی گفت چرا بشب نماز نمیکنی گفت فراغت نیست من گرد ملکوت
میگردم و گفت عارف آنست که در خواب جز خدا را نه بیند و مرد بحقیقت معرفت
وقتی رسد که فانی گردد در تحت اطلاع حق و باقی بود بر بساط حق بی نفس پس
او زنده ایست مرده و مرده ایست زنده گفتند سهل عبد الله در معرفت سخن میگوید
گفت سهل بر کناره دریا رفت و در گرداب افتاد گفتند آنکه در بحر غرق شود
حال او چون بود گفت من عرف الله کل لسانه گفتند مرد بخدا کی رسد گفت ای
مسکین هرگز رسد و گفت هر که متکبر بود معرفت نیابد و نشان نا متکبر آنست که در همه
هزار عالم نفسے نه بیند خبیث تر از نفس خود و گفت دیگران ریاضت خود دیدند و من
عنایت حق و گفت هیچ چیز بد تر از غضب ندیدم گفت اگر فردا گویند چرا نکردی
دوست تر از آن دارم که گویند چرا کردی یعنی هرچه کنم در و منی و شرکست و شرک بد تر

از گناه مگر طاعتی بر من رود و من در میان نباشم گفت در خواب دیدم که زیادت
میخواستم از حق پس از توحید حق را بخواب دیدم گفت چه میخواهی گفتم آن میخواهم که تو
میخواهی فرمود که من ترا ام چنانچه تو مرا ای بیدار شدم گفتم یارب زیادت نمی خواهم
بعد از توحید گفت مثل من دریاست که آنرا عمق پدید نیست و نه اول و آخر من پیداست
یکی سوال کرد که عرش چیست گفت منم گفت کرسی و لوح و قلم گفت منم گفتند خدایرا
بندگانند ابراهیم و موسی و عیسی صلوة الله علیهم گفت اینهمه منم گفتند خدارا بندگانند
جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل صلوات الله علیهم گفت همه منم گفت خلق دانند
که من چون ایشان کسی ام اگر صفت من در عالم غیب ببینند همه هلاک شوند سفیان ثوری
رحمة الله علیه فرمود ملامت کردن مردمان از نادیدن قضاهاست و نادیدن قضا
کافریست و حسد کردن مردمان از نادیدن قسمت است و آنهم از کافریست و مال جمع کردن
از حرام و شبهه از نادیدن شمار قیامت است و آنهم از کافریست و آمین بودن از وعید حق
و امید نا داشتن بوعدهٔ حق از کافریست و گفت گریه ده جزء است نه از آن ریاست و یکی
از بهر خداست و آن یک جزء اگر یک قطره هم در سالی از چشم بیاید بسیار بود و گفت چون
درویش گرد توانگران گردد بدانکه مرائی است گفت زهد نه پلاس پوشیدن و نان جوین
خوردنست بلکه دل در دنیا نابستن و امل کوتاه کردن و گفت اگر ترا گویند نیکمردی
این ترا خوش آید از آنکه گویند بد مردی بدانکه هنوز مرتدی پرسیدند از یقین گفت
آنست که هرچه بتو رسد دانی که حق است گفت حسن خلق آدمی خشم خدا را بنشاند
و گفت هرگز تواضع نکردم کسی را بیش از آنکه یکحرف از حکمت دیدم و گفت که این
روزگاریست که خاموشی بهتر و عزلت یکی گفت عزلت گیرم و کسب چگونه گفت

از خدا بترس که تا هیچ ترسکار را ندیدم که بسبب محتاج بود شقیق بلخی رحمة الله علیه
گفت راه خدا در چهار چیز است یکی ایمن در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت
با شیطان چهارم ساختن با مرگ و گفت هر که در مصیبت جزع کند چنانست که نیزه
گرفته با خدا جنگ میکند گفت عبادت ده جزو است نه جزو گریختن از خلق و یکی خاموشی
احمد حنبل رحمة الله علیه فرمود که زهد سه چیز است زهد عام و آن ترک حرام است و
زهد خاص و آن ترک افزونی از حلال و زهد عارفان و آن ترک ما سوی الله است داؤد
طائی رحمة الله علیه یکی پیش او بود و در وی نگریست گفت ندانی چنانکه بسیار گفتن
کراهت است بسیار نگریستن نیز مکروه است مریدی را گفت اگر سلامت خواهی سلامی بر دنیا
بکن بوداع و اگر کرامت خواهی تکبیری بآخرت گوی بترک یعنی از هر دو بگذر تا بحق برسی
عیار فضیل پیش او رفته زیر سقف شکسته نشسته بود گفت برخیز که سقف شکسته است
فرو خواهد افتاد گفت تا من درین صفه ام سقف را ندیده ام کانوا یکرهون فضول
النظر کما یکرهون فضول الکلام حارث محاسبی رحمة الله علیه گفت تفکر اسباب را
قائم بحق دیدنست و رضا آرام گرفتن است در تحت مجاری احکام و صبر نشانه تیر بلا شدنست
و تسلیم ثابت بودن است در وقت نزول بلا و حیا باز بودن است از خوی بد که خدا
بدان ناراضی است و مراقبه علم دلست در قرب حقتعالی و خوف آنست که یک حرکت
نکنی که گمان تو چنان بود که بدین ماخوذ خواهم بود و صادق آنست که او را باک نبود
اگر بسی از دل خلق هیچ مقدار نبود و گفت در همه کارها از سستی عزم بپرهیز که دشمن ظفر یابد
در هرگاه که فتور عظیم واقع شود پس خود را هیچ آرام مگیر و بخدا پناه جو درویشی را
گفت کن لله و الا لا تکن یعنی خدا را باش و الا خود مباش ابو سلیمان دارانی

رحمة الله علیه یکی گفت که شبی در خلوت در نماز راحتی عظیم یافتم گفت ضعیف
مردی که ترا هنوز خلوت در پیش است تا در خلا دیگر گونه و در ملا دیگر گونه در دو جهان
هیچ چیز نیست که بنده را از خدا باز دارد و گفت اصل همه خوف است از خدا و هر دلی که از
خوف جدا شود فاسد شود و زنگار نور دل سیر خوردن است و گفت گرسنگی نزد خدا
خزانه است نه هر کسی را الا که دوست دارد و گفت بر تو باد بر جوع که جوع نفس را
ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی بر تو ریزد و گفت خنک آنکه در همه عمر او یک
خطره با خلاص درست آید و گفت راضی بودن آنست که از خدا بهشت نخواهی و از
دوزخ پناه نطلبی و تواضع آنست که در عمل خود هیچ عجب نباشد و گفت هرگز
تواضع نکند بنده تا وقتیکه نفس خود را نداند و هرگز زهد نکند تا نشناسد که دنیا
هیچ نیست و زهد آنست که ترک کنی هر چه ترا از حق باز دارد و گفت حصن حصین
نگاهداشت زبان است و مغز عبادت گرسنگی است و سر همه خطاها دوستی دنیاست و
گفت تفکر در دنیا حجاب آخرت و در آخرت ثمره حکمت و گفت عبادت کنید چشم را
بگریه و دل را بفکر و گفت اگر بنده و بهنده خواهی در اختلاف روز و شب نگر و گفت
هر که بنکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول است او روی بدنیا آورد و گفت حقیقت
عارف را که بر بستر خفته باشد بهتری گفتیم که نکته بیدار ایستاده در نماز و گفت نزدیکترین
چیزی که بدان شب روز بهتر بدانی که خدا آن بر دل [illegible] است که از دنیا
و آخرت چیز نی بخواهی [illegible] عزت بخاموشی تر است که سخن
گفتن [illegible] است و نعمت و صبر است و بلا [illegible] رحمة الله علیه
فرمود هر که در سن مذهب آمد او را تسلیم ترک باید چشید موت الابیض و آن گرسنگی است

و موت الاسود و آن احتمال است و موت الاحمر و آن مرقع داشتن است و گفت هرکه
معذبی یک سبع از قرآن حکایت پارسایان در شبانروز بر خود عرض نکند دین خود بسلامت
نگاه نتواند داشت و گفت در سه وقت تعهد نفس کنی چون عمل کنی یاد دار که
خدا ناظر است و چون سخن گوئی یاد دار که خدا می شنود و چون خاموش شوی
یاد دار که خدا میداند که چگونه خاموشی و شهوت سه قسم است در خوردن و در گفتن
و در نگریستن در خوردن اعتماد بر خدا نگاهدارد و در گفتن راستی و در نگریستن
عبرت و گفت در چهار موضع نفس را بازجوی در عمل صالح بی ریا و در گرفتن بطمع
و در دادن بهمنیت و در نگاهداشتن بی بخل و گفت از هر کس احتمال باید کرد مگر از نفس
عبدالله تستری رحمة الله علیه فرمود توبه جمله را فرض است بهر نفس خواه خاص
خواه عام مطیع یا عاصی مطیع را از طاعت توبه باید کرد و اولش چنان بود که روزی
در بستر پا دراز کرده بود و پشت بدیوار نهاد و گفت سلونی عما شئتم و پیش ازین
انها نکرده گفت تا استاد زنده بود شاگرد را با ادب باید بود تاریخ نوشتند
استاد وفات کرده بود و استادش ذوالنون مصری بود و گفت ابلیس را دیدم
گفتم بر تو چه سخت تر گفت اشارت دلهای بندگان بخداوند جهان و نیز روزی
ابلیس را گفتم در توحید سخن گوی فصلی بگفت در توحید که عارفان وقت انگشت بدندان
گرفتی و گفت اگر شکم پر خمر شود به که از طعام حلال گفتند چرا گفت چون پر خمر شود عقل
بیارامد و آتش شهوت بمیرد و از طعام فضولی آرزو کند و شهوت قوی گردد و
گفت در شبانروزی یکبار خوردن خوردن صدیقان است و دو بار خوردن مومنان
و سه بار خوردن ستوران و سیر هم آنکه فقها سیر خوردن است و هر که گرسنگی کند شیطان

کرد او بگرد و بفرمان خدای تعالی گفت اخلاص جدا کردن هست از ماسوی الله و گفت خیر مخلص و اقف ریا نشود و گفت هر که خدای را به پرستد باختیار خلقش را باید پرستیدن باضطرار و گفت حرام است بر دلی که در و چیزی بود که خدا بدان راضی نبود که دران دل نوری راه یابد و هر وجد که کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود و گفت هر که چهل روز عبادت کند باخلاص زاهد گردد و او را کرامت پدید آید و اگر کرامت پدید نیاید خلل از وی افتاده باشد در زهد و گفت اصول شش چیز ست تمسک به کتاب و سنت و خوردن حلال و باز داشتن دست از رنجانیدن خلق اگرچه ترا برنجاند و دور بودن از مناهی و تعجیل بگذاردن حقوق و گفت اول این کار توبه است و آن ندامت است و از شهوات دل بر کندن و از ذمایم بجاه نقل کردن و گفت هیچ حجاب نیست غلیظ تر از دعوی و هیچ راه نیست بخدا نزدیک تر از فقر بخدا و گفت مدعی خائف نبود و هر که خائف نبود امین نبود و هر که امین نبود او را بر خزائن اطلاع نبود و گفت اول مقام عبودیت بر داشتن از اختیار است و بیزار بودن است از حول و قوت خود و آدمی را دو چیز هلاک کند طلب عز و خوف درویشی و گفت صادق نیست هر که مداهنت کند با غیر خود و با خود و مداهنت با خود ریا بود و گفت خدای تعالی خلق را بیافرید و گفت که با من راز بگوئید و اگر نگوئید بمن نگرید و اگر اینهم نکنید حاجت خواهید و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و اول خیانت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس و خدایرا هیچ عبادت فاضلتر از مخالفت هوای نفس نیست و گفت نهایت معرفت حیرت و دهشت هست و اول مقام آنست که بنده را یقین دهند در سری و جمله جوارح وی و بدان یقین آرام گیرد و اهل معرفت اصحاب اعراف اند همه را به نشان او بشناسند و صادق آن نیست

که خدا بر وی فرشته برگمارد که چون وقت نماز آید بنده را بر گمارد نماز کند
و اگر خفته باشد بیدار کند و گفت لا اله الا الله لازم ست خلق را اعتماد بدان بدل
و اعتراف بزبان و وفا الفعل صوفی آنست که صافی بود و از کدر در پرشود و از فسکر
و در قرب خدا منقطع شود و از البشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و تصوف اندک
خوردن ست و با خدا آرام گرفتن و از خلق گریختن و اول مقام توکل آنست که
پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسال و نشان توکل آنست که سوال نکند
و چون فتوح پدید آید نپذیرد و چون پذیرفت نگذارد و نیز توکل آنست که خدا یرا
متهم نداری و اگر چیزی بود یا نه بود ساکن بود و گفت همه چیز را روی در قفا ست
مگر توکل را همه روی ست بی قفا چه زهد تقوی اجتناب از دنیا بود و مجاهده در مخالفت
نفس و هوا بود و علم و معرفت در دیده و دانش اشیا بود و خوف و رجا از لطف
کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و عنا بود و رضا بالقضا و شکر بر نعما و صبر در بلا بود
و توکل بر خدا بود و لاجرم روی بی قفا بود و گفت حیا بلند تر ست از خوف که حیا
خاصان را بود و خوف علما را گفت عبودیت رضا دادن ست بفعل خدا و دلی که
کبر بود خوف و رجا قرار نگیرد و خوف دور بودن از مناهی و رجا شتافتن با دای
امر ست و نواهی و بلند ترین خوف آنست که بترسد که تا در علم خدا تقدیر او چه
رفته و صبر انتظار فرج ست از خدا یتعالی و مکاشفه آنست که لو کشف الغطاء
ما ازددت یقینا و فتوت متابعت سنت ست و گفت زهد در چهار چیز ست یکی در
ملبوس که آخر آن بلاست دوم در طعام که آخر آن مزبلهاست سوم در برادران که
آخر آن فراق ست چهارم در دنیا که آخر آن فناست و گفت نفس از سه صفت

خالی نیست یا کافرست یا منافق و یا مرائی و نفس را سریست یکی از آن بر فرعون
آشکارا کرد و گفت انس آنست که اندامها انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد
بعلم و علم به بنده و بنده بخدا و گفت روغن بکار برید که عقل زیاده شود و خدا را هیچ
ولی ناقص عقل در نیافته باشد پرسیدند از ابتدا و انتها گفت ورع اول زهدست
و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعت است و قناعت
ترک شهوات و ترک شهوات اول رضاست و رضا اول موافقت است و از
اخلاص هیچ سخت تر نیست بر نفس که نفس را در اخلاص هیچ نصیبی نیست و گفت
عاصیان را هیچ انس نبود و نه هر که اندیشه معصیت بکند گفتند بچه چیز بدان ثواب رسد
که رضا دریابد گفت بدان که مخالفت در سر نکند گفتند مردی میگوید که من دریام
حرکت نکنم تا وقتیکه حرکت ندهند گفت نگوید مگر دو تن یا صدیقی یا زندیقی پرسیدند
از خوی نیکو گفت کمترین حال او بارکشی باشد و عدم مکافات بدی و او را آمرزش
خواستن و بر و بخشودن گفتند توبه چیست گفت آنکه گناه فراموش کنی مردی گفت
توبه آنست که گناه را یاد داری فرمودند که ذکر جفا در ایام وفا جفا بود گفتند وصیتی
کن گفت رستگاری شما در چهار چیزست نان خوردنی و بیخوابی و تنهائی و خاموشی
یکی گفت خواهم که با تو باشم گفت چون از ما یکی نباشد با که باشی اکنون با او
باش گفتند بزیارت تو شیر می آید گفت سگی بر سگی می آید گفتند از خلقان با که
صحبت داریم گفت با عارفان از جهت آنکه ایشان هیچ چیز را بسیار نشمرند و هر فعلی که
رود آن را نزد ایشان تاویلی ست لاجرم در کل احوال معذور دارند معروف کرخی
رحمة الله تعالی علیه گفت علامت جوانمردی سه چیزست یکی وفا بی خلاف

دوم ستایش بی غرض سوم عطای بی سوال و گفت علامت دوستی خدا در حق بنده
آن بود که او را مشغول دارد در کاری که سعادت وی در آن بود و نگاه دارد از شغلی که
او را بکار نیاید و گفت علامت اولیا سه چیز است اندیشهٔ ایشان از خدا بود
و قرار ایشان با خدا بود و شغل ایشان با خدا بود و گفت چون حق بنده را چیزی
خواهد در عمل بگشاید و در سخن ببندد و نیز بگشاید در عمل و ببندد در کسل و گفت
حقیقت وفا بهوش آمدن سر است از خواب غفلت و فارغ شدن اندیشه از
فضول آفت و گفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شفاعت بی سبب نگاه داشت
سنت نوعی است از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمانبرداری جهل است
و حماقت گفتند تصوف چیست گفت گرفتن حقایق و گفتن بدقایق و نومید شدن
از آنچه هست در دست خلایق و گفت هر که عاشق ریاست است هرگز فلاح نیابد گفت
من راهی میدانم بجنت آنکه از کسی چیزی نخواهی و هیچ چیز نبود که کسی از تو خواهد و گفت
چشم فرو خوابانید اگر همه از پری باده باشد گفت زبان از مدح نگاه دارید چنانکه
از ذم گفتند هیچ چیز هست یاریم بر طاعت گفت بدان که دنیا از دل بیرون کنید
اگر اندک دنیا در دل شما باشد هر سجده که کنید آن چیز را باشد و گفت عارف را
اگر هیچ نعمتی نبود از خود و در همه نعمت بود خواجه سری سقطی رحمة الله علیه گفت
سی سال است که استغفار میکنم از یک شکر گفتند آن چگونه گفت بازار بغداد
بسوخت اما دکان من نسوخت مرا خبر دادند گفتم الحمد لله از شرم آنکه خود را
به از برادر مسلمانان خواستم و دنیا را حمد گفتم از آن استغفار میکنم و گفت دور باشید
از همسایگان توانگر و قرایان بازار و عالمان و امیران و گفت هر که خواهد سلامت

ماند دین او و براحت رسد دل او و تن او و اندک شود غم او و گو از خلق عزلت
کن و گفت دنیا همه فضول است مگر پنج چیز نانی که سد رمق باشد و آبی که تشنگی
ببرد و جامه که عورت بپوشد و خانه که دران جا تواند بود و علمی که بدان کار کنی و گفت
هر معصیت که سبب شهوت بود امید توان داشت بآمرزش آن و هر معصیت از کبر بود
امید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا که معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم
از شهوت و گفت اگر در بوستانی که درختان بسیار باشند و بر هر درختی مرغی نشسته
بزبان فصیح گوید که السلام علیکم یا ولی الله و اگر نترسد که آن مکر و استدراج
بر وی بباید ترسید و علامت استدراج کوریست از عیوب نفس و مکر قولی است
بی عمل و گفت ادب ترجمان دل است و گفت قوی ترین قوت آنست که بر نفس
خود غالب آئی و هر که عاجز آمد از ادب نفس خود از ادب غیری عاجزتر بود و گفت
حیا و انس بدر دل آیند اگر دران دل ورع باشد فرود آیند و اگر نه باز گردند و گفت
در دلی که چیزی دیگر بود هیچ چیز قرار نگیرد خوف از خدا و رجا بخدا و دوستی بخدا
و حیا از خدا و انس بخدا و گفت مقدار هر مردی در فهم خویشتن مقدار نزدیکی او بود
بخدا و گفت فهم کننده ترین خلائق آن بود که فهم کند اسرار و دقائق قرآن و عمل
کند دران و صابرتر آن بود که بر حق صبر تواند کرد و گفت شوق برترین مقام
عارفان است و گفت عارف آنست که خوردن وی خوردن بیماران است و
خفتن وی خفتن مارگزیدگان و عیش وی عیش غرق شدگان و گفت علامت
زهد آرام گرفتن نفس است از طلب و قناعت کردن بدانچه گرسنگی ببرد و راضی بودن
بدان که عورت پوشیده شود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن خلق

از دل وگفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود وعیش عارف خوش آ
که از خود مشغول ست وگفت کارهای زهاد همه بدست گرفتم هرچه خواستم از و یافتم
وگفت هر که بیار اید در چشم خلق آنچه در رو نبود بیفتد از ذکر حق وبسیار آمیختن از خلق
از اندک صدق است وگفت حسن خلق آنست که خلق را نرنجانی ورنج آنها بکشی
بی کینه ومکافات وگفت از هیچ برادر بریده مشو برگمان وشک ودست
از صحبت او باز مدار وگفت ترک گناه از سه وجه است یکی از خوف دوزخ ویکی از
رغبت بهشت ویکی از ترس خدا جنید فرمود که وقت مرگ وصیت خواستم
گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از حق گفتم اگر ازین پیش مگفتی با تو صحبت نداشتمی
فتح موصلی رحمة الله تعالی علیه فرمود با سی ابدال صحبت داشتم
همه گفتند پرهیزید از صحبت خلق وهم بکم خوردن فرمودند وگفت هر دل که
از وی علم وحکمت وسخن مشایخ بازگیری بمیرد وگفت از راهبی پرسیدم که راه بخدا
چگونه است گفت هر جا که رو آری خدا آنجاست وگفت اهل معرفت آن قوم اند
که چون سخن گویند از خدا گویند وچون عمل کنند برای خدا کنند وچون طلب کنند از خدا طلب کنند
روزی از صدق سوال کردند دست در کوره آهنگر کرده وآهن تافته بیرون آورد
وبر دست نهاد وگفت صدق این است وگفت هر که مداومت کند بذکر دل
آنجا شادی پدید آید احمد خوارزمی رحمة الله تعالی علیه فرمود بنده
تائب نبود تا پشیمان نشود بدل واستغفار نکند بزبان واز عهدهٔ مظالم بیرون
نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود گفتم از توبه واجتهاد صدق وزهد
برخیزد واز صدق توکل برخیزد واز استقامت معرفت برخیزد وبعده لذت

انس بود بعد ُه حیا بعد از حیا خوف بود از مکر و استدراج و در جملهٔ این احوال
باید که از دل مفارقت نکند از خوف آنکه نباید که این احوال از دل او برود و از
لقای حق باز ماند وگفت هر که عاقل تر بود بخدا عارف تر بود و هر که بخدا عارف
تر بود نزد او منزل سد وگفت رجا قوت خائفان ست و فاضل تر گریستن بر فوت اوقاتی
که نه در موافقت بوده باشد وگفت هر که بدنیا نظر کند بنظر ارادت و دوستی حق
نور فقر و زهد از دل او ببرد وگفت هر که نفس خود را نشناسد او در دین خود در غرور
بود و مبتلا نکند حق تعالی ایچ بنده را بچیزی سخت تر از غفلت و سخت دلی وگفت
انبیا مرگ را کراهت داشته اند که از ذکر حق باز می مانده وگفت دوستی خدا دوستی
طاعت اوست و هیچ دلیل نیست بر شناختن خدا جز خدا و هر که دوست دارد
که او را بچیزی بشناسد تا نیکوی او را یاد کند او مشرک است در عبادت احمد خضرویه
رحمة الله علیه گفت هر که خدمت درویشان کند بسه چیز مکرم شود تواضع
و حسن ادب و سخاوت وگفت حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را
بدل و یاد کنی او را بزبان و همت بریده گردانی از آنچه که غیر اوست و نزدیکترین
کسی بخدا آنست که خلق او بیشترست گفتند علامت محبت چیست گفت آنکه عظیم نبود
هیچ چیز از دو کون در دل او و هیچ آرزو نکند او را مگر خدمت او و آنکه نفس خود را
غریب بیند از جهت آنکه هیچ کس با نجه او در آنست موافق او نبود وگفت دلها
جویهاست هر گاه از حق پر شود پدید آورد زیادتی آن انوار بر جوارح و هر گاه که
از باطل پر شد پدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح وگفت هیچ خوابیست
گران تر از خواب غفلت و تمام بندگی در آزادی ست و در تحقیق بندگی آزادی

تمام است یکی از و سوال کرد که کدام عمل فاضلتر است گفت نگاه داشتن اسرار
و التفات ناکردن بغیر الله ابو تراب نخشبی رحمة الله علیه گفت هیچ نمیدانم
مرید را مضرتر از سفر کردن بر متابعت نفس و هیچ فساد باو راه نیافت الا از سفرهای
باطل و گفت حق تعالی فرمود دور باشید از کبایر و کبایر نیست الا بیان
نمای بی حقیقت و دعوی فاسد و اشارت باطل و اطلاق کردن عبارت و الفاظ
ثم قال الله تعالی إِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ و گفت
هرگز هیچ کس بصفای خدا تعالی نرسد اگر یک ذره دنیا را در دل او مقداری باشد
و چون بنده صادق بود در عمل حلاوت یابد پیش از آنکه عمل کند و اگر اخلاص
بجا آرد آن حلاوت یابد در آن وقت که عمل کند و گفت شما سه چیز را دوست
میدارید و از آن شما نیست نفس و روح و مال و گفت راحت در دنیا طلب
مکنید که نیابید این در بهشت است و گفت توکل آنست که خود را در دریای عبودیت
افگنی و دل در خدمت بسته داری اگر دهد شکر کنی و اگر باز گیرد صبر و گفت عارف را
هیچ تیره نکند و همه تیرگیها بدو روشن شود و گفت هیچ چیز نافعتر نیست از عبادات
از اصلاح خواطر و هرگز اندیشه درست شد بعد از آن هر چه برود از افعال
و احوال درست بود یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه فرمود دور باشید
از صحبت سه قوم یکی علمای غافل دوم قرای مداهن سوم متصوف جاهل و گفت
سه خصلت از صفت اولیاست اعتماد بر خدا در همه چیز و بی نیاز بودن از و در همه
چیز و رجوع کردن بدو در همه چیز و گفت هر که اعتبار نگیرد بمعاینه مستغنی نگردد از
نصیحت و گفت گمان نیکو بخدای نیکوترین گمانهاست چون با اعمال شایسته

مراقبت بود وچون بمعاصی وغفلت بود آرزوی بود که او را در خطر اندازد و معیوب
آنکس است که مهمل گذارد روزگار خویش به بطالت وحیای بنده ندم است وحیای خدا
کرم است وتارک گناه برای شرم خدا آنکه خدا می بیند به از کسی که ترک کند برای نفس
وترس نفس وگفت مرد حکیم نبود تا سه خصلت نباشد یکی آنکه در توانگران نکرد
بچشم نصیحت نه بچشم حسد و در زنان بچشم شفقت نه بچشم شهوت و در درویشان بچشم
تواضع نه بچشم تکبر وگفت چون بنده انصاف خدا و بده از نفس خویش خدا تعالی
او را بیامرزد وگفت با مردمان سخن اندک گوید و با خدا بسیار وگفت دنیا
دکان شیطان است زنهار از دکان وی چیزی نه دزدی و دنیا خم شیطان است
هر که از و مست شد هرگز بهوش نیاید مگر روز قیامت در ندامت وحسرت وگفت
دینار و درم کژدم است دست بران مکن تا افسونش نیاموزی واگرنه هلاک شوی
وافسونش آنکه دخل او از حلال بود وخرج او بحق وگفت طلب دنیا عاقل را
نیکوتر از ترک کردن جاهل وگفت در تن فرزند آدم هزار عضو است پر از شر همه
در دست شیطان چون گرسنه شود ونفس را ریاضت دهد آنجمله خشک شود و به آتش
گرسنگی بسوزد وگرسنگی نور است وسیری نار وگفت هیچ بنده سیر نخورد تا خداوند از و
ببرد چیزی که بعد ازین نتواند دریافت وگرسنگی طعام خداست وگفتند بر مرید چه
سخت تر گفت همنشینی با اضداد گفت بنگر انس خویش بخلوت اگر انسش تو بخلق بود
چون برون آیی برود واگر بخدا بود همه جا ترا برابر بود در دشت وکوه وبیابان وگفت
در وقت نزول بلا حقائق صبر آشکارا گردد ودر وقت مکاشفه مقدر حقائق رضا
بنماید وگفت باخوی نیکو معصیت زیان دارد ومقدار یک دانه دوستی به از هفتاد ساله

عبادت بی دوستی و گفت بلندترین منزل طالبان خوف است و بلندترین منزل
واصلان رجا و علامت خوف کوتاهی امل است و بلندترین پرهیزگاری تواضع است
و توحید نور است و شرک نار و نور توحید جمله سیات موحد بسوزاند و نار شرک
جمله حسنات مشرک بسوزاند و گفت ورع دوگونه بود یکی در ظاهر آنکه نجنبد مگر بخدای
و در باطن آنکه غیر او در دل نیاید و گفت از زهد سخاوت خیزد بملک و مال و از
حب سخاوت خیزد بنفس و روح و گفت هر که سخن گوید پیش از آنکه بشنید پشیمان
شود و گفتند بچه شناسیم که خدا از ما راضی است گفت اگر تو راضی باشی گفتند فردا که
کدام کس ایمن تر گفت آنکه امروز بیشتر ترسد و گفت عارف آنکه همت نیست بود و درویش
آنکه بخداوند خویش از جمله کائنات توانگر بود و زاهد تر آنکه یقین او بیشتر و محبت آنکه
به نیکوی زیادت نشود و بجفا نقصان نپذیرد شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
فرمود علامت صدق سه است اول آنکه قدر دنیا برود از دل تو چنانچه سیم و
خاک برابر شود دوم دیدن خلق از دل تو بیفتد تا چنان شوی از شادی گرسنگی و
ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند از سیری شهوات راندن پس از آن ملازمت
مریدان کن دگر نه ترا باین سخن چه کار و علامت خوشخوی رنج خود از خلق برداشتن است
و رنج خلق کشیدن و هر که چشم نگاه دارد از حرام و تن از شهوات و باطن آبادان
دارد بمراقبه دائم و ظاهر بمتابعت سنت و عادت کند بحلال خوردن فراست
او هرگز خطا نشود و روزی یاران را گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و
غیبت کردن دور باشید باقی هرچه خواهید بکنید و دنیا بگذارید و توبه بکنید
و هوای نفس بگذارید تا برسید یوسف ابن الحسین رحمة الله تعالی علیه

گفت آفت صوفیان در صحبت کودکان و در معاشرت اضداد و فتور رفیقی زنان
است و گفت قومیکه میدانند که خدای ایشان را می بیند پس ایشان شرم دارند که
از مهابت نظر بچیزی کنند جز آنکه وی فرموده است و گفت اشارت خلق بقدر
یافت خلق است و یافت بقدر شناخت بود و شناخت بقدر محبت بود پرسیدند
از محبت گفت محب را خواری و ذل سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدایرا
بیشتر و صدق آنست که تنهائی را دوست دارد و نهان داشت طاعت و
گفت عزیزترین چیز در دنیا اخلاص است هرچند جهد میکنم تا ریا از دل خود دور کنم
بلونی دیگر می آید و گفت اگر خدای رحیم با جمله معاصی به که با ذره تصنع و زاهد آنکه
طلب مقصود نکند تا وقتیکه وجود خود را مفقود نگرداند و غایت عبودیت آنست
که بنده او باشی در همه چیز و هر که بشناخت او را بفکر عبادت کرد او را بدل مله
ابو حفص حداد رحمة الله علیه گفت هر که اقوال و افعال خود را هر وقتی
نسنجد بمیزان کتاب و سنت و خواطر خود را متهم ندارد او را از جمله مردان نشمرند
پرسیدند ولی را خاموشی به یا سخن گفت اگر سخن گوی آفت سخن بداند هرچند تواند
خاموش باشد اگرچه بعمر نوح باشد و خاموش اگر راحت خاموشی بداند از خدا درخواهد
تا دو چند عمر نوح دهد تا سخن نگوید گفت عبودیت آنست که ترک هرچه ترا است بگوئی و ملازم
باشی چیزیرا که ترا بدو فرموده اند و درویشی بحضرت خدا شکستگی عرضه کردن و
نشان دوستان آنکه روزیکه بمیرند دوستان شاد شوند یعنی چنان مجرد روند
از دنیا که از وی چیزی نماند که آن خلاف دعوی او بود در تجرید و ولی آنکه او را
قوت کرامات داده باشند و او را از آن غائب گردانند گفتند غافل کیست

گفت آنکه از نفس خود اخلاص طلبد و بخیل آنکه در وقت احتیاج خود ایثار ترک کند
و ایثار آنکه مقدم داری نصیب برادران بر نصیب خود در کارهای دنیا و آخرت
و کرم آمد اختن دنیاست برای کسی که بدان محتاج ست و روی آوردن بخدا و نیکو
وسیله بنده را بخدا دوام فقرست و ملازم گرفتن سنت و قوت حلال و هر که بعین رضا
در خود نگریست هلاک شد و خوف چراغ دل ست آنچه از خیر و شرست در او بدان
بتوان دید و فقر درست نیاید تا دادن دنیا دوست تر از گرفتن ندارد و هر که
همیشه فضل خدا بیند بر خویشتن امید دارم که از هالکان نباشد و فاضلترین
اعمال مراقبت خویش ست با خدا و آنکه بفعل خود شاد بود مغرورست و هر که
داند که او را خواهند برانگیخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب ننماید
او از شر خود خبر دهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و هر که خواهد دل او
متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشان را ملازمت کن و گفت
روشنی تن بخدمت ست و روشنی جان باستقامت و گفت تقوی در حلال
محض ست و بس و تصوف همه اوست و گفت عمل که شائسته بود آن زا بر تو فراموش
کنند و گفت نابینا آنست که خدای را نشناسد و نه بیند اشیا را بخدای و بینا آنست که
او خدای بود نظر او بمکونات یکی از و وصیت خواست گفت یا اخی لازم یک در باش
تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن دهند روزی
در بغداد و رفت اکابر آنجا از فتوت سوال کردند گفت شما گوئید جنید فرمود فتوت
نزد ما آنست که فتوت از خود نه بینی و آنچه کرده باشی بخود نسبت ندهی گفت
نیکوست اما نزد من فتوت آنست که انصاف دادن و انصاف ناطلبیدن

جنید گفت در عمل آویدای اصحابنا ابوحفص گفت این سخن راست نیاید جنید
چون این بشنید گفت برخیزید ای اصحابنا که زیادت آورد ابوحفص آدم وذریه
او درجوانمردی حمدون قصار رحمة الله علیه گفت هر که محقق نبود در حال
خود از حال خویش خبر نتواند داد و گفت صحبت با صوفیان کنید که زشتها را نزدیک
ایشان عذر ها بود و نیکی را بس خطری نبود تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان
در غلط نیفتی و هر که در سیرت های سلف نظر کند تقصیر خود بداند و گفت شکر نعمت
آنست که خود را طفیلی بینی و گفت بنده است آنچه بتو میرساند باسانی بی رنج
اما رنج در طلب زیاده است و گفت هر که پندارد که نفس او بهترست از نفس فرعون
او کبر می آشکارا کرده است و گفت ملامت ترک سلامت ست و اگر مستی را
می بینی که می خسپد ویرا ملامت نکنی نباید که بهمان بلا مبتلا گردی پرسیدند از ملامت
گفت راه آن بر خلق دشوار است و بخلق آنا طرفی بگویم رجای مرجیان و خوف
قدریان صفت ملامتی بود یعنی در رجا چندان رفته که مرجیان ملامت کنند
و در خوف چندان سلوک کرده که قدریان وا و هاهیشه نشانه ملامت باشد
گفت من نیک خوی ندانم مگر در سخاوت و بد خوی را نشناسم الا در بخل هر که
خود را ملکی واند بخیل بود و تواضع آنست که کسی را بخود محتاج نه بینی نه در جهان
و نه در آن جهان و هرگاه که فقیر تواضع را ترک کرد همه خیرات را ترک کرد و اصل
همه دردها بسیار خوردن ست و آفت دین بسیار گفتن ست و گفت اگر توانی که
کار خود بخدا باز گذاری بهتر از انکه بحیله و تدبیر مشغول شوی و گفت جزع نکند در مصیبت
مگر کسی که خدا را متهم داشته بود منصور عمار رحمة الله علیه هارون رشید

پرسید که عالم ترین خلق کیست و جاهل ترین که بود گفت عالمترین خلق مطیع ترین باشد
بود و جاهل ترین ایمن عاصی فرمود که مردمان دو قسم اند یا بخود عارف بود و یا بحق
آنکه بخود عارف بود شغلش مجاهده و ریاضت بود و آنکه بحق عارف بود شغلش
عبادت و طلب رضای او بود گفت آرزوی دنیا را ترک گیر تا از عمر راحت یابی
و زبان را نگاهدار تا از عذر خواستن برهی احمد عاصم الانطاکی رحمة الله تعالی
عنه فرمود علامت محبت آنکه عبادت اندک بود و خلوت او بسیار و خاموشی او
پیوسته چون در و نگرند او نه بیند چون بخوانند نشنود و چون مصیبتے رسد اندوه
نکند و چون صوابی رسد شاد نگردد و از کسے نترسد و بکسی امید ندارد گفتند تو
مشتاق خدای گفت نه شوق بغایت بود چون حاضر شود کجا شوق بود گفت
علامت خوف گریز بود و علامت رجا طلب و گفت هر که ایمن تر بود بر نفس خود
هلاک شود و گفت نشان اندک معرفت بنده بنفس خود از اندکی حیا بود و اندکے
خوف و هر که بخدا عارف تر از خدا ترسان تر و گفت اگر صلاح دل جوئی یاری خواه
بروی بنگاهداشت زبان گفت نافع ترین اخلاص آنست که دور کند از تو تصنع
و تزیین و ریا و گفت طاعت بجهل زیانکار تر است از معصیت بجهل و یقین
نوریست که مشاهده میکند بدان جمله امور آخرت و اخلاص آنست که چون عمل کنی
دوست نداری که ترا بدان یاد کنند و بزرگ دارند و طلب نکنی ثواب عمل خویش
از هیچ کس مگر از خدای و چنان دان که کسی نیست در روی زمین بجز تو و در
زمین و آسمان بجز او و دوای دل پنج است همنشینی اهل صلاح و
خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری وقت سحر نقل است که

سی و شش کس از اصحاب وی جمع شدند و سفره نهادند نان اندک بود
شیخ پاره پاره میکرد و چراغ برگرفت چون چراغ آوردند
پارها برجای بود که کسی نخورده بقصد ایثار مریدان را چنین تربیت کرده بود
عبدالرحمن حسین رحمة الله تعالی علیه فتح موصلی را گفت چهار چیز
پیش من ست چشم و زبان و دل و هوا چشم جائے منگر که نشاید و زبان چیزے
مگو که خدایتعالی بخلاف آن اندر و دل نگاهدار از خیانت و کبر بر مسلمانان و هوا
نگاهدار از شر و هیچ مگو اگر این چهار باین صفت نباشند خاکستر بر سر
باید کرد گفت دلها موضع ذکرست چون بالنفس صحبت داشتند موضع شهوت
شدند و شهوت از دل بیرون نرود مگر از حسرتے بیقرار کننده و یا شوقے
بی آرام دهنده گفت اندوه ملک بر چیزیکه فرداترا اضرتی بود و شاد مباش
الا بچیزی که فرداترا شاد کند و نافع ترین خوف آن بود که از معصیت
باز دارد و اندوه دائم کند و فکرت را لازم تو گرداند در لقب عمر با جنید
بغدادی رحمة الله علیه فرمود که اگر مرتضی یک سخن بکرامت نگفتی اصحاب
چه کردندی و آن سخن آنست که از مرتضی علی رضی الله عنه پرسیدند که خدا را بچه
شناختی گفت بدانکه شناسا گردانید مرا بخود که او خداوند نیست که شبه او
توان بود و هیچ صورتی و او را نتوان یافت بهیچ حسی و او را قیاس نتوان کرد
بهیچ خلقی که او نزدیکست در دوری خویش و دور است در نزدیکی خویش
و بالای همه چیزهاست و نتوان گفت که تحت او چیزیست و او نیست چون
چیزی نیست از چیزی و نیست در چیزے و نیست بچیزے سبحان الله آن

خدا یکه او چنین است چنین نیست هیچ چیز از غیر او و اگر کسے شرح این سخن دہد
مجلدہا بر آید فهم من فهم وگفت اگر من ہزار سال نزیم از اعمال یکذرہ کم نکنم
مگر که مرا باز دارند وگفت روزگار چنان گذشتم که اہل آسمان و زمین بر من
گریستند باز چنان شدم که من بر غیبت ایشان گریستم اکنون چنان شدم که
نه از ایشان خبر دارم و نه از خود و ده سال بر در دل نشستم و پاسبانی کردم تا دل
مرا نگاهداشت اکنون بیست سال است که من نه از دل خبر دارم و نه دل از من
وگفت درین راه قاطعان بسیار اند و بر راہ سلمه دام مے اندازند دام مکر و استدراج
و دام قهر و دام لطف و آنرا نهایت نیست مرد باید که فرق کند میان ہر سه
دامها گفت چون قدرت معائنه کرد صاحب آن نفس بکراہت تواند زد چون
عظمت معائنه شود از نفس زدن منع کند و چون ہیبت معائنه شود آنجا کسی که
نفس زند کافر گردد وگفت نفس که باضطرار از مرد بر آید جمله حجابها و گناہان که
میان بنده و خداست بسوزد وگفت خنک آنکسی که او را در ہمه عمر یکساعت
حضور بوده است و شریف ترین نسبت ها و بلند ترین آن اینست که با فکرت بود
در میدان توحید وگفت میان بنده و خدا چہار دریاست تا قطع نکند بحق نرسد یکے دنیا
و کشتی او زہد است و یکی آدمیان و کشتی او دوری بودن ست و یکے ابلیس و کشتی او
بغض و یکے ہوا و کشتی او مخالفت وگفت در میان ہواجس نفسانی و وسواس
شیطانی فرق آنست که نفس بچیزے الحاح کند و تو منع کنی و او معاودت میکند
اگر چه بعد از مدتی بود تا وقتیکه بمراد خود رسد اما شیطان چون دعوتی کند بخلافے
اگر بخلاف آن کنی او ترک آن دعوت کند وگفت ابلیس مشاہده نیافت در طاعت

وا دم مشاهده گم نکرد در زلت گفت طاعت علت نیست بدانچه در ازل رفته
ولیکن بشارت می دهد بر انکه در آنکار که رفته است در حق طاعت کننده نیکو
رفته است گفت مردان ببصیرت مردان اند نه بصورت گفت اساس تهمت
که بمراد نفس قیام نکند وگفت غافل بودن از خدا سخت تر است از انکه در
آتش شدن وگفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو هیچ باقی
مانده بود وگفت نفس هرگز با حق الفت نگیرد وهر که نفس را بشناسد عبودیت بر وی
آسان شود وهر که گوید الله بمشاهده در دروغ زنست وهر که بشناخت خدا را هرگز
شاد نشود وهر که خواهد تا دین او بسلامت ماند وتن او آسوده ودل او بعافیت
گو از مردمان جدا باش که این زمانه وحشت است وخردمند آنست که تنهائی
اختیار کند وهر که علم او بیقین نرسیده است ویقین بخوف وخوف بعمل وعمل بورع
وورع باخلاص واخلاص بمشاهده او از هالکانست واگر جمله دنیا یک کس را بود
زیان نبود واگر بسیرت یک دانه خرما کند زیان دارد ومرید صادق بی نیاز بود
از علم عالمیان وگفت چون حق تعالی بمردی نیکی خواهد او را پیش صوفیان افگند
واز قرایان باز دارد ونشاید که مریدان چیزی آموزند مگر آنچه در نماز بکار آید
وفاتحه وقل هو الله تمام است وهر مرید که زن کند وعلم نویسد از وی هیچ نیاید وهمه
میان خود وخدای تعالی توبره پر طعام نهاده است از ومناجات هرگز نیاید
وخواطر چهارست یکی خاطرست از حق که بنده را دعوت کند بحق وخاطرست از نفس که دعوت کند
بآرایش نفس وتنعم بدنیا وخاطرست از شیطان که دعوت کند بحقد وحسد وعداوت وخاطرست
از ملک که رغبت وقوت بخشد بطاعت وعبادت حق وگفت بلا چراغ عارفانست وبیدار کننده مریدان

وہلاک کنندہ غافلان و گفت ہمت اشارت ست از خدا و ارادت اشارت
فرشتہ و خاطر اشارت معرفت و زینت تن اشارت شیطان و شہوت اشارت
نفس و لہو اشارت کفر و حق تعالی ہرگز صاحب ہمت را عقوبت نکند اگرچہ معصیت
رود بر وے و گفت ہر کرا ہمت ست او بینا ست و ہر کرا ارادت ست نابینا است
و گفت اجتماع چہار ہزار پیر طریقت ست کہ نہایت ریاضت این ست ہرگاہ
دل خود طلبی ملازم حق بینی و ہر کہ در موافقت بحقیقت رسیدہ باشد
ازان ترسد کہ حظ از خدا فوت شود بچیزی دیگر و مقامات بہ شواہد ست
ہر کرا مشاہدہ احوال ست او رفیق ست و ہر کرا مشاہدہ صفات ست او اسیر
کہ رنج انجا رسد کہ خودی بر جا بود در شبانہ روزی ہزار بار بباید مرد چون
فانی شد و شہود حق تعالے حاصل گشت امیر شد و سخن انبیا خبر باشد از
حضور و کلام صدیقان اشارت ست بمشاہدہ و اول چیزے کہ ظاہر شود
از احوال اہل احوال خالص شدن افعال ایشان بود ہر کرا سر خالص بود ہیچ فعل او
صافی بود و صوفی چون زمین باشد کہ ہمہ پلیدی بر وے افگند و ہمہ نیکوی از وی بیرون
آید و تصوف از صفا ست ہر کہ گزیدہ شود از ماسوی صوفی ست و صوفی آنست
کہ دل او چون دل ابراہیم سلامت یافتہ بود از دوستی دنیا و بجا آرندہ فرمان
خدا بود و تسلیم او چون تسلیم اسمٰعیل و اندوہ او چون اندوہ داؤد و فقر او
چون فقر عیسی و صبر او چون صبر ایوب و شوق او چون شوق موسی در وقت
مناجات و اخلاص او چون اخلاص محمد علیہ الصلوۃ والسلام و گفت تصوف نسبت است
کہ ترا خداوند از خود بمیراند و بخود زندہ کند و گفت تصوف آن بود کہ با خدا باشی

بیعلاقه و عارف را حالی باز ندارد و منزلتی باز ندارد و عارف آنست که در درجات
بنگرد و چنانکه هیچ چیز او را حجاب نگردد و باز ندارد و گفت معرفت مشغولی است
بخدای تعالی و معرفت مکر خدا است یعنی هر که پندارد که عارف است ممکور است
و معرفت وجود جهل است در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن گفت عارف و
معروف اوست و گفت علم آنست که قدر خویش بدانی و گفت اثبات مکر است
و علم با ثبات غدر است و آنچه موجود است داخل مکر و غدر است و گفت توحید خدای
[illegible] داشتن قدم او بود از حدث یعنی دانی که اگر چه سیل در دریا باشد اما نه دریا
باشد و گفت هر محبت که بعوض بود چون عوض برخیزد محبت درست نشود و مگر در میان
دو تن اما چنان دو تن که یکی دیگری را گوید که ای من و چون محبت درست شود
شرط ادب بیفتد حق تعالی حرام کرده است محبت بر صاحب علاقه و گفت
محبت افراط میل است بی نیل و گفت بمحبت خدای نتوانی رسید تا جان در راه
او سخاوت نکنی و انس یافتن بوعدها و اعتماد کردن بران خلل است در سخاوت و
اهل انس در خلوت و مناجات چیزها گویند که نزدیک عام کفر نماید و ایشان در احوال
خویش بدان مزید یابند و هرچه گویند ایشان را احتمال کنند و گفت مشاهده غرق
است و وجد هلاک و وجد زنده کننده همه است و مشاهده میراننده همه و مشاهده
اقامت ربوبیت است و ازاله عبودیت بشرط آنکه تو در میان هیچ نه بینی و مراقبه
آن بود که ترسنده باشد بر فوت شده پرسیدند فرق چیست میان مراقبه و حیا گفت
مراقبه انتظار غائب است و حیا خجالت است از حضور مشاهده و گفت وقت
چون فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ عزیزتر از وقت نیست و هیچ چیز را اولیا

سعت تر از نگاهداشت انفاس نیست در اوقات گفت عبودیت دو خصلت است
صدق و افتقار بخدای در نهان و آشکار او نیکی اقتدا برسول خدای تعالی و عبودیت
ترک این دو سبب است ساکن شدن از لذت و اعتماد کردن بر حرکت چون این
هر دو از تو گم شد حق عبودیت گذارده آمد و شکر آنست که نفس خود را از اهل نعمت
نشمرد و گفت شکر حاجتی هست و آن آنست که مرید نفس خود را بدان مطالبت کند
و باخدا ایستاده باشد بحفظ نفس و زهد تهی دست بودن است و خالی از مشغله آن
و حقیقت صدق آنست که راست گوی در شهر کاریکه از و نجات نیابی مگر بدروغ
و هیچکس نیست که طلب صدق کند که نیابد و اگر نیابد به بعضی یابد و صادق روزی
چهل بار از حالی بحالی بگردد و مرائی چهل روز بر یک حال بماند علامت صادق
آنست که سوال نکند و معارضه نکند و اگر کسی با ایشان معارضه کند خاموش بماند
و صبر بازداشتن نفس را با خدا بی جزع و فرو خوردن تلخی ها و روی نا ترش کردن
و توکل خوردن بی طعام ست یعنی طعام در میان نه بیند و توکل آنست که خدا برا باشی
چنانکه پیش ازین نبودی و خدای را بودی و پیش ازین توکل حقیقت بود و اکنون
علم ست و توکل نه کسب کردن ست و نه ناکردن لیکن سکون دل ست بوعده
حق تعالی و یقین آنست که غم رزق نکنی و اندوه رزق نخوری و آن از تو
کفایت آید و آن آنست که بعملی که در گردن تو کرده اند بدان مشغول شوی که بیقین
او رزق تو بتو میرساند و فتوت آنست که با درویشان نقار نکنی و با توانگران
معارضه نکنی و جوانمردی آنکه بار خود بر خلق ننهی و آنچه داری بذل کنی و تواضع
آنکه تکبر نکنی بر اهل هر دو سرای و مستغنی باشی بحق تعالی و خلق چهار است سخاوت

و الفت ۔ و نصیحت و شفقت و صحبت با فاسقان نیکخوے به از انکه با قراء بدخوی و حیا دیدن آلاے اوست و دیدن تقصیر خود پس ازین هر دو حال حالتے زاید که آنرا حیا گویند و گفت عنایت پیش از آب و گل بوده است و حال چیزیست که بدل فرود آید اما دایم نبود و رضا دفع اختیار ست و نیز آنکه بلا را نعمت شمری و گفت فقر دریاے بلاست و فقر خالی شدن دل ست از اشکال و خوف آنکه ترک کنی هوا از خوف و ترک عملی کیمری بغیر شوق و گفت صوم نصفی از طریق ست و توبه را سه معنی است اول ندامت دوم عزم بر ترک معاودت سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر ست در ذکر و ذکر در مشاهده مذکور و امین بودن مرید را ازنکر کبایر بود و واصل را کفر و تصوف صافی کردن دل ست از مراجعت خلقت و مفارقت از طبیعت و فرو میرانیدن بشریت و دور بودن از دواعی نفسانی و فرود آمدن در صفات روحانی و بلند شدن بعلوم حقیقی و بکار داشتن انچه اولے تر است الله اید و نصیحت کردن جمله امت و وفا بجا آوردن بر حقیقت و متابعت پیغامبر در شریعت و صوفیان قومی اند قائم بخداوند چنانکه ایشانرا اندند الا خداوند تعالے پرسیدند از همه زشتی ها صوفی را چه زشت تر گفت بخل و سوال کردند از توحید گفت آنکه نا چیز نگردد در رسوم و ناپدید اشو رو روے علوم و خدا بود چنانکه بود و همیشه باشد لفنا و نقص گرد او را ه نیابد باز گفتند که توحید چیست گفت صفت بندگی همه ذلت و عجز و ضعف و استکانت و صفت خداوند همه عز و قدرت هر که این جدا تواند کرد با آنکه گم شده است موحد است باز پرسیدند از توحید گفت یقین ست گفتند چگونه

گفت آنکه بشناسی که حرکات و سکنات خلق فعل خداست کسے را با او شرکت
نیست چون این بجا آوردی شرط توحید بجا آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت
بقا حق راست و فنا ما دون او را و گفتند تجرید چیست گفت آنکه ظاهر او مجرد بود
از اعراض و باطن او از اغراض سوال کردند از محبت گفت آنکه صفات محبوب
بدل صفات محب بنشیند سوال کردند از انس گفت انس آن بود که حشمت برخیزد
سوال کردند از تفکر گفت درین چند درجه است تفکر ست در آیات خدا و از و
معرفت زاید و تفکر ست در بلا و نعما از و محبت زاید و تفکر ست در وعده خدا
و عذاب و از و هیبت زاید و تفکر ست در صفات نفس و احسان خدا با نفس
از و حیا زاید از خدای تعالی سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون
بنده جمله اشیا را ملک خدا بیند و پدید آمدن جمله از خدا بیند و قیام جمله بخدا بیند
و مرجع جمله بخدا بیند چون اینهمه او را تحقیق بود بصفوت عبودیت رسیده باشد
سوال کردند از حقیقت مراقبه گفت حال ست که مراقب انتظار میکند
آنچه از و توقع او ست لاجرم حالتی بود چنانکه از شبخون کسے ترسد و نخسپد
سوال کردند از صادق و صدیق و صدق گفت صدق صفات صادقان
ست و صادق آنکه او را چنان بینی که شنیده باشی و همه عمرش همچنان یابی
که یکبار خبر او بتو رسیده باشد و صدیق آنکه پیوسته بود صدق او در افعال و
در اقوال و احوال سوال کردند از اخلاص گفت فنا ست از فعل خویش و
اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معامله نفس یعنی نفس دعوی ربوبیت
میکند پرسیدند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت ست در هر نفسی و شفقت

بر خلق آنست که بطوع و رغبت بایشان دهی آنچه طلب کنند و بار آن برایشان
ننهی که طاقت ندارند و سخن نگوئی که ندانند و عزلت آنست که از نفس عزلت
گیری و عزیز ترین خلق کیست گفت درویشی است راضی و صحبت با کسے
دارید که هر نیکی که با تو کرده بود فراموش بود و گفتند هیچ فاضلتر از گریستن هست
گفت گریستن بر گریستن گفتند مرید کیست و مراد چیست گفت مرید در سیاحت بود
از عمل و مراد در رعایت حق بود و گفتند راه بخدا چگونه بود گفت دنیا را ترک گیری راه
یافتی و خلاف هوا کردی بحق پیوستی و گفتند بگوی که حجاب سه است نفس و خلق
و دنیا گفت این سه عام است و خاص نیز سه است دید طاعت و دید ثواب و دید
کرامت و گفت زلت عالم میل است از حلال بحرام و زلت زاهد میل از بقا بفنا
و زلت عارف میل است از کریم بکرامت گفتند فرق چیست میان دل
مومن و منافق گفت دل مومن در ساعتی هفتاد بار بگردد و دل منافق هفتاد سال
بر یک حال ماند عمر بن عثمان مکی رحمة الله علیه فرمود بر تو باد که پرهیز کنی
از تفکر کردن در چیزی از عظمت خدا تعالی و در چیزی از صفات خدای که
تفکر در خدای معصیت است و کفر و تصوف آنست که بنده در هر وقتی مشغول بچیزی بود
که در آن وقت اولی تر بود و گفت صبر در ایستادن بود با حق تعالی و گرفتن بلا با خوشی
و آسانی ابو سعید خراز رحمة الله تعالی علیه فرمود چون بنده بخدا رجوع
کند و تعلق بخدا گیرد و در قرب خدا ساکن بود فراموش کند نفس خود را و ماسوی الله
را اگر او را گویند از کجائی و چه خواهی او را جواب از آن نبود که گوید الله و این
عبارت ترجمه این سخن اوست که گفت اِنَّ عبداً رجع الی اللّٰه و تعلق باللّٰه و سکن

فِی قُرْبِ اللّٰہِ وَ قَدْ نَسِیَ نَفْسَہٗ وَمَا سِوَی اللّٰہِ فَاِنْ قُلْتَ کہ مَن اَیْنَ اَنْتَ وَ اَیُّ شَیءٍ تُرِیْدُ
لَمْ یُکِنْ کہ جواب غیر اللّٰہِ و گفت سالہا با صوفیان بودم ہرگز میان من و ایشان
مخالفت نبود زیرا کہ ہم با ایشان بودم و ہم با خود و گفت مرا مخیر کردند میان قرب
و بعد من بعد را اختیار کردم کہ طاقت قرب نداشتم چون لقمان علیہ السلام را مخیر کردند
در نبوت و حکمت حکمت اختیار کرد و شبی دو فرشتہ را بخواب دیدم کہ از آسمان
می آیند پرسیدند کہ صدق چیست گفتم کہ اَلْوَفَاءُ بِالْعُھُوْدِ گفتند صدقت و شبی
رسول اللّٰہ صلّی اللّٰہ علیہ وسلّم را دیدم فرمود کہ مرا دوست داری گفتم معذور فرمای
کہ دوستی خدا مرا مشغول کردہ است از دوستی تو فرمود ہر کہ خدای را دوست
دارد مرا دوست داشتہ بود و نیز شبی ابلیس را دیدم عصا برگرفتم تا او را بزنم ہاتفی
آواز داد کہ او از عصا نترسد از نوری ترسد کہ در دل باشد گفتم بیا گفت
شما را چہ کنم شما بیند اختہ اید آنچہ من مردمان را بدان می فریبم گفتم آن چیست
گفت دنیا باز گفت مرا در شما لطیفہ ایست کہ بدان مراد خود بیابم گفتم چیست
گفت با کودکان نشستن روزی پسرم وفات کرد در خواب دیدم گفتم مرا وصیتی کن
گفت ای پدر بہ بد دلی با خدای معاملہ مکن و روزی در بادیہ بانگ گرسنگی غالبہ کرد
نفس گفت از خدا طعام خواہ گفتم کار متوکلان نیست گفت صبر خواہ قصد کردم
تا صبر خواہم عصمت حق مرا دریافت آوازی شنیدم کہ کسی میگوید این دوست ما
میگوید کہ من بدو نزدیک ام و متقر است کہ تا آنکس را کہ سوی من آید ضایع نگذارم
تا از ما قوت و صبر بخواہد و عجز خود پیش می آرد و پندارد کہ نہ او ما را دیدہ و نہ ما او را
یعنی طعام و صبر غیر ماست بخواہستگی آنہا محجوب شد و روزی در کنارہ دریا جوانی دیدم

مرقع پوشیده در محبره آویخته گفتم سیماء او عیانست و معاملت او چنانست که در وی
نگرم گفتم از رسیدگانست چون در محبره می نگرم گفتم از طالب علمانست بیا تا بپرسیم دوات را
از کیانست گفتم ای جوان راه بخدا چیست گفت دو راست راه خواص و راه عوام ترا از
راه خواص چه کار که خبر نداری و راه عوام اینست که می پرستی و معاملت خود
را علت وصول بحق می نهی محبره را آلت حجاب می شمری ابو سعید گوید ای عجب آنکه
در همه خدای را محسن بداند چگونه دل بدو نسپارد که دلها مجبول اند بر دوستی
محسن و گفت دشمنی فقرا بعضی با بعضی از غیرت حق بود که با یکدیگر آرام نگیرند
و روا ندارد که ایشان را به هیچکار راحتی بود الّا بدو و گفت هر که او دوست دارد
در ذکر بروی گشاده گرداند چون بنده در ذکر لذت یافت در فتوت بر وی
گشاده کند پس در سراے فردانیت فرود آورد و جلال و عظمت مکشوف
گرداند تا فانی شود از خود و باقی ماند او بی او و در حفظ خدای افتد و گفت
اول مقام اهل معرفت تحیرست با فتقار پس سرورست باتصال پس فناست بانتباه
پس بقاست بانتظار نرسد هیچ مخلوق بالا تر ازین اگر کسے گوید پیغامبر علیه السلام
نرسید گوییم رسید اما در خور خویش و گفت هر که گمان برد که بجهد بوصل حق برسد
او خود را در رنج بی نهایت افگند و هر که گمان برد که بی جهد بوے رسد او
خود را در تمنای بی غایت اندازد و گفت فنا فنای بنده باشد از رویت بندگی
و بقا بقای بنده باشد در حضور الٰهی و فنا متلاشی شدن هست بحق و بقا
حضور است با حق و حقیقت قرب پاکی دل ست از همه چیز و آرام دل است
با خدا تعالی و اول توحید فانی شدن ست از همه چیز و دل مرد را و بخدای باز گشتن

بجملگی و گفت عارف تا نرسیده است یاری میخواهد از همه چیز و چون برسد مستغنی گردد از همه چیز و بدو محتاج گردد در همه چیز وحقیقت قرب آنست که بدل احساس هیچ چیز نتوانی کرد و بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت گفتند عارف را گریه بود گفت تا که در راه باشد چون بحقائق قرب رسد طعم وصال چشید گریه زائل گردد و گفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود و گفت خلق عظیم آنست که او را هیچ همت نبود جز خدا تعالی و توکل اعتماد دل است بر خدا تعالی و نیز توکل اضطرابی است بی سکون وسکونی بی اضطراب یعنی متوکل چنان مضطر شود در نا یافت که سکونش نبود یا سکونش بود در قرب یافت که هرگزش حرکت نبود و گفت هر که محکم نکند در آنچه میان خود و خدا است بتقوی و مراقبه و بکشف و مشاهده نتواند رسید و گفت غره مشوید بصفای عبودیت که منقطع است از نفس و ساکن است با خدا تعالی برسید ند که چونست که حق توانگران بدرویشان نمیرسد گفت از برای سه چیز یکی آنکه آنچه ایشان دارند حلال نبود دوم آنکه موافق نباشد بر آن سوم آنکه درویشان بلا را اختیار کرده اند و گفت علم آنست که در عمل آرد و یقین آنست که برگیرد ترا ابوالحسن نوری رحمة الله علیه گفت عبودیت مشاهده ربوبیت است و تصوف نه علوم است نه رسوم اگر علوم بودی بتعلم حاصل شدی و اگر رسوم بودی بمجاهده بدست آمدی بلکه اخلاق است تَخَلَّقُوا بِاَخْلَاقِ اللہِ تعالیٰ و بخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم دست دهد نه بعلوم و گفت تصوف ترک جمله نصیب هاے نفس است برای نصیب حق و تصوف آزادی است و جوانمردی و ترک تکلف است و سخاوت و دشمنی

دنیاست و دوستی مولی ابو عثمان حیری رحمة الله علیه فرمود مرد تمام نشود
تا در دل او چهار چیز برابر نگردد منع و عطا و ذل و عز و گفت عزیزترین سه چیز است
عالم که سخن او از عمل بود و مریدی که او را طمع نبود و عارفی که صفت حق کند
بی کیفیت و گفت اصل ما در طریقت خاموشی است و بسند کردن بعلم خدای تعالی
و گفت خلاف سنت را در ظاهر علامت ریاء باطن بود و صلاح دل در
چهار چیز است در فقر بخدای و در استغنا در غیر خدا و تواضع و مراقبت و
گفت هر که زاهد شود در نصیب خویش از راحت و عزت و ریاست دلی
فارغش پدید آید و رحمت بر بندگان خدای کند و گفت خوف از عدل او است
و رجا از فضل او و خوف ترا بخدا رساند و عجب دور گرداند و صابر آنکه خو کرده بود
بمکاره کشیدن و شکر عام بر طعام و لباس بود و شکر خاص در آنچه در دل آید از معانی
و اخلاص و اصل تواضع سه چیز است از آنکه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنکه
از گناه خویش یاد کند و از آنکه از احتیاج خویش یاد کند بخدا و یقین آنکه اندیشه
و قصد کار فردا اندک بود و گفت هر که وحشت و غفلت نچشیده بود حلاوت انس
نیابد و تفویض آن بود که علمی که ندانی بعالم آن بداری و تفویض مقدمه رضاست
و الرضا باب الله الاعظم و علامت سعادت آنکه مطیع باشی و می ترسی و نباید که
مردود باشی و شقاوت آنکه معصیت کنی و امید داری که مقبول باشی و گفت
صحبت داشتن خلق بسیار نیست صعب که هرگز دوا نه پذیرد و اصل عداوت سه است
طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول کردن خلق و اخلاص آن بود
که نفس را در آن حظ نبود در هیچ حال و این اخلاص عوام باشد و اخلاص

خواص بر ایشان روند به ایشان بود و ایشان طاعت ها را چیزی نمی شمرند
و اخلاص صدق نیت ست با حق تعالی و نسیان رویت خلق ست بدوام نظر
با حق ابو محمد رویم رحمة الله تعالی علیه فرمود حاضر بر سه وجه بود حاضر ست
شاهد وعید لاجرم دایم در هیبت بود و حاضر ست شاهد وعده دایم در رغبت بود
و حاضر ست شاهد حق لاجرم دایم در طرب بود و گفت حق تعالی ترا گفتار و کردار
روزی کناد و آنگاه گفتار باز گیرد و کردار بتو باز گذارد که نعمتی بود و بر عکس
مصیبتی بود و چون هر دو باز گیرد آفتی بود و گفت تصوف مبنی ست بر سه
خصلت تعلق ساختن بفقر و افتقار و محقق شدن ببذل و ایثار و ترک کردن
اعتراض و اختیار و توحید آنکه فانی شوی در ولای او از هوای خود و در
جفای او از جفای خود تا فانی شود کل در کل و توحید محو آثار بشریت ست و
تجرید الهیت و قرب زایل شدن متعرضات ست و انس آنکه وحشتی در تو
پدید آید از ما سوی الله و از نفس تو نیز و انس سرور دل ست بحلاوت خطاب
و انس حلاوت گرفتن ست بخدای از غیر خدای و محبت وفا ست با
وصال و خدمت ست با طلب وصال و یقین مشاهده است و فقر آنست که
نگاه دارد سر خود را از گوشه دارد نفس خود را و بگذارد فرایض خدا را و صبر ترک
شکایت ست و شکر آنکه آنچه توانایی بود در آن بکنی و توبه آن بود که توبه کنی
از توبه خود و تواضع ذلیلی قلوب ست در حضور علام الغیوب و نفس زدن در
اشارت حرام ست و در خطرات و مکاشفات و معاینات حلال و زهد حقیر داشتن
دنیا ست و آثار او از دل ستردن و خلاف آنست که از غیر خدا نترسد

و رضا آن بود که اگر دوزخ را بر دست راست بدارد نگوید که از چپ می آید و رضا استقبال کردن احکام است بدل خوشی و اخلاص در عمل آن بود که در هر دو سرای بعوض چشم ندارد ابو عبدالله حفیف ازوی وصیت خواست گفت کمترین کاری درین راه بذل روح است اگر این نخواهی گرد ترهات صوفیان مشغول مشو خواجه ابن عطار رحمة الله علیه فرمود بهترین عمل آنست که کرده اند و بهترین علم آنست که گفته اند هرچه گفته اند مگوی و هرچه نکرده اند مکن و گفت مردا که جوید در میدان علم جوید یا در میدان حکمت یا در میدان توحید اگر درین سه میدان نبود طمع از دین او گسسته کن و گفت دعوی کردن در خدا و اشارت کردن بخدا و سخن گفتن از خدای از صفات دروغ زنان است و گفت نفسهای خود را در راه هوای نفس صرف مکن بعد ازان هرچه خواه آن کن و افضل طاعات گوش داشتن حق است بر دوام اوقات و گفت اگر کسی بیست سال قدم در نفاق زند و درین مدت برای نفع برادری یک قدم بردارد فاضلتر از آنکه شصت سال عبادت باخلاص کند و ازان نجات نفس خود طلبد و هر که خود را به ادب سنت آراسته دارد حق تعالی دل او را بنور معرفت منور گرداند و گفت هیچ مقامی نیست برتر از موافقت فرمانها در اخلاق و گفت صحیح ترین عقلها عقلی است که موافق توحید بود و بدترین طاعت آنست که از و عجب خیزد و بهترین گناه آنست که پس ازان توبه در آید و آرام گرفتن باسباب مغرور شدن است و ایستادن بر احوال بریدن از محول احوال بود و گفت هر که اول مدخل او بهمت بود بخدای رسد و هر که ارادت شود باخرت رسد و هر کرا

که آرزوی بود بدنیا رسد و هرچه بنده را از آخرت باز دارد دنیا بود و بعضی
را دنیا سرایی بود و بعضی را تجارتی و بعضی را عزّی و غلبه و بعضی را علم و
مفاخرتی بعلم و بعضی را مجلسی و محفلی و بعضی را نفسی و شهوتی و گفت ارواح را
شهوت قرب بود و دلها را شهوت مشاهده و نفس را شهوت لذت گرفتن براحت
و گفت سرشت نفس بر بی ادبی است بنده مامور بملازمت ادب است هرکه عنان
او گشاده کند در فساد با او شریک بود و پرسیدند بر خدای چه دشمن تر گفت
رویت نفس و حالهای او و عوض جستن بر فعل خویش و گفت قوة منافقان خوردن
و آشامیدن بود و قوة مومن ذکر و جهد مومن و گفت در میان بنده و خدا
انصاف در سه منزل است استعانت و جهد و ادب استعانت از بنده و قوة
دادن از خدا و جهد از بنده و توفیق دادن از خدا و ادب از بنده و کرامت
از خدا و گفت هرکرا از ادب محروم گردانیدند از همه چیز محروم گردانیدند
و گفت هلاکت اولیا بلحظات قلوب است و هلاکت عارفان بخطرات اشارت
و هلاکت موحدان باشارت حقیقت و گفت چون کشف گردد ربوبیت در سر
و صاحب آن نفس زندان بر و حرام گردد و بروی هرگز باز نیاید و گفت همّتها این بود که در دنیا بود و نیز
همت آنست که هیچ از عوارض آنرا باطل نتواند کرد و گفت زندگی محبت بدل است و زندگی مشتاقان
بشکر و زندگی عارف بذکر و زندگی موحد بزبان و زندگی صاحب تعظیم بنفس و زندگی صاحب همتها
بانقطاع از نفس و این زندگی سوختن و غرق شدن بود اگر کسی گوید زندگی موحدان
بزبان چگونه بود گوییم باطنش همه توحید گرفته یکذره از باطنش خبر نه جز آنکه زبان
می جنبانند چنانکه بایزید گفت سی سال است که ما بایزید را می خواهیم و نشانی یابیم

وزندگی صاحب تعظیم نفس چنان بود که پا لنش از کار شده بود و نفسی مانده و زندگی صاحب همت منقطع شدن نفس آن بود که اگر دران هیئت نفس زند هلاک شود چنانچه لی مع الله وقت و گفت علم چهارست علم معرفت و علم عبادت و علم عبودیت و علم خدمت و گفت وجد انقطاع اوصاف ست تا نشان ارادت نماند همه اندوه بود و نشان ثبوت محبت برخاستن حجاب ست میان قلوب و علام الغیوب و گفت بزرگترین هیبت ست و حیا چون ازین هردو دور ماند از هیچ دور نماند و گفت عقل آلت عبودیت ست نه اشراق ربوبیت و توکل حسن التجاست بخدا تعالی و صدق افتقار بدو و توکل آنست که تا شدت فاقه در تو پدید آید هیچ بازنگیری و از حقیقت سکون بیرون نیائی و معرفت را سه رکن بود حیا و هیبت و انس و اخلاص آنست که خالص بود از آفات و تواضع قبول حق بود و تقوی ظاهرست و باطنی ظاهری نگاهداشت حدهاست و باطنی اخلاص و نیت پرسیدند ابتدای این کار و انتهای چه بود گفت ابتدائش معرفت و انتهائیش توحید و گفت ادب ایستادن ست بر مراقبت با هرچه نیکو داشته اند گفتند چگونه بود گفت آنکه معامله با حق با ادب کند پنهان و آشکارا گفتند از طاعت کدام فاضلتر گفت مراقبت حق بر دوام گفتند که شوق چه بود گفت سوختن دل بود و پاره شدن جگر پرسیدند شوق برتر بود یا محبت گفت محبت زیراکه شوق ازو خیزد با اصحاب خود گفت که درجه مرد بچه بلند تر گردد بعضے گفتند بکثرت صوم و بعضی گفتند بمداومت صلوٰة و بعضی گفتند بمجاهده و محاسبه و موازنه بذل مال گفت بلندی نیافت آنکه یافت الا بخوی خوش یکبار پای

و دراز کرده گفت ترک ادب میان اهل ادب ادبست یکی گفت غرلتی خواهم گرفت
گفت به که خواهی پیوست چون از خلق می بری گفت چه کنم گفت بظاهر با خلق
و بباطن با حق مشغول باش عبداللہ بن الجلاء رحمۃ اللہ علیہ سوال کردند از فقر
خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه بود گفت چهار دانگ سیم داشتم
شرمم آمد که در فقر سخن گویم آنرا صدقه کردم پرسیدند که مرد کی مستحق اسم فقر
گردد گفت آنگاه که از وی هیچ باقی نماند گفتند چگونه تائب گردد گفت آنگاه که
فرشته دست چپ بروی بست روز هیچ ننویسید و گفت هر کرا مدح و ذم یکسان بود
زاهدست و هر که بر فرائض قیام نماید باول وقت او عابد بود و هر که افعال همه
از خدا بیند موحد بود و گفت همت عارف حق باشد و از حق هیچ چیز
باز نگردد و زاهد آنکه بدنیا بچشم زوال نگرد تا در چشم او حقیر شود تا دل خود باسانی
از وی بر تواند داشت و هر که تقوی با وی صحبت نکند در درویشی حرام محض
خورد و صوفی فقیرست مجرد از اسباب و خائف آنکه از غمها ایمن بود و هر که
بنفس خویش بمرتبه رسد زود بیفتد و آنرا که برسانند بمرتبه آن مقام ثابت
تواند شد و قصد کردن تو برزق ترا از حق دور کند و محتاج خلق گرداند
ابراهیم ابن داؤد رحمۃ اللہ علیہ فرمود معرفت اثبات حق ست بیرون از هر چه
وهم بدو رسد و نشان دوستی حق برگزیدن طاعت ست و متابعت رسول و ضعیف تر
آنکه عاجز بود از دست داشتن شهوات و قوی ترین آنکه قادر بود بر ترک آن
و قیمت هر آدمی بقدر همت او بود اگر بدنیا بود هیچ قیمت ندارد و اگر برضاے
خداوند بود ممکن نبود که در توان یافت قیمت او و رحمتی آنکه سوال نکند

و متابعت کردن در دعا از شروط رضا نیست و توکل آرام گرفتن بود بر آنچه
خدایتعالی ضمان کرده است و آنچه کفایت ست میرسد بی رنج اما مشغولی و
رنج در زیاده طلبی ست و گفت بسنده است در دنیا دو چیز صحبت فقیر و خدمت
ولی یوسف اسباط رحمة الله علیه گفت غایت تواضع آنکه هر کرا بینی
چنان دانی که از تو بهترست و علامت تواضع آنکه سخن حق قبول کنی و رفق کنی
با کسی که فروتر بود و بزرگ داری آنرا که بالاتر بود در رتبت و اگر ذلیل بینی احتمال
کنی و خشم فرو خوری و هر جا رجوع بخدا کنی و بر توانگران تکبر کنی و هر چه
رسد شکر کنی و گفت محو نکند شهوات را از دل مگر خوفیکه مرد را برانگیزد و بی اختیار
کند و شوقیکه مرد را بی آرام کند یکی پرسید از جمع و تفرقه گفت جمع جمع گردانیدن
دل ست در معرفت و تفرقه متفرق گردانیدن در احوال و گفت نماز جماعت
بر تو فریضه نیست طلب لقمه حلال فرض ست که بلقمه حرام هیچ طاعت نورزند هر
ابو یعقوب نهرجوری رحمة الله علیه گفت هر کرا سیری بطعام بود همیشه گرسنه
بود و هر که توانگر بمال بود همیشه درویش بود و هر که در حاجت قصد بخلق کند همیشه محروم
بود و هر که در همه کارها یاری از خدا نخواهد همیشه مخذول بود و عارف ترین آنست که
متحیر بود و عارف بحق نرسد مگر که دل بریده گرداند از سه چیز علم و عمل و خلوت
یعنی در این هر سه ازین هر سه بریده شود یکی پرسید که عارف تاسف خورد
بچیزی گفت عارف هیچ نه بیند جز خدای تا بروی تاسف رود گفتند بکدام چشم
نگرد گفت بچشم فنا و زوال و متوکل آنست که رنج و مؤنت خود از خلق گرفته است
نه کسی را مدح کند نه ذم از آنکه نه بیند منع و عطا جز از خدای گفت جمع آن ست که

تعلیم داد آدم را از اسمار و تفرقه آنکه از ان دل پراگنده شد گفتند طریق
تجرید چیست گفت دور بودن از جهال و صحبت داشتن با علما و دائم بذکر بودن
و استعمال علم کردن و گفت اهل توکل را وقتی دارند در غلبات اگر در ان وقت
بر آتش روند خبر نیابند و آتش مضرت نرساند و از تیرهای تارک ایشان را
مجروح گرداند الم نیابند و نیز بود که اگر پشه بگزد و تیر رسند و بانک حرکت از جای بروند
سمنون محب رحمة الله علیه از فقیر سوال کردند گفت فقیر آنست که بفقد
انس گیرد چنانچه جاهل بنقد و از نقد چنان وحشت بود که جاهل را از فقر و تصوف
آنست که هیچ در ملک تو نباشد و گفت چیزی دقیق تر از محبت نیست و از و
عبارت نتوان کرد گفتند چرا محبت را بیلا مقرون کرده گفت فرمود رسول صلی الله
علیه وسلم قرنت المحبة مع المحنة کی لا یدعیها کل سفلة یعنی محبت را با محنت
قرین کردند تا هر سفله و سست قدمی دعوی محبت نکند چون بلا بیند بهزیمت شود
ابو محمد مرتعش رحمة الله تعالی علیه گفت هر که گمان برد که فعل او را
از آتش نجات دهد یا به بهشت رساند خود را در خطر انداخته است و هر که اعتماد
بر فضل دارد او را به بهشت رسانند و آرام گرفتن باسباب منقطع شدن است
از مسبب الاسباب پرسیدند بچه چیز دوستی حق تعالی حاصل توان کرد گفت بدشمنی
آنچه خدای تعالی دشمن گرفته است و آن دنیاست و نفس و گفت درست کردن معاملات
بدو چیز است صبر و اخلاص صبر بروی و اخلاص در وی و تخلص چون دل بحق دهد
سکوت باشد و چون بخلق دهد فکرت باشد و تصوف حسن خلق است و تصوف
حالتیست که غائب گرداند صاحب آنرا از گفتگوی و می برد تا بخدای و از انجا

بیرون گرداند تا خدای را بماند او نصیب شود و گفت این منتهی است که جدا او
با همه آمیخته بگردانید و گفت عزیزترین نسبتی فقرا را آن بود که با فقرا نشینند
پس چون بینی که فقیر از فقیر جدا شود و این فقیر یقین دان که از علتی خالی نیست کسی
از وی وصیت خواست گفت پیش کسی روید که از من بهتر باشد و مرا بکسی گذارید
که از شما بهتر باشد ابو عبد الله محمد بن الفضل رحمة الله علیه ابو عثمان حیری
نامه نوشت که علامت شقاوت چیست گفت سه چیز است یکی آنکه حق تعالی علم دهد
و از عمل محروم کند دوم عمل دهد و از اخلاص محروم کند سوم صحبت صالحان
روزی کند و از حرمت داشت ایشان محروم کند گفت عجب دارم از آنکه بهوای
خود بخانه او رود و زیارت کند چرا قدم بر هوای خود ننهد تا بدو رسد و گفت راحت
در خلاص است از آرزوهای نفس گفت محبت ایثار است و صفت محبان
حق که محبت ایشان بر معنی ایثار بود و بعد از ین معاملت ایشان بر چهار منزل بود
یکی محبت دوم هیبت سوم حیا چهارم تعظیم و گفت مرید چون بگوشه خاطر در دنیا
نگرد و تو در وی نگر که او مرتد طریقت شد و گفت صوفی آنست که صافی شود از بلاها
و غایب شود از جمله عطاها و گفت ایثار زاهدان بوقت بی نیازی بود و ایثار جوانمردان
بوقت حاجت و زهد در دنیا ترک است اگر بتوانی ایثار کنی و اگر نتوانی خوار داری
ابو الحسن بوشنگی رحمة الله علیه پرسیدند که مروت چیست گفت دست بداشتن
از آنچه حرام است تا مروتی باشد بر کرام الکاتبین پرسیدند از تصوف گفت کوتاهی امل
و مداومت بر عمل و از فتوت پرسیدند گفت مراعات نیکو کردن و بر موافقت دایم بودن
و از نفس خود بظاهر چیزی ندیدن که مخالف باطن بود و توحید آن بود که بدانی که مانند او

هیچ ذاتی نیست و آخلاص آن است که کرام الکاتبین نتوانند نوشت و شیطان آنرا
تباه نتواند کرد و آدمی بر وی مطلع نتواند شد گفت ایمان و توکل چیست گفت آنکه
نان از پیش خود خوری و لقمه خورد بجای بآرام دل و بدانی که آنچه تراست از
تو فوت نشود و گفت هر که خود را خوار داشت خدا تعالے اورا رفیع القدر گرداند و هر که
عزیز داشت خدای او را خوار گرداند یحیی دعا خواست گفت حق تعالی از فتنه تو ترا
نگاهدارد محمد بن علی حکیم ترمذی رحمۃ اللہ علیہ چندان ادب داشت که پیش
عیال خود هم بینی پاک نمیکرد و فرمود که چون مرد بسی ریاضت کشید و آداب ظاهر
بجا آورد و تهذیب اخلاق حاصل کرد انوار طاعت ها در دل بار یابد و سینه منشرح گردد
و نفس او بقضا توحید در آید و بدان شاد شود لاجرم ترک غزلتی گیرد و در سخن آید و فتوحی
که او را درین راه روی نموده بود بشرح دهد تا او را بسبب آن گرامی دارند و اعزاز
کنند تا نفس اینجا فریفته شود و همچو شیری از درون او بجهد و بر گردن او نشیند
نفس که بفضای توحید رسید هزار بار خبیث تر و مکار تر شد از انکه اول بود و
هرگز در قید نیاید از انکه در اول بسته بود و اینجا گشاده و منبسط و اول آن
از ضیق بشریت آلت خود ساخته بود و اینجا از وسعت توحید آلت خود ساز د
پس از نفس ایمن مباش و گوش دار تا بر نفس ظفر یابی و ازین آفت که گفتم
حذر کنی که شیطان در درون بسته است و گفت هر کرا یک صفت نفسانی مانده است
چون مکاتبی بود که یکدام اگر بر وی باقی بود او آزاد نبود و آنرا که آزاد کرده باشند
و بر وی هیچ نمانده باشد این کس مجذوب بود که حق تعالی او را از بندگی نفس آزاد
کرده بود و پس آزاد حقیقی او بود و گفت مجذوب را منازل است بعضی را ثلث

نبوة وهند وبعضی را نصفی و بعضی را زیادت از نصفت تا بجای رسد که در مجذوبی افتد که حظ از نبوت بیش از همه مجذوبان بود او خاتم الانبیاء بود چنانچه محمد صلے اللہ علیہ وسلم خاتم الانبیاء بود و آن مجذوب تواند که مهدی بود علیه السلام و درست تر نشان اولیا آنست که از اصول علم سخن گوید یحیی گفت آن چگونه بود گفت علم ابتداء بود و علم مقادیر و علم عهد و علم میثاق و علم حروف این اصول حکمت است این علم بر بزرگان اولیا ظاهر شود و کسی از ایشان تواند قبول کردن که ابلیس را از ولایت او حظے نبود گفتند اولیا از سوئے خاتمت ترسند گفت بلے ولیکن آن خوف خطرات بود و دور نبود که حقتعالے دوست ندارد که هیبتش خوش را بر ایشان تیره گرداند و مشغول بذکر خیان بود که از و سوال نتوان کرد و این مقام بزرگ تر از ان ست پرسیدند از تقوے و جوانمردی گفت تقوی آنکه در قیامت کسی دامن تو نگیرد و جوانمردی آنکه تو دامن کسی نگیری و گفت هر که در طریقت افتاد و را با اهل معصیت هیچ انکار نماند و هر که از چیزی بترسد از وی بگریزد و هر که از خدای ترسد در وے بگریزد و اصل مسلمانی دو چیز است یکی دید سبب دوم خوف قطعیت گفت هر که هیچ گم کرده غم نباید خورد که هر گم کرده نیست و هر که اهمت دینی باشد همه کارهای دنیاوی بعبرکت وی آسان شود و اگر همت دنیاوی باشد همه کارهای دینی وی بشوهی آن دنیاوی گردد و هر که بسند کند از علم سخن بی زهد در زندقه افتد و هر که بسند کند بفقه بی ورع در فسق گرفتار شود و هر که با وصاف عبودیت جاهل بود با وصاف ربوبیت جاهل تر بود گفت میخواهای که بتقاهی نفس خود

حق را شناسی هرگز نتوان شناخت و بدترین خصلت مرد دوستی کبر است و اختیار
درکار با کبر از کسی لایق بود که ذات او بی عیب بود و اختیار کسی که علم او بی جهل
بود بسنده است مرد را این عیب که شاد میکند او را آنچه زیانکار اوست و
گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کرده است پس بندگان را توکل باید و
گفت مراقبت کسی را باید کرد که هیچ از نظر او غائب نیست و شکر آن را که نعمت
او از تو منقطع نیست و تضرع کسی را که قدم از ملک و سلطنت او بیرون نتواند کرد
و جوانمردی آنست که راهگذری و مقیمی بر تو یکسان بود و حقیقت محبت با حق دوام
انس ست بذکر او ابوبکر وراق ترمذی رحمة الله علیه گفت خیر دنیا و آخرت
در اندک مال یافتم و شر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان گفت
از روزگار آدم تا اینوقت هیچ فتنه ظاهر نشد مگر بسبب آمیختن با خلق و سلامت
نیافت مگر آنکه از اختلاط کرانه کرد یکی وصیت خواست گفت تشنگی برگیر و دو پای خود
بشکن و کاردی برگیر و زبان خود ببر گفت طاقت این که دارد گفت آنکه زبانش
سر او در نطق آرد و گوش همت او از خدای شنود باید که زبان ظاهر او گنگ بود
و گوش صورت او کر این زبان بریدن و پای شکستن دست دهد اول نشان حکمت
خاموشی ست و سخن گفتن بقدر حاجت و ضرورت و خاموشی عارف نافع تر بود و
کلام او خوشتر گفت خدای تعالی از بنده هشت چیز میخواهد از دل دو چیز تعظیم فرمان
حق و شفقت بر خلق خدای و از زبان دو چیز اقرار کردن بتوحید و رفق کردن با
خلق و از اندام دو چیز طاعت داشتن خدای و یاری دادن بمومنان و از خلق
دو چیز صبر کردن در حکم خدا تعالی و حلم با خلق خدای و هر که به نفس خود عاشق شد

کبر و حسد و خواری و ذلت بدو عاشق شد گفت اگر طمع را گویند پدرت چیست
گوید در مقدور شک آوردن و اگر گویند غایت تو چیست گوید حرمان و
گفت که شیطان میگوید که من ابله نیستم که اول بار مومن را بکافری وسوسه کنم
اول بشهوت حلال حریص می کنم چون بدان حریص شد هوا بروی چیره گردد و
قوة گیرد انگاه بمعاصی وسوسه کنم تا مرآسان تر شود انگاه بکافری وسوسه کنم
و گفت پنج چیز همیشه با تواند خدای و نفس و شیطان و دنیا و خلق با خدا
موافقت باید کرد و هرچه وی کند پسندکار باشی و با نفس بمخالفت و با شیطان
بعداوت و با دنیا بحذر و با خلق بشفقت اگر این کنی رستی و الا هلاک گشتی گفت
تا از مخلوق نبری و از ایشان نگریزی انس حق طمع مدار و تا دل در اشتغال
گردان داری طمع فکرت و عبرت مدار و تا سینه از طلب ریاست و مهتری پاک
نکنی طمع الهام و حکمت مدار و گفت صحبت با عقلا باقتدا کن و با زهاد بحسن خلق
و با جهال بصبری جمیل و گفت اصل فرزند آدم از آب و خاک است و کس بود که
آب بروی غالب بود او را به لطف ریاضت باید داد و اگر لطف فرمائی متغیر گردد
و بمقصود نرسد و کس بود که خاک بروی غالب بود لابد او را بلکد باید کوفت و بسختی
باید سوخت تا کاری را بشاید گفت هر که بامداد خیزد زبان را بلهو و غیبت و فحش
مشغول کند بدانم که او حرام خورده است و هر که بذکر و تهلیل و استغفار زبان را مشغول
گرداند بدانم که حلال خورده است و گفت صدق نگاهدار در آنچه میان تو و خداست
و صبر نگاه دار در آنچه میان تو و نفس است و گفت زهد سه حرف است زا و ها و دال
زا ترک زینت است و ها ترک هوا و دال ترک دنیا و یقین سه است یقین خبر

یقین دلالت و یقین مشاهده و هر کرا درست شد معرفت خدای هیبت و خشیت
بر وی غالب شد و شکر نعمت مشاهده منت ست و نگاه داشت حرمت و هر که کارها
از جهت آسمان بیند صبر کند و هر که از زمین بیند متحیر گردد و احتراز کند از اخلاق بد
چنانکه از حرام عبدالله منازل رحمة الله علیه گفت هر چه گویی از حال خود
عبارت کنی و نه آنکه سخن گویی و حکایت از غیری کنی و گفت هر که فریضه ضایع
کند مبتلا گردد بضایع کردن سنت و هر که سنت ضایع کرد زود در بدعت افتد و گفت
هر که نفس او چیزی کند که بدان احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم چندانکه
از ان گزیر نیست و لابد بود احتیاج ست گفت آدمی عاشق ست بر شقاوت خود
و گفت ما باد ب محتاج تریم از بسیاری علم و گفت هرگز دعوی و تسلیم در یک حال
جمع نشوند و هر که محجوب گردد بچیزی از علوم خود هرگز عیب خود نه بیند و حقیقت فقر
انقطاع ست از دنیا و آخرت و مستغنی شدن بخداوند گفت عبودیت اضطراریست
نه اختیاری تو دعوی عبودیت میکنی ظاهرا اما باطنا باوصاف ربوبیت بر آورده
و هر که طعم عبودیت بچشید او را عیش خوش نیست و عبودیت رجوع کردن ست
در جمله کارها بخدا بحسن اضطرار و گفت بنده بنده او بود تا خود را خادمی نجوید چون
خادمی جست از حد بندگی افتاد و ادب از دست بداد و گفت تفویض با کسب بهتر است
از خلوت بی کسب و هر که درین حدیث آمد از سر ضعف قوی گردد و فضیحت نشود
و هر که از سر قوت درآید ضعیف گردد و فضیحت شود و گفت اگر درست شود بنده را
یک نفس در جمله عمر بی ریا و بی شرک برکات آن نفس تا آخر عمر بماند و عارف آنست
که از هیچ چیزش عجب نیاید ابو علی سهیل اصفهانی رحمة الله علیه پرسیدند که

دریافت سخن گوی گفت هر که پندارد که نزدیک ترست او بحقیقت دورتر است
وگفت حرام است کسی را که او را بخوانند و میداند بچیزی دیگر آرام گیرد وگفت شتافتن
بحرمت وطاعت او علامت توفیق بود و بازداشتن از مخالفات نفس از علامت
ریاضت بود و مراعات اسرار از علامت بیداری بود و بدعوی بیرون آمدن از
رعنائی بشریت بود وگفت از زمان آدم تا قیامت آدمیان از دل گفتند و میگویند
من کسی میخواهم که مرا وصیت کند که دل چیست و یا چگونه است ونمی یابم پرسیدند
از توحید گفت توحید نزدیکست از آنکه گمانها است اما دورست در حقایق وگفت
شما می پندارید که مرگ من چون مرگ شما خواهد بود که بیمار شوید و مردمان بعیادت
آیند مرا وقتی که بخوانند اجابت کنم روزی میرفت وگفت لبیک و سر بنهاد
شیخ حسن مؤذن گفت من گفتم او را بگو لا اله الا انت تبسمی کرد و مرا گفت با من
میگوئی که کلمه بگو بعزت تو که میان من و او حجابی نیست الا عزت و جان بداد
ابو الحسن جماسن خود گرفت وگفت چون من حجام اولیای خدا را شهادت تلقین
کنند وا فجیحتاه و بگریستی ابو الخیر نساج رحمة الله تعالی علیه گفت
خوف تازیانهٔ خداوند است تا بندگان را که در بی ادبی خو کرده باشند بدان
راست کند وگفت نشان عملی بغایت رسیده آنست که در آن عمل جز تقصیر و
عجز خود نه بیند ابو الخیر اقطع رحمة الله علیه فرمود دل صافی نتوان کرد الا
بتصحیح نیت با خدا و تن را صفا نتوان داد الا بخدمت اولیا وگفت دل را
جایگاه است دل است که جایگاه ایمان است و علامت آن شفقت بر همه
مسلمانان و جهد کردن در کارهای ایشان و یاری دادن ایشان و دل است که

جایگاه نفاق است و علامت آن حقد و غل و غش و حسد است و گفت که
دعوی رعونتی است که کوه حمل آن نتواند کرد و گفت هیچکس بجای شریف نرسد
مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجا آوردن و فریضه‌ها بپای داشتن و با نیکان
صحبت داشتن و از بیگانگان بریدن ابو حمزه خراسانی رحمة الله علیه
فرمود انس آنست که دلتنگی پدید آرد از زیستن با خلق و غربت آنست که
او را از اقربای و پیوستگان خویش وحشت باشد تا باشد با ایشان با وحشت
باشد و هر کرا وحشت بود از نفس خود انس گرفته است دل او در موافقت خداوند
خویش سبحانه و تعالی و هر کرا دوستی مرگ در دل جا کرده هر چه باقی است بر وی دوست
گرداند و هر چه فانی است دشمن و توکل آنست که بامداد برخیزد از شب یادش
نیاید و چون شب درآید بامدادش یاد نباشد احمد بن مسروق رحمة الله علیه
فرمود که تقوی آنست که بگوشهٔ چشم به لذات دنیا باز ننگرد و بدل در آن تفکر نکند
و هر کرا مودت حق بود کس بر وی غالب نتواند شد و درخت معرفت را آب فکرت
دهند و درخت غفلت را آب جهل دهند و درخت توبه را آب ندامت و درخت
محبت را آب موافقت و هرگاه که طمع معرفت داری و پیش از آن درجه ارادت
محکم نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هرگاه که ارادت طلب کنی پیش از درستی
توبه در میدان غفلت باشی ابو عبدالله بروحی رحمة الله علیه فرمود که
مرید در رنج است لیکن رنج او سرور طلب است نه عنا و تعب پرسیدند از صوفی و زاهد
گفت صوفی بخداوند بود و زاهد بنفس و گفت هیچ انس نیست در اجتماع برادران بسبب
وحشت فراق و هیچکس را وسیلت نیست بخدا جز خدای عبدالله مغربی رحمة الله علیه

فرمود فاضل ترین اعمال عمارت اوقات ست بمراقبات وگفت ہر که دعوی
بندگی کند و او را ہنوز مرادی مانده باشد دروغ زن ست بنده باید که از مرادات
خود فانی باشد و بمراد خداوند باقی و تمام او آن بود که خداوند ش نهاده بود
او را نه اسم بود و نه رسم وگفت خوار ترین درویش آن بود که با توانگران مداہنت
کند و عظیم ترین آنکه خلق را تواضع کند و درویشی که از دنیا احتراز کرده اگر
ہیچ از اعمال فضائل نکند یک ذرّه نیکی او فاضل ترست از عبادت مجتهدان
متعبد ابو علی جرجانی رحمة الله علیه فرمود قرارگاه خلق میان غفلت ست
و اعتماد ایشان بر ظن و تهمت و بنزدیک ایشان چنان ست که کردار ایشان
بر حقیقت ست و سخن شان بر اسرار مکاشفت وگفت سه چیز از عقد توحید ست
خوف و رجا و محبت زیادتی خوف از ترک گناه است بسبب توحید دیدن و
زیادتی رجا از عمل صالح ست بسبب وعده دیدن و زیادتی محبّت از بسیاری
ذکر بود و بسبب منّت دیدن پس خائف ہیچ نیاساید از ہرب و راجی نیاساید
از طلب و محب ہیچ نیاساید از طرب ذکر محبوب پس خوف ناری منور ست
و رجا نوری منور و محبت نور الانوار وگفت علامت سعادت آن بود که بنده را
طاعت گذاردن آسان بود و موافقت کردن سنّت در افعال و محبّت اہل صلاح
و با برادران نیکو خوئی و در راه خلق چیزی بذل کردن و بکار مسلمانان قیام نمودن
وگفت ولی آن بود که از حال خود فانی و بمشاہده حق تعالےٰ باقی بود و حقتعالےٰ
متولی احوال او بود و او را بر خود اختیار نبود و بغیر قرار نه وگمان نیکو نجدای
غایت معرفت بود وگمان بد بردن بنفس اصل معرفت و بدبخت کسی ست که

معاصی ظاهر گردانند که بدی فراموش گردانند و گفت صاحب استقامت باش
نه صاحب کرامت که نفس کرامت خواهد و خدای استقامت و بعد از ملازمت
بر درگاه او چه بود جز در گشادن و بعد از صبر بحق آنچه بود جز وصول بحق و گفت
رضا بقضای عبودیت ست و صبر در وی و تفویض خانه و مرگ بر در است و فراغت
در سرای و راحت در خانه ابو بکر کتانی رحمة الله علیه گفت انس بمخلوق
عقوبت ست و قرب اهل دنیا معصیت و گفت تصوف همه خلق ست و محبت
ایثار است برای محبوب و صوفی کسی ست که طاعت او نزدیک خیانت بود
که ازان استغفار باید کرد و تصوف صفوة است و مشاهده و زاهد آن ست
که هیچ نیابد و شاد باشد و احتمال ذل کند بصبر تا بمیرد و توبه اسمی ست جامع
شش چیز اول پشیمانی بر آنچه گذشته دوم عزم بر آنکه بیش گناه نکند سیوم
بگذاردن هر فریضه که میان او و خدای باشد چهارم ادای مظالم خلق پنجم
گدازانیدن هر گوشت که از حرام رسته باشد ششم تن را الم طاعت چشانیدن
چنانچه حلاوت معصیت چشانیده بود و گفت اول وجد خلوت ست و میانه
مرگ و آخر سقم و توکل در اصل متابعت علم ست و در حقیقت کامل شدن یقین
و عبادت هفتاد و دو باب ست و هفتاد و یک در حیاست از خدای تعالی و خدای تعالی
هرگز بندگان را زبان بدعا گشاده نکند و بعذر خواستن مشغول نکند تا در معصیت
گشاده نگرداند چون افتقار بحد کمال رسد درست شود عنایت درست شود و گفت
از حکم حلم مرید سه چیز ست یکی خوابش در وقت غلبه و خورشش در وقت فاقه
و سخنش در وقت ضرورت عبد الله حفیف رحمة الله علیه گفت صحبت

کسی طلب کن که دیدن او ترا از خدا یاد دهد و هیبت او بر دل افتد و ترا از زبان
فعل پند دهد نه بزبان گفتار و پندار و گفت تصوف چیست در تحت مجاری
اقتدار در فراگرفتن ملک جبار و رضا بر دو قسم است بدو و از و رضای بدو در تدبیر
بود و رضا از و در آنچه قضا کند و ارادت رنج دایم است و ترک راحت و وصل
آنست که بمحبوب اتصال پدید آید از جمله چیزها و غیبت افتد از جمله چیزها
جز خدای تعالی و انبساط بر داشتن احتشام است در وقت سوال و ریاضت شکستن
نفس است بخدمت و منع کردن نفس را از قرب در خدمت و قناعت طلب ناکردن آن
آنرا که در دست تو نیست و زهد راحت یافتن است از بیرون ملک خود و فقر نیستی
ملک بود و بیرون آمدن از صفات و عبودیت وقتی درست آید که همه کارهای خود
بخدا گذارد و در بلاها صبر کند و گفت درویشی که سه روز گرسنه بود و بعد از آن سوال
کند بقدر ضرورت او کذاب بود خواجه ابو محمد جریری رحمة الله علیه گفت هر که
گوش بحدیث نفس دارد در حکم شهوات اسیر گردد و خدای تعالی همه فائده بر دل وی
حرام کند و هر که از سخن حق مزه نیابد او را نیز اجابت نباشد گفتند توکل چیست گفت
معاینه شدن اضطرار و صبر آنست که فرق نکند میان حال نعمت و محنت بآرام نفس
در هر دو حال و سکون نفس است در بلاها و اخلاص ثمرهٔ یقین است و ریا ثمرهٔ شکر
و کمال شکر در مشاهده عجز است از شکر و غفلت بیرون شدن است از میان رحمت
و سر نگاه داشتن اگر تو زحمت بکند و گفت محاربه عاصیان با خطرات است و
محاربه ابدال با فکرت و محاربه زهاد با شهوات و محاربه تائبان با زلات و محاربه
مریدان با لذات و هر که با خدای بسند کرد سرش با صلاح باشد و مرجع عارفان

بخدای در بدایت بود و مرجع عام بعد از نومیدی حسین منصور حلاج رحمة الله
علیه فرمود و پنجاه سال ست که هیچ مذهبی نه گرفتهام اما از هر مذهبی انچه دشوارترست
بر نفس اختیار کردم ابراهیم خواص را دید در بادیه گفت در چه کارے گفت در مقام
توکل را درست میکنم گفت همه عمر در کار شکم کردی چگونه در توحید فانی
خواهی شد پرسیدند عارف را وقت باشد گفت نه وقت صفت صاحب وقت
ست هر که با صفت آرام گرفت عارف نبود و گفتند طریق بخدا چگونه بود گفت
دو قدم ست یکی قدم از دنیا بر گیرد و دویم از عقبے اینک رسیدی بمولی و گفت
فقیر آنست که مستغنی باشد از ماسوی الله و ناظر ست بالله و معرفت عبارت ست
از دیدن اشیا و هلاک همه در معنی و چون بنده بمعرفت رسد بر وی وحی فرستد و سر او
گنگ گردانند تا هیچ خاطر نیابد او را اگر خاطر حق و خلق عظیم آن بود که جفای خلق
بر تو اثر نکند پس از انکه حق را شناخته باشی و توکل آنست که اگر در شهر کسی را داند اولی تر
از خود بخوردن چیز نخورد و اخلاص تصفیه عمل ست از شوائب کدورت و زبان گویا هلاک دل
خاموش که گفتگوی در علل بسته است و افعال در شرک و خیل و حق ازین جمله مستغنی است
وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ گفت بصائر بینندگان و تن معارفان و نور
علماے ربانی و طریق سابقان ناجی ازل و ابد و انچه در میان ست از حدوث
ست اما این بجهٔ و انند لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ و گفت در عالم رضا
اژدهائی ست که او را الیقین خوانند هیزده هزار عالم در حلق او چون ذره ایست
در بیابان و گفت همه سالها در طلب بلای او باشم چون سلطانیکه دائم طالب
ولایت باشد و گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند کرد و مرید آنست

که سبقت دارد اجتهاد او بر مکشوفات و مراد آنست که مکشوفات او بر اجتهاد
سابق است و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس است و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترک
خود گفتن زهد جان پرسیدند از صبر گفت آنست که دست و پای او ببرند و از دار در آویزند
و عجب آنکه این همه با او بود و گفتند این پاک گوی انا الحق بگو هو الحق گفت بلے همه او ست
و شما میگوئید که او گم شده است بلکه حسین منصور گم شده است بحر محیط گم نشود و
کم نگردد وقتی که بر دار کردند شبلی مقابل ایستاده گفت ما التصوف یا حلاج
گفت کمترین اینست که می بینید گفتند بلندتر کدام است گفت ترا بدان راه نیست
تا اینجا حضرت والدے از کتاب تذکرۃ الاولیا منتخب فرموده بودند
اکنون باقیمانده ازان که این فقیر منتخب کرده است می نویسد
خواجه عبد الله مبارک رحمۃ الله تعالیٰ علیه پرسیدند از کدام خصلت
در آدمی نافع تر گفت عقل وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود
گفت برادری مشفق که با او مشورت کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم گفتند اگر نبود
گفت مرگ در حال گفت هر که راه ادب آسان گیرد سنت را آسان گیرد و هر که خلل در سنت ها
آسان گیرد او را از فرائض محروم کنند و هر که فرائض آسان گیرد او را از معرفت
محروم کنند و هر که از معرفت محروم بود دانی که چه بود و گفتند چون درویشان دنیا
و دین باشند درویشان حق چگونه باشند گفت دل درویشان حق هیچگونه
ساکن نباشد یعنی دائم طالب باشد که هر که بایستاد مقام خود پدید کرد و گفت
باندک ادب محتاجیم از بسیاری علم و گفت ادب اکنون می طلبیم که مردمان ادب رفتند
و گفت در ادب مردمان سخن بسیار گفته اند نزدیک من ادب شناختن نفس است

وگفت کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل وگفت زهد ایمنی بود از خدا تعالی
با دوستی و درویشی بصدق دل وگفت هر کرا قدر نزدیک خلق بزرگتر بود
باید که او خود را در نفس خود حقیرتر بیند گفتند داروی غول چیست گفت از مردمان
دور بودن وگفت بر توانگران تکبر کردن و بدرویشان متواضع بودن از تواضع
بود وگفت تواضع آنست که هر که در دنیا بالای تست تکبر کنی و بر هر که فروتر است
ازو تواضع کنی وگفت رجا اصلی است که ازو خوف پدید آید و خوف اصلی است
که از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید که در مقدمهٔ آن
خوف بود امین گردد و ساکن شود وگفت آن رجا که خوف انگیزد تا در دل
قرار گیرد و دوام مراقبه بود در نهان و آشکار شخصی ازو وصیت خواست گفت
خدا را نگاهدار یعنی همیشه چنان باش که گویا خدای را می بینی روزی پیش او
حدیث غیبت رفت گفت اگر من غیبت کنم باید که غیبت پدر و مادر کنم که احسان
مرا ایشان اولیتر اند روزی جوانی پیش او آمد و بگریست که من گناهی
کرده ام گفت چه کرده گفت زنا گفت ترسیده بودم که مگر غیبت کرده
امام شافعی رحمة الله تعالی علیه گفت اگر عالمی بینی که برخصت و تاویل
مشغول گردد بدانکه ازو هیچ نیاید وگفت هر که علم در جهال آموزد حق علم
ضایع کرده باشد و هر که علم از کسی که شایستهٔ آن باشد بازدارد ظلم کرده باشد و
وگفت اگر دنیا را بگلوهٔ نان بمن فروشند نخورم گفت هر کرا همت آن بود که
چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بر آید یکی پند خواست گفت
چنان غبطه بر زندگان که بر مردگان می بری یعنی هرگز مگو دریغا که من چندان سیم

جمع نکردم که او کرد و بگذاشت بحسرت بلکه غبطه بران کن که چندان طاعت او
کرد باری من هم کردمی و گفت هیچ کس بر مرده حسد نبرد باید که بر زنده هم نکند
که او نیز زود خواهد مرد خواجه محمد سماک رحمة الله تعالی علیه گفت شریفترین
تواضع آنست که خود را بر هیچکس فضل ننبینی و گفت پیش ازین مردمان دوای
بودند که مردم از ایشان شفا می یافتند اکنون همه درد وی شده اند که آن را دوای نیست
پس طریق آنست که خدا را مونس خود سازی و کتاب او همراه خود گردانی و گفت
طمع بندی است بر گردن و بندی است در پای بیند از تا برهی ابو الحسن خرقانی
رحمة الله علیه گفت هر که نماز بر وقت نخواند و تلاوت قرآن نکند و علم نیاموزد
و سخاوت نکند مردگان از وی بهر حال بهتراند و گفت اگر کسی صد کار با اخلاص کند
و یکی بریا خوف آنست که همه کار خالص او نیست شود و گفت هر که دعوی علم کند
باید که عمل با وی بود و هر که دعوی عبادت کند باید که اخلاص با وی بود و هر
دعوی تصوف کند باید که فنا با وی بود و گفت ابو الحسن را دو اندیشه است
هرگاه که با حق بود در بهشت بود و هرگاه که با غیر حق بود در دوزخ بود و گفت
سه اندوه باید که همیشه با مرد این راه بود یکی اندوه حسرت گذشته دوم جهد
ایستادن امروز سیوم ترس قطعیت فردا و گفت چند آواز بالای عرش معروف بود
یکی آواز پرهیزگاران دوم آواز اهل سخاوت سیوم آواز عارفان چهارم آواز
اندوهگینان پنجم دو لب رسیدن زبان خاموش که بوقت رسیدن سخن لایعنی نگویند
ششم آواز ستم رسیدگان و گفت صوفی آنست که هر سخنی که گوید شنونده آن خدا
را بیند و گفت هر که حریص دنیا بود مالش حلال نباشد و هر که دروغ گوید ایمانش

نبود و هر که خیانت کند نیز ایمانش نباشد و گفت هر که کاهل نماز شود و ترس
خدا در دلش نبود و ایمان ندارد و گفت زندگانی را چنان دانید که گویا جان
برلب رسیده است و گفت هفتاد و سه سال است که با حق تعالی زندگانی کردم
و یک سخن با او بر خلاف شرع نه گفتم و یک نفس بموافقت نفس نزدم و سفر
چنان کردم که از عرش تا فرش همه زیر یک قدم من بود و گفت از حق تعالی
بر دلم ندا آمد که اگر باندوه پیش من آئی شادت کنم و اگر با نیاز آئی تونگرت کنم
و اگر از خودی خود دست بداری آب و هوا را مسخرت کنم و گفت علما میگویند
که خدا را بعقل و دلیل باید دانست آنها نابینا اند که بخدا هرگز راه نخواهند یافت
جز بخدا و گفت من کار خویش را باخلاص ندیدیم تا وقتیکه بغیر وی دیگر را سیدیم
و چون همه او را دیدم مرا اخلاص پدید آمد و گفت سر من عرش است و پای من
تحت الثری و دستهای من مشرق و مغرب و گفت عافیت را طلب کردم در تنهائی
یافتم و سلامت را در خاموشی و گفت مزاح مکنید و گفت با خدا چنان صلح کردم
که هرگز جنگ نکردم و با نفس چنان جنگ کردم که هرگز صلح نشد و گفت خلق موافق
خود با حق میگویند و ابوالحسن موافق حق میگوید و گفت سی سال است تا روان
خلق گردانیده ام و سخن میگویم و خلق میدانند که با ما میگوید و نمیدانند که با حق میگویم
و بیک سخن با حق خیانت نکرده ام که بظاهر و باطن با حق بوده ام چندانکه اگر
پیغمبر صلی الله علیه وسلم ازین در درآید مرا خاموش نباید بودن و گفت چون
دوست بدوست حاضر آید دوست را بیند و خود را نه بیند و گفت دلیکه در وی
اندیشه بد گذرد صاحب آن خلوت نشینی را نشاید و گفت اندکی تعظیم بهتر است

اند بسیاری عبادت و علم و زہد و گفت ملائکہ سہ جا از اولیا را الله منت دارند

اوّل ملک الموت در وقت نزع ایشان دوم کرام الکاتبین در وقت نوشتن

نامہ سوم منکر و نکیر در وقت سوال و گفت تا یقین ندانستم کہ رزق بروی ست

دست از کار باز نداشتم و تا عجز خلق ندیدم پشت بر خلق نکردم و گفت مردان خدا

را اندوه و شادی نگیرد و اگر گیرد ہم از حق بود و گفت صحبت با خدا کنید

و با خلق مکنید کہ لائق دوستی و صحبت خداست و گفت بندہ چنان نیکو بود کہ

نہ بزندگانی خویش از و بہره بود و نہ بحال مرگ و گفت تا تو طالب دنیا باشی

دنیا بر تو سلطان بود و چون تو از وی روگردانی تو بر وی سلطان باشی و گفت

درویشی کسے را بود کہ او را دنیا و آخرت نباشد و رغبت نکند بدین ہردو

و گفت چنانکہ نماز را پیشتر از وقت از تو نطلبند تو نیز روزی پیشتر از وقت از وی

مطلب گفت بندہ را تا بحق راه ست اما با حق کسی را راه نیست و گفت ہر کہ او را

یافت نماند و ہر کہ او را یافت نمرد و گفت در صد ہزار سال یکے از رحم مادر زاید کہ

اہل کس محبت و پرستش حق را شاید و گفت در ہر دلی کہ بجز از خدای عزّ و جل چیزی دیگر

باشد اگر چہ طاعت بود آن دل مرده باشد یکے از وی سوال کرد کہ دولت چگونہ است

گفت چہل سال ست کہ میان من و دل جدائی افگنده اند و گفت سہ چیز را نگاہداشتن

دشوار است یکی سر با حق تعالےٰ دوم زبان با خلق سیوم پاکی در کار و گفت ہیچ

چیز میان حق و بندہ حجاب نبود مگر نفس و گفت این دین را از شیطان آن فتنہ

نیست کہ از سہ کس اوّل از عالمیکہ بر دنیا حریص بود و زاہدی کہ از علم برہنہ بود

و صوفی کہ جاہل بود و گفت اگر بر نائی را بازنی در خانہ کنی سلامت بماند و اگر

آن برنا را با مرائی در مسجد کنی سلامت نماند گفت جهد کنید تا از ابلیس ایمن باشید
که وی در شش صد درجه سخن گوید و گفت از کارهای بزرگترین ذکر خدای تعالی است
و سخاوت با بندگان و پرهیزگاری کردن و در صحبت نیکان نشستن و گفت قبله
جوانمردان خدای تعالی است که اَیْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ پرسیدند از وی که خدا را
کجا دیدی گفت آنجا که خود را ندیدم و گفت هر کسی که در دلش اندیشه حق و باطل
گذر دارد او را از رسیدگان نشمارم و گفت امام آن بود که همه راه رفته باشد و گفت
چون ذکر نیکان کنی میغ سفید پدید آید و باران رحمت بارد چون ذکر خدای عزّ و جل
کنی میغی از نور پدید آید که عشق بارد اما ذکر نیکان عام را رحمت است و خاص را
غفلت و گفت صوفی روزی است که با آفتابش حاجت نیست و شبی است که
با ماه و ستاره اش حاجت نیست و گفت کسی را که حق خواهد بجانب خود راهش دهد پس
راه بروی سهل گردد و کوتاه بود و گفت طعام و شراب جوانمردان دوستی حق بود
و گفت هر کس که غائب است همه از وی گوید و آن کس که حاضر است هیچ از وی
نتواند گفتن و گفت درویش آن بود که هیچ اندیشه در دلش نبود میگوید و گفتارش
نبود می بیند و دیدارش نبود می شنود و شنوائی نبود میخورد و مزه طعامش نبود
نه حرکتش بود نه سکون نه شادیش بود و نه اندوه و گفت مهر بر زبان نه تا
نگوئی سخنی جز خدا و مهر بر دل نه تا اندیشه نکنی جز خدا و مهر بر لب و
دندان نه تا نخوری جز حلال و مهری نه بر معامله تا نورزی کار جز اخلاص و گفت
صوفی جسمی است مرده و دلی است آسوده و جانی است سوخته و گفت آن راه
که به بهشت برد نزدیک است اما راهی که بخدا می برد دور است و گفت میباید که

در روزی هزار بار بمیری و باز زنده شوی تا باشد که حیاتی یابی که بعدش موت نبود
و چون با هستی خویش باشی او با هستی خویش با تو بود و گفت هر که تنها نشیند
با خدای تعالی علامتش آن بود که او خداوند خویش را دوست میدارد و هر که در میان
خلق نشیند با خدای او را خوش نبود و علامتش آن بود که خدای تعالی او را دوست میدارد
و گفت خدای عز و جل لطف خود را برای دوستان دارد و رحمت برای عاصیان
و گفت با خداوند آشنائی کنید تا دل قوی شود چون غریبی که بشهرها نیز رود و چون
در سفر آشنائی یابد قوی دل میگردد و گفت دوستی خدا در دل آنکس نبود که او را
رحم و شفقت بر خلق نبود و گفت آنچه خدای تعالی مر بنده خود را بعد ایمان کرامت کند
هیچ چیز بهتر از دل تارک و زبان راست نیست و گفت هر که درین جهان از خدا و رسول
و پیران شرم دارد در آن جهان خدای از وی شرم دارد و گفت پلاس پوشان
و مرقعداران بسیار اند اما از انجمله راستی دل باید و گفت برای خدمت و صحبت
کسی باید که بچشم نابینا و بگوش کر و بزبان لال باشد و گفت در راه خدا چنان
باید رفت که کسی نداند و گفت در دلیکه کبر و حسد باشد حق تعالی دران دل نظر
نکند و گفت یکبار خدای را یاد کردن صعب تر است از آنکه شمشیر بر روی خورد
هزار بار و گفت دیدار آن باشد که تو بجز او را نه بینی و گفت بسیار گریند و خندند
و بسیار خاموش باشند و میگویند و بسیار خوار اند و نمی خورند و بسیار بیدار باشند
و نخسپند و گفت درین جهان میا تا سه حال بر خویشتن نه بینی اول آنکه در محبت
او آب چشم خویش خون بینی دوم آنکه از هیبت او بول خود را خون بینی
سوم آنکه در بیداری شبهای دراز استخوان خود را گداز و باریک بینی و گفت

خدا را چنان یاد کنید که دیگر یاد کردن نیفتد یعنی فراموش نشود تا باز یاد کردن
افتد و گفت غایت مردان سه است یکی آنکه خویشتن را چنان داند که خدای عزوجل
او را ستاید و این چنان که کس را خود نبینم دوم آنست که تو باشی و آن نباشد
وسوم آنکه تو نباشی تا همه او باشد و گفت سخن مگویید تا شنونده آن خدا را نه بیند
وسخن را نشنوید که تا گوینده آن خدا را نه بیند و گفت در جوانمردان اندوهی
باشد که در هر دو جهان نگنجد و آن آنست که حق را یاد کنند و بسزای او یاد کردن
نتوانند و گفت اگر تو با خدا باشی و همه دنیا ترا بود زیان ندارد و اگر دل تو با خدا
راست نیست و جامه پلاس پوشی سودی ندارد و گفت خود را بخدای عزوجل
دیدن وفا بود و خدا را با خود دیدن فنا بود و خدای را دیدن و خود را ندیدن
بقا بود و گفت هر کرا اینجا با خلق کودک بینی او نزدیک خدا مردست و هر کرا با
خلق مرد بینی او نزدیک خدا کودکست و گفت غریب آنست که در صفات آسمان
و زمین هیچکس با وی بیکتار موی موافق نبود و من نگویم که غریبم که من آنم که با
زمانه بسازم و گفت غایت بنده با خدای در سه درجه است یکی آنست که بر دیدار
بایستد و گوید الله دوم آنست که بیخویشتن گوید که الله سوم آنست که از وی گوید
الله و گفت مردان سه گروه اند یکی آنکه نیازرده اند لیکن از تو آزار دارند دوم
آنکه اگر ایشان را بیازاری ایشان از تو نیازارند سوم آنکه چون بیازاری ایشان
نیز ترا بیازارند و گفت این غفلت در حق خلق رحمت است و اگر ذره آگاه شوند
از وی بسوزند و گفت بسا کسانیکه بر پشت زمین می باشند و میروند از مردگان اند
و بسا کسانیکه در خاک خفته اند و از زندگانند و گفت بهر طرف نگری الله است

وگفت اول قدم آنست که گوید خدا و چیزی دیگر نه و قدم دوم خود آتش ست
و قدم سوم در آفتاب ست و سوختن وگفت اگر جبرئیل علیه السلام از آسمان بانگ
کنند که ای فلان کسی مثل تو نیست و نخواهد بود تو قول او را صادق داری اما
از مکر خدا ایمن مشو و از آفت نفس خویش و عمل شیطان غافل مباش وگفت
اولیای خدا را نتوان دید مگر کسی که محرم بود چنانکه کسے اهل ترا نه بیند بجز آنکه
محرم بود وگفت اگر آسمان و زمین بر طاعت بود آنرا قدری نبود اگر یک ذره انکار
این طائفه در دل بود وگفت هزار مراد اینجهان را ترک باید کرد تا بیکی مراد
آنجهان برسی و هزار درم شراب زهر باید خورد تا یک شربت حلاوت بچشی وگفت
زندگانی درون مرگ ست و مشاهده در مرگ و فنا و بقا درون مرگ ست
و پاکی درون مرگ ست چون حق پدید آید جز حق هیچ نماند وگفت تا با خلق باشی
ترشی و تلخی دانی چون از خلق جدا گردی با خدا زندگانی کنی وگفت قرایان
میگویند که خدا را بدلیل باید شناخت غلط ست که خدا را بخدا باید دانست و
بمخلوق او را نتوان دانست وگفت هر که عاشق شد خداے را یافت و هر که
خدا را یافت خود را فراموش کرد وگفت بسیاری بتفسیر قرآن مشغول باشند
اما جوانمردان بتفسیر خویش مشغول باشند وگفت عالم آنست که بخویشتن عالم بود
نه آنکه بعلم عالم بود پرسیدند از محبت گفت غایتش آن بود که نگوئی که او
با شیطان دیگر کرده است اگر با وی بکند نیاز آید و اگر بقدر دریا ها شراب در
حلق او ریزند هنوز تشنه لب باشد و زیادتی بگوید پرسیدند از اخلاص گفت
هر چه برای دیدار حق تعالی کنی اخلاص ست و هر چه از دیدار خلق کنی ریا ست

پرسیدند جوانمردی چیست گفت اگر حق تعالی هزار کرامت با برادر او کند و یک
کرامت با وی او آن یک کرامت را هم خواهد که آن برادر را باشد پرسیدند که ترا خوف
باشد گفت مرده را خوف مرگ نباشد و هر وعیدی که خلق را از مرگ و قیامت
و دوزخ باشد یک ذرّه از ان نباشد که من چشیده ام و هر وعده که خلق را
کرده است از ان راحت که من چشم دارم یک ذرّه نبود روزی از اصحاب خود
گفت اگر لیسمانت بگسلد چه کنی گفت ندانم گفت بدست وی ده که بر بندد پرسیدند
که دعوت بد ترست یا گناه گفت دعوت خود گناه است پرسیدند که بندگی چیست
گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند چه کنم تا بیدار باشم گفت عمر یک نفس باز آورید
و این یک نفس را چنان دانید که واپسین است و بر لب رسیده است پرسیدند که
فقیری چیست گفت سیاه دل بودن یعنی از پس زنگ سیاه زنگ دیگر نباشد
پرسیدند که نشان توکل چه باشد گفت آنکه شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش
این همه ترا یکی بود که همه در توحید یکی اند و گفت سالهاست تا نفس من وی
آب سرد و دوغ ترش می طلبید نداده ام و او را بدین آرزو نارسانیده ام
نقل است که از چهل سال او را هوس بادنجان بود و نمی خورد تا روزی مادرش
آمده قسم داد که بحق شیر من بادنجان بخور شیخ نیم بادنجان خورد همان شب
او باش خرقانی سر پسرش را بریدند و بر آستانش نهادند شیخ چون دید روز دیگر
سخن بلند کرد و گفت آری چنین دیگی که من نهاده ام آنرا اکرم چنین می بایست
بارها باشما گفتم که مرا با او کار آسان نیست شما میگوئید بخور و گفت هفتاد سال است
که با حق زندگانی می کنم نفسی بر مراد نفس نزده ام و قدمی بر رضای او نرفته ام و گفت

اگر اجلم در رسد و از میان جهان بروم تا چهار صد درم وام دارم که در قیامت خصمان بمن آویخته
باشند دوست‌تر دارم از آنکه در دنیا زنده باشم و کسی از من چیزی سوال کند و
من حاجت او روا نکنم و گفت گاه گاه از بسیاری جهد و اندوه و غم که از لقمه
زقوم خوردنم میرسید از خدا میگویم که الهی مرا از آن تو این لقمه زقوم میخورم
اگر تو نخواهی خوردنم با تو بگذارم و گفت فردا در قیامت گویندم چه آوردی گویم
الهی سگی با من داده بودی در دنیا من با او فرو مانده بودم تا در دامن
بندگانت نیفتد گفت یکبار خدا را بخواب دیدم که میگفت یا ابو الحسن خواهی که
من ترا باشم گفت نی گفت تو مرا باشی گفتم نه گفت یا ابو الحسن همه عالم درین آرزو اند
که من ایشان را باشم و ایشان مرا و تو چنین میگوئی گفتم خداوندا آن که باشد
که ترا نخواهد اما تو اختیار بمن دادی از مکر تو که ایمن تواند بود که تو با اختیار کس کاری
نکنی هر چه میخواهی میکنی نقل است که وقت مرگ رسید گفت ای کاشکی دل
پر خون مرا بشکافتندی و با خلق بنمودندی تا خلائق دانستی که با خدای عز و جل
بت پرستی راست نیاید محمود غزنوی از وی پند خواست گفت چهار چیز نگاه دار
تا سلطان دنیا و آخرت شوی تقوی و نماز جماعت و سخاوت و شفقت بر خلق
و گفت نماز را نگاه دارید که نماز چون کشتی بود و دیگر عبادت چون بار کشتی اگر
کشتی سلامت باشد بار نیز سلامت باشد و گفت روزگار خود را سه حصه کنید
زمانی به تن خدمت او کنید و زمانی بدل او را یاد کنید و زمانی ذکر او گوئید و
بر پیغمبر علیه السلام درود فرستید و گفت هر که سرود گوید و از آن خدای تعالی را
خواهد بهتر از آن است که قرآن بهفت قراءه خواند و از آن خدای را نخواهد و گفت

اگر همه دنیا شوریده زر شود و آن بر تو بزیان آید ما هیچ غم نباشد برابر آنکه تکبیر اول از تو فوت شود بجماعت وگفت چون از نماز فارغ شوید بگوئید استغفر الله تا اندیشه که در دل گذشته باشد برخیزد وگفت هر که روز جمعه دوازده رکعت بشش سلام گذارد میان ظهر وعصر و دو رکعت صلوٰة الحاجت بخواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و شهد الله و قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب و انا انزلناه یک یک بار بعد فراغ سر بر زمین نهاده بگوید کلمه توحید یک بار و بعد سر از سجده برداشته حاجت خواهد روا گردد وگفت دو رکعت نماز برای خوشنودی خصمان دادای حق بندگی باید خواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و قل اللهم مالک تا بغیر حساب یکبار و ثواب آن بخصمان بخشد در قیامة خصمان از وی راضی شوند هلا گر به نیت ادای حق بندگی خواهد ادا کرده باشد وگفت در شب پنجشنبه دو رکعت برای حق والدین بخواند میان شام وخفتن در هر رکعت بعد فاتحه انا انزلناه و انا اعطیناک الکوثر و قل یا و اخلاص و معوذتین یک یک بار چنان ثواب است که گویا توریت وانجیل وزبور وفرقان خوانده باشد وگفت چون در نماز شوی سر بخالق باید داشت تا از عهده این بیرون آئی وگفت در سرای دنیا نیز خاری با خدا زندگانی کردن دوست تر دارم از آنکه در بهشت زیر درخت و مرا از وی خبر نباشد وگفت جلیده ام و خود ناپدید وگوینده ام و خود ناپدید وشنونده ام و خود ناپدید وگفت اگر خدا تعالی روز قیامت همه خلق را از مشرق تا مغرب برای من بخشد از بزرگی همت خود که با خدا دارم باز ننگرم وگفت هر شب که در آید آرام نمیکنم تا در نماز شام عشا آنچه وزر که با خداست نمیکنم وگفت آنچه در دل

من ست اگر قطره بیرون آید جهان چنان شود که در عهد نوح علیه السلام گفت و
همه چیزرا نهایته دانستم الا سه چیزرا اول نفس را دوم درجات پیغمبر را سوم معرفت را
وگفت خدای عز وجل از خلق نشان بندگی خواست و از من نشان خداوندی
گویند هفت روز شده بود که شیخ مع اصحاب چیزی نخورده بود ناگاه شخصی در
خانقاه ست آمد با جنس طعام که نیاز صوفیان آورده ام شیخ روی باصحاب
کرده گفت هر که از شما نسبت تصوف درست کرده باشد بگیرد من زهره ندارم
تا دم صوفیت زنم اصحاب همه دم در کشیدند آنکس واپس برد وگفت زنهار بخود
دعوه مکنید یعنی هرگز اگر دیگری در پهلوی تو دعوت کند تا خوش نشوی مردی
خرقه پوشیدن خواست گفت اگر زن لباس مرد پوشد مرد شود و اگر مرد لباس
زن پوشد زن شود گفت نه گفت چرا لباس مردان پوشی اگر مرد نه و اگر مردی
نیز حاجت نیست ابو سعید ابو الخیر رحمة الله علیه گفت ما در ابتدا سیزده چیزرا
بر خود لازم کردیم و سیزده هزار عالم را بدان از خود دور میکردیم اول روزه بر دوام
دوم پرهیز از حرام سوم ذکر مدام چهارم بیداری شب تمام که گاهی پهلو
بر زمین ننهادم و تکیه بر جای نیز نکردیم پنجم قانع بودیم ششم خواب اگر کردیم نشسته
بکردیم هفتم پیوسته قبله روی نشستیم هشتم در هیچ امردی نظر نکردیم و در محراب نگاه
نکردیم نهم گدای نکردیم تا چه از حلال بما میرسید دهم خود را با وتسلیم کرده بودیم
یازدهم پیوسته در مسجد می نشستیم دوازدهم هرگز بهیچ ورقی ببازار گذر نکردیم
سیزدهم در هر شبانه روزی یکبار قرآن ختم میکردم چهاردهم در بینائی کوری و در
شنوائی کری و در گویائی گنگ بودیم تا خلق مرا دیوانه میگفتند و ما دامیده ستم

پانزدهم هر نقل که از پیغامبر صلی الله علیه وسلم بما رسید بر آن عمل میکردیم اگر مناهی
می بود از ان اجتناب میکردیم اگر اوامر بود بر آن عمل میکردیم حتی که شنیده بودیم
که در جنگ احد پیغامبر علیه السلام را جراحت رسیده بود بر سر انگشتان پای
نماز گذارد و ما نیز بحکم متابعت او بر سر انگشتان پای ایستادیم تا چهار صد رکعت
نماز گذاردیم و هرچه از عبادت فرشتگان شنیدیم بدان قیام نمودیم حتی که شنیدیم
که بعضی ملائکه نگونسار شده عبادت میکنند ما هم سر بر زمین نهاده نگونسار شدیم
وختم قرآن نمودیم و گفت اگر در زاویه درویشی سیاه خمر خوارگی داشته باشد
آنرا نصیحت کنید برفق و درشتی نکنید و اگر درمی از سیم و یا زر با وی یابید آن را
در آتش گرم سازید و پهلوی او را بآن درم داغ کنید تا فضیحت شود و گفت
هر چیزی که ترا از خدا باز دارد آن چیز مشوم است وصحبت او مذموم و گفت هر کسیکه ابد
که بجهد یابد خطا است و اگر بجهد داند نیز خطا است و گفت درین راه عافیت
باید و سلامت و کرامت نشاید و خلق در فوق دو دست و بهشت نباشد خویشی
و پیوند تو ی و تو هم نباشد بلکه یکی خدا باشد و بجز از وی دیگری نباشد و درویشی
پیش شیخ با ادب ایستاده بود چنانکه در نماز می ایستد گفت چنان بایست که تو
نباشی یعنی در حق تعالی فانی شوی و گفت کسی که مراد داشته باشد هرگز بمراد
نرسد و هر که درمان است و پامال است خود مانده است دست از وی باید داشت
که بلای خود و از ان خلق گشته است و گفت هر کسی را بایستی است بایست
ما آنست که ما را هیچ بایست نباشد و گفت فضل ما بر شما بد انست که شما با ما میگوئید
و ما با او میگوئیم و گفت خلائق را آسان است که کار با رحیم در رحمن افتاده است

کار مشکل است که با جبار و قهار افتاده است وگفت سی سال بود تا خدا را می جستم گاهی می یافتم و گاهی نمی یافتم اکنون چهل سال است تا ابوسعید را می جویم و نمی یابم وگفت بعد از هفتاد و سه سال مرا از پندار خودم بیرون آوردند وگفت اگر هشت بهشت در مقابلهٔ یک ذرهٔ هستی ابوسعید افتد محو و ناچیز گردد وگفت خدای را بتوان دیدن اما درویش را نمی توان دیدن که خدا است است و درویش نیست است گفت از پیری گفتم که حرفی بگو گفت بجز از حق تعالی هر چه دانی فراموش کن و از حق تعالی سخن نیست جز خاموشی وگفت هر چه یافتم به بیداری شب و پاکی سینه و نفی مال یافتم وگفت هر چه گفته ام کرده ام گفت وقت نزدیک من شرک است زیرا که وقت و واقف و موقوف سه چیز باشند و برین سه چیز بنا کردن بی اصل باشد چه فانی گشته مشغول فانی گردانیده نبود کسی معنی یحبهم و یحبونه میگفت شیخ گفت خدا هرگز کسی را دوست نمی دارد یعنی جز وی کسی است که وی را دوست دارد وگفت عاشق هم اوست و معشوق هم اوست روزی فصد میکرد حجام را گفت هوش دار تا نشتر بدوست نرسد روزی کسی با وی گفت که فلان کس بروز نماز میکند و بشب دزدی گفت عجب نبود که ببرکت نماز روز از دزدی شب باز آید وقتی جوانی در حوالی خانقاه خمر میخورد و مستانه مشغله میکرد و پروای کسی نمیداشت شیخ گفت سبحان الله اینکس در کار باطل خود چنان غرق است که پروای حق سبحانه نمیدارد و ما بکار خود مستغرق چنان نمیتوان بودن که پروای باطل ایشان نداریم روزی در حمام خادمی وسوخ او را جمع کرده پیش چشم آورد و پرسید که یعنی جوانمردی

چیست گفت آنکه دوزخ کسی را در پیش چشم وی نیاری و گفت هر که با حق
غافل‌تر از خود جاهل‌تر و گفت هر کجا عارف و معرفت بود از حق محجوب بود و گفت
چون تو نباشی همه او باشد و گفت قاعدهٔ بندگی بر نیستی است تا ذرهٔ اثبات
در صفات تو میماند حجاب میماند که اثبات صفت خداوند است و نفی صفت
بنده و گفت پادشاهان بنده نفروشند جهد کنید تا بنده شوید گفت چون
گمان کردی حق را یافتی این وقت او را گم کردی و گفت هر جا که پنداشت است
نشست دوزخ است و هر جا که تو نیستی بهشت است و گفت حجاب میان بنده
و خدا آسمان و زمین و عرش و کرسی نیست پنداشت و منی حجاب است آن را
از میان برگیر تا بخدا برسی و گفت وحشتها از نفس است اگر او را نکشتی او
ترا بکشد اگر او را مقهور نگردانی او ترا مقهور گرداند خواجه ابراهیم خواص رحمة الله
علیه گفت مرا از خدای تعالی عمر ابدی باید در دنیا تا همه خلق در نعمت بهشت مشغول
باشند و حق را فراموش کنند و من در بلای دنیا بحفظ آداب شرع قیام کنم و حق را
یاد دارم و گفت دستی فارغ و دلی ساکن دار و هر جا که خواهی برو و گفت هر که
حق را شناسد بوی فا عهده لازم بود که آرام گیرد با وی و اعتماد کند بر وی و گفت علم را
بسیاری روایت است عالم آنست که متابعت علم کند و اقتدا بسنت نماید
اگرچه علم اندک دارد و گفت هر که اشارت کند بخدا و سکوت بخدا حق تعالی همه بلاها
از وی دفع کند و اگر با غیر وی سکوت کند حق تعالی از دست خلق رنج بر وی رساند
تا بحدی که حیات و موت بشو ارشود و در عاقبت پشیمان گردد و گفت هر که
چنان زید که دنیا بر وی گرید آخرت بر وی خندان بود و گفت هر که ترک شهوتی کند

و آنرا در دل خود عوضی نیابد او در ترک آن کاذب بود و گفت هر کرا توکل
در خویش درست آید در غیر نیز درست آید گفتند توکل چیست گفت ثبات پدر در
محی الاموات ست و گفت صبر ثبات ست بر احکام کتاب و سنت و گفت محبت
محو ارادت ست و احتراق جمله صفات و حاجة و گفت دارو ی دل پنج چیز ست
قرآن خواندن و اندرون نگاه کردن و شکم تهی داشتن است و قیام شب با تضرع
کردن تا وقت صبح و با نیکان نشستن خواجه ابراهیم شیبانی رحمة الله علیه
گفت چهل سال خدمت عبدالله مغربی کردم درین عرصه از ماکولات خلق
چیزی نخورده ام و درین چهل سال مویم نبالید و ناخنم دراز نشد و جامه شوخگین نشد
و درین عصر زیر هیچ سقف نخفتم مگر زیر بیت الحرام و گفت هشتاد سال ست
که بشهوت نخویش هیچ نخوردم و گفت شصت سال ست که نفس لقمه گوشت
بریان میخواست و من نمیدادم هش یکروز ضعفی غالب شد و کارد با ستخوان
رسید و بوی گوشت بریان پدید آمد نفسم فریاد کرد و بسیار زاری نمود که
برای خدا ازین گوشت بریان لقمه برا ے من بخواه برخاستم و بر بوی گوشت
رفتم آن بوی از زندان می آمد آنجا رفتم دیدم که یکے را داغ می کنند و او
فریاد میکند و از و بوی گوشت بریان می آید از نفس گفتم ها بستان و بخور نفس
بترسید و تن زد و گفت هر که خواهد از دو کون آزاد گردد گو عبادت خدا را باخلاص
کن که هر که در عبودیت محض بود از ماسوی الله آزاد گردد و گفت هر که سخن
گوید در اخلاص و نفس را مطالبه نکند بدان حق تعالی او را پیش اخوان و اقران
فضیحت کند و گفت هر که خدمت مشائخ کند و مبتلا گردد بد جاوی کاذب او

فضیحت کرد و بدان دعویها و گفت هر که خواهد که مبطل گردد و باطل شود گو دست در رخصت زن و گفت سفله آن بود که در خدا عاصی گردد و گفت سفله آنست که از خدا نترسد و گفت سفله آن بود که منت نهد بر عطای خویش بر عطاستاننده و گفت شرف در تواضع است و عزت در تقوی و آرام در قناعت و گفت چون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوت بسوزد و رغبت دنیا ازو کم شود و گفت توکل سریست میان خدا و بنده پس واجبست که جز خدا کسی مطلع نشود بر سری گفتند دعا چرا نمی کنی گفت مخالفت وقت از بی ادبی است کسی از وی وصیت خواست گفت خدای را یاد دار و فراموش مکن و اگر نتوانی مرگ را فراموش مکن خواجه ابوبکر طمسانی رحمة الله علیه گفت صحبت کنید با خدای عزوجل اگر نتوانید با مصاحب او صحبت کنید تا برکت صحبت او شما را بخدا رساند و اندر دو جهان رستگار باشید و گفت هر که مصاحبت کند با علم چاره نبود او را در مشاهده امر و نهی و گفت علم ترا بریده گرداند از جهل پس جهد دران کن که بریده نگرداند ترا از خدا و گفت وصل بی فصل است چون فصل بیاید وصل نماند و گفت هر که صدق دارد و گفتار میان خویش و خدای آن صدق او را بخدای مشغول گرداند زیرا که او را فراغت بود از خلق و گفت راه بخدای بعدد انفاس خلائق هست پس گفت راه خداست و بران راهی نیست و گفت مجالست کن با خدا بسیار و با خلق اندک و گفت مرد چنان باید که حرکات و سکنات او خاصه خدای را بود تا بضرورتی بود که دران مضطر باشد و جز این هیچ حرکت و سکون معتبر نبود و گفت عاقل آن بود که سخن

بقدر حاجت گوید واز فضول باز ماند وگفت هر کرا خاموشی وطن نیست در فضول است
اگرچه ساکن باشد وگفت از علامات مرد آنست که او را از غیر جنس خویش
نفرت بود وطالب جنس خود کند وگفت زندگانی نیست مگر در مرگ یعنی حیات
در مرگ نفس است وگفت مرگ بابی است از ابواب آخرت هیچ بنده بخدا نتواند
رسید مگر بدان ابواب که بدرگاه در شود وگفت من چه کنم که جمله کون دشمن
من است وگفت بر تو باد که مغرور نشوی بمکر کسی گفت مرا وصیتی کن گفت
همت که همت مقدمه جمله اشیا است ومدار جمله اشیا با اوست خواجه ابوحمزه بغدادی
رحمة الله علیه گفت خدای را آشکارا دیدم فرمود متابعت وسواس مکن وبلای
خلق بکش وگفت دوستی فقر سخت تر است کسی صبر نتواند بر دوستی فقر الا
آنکه صدیقی بود وگفت هر کرا سه چیز بود از همه آفتها بری است شکمی تهی ودل قانع
ودرویشی دایم با زهدی حاضر وصبری تمام با ذکری دایم وگفت چون تو از
سلامت یافتی حق او بگذار وگفت هرگاه بمن فاقه رسیدی باخود گفتمی که این
فاقه بتو از که رسید پس با و اندیشیدمی ومی ساختمی وگفت علامت صوفی صادق
آنست که بعد از عز خوار شود وعلامت صوفی کاذب آنست که برخلاف این بود
خواجه ابوعمر نجیب رحمة الله علیه گفت صافی نشود قدم هیچکس در عبودیت
تا آنکه همه کارهای خویش جز دعوی نداند وگفت حالیکه نتیجه علم نباشد اگرچه عظیم وخطیر
باشد ضرر آن برخداوندش زیاده از منفعت بود وگفت آفت بنده در رضای
نفس اوست وگفت هر که دیدار او ترا مهذب نگرداند بیقین بدان که او مهذب
نیست وگفت بیشتر دعوه‌ها که تولد کند از فساد ابتدا بود چه هر کرا در ابتدا اساسی

درست شده باشد در انتها هم درست آید و گفت هر که قادر بود در پیش خلق
بر ترک گرفتن جاه آسان بود بروی ترک دنیا و اهل دنیا و گفت هر که راست
ایستاده با او هیچکس کژ نگردد و هر که کوژ شد هیچکس با او راست نشود و گفت هر کرا
فکری صحیح بود نطق او از صدق بود و عمل او از سر اخلاص و گفت هر که خواهد
که بشناسد که چند است قدر معرفت او نزدیک حق گو بنگر که چند است قدر هیبت
او تعالی نزدیک او در وقت خدمت و گفت انس گرفتن با غیر الله وحشت بود
و گفت تصوف صبر کردن ست در تحت امر و نهی برضای حق تعالی خواجه ممشاد
دینوری رحمة الله علیه گویند یکی از و دعای خواست گفت برو بگوی خدا شو تا بدعای
ممشاد ت احتیاج نبود آن مرد گفت گوی خدا کجاست گفت آنجا که تو نباشی مرد
برفت و از خلق عزلت گرفت و دولت او را دریافت و از کلمات خواجه آنست که
گفت اصنام مختلف اند بعضی را بُت او نفس او ست و بعضی را فرزند و بعضی را
زن و بعضی را مال و بعضی را کسب و بعضی را نماز و روزه و زکوة و حال آمد و همه
کس بسته بتی اند از بتان و بیزاری ازین بتان نیست مگر آنرا که نه بیند نفس
خویش را حالی و مجالی و هیچ اعتمادش نبود بر افعال خویش و از حالت خویش
منکر شود و شکر نگوید بلکه چنان باشد که هر چه از و ظاهر شود از خیر و شر بران از
نفس خویش راضی نشود و ملامت کننده وی بود و گفت ادب مرید در بجا آوردن
حرمت پیران بود و نگاه داشتن حرمت برادران و از سببا بیرون آمدن و آداب
شرع بر خویش نگاه داشتن و گفت هرگز نزد پیری نشدم الا از حال خود خالی شده
و منتظر برکات او میبودم از کلام وی و دیدار وی و گفت هر که نزدیک پیری شود

برای خاطر خویش او منقطع ماند از برکات دیدار وی و سخن وی و گفت در صحبت
اهل صلاح صلاح در دل پدید آید و در صحبت اهل فساد فساد در دل ظاهر گردد و
گفت نیکوترین حال مردمان آنست که افتاده بود از نفس وی و بدید خلق و
اعتماد کرده بود در جمله کارهای خدا و گفت فراغت دل در خالی بودن است
از آنچه اهل دنیا در و دست زده اند از فضول دنیا گفت هرگز بدرجه عارفان
رسید تا سر تو ساکن نشود بخدا و استواری در تو پدید نیاید بدانچه خدا ضمان کرده است
ترا و گفت معرفت چیست صدق افتقار بخدا و گفت جمع آنست که خلق را جمع
کنید در توحید و تفرقه آنست که خلق را در شریعت متفرق گردانید و گفت طریق
حق بعید است و صبر در آن شدید و گفت حکما حکمت یافته اند بخاموشی و تفکر
و گفت تصوف صفای اسرار است و عمل کردن بر رضای جبار و صحبت داشتن
با خلق بی اختیار و گفت توانگری تصوف نمودن است و مجهول نمودن که خلق
ندانندش و دست داشتن از چیزی که بکارش نیاید و گفت توکل وداع کردن
طمع است از هرچه نفس تو و دل تو بدان میل کند و پرسیدند از وی که درویش
وقت گرسنگی چه کند گفت نماز کند گفتند اگر قوة ندارد گفت بخسپد گفتند اگر نتواند گفت
خداوند درویش را از سه چیز خالی ندارد یا قوة یا غذا یا اجل پرسیدند از وی وقت مرگ
که دل تو چگونه است گفت سی سال است تا دل خویش را می جویم نمی یابم در نیست
که جمله صدیقان دل گم کنند چون باز یابم خواجه ابو الحسن الصایغ رحمة الله علیه
پرسیدند از وی از دلیل کردن شاهد بر غائب گفت استدلال چگونه بود از صفت
کسی که او در مثل نبود بر آنکه او در مثل باشد پرسیدند از صفت مرید گفت از جملة قت

عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ يعني زمین با لبسط و فراخی خود
تنگ ست بر مریدان دین ایشان بر ایشان تنگ ست که جهانی می طلبند
بیرون از هر دو عالم و گفت اهل محبت در آتش شوقی که بمحبوب دارند تنعم میکنند
بیشتر و خوشتر از تنعم اهل بهشت و گفت دوست داشتن خویشتن را هلاک کردن
ست مر خویشتن را و گفت احوال چون بروق بود چون بایستد حدیث نفس
شود که هر چه نفس را در آن مدخل بود کدورت تمنی تصفیه آنرا تباه کند و گفت
تمنی اهل از فساد طبیعت ست خواجه ابو بکر واسطی رحمة الله علیه گفت هرگز تا
ابو بکر بالغ شد روز بروی گواهی نداد بخوردن و شب بخفتن گفت چنانکه از حرکت ذرها
که بسبب آفتاب در روزنخانه پیدا میشود و دل مشوش نمی شود همچنین اگر
کونین و ما فیها در حرکت آید یک ذره در درون مرد موحد تفرقه نیاید روزی بر جهودان
گذشت گفت اینهمه معذوراند این سخن بقاضی رسید بانگ بر زد که این چه گفتی
گفت آنجا که قضای تست معذور نیستند جائیکه قضای اوست معذوراند
و گفت در راه حق خلق ست اما در راه خلق حق نیست هر که روی در خود دارد
پشت وی بر دین بود و هر که روی در دین دارد پشت وی بر خود است
هر جا که تو ئی تست حظ تست و خلاف راه است و هر جا که ناکامی ست بجان
دین آنجاست و هر که بخود زنده است مرده است و هر که بحق زنده است
نه زنده است و مرگ نه مرگ کالبد است عدم نه عدم کالبد ست آنجاکه وجود است
جان نامحرم ست تا کار بکالبد چه رسد و گفت حق توحید وجود همچکس نپذیرد
کسی را از هره آن نیست که قدم بصحرای وجود نهد چنانکه مشائخ گفته اند

اثبات التوحید فساد فی التوحید و نیز وی گفت اکبر ذنبی معرفتی ایاه هر که با وجود خود
خطبه وجود او خواند بر شرک خود گواهی میدهد و هر که با وجود او خطبه وجود خود
خواند بر کفر خود سجل میکند و هر که با هستی او هستی خویش بیند کافر است و هر که با
هستی او هستی خود طلبد ناساخته است هر که خود را او بیند او را ندید و هر که او را دید
خود را ندید و از خودش یاد نیاید آنکس را نه عبارت بود نه اشارت نه زبان نه چشم
نه حرف نه صوت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبارت کند کفر بود و اگر اشارت کند
شرک بود و اگر گوید دانستم جهل بود و اگر گوید نشناختم مخذول و مطرود بود و جدی
بود در وجود و جودی بود در عدم نه موجود بود بر حقیقت نه معدوم بود بر حقیقت
بوجهی معدوم و بر وجهی موجود عبارت محرم راه توحید است و دانست محرم راه
توحید نه خیال و توهم و ظن همه گرد حدوث دارد توحید در عالم قدس خویش پاک است
و گفت در آسمانها و زمینها زبان تسبیح و تهلیل است اما دل نیست که دل معنی است
که جز در آدم و فرزندان او شان نیست و دل آن بود که راه شهوت و تهمت
و ریاست و اختیار بر تو بندد و راهبر تو باشد زبان دل را میباید که ترا بخویش
دعوت کند نه زبان قول مرد باید که گنگ گویا بود نه گویای گنگ مرد آن است که
معبودیکه در پیراهن اوست آن را مهر کند و جهد در مهر کردن خویش کند نه در لعنت
کردن شیطان گفت هر جزوی از اجزا باشد که در حق دیگری محو باشد که دوی
درین راه شرک است تا نه زبان داند که دیده چه دید و نه دیده ببیند که بر زبان
چه گفت و گفت گوینده بر حقیقت آن بود که گفت او نرسد در وی او و در سخن نماند
و از ان سخن گفتن خود آزار بود و گفت عمریست تا میخواهم که بخداوند تعالی

خلوتی دارم چنانکه ابوبکر در آن خلوت تنها شد و گفت هفتاد سال است تا در بندانم که یک نفس خدایرا بدانم و عصا کش من نیاز است گفت کاشکی گلخن تابی بودمی که مرا نشناختندی گفتی خویشتن را می بینم و چنان میدانم که جهودانم و گفت بچهار بلا مبتلا شده ام و آن ایشان اند نفس و دنیا و شیطان و هوا و گفت مرا سه مصیبت افتاده است که هر یکی از دیگری سخت تر گفتند چگونه گفت اول آنکه حق از دلم رفت و آن دوم سخت تر از آن که باطل بجای حق نشست سیوم سخت تر از آنکه مراد او آن نگرفته است که علاج و درمان آن کنم و چنین فارغ نباشم گویند روزی در مناجات میگفت الهی دنیا و آخرت را در کار من کن تا از دنیا لقمه سازم و در دهان سگی نهم و آخرت را لقمه سازم و در دهان جهودی نهم که هر دو در حجاب اند از مقصود و گفت دل من بهتر است از دنیا و آخرت که دنیا سرای محنت و آخرت سرای نعمت و دل من سرای معرفت است گفت اگر من خدمت سلطان نکرده بودمی خدمت مشایخ نتوانستم کرد و اگر خدمت مشایخ نکرده بودمی خدمت خدایتعالی را نتوانستمی کرد و گفت مفلس آنست که با خلق نشیند و با ایشان سخن گوید و آنچه پرسش کنند و گفت مرید صادق را از خاموشی پیران فائده بیش از گفت بود و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد و گفت فاضلترین عبادت غائب بودن است از اوقات و گفت اگر خدای عز و جل ترا در مذلت افلاس و درماندگی و شکستگی ببیند بهتر است از آنکه در پندار و پندشت علم و بد معاملگی ببیند و گفت چنانکه راست گویان در حقائق و اقرار راست گفتند عارفان در حقیقت حق دروغ گفتند و گفت زینت تو در اخلاق

آنست که با تقدیر در آویزی گفت چون ظاهر شود حق بر اسرار خوف و رجا زائل
شود و گفت عوام در صفات عبودیت میگردند و خواص مکرم اند بصفات ربوبیت
گفت چون ربوبیت بر سرایر فرو آید جمله رسوم را محو گرداند و گفت چون
نظر کنی بخدای تعالی اجمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی گفت و
شریف ترین نسبتها آنست که نسبت جوئی بخدا بعبودیت گفت افضل طاعت
حفظ اوقات است گفت هرکه گوید با قدر او منازعت کرد و گفت هرکه خدا را
پرستد برای بهشت او مزدور نفس خویش است و هرکه خدا را پرستد برای خدا
بخدا جاهل است یعنی خدا بی نیاز است از عبادت تو پنداری که برای او کاری
کنی یعنی کار برای خود میکنی و گفت دورترین مردمان از خدای آنست که
خدای را بیشتر کند یعنی من عرف الله کل لسانه و گفت از تعظیم فرمان خداوند
بود که بازنگری بکونین و بحجبی از طریقهای کونین و گفت بیزارم از خدای
که بطاعت از من خوشنود شود و بمعصیت بر من خشم گیرد که او در بند من است
تا من چه کنم بلک دوستان در ازل دوستان اند و دشمنان در ازل دشمنان اند
و گفت هرکه خویشتن را از آن خدای بیند و جمله اشیا را بخدا بیند بی نیاز شود
از جمله اشیا بخدای گفت حیات دلها بخداست بلک بقای دلها بخداست بلک
غیب از خدا بخداست و گفت محبت هرگز درست نیاید تا از اغراض در دل او
اثری بود و نشوا هد را خطری بلک صحت محبت نسیان جمله اشیا ست در
استغراق و مشاهده محبوب و فانی شدن از محبوب بمحبوب و گفت در همه
صفتها رحمت است مگر در محبت که در رحمت نیست که بکشند و از کشته دیت خواهند

وگفت عبودیت آنست که اعتماد برخیزد از حرکت وسکون خویش و
گفت توبه مقبول آنست که مقبول شده باشد پیش از گناه وگفت توبه نصوح
آن بود که بر صاحب وی اثر معصیت نماند پنهان وآشکارا وگفت اهل زهد
که تکبر کنند بر ابنای دنیا ایشان از مدعیانند اگر دنیا را در دل ایشان رتبتی
نبودی از اعراض کردنش بر دیگری تکبر نکردی وگفت صوفی آنست که
سخن از اعتبار گوید وگفت هر که خدای را بشناخت گنگ گشت وگفت عوض
چشم داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل وی بود وگفت هر چند توانید
رضا را کار فرمائید چنان نباشید که رضا شما را کار فرماید که محجوب گردید از لذت
رویت یعنی چون بر رضا لذت یافت از شهود حق باز ماند وگفت بلذت طاعت
وحلاوت او غره مشوی که زهر قاتل ست وگفت شاد بودن بکرامات
از غرور وجهل ست ولذت یافتن با خصال از غفلت گفت نباشید از ان قوم
که انعام او را مقابله کنند بطاعت که فرزند ازل باشند نه فرزند عمل گفت
بحرکات دل شریفتر است از عمل بحرکات جوارح وگفت هر که از قسمت یاد آرد
از سوال ودعا فارغ آید وگفت هر که بشناخت او را غائب شد وهر که غرق شد
در بحر شوق او بگداخت وگفت حقیقة خوف وقت مرگ ظاهر شود وگفت
علامت صادق آن بود که بظاهر با برادران پیوسته بود وبدل تنها بود باخدا اشتغالی
وگفت خلق عظیم آنست که با هیچکس خصومت نکند وکس را خصومت با وی نباشد
از قوت معرفت گفت آن خصلت که نکوئی ما بدان تمام بود وبی آن همه نکوئیها
زشت بود استقامت ست گفت فراست روشنائی بود اندر دلها پرسیدند

کدام طعام مشتهی تر گفت لقمه که در ذکر خدای عزوجل بدست یقین برگیری
از مائده معرفت در حالتی که نیکو گمان باشی باخدا و در وقت وفاتش کسے
وصیت خواست گفت ارادت خدایتعالی در حق خویش نگاه دارید و دیگری
وصیت خواست گفت پاس در اوقات خویش دارید خواجه ابوبکر شبلی
رحمة الله علیه گفت عمر یست تا میخواهم که بگویم حسبی الله چون میدانم که این
از من دروغ است نمیتوانم گفت و گفت چندین گاه پنداشتم که طرب محبت
در حق میکنم و انس بامشاهده وی میگیرم اکنون دانستم که انس جز با جنس نباشد
گفتند مرید کی تمام شود گفت انگاه که حال او در سفر و حضر و شاهد و غائب
یکرنگ بود ابوالعباس محمد امغانی را وصیت کرد که لازم تنهائی باش و نام خویش
از دیوان این قوم بیرون کن و روی در دیوار کن تا بمیری گفتند از توحید بگو
گفت هر که از توحید جواب دهد بعبارت ملحد گردد و هر که اشارت کند ثنویه بود
و هر که بدو ایمان نکند بت پرست بود و هر که در وی سخن کند غافل شود و هر که
از وی خاموش بود جاهل بود و هر که پندارد که بدو رسید بیحاصل بود و هر که این
اشارت کند که او نزدیک است دور بود گفتند تصوف چیست گفت چنان باش
که نبودی گفت تصوف شرک است از بهر آنکه تصوف صیانت دل است
از غیر و غیر نیست خبر تو گفت تصوف فنای ناسوتی است و ظهور لاهوتی و گفت
تصوف ضبط حواس است و مراعات انفاس و گفت متصوف صوفی نبود تا و قتیکه
جمله خلائق را عیال خود نه بیند یعنی بار همه کشد و گفت صوفی آنست که منقطع
بود ز بد و سعد را باخدای بجز خدای نه بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود

از خلق و متصل بود با حق و گفت صوفیان اطفال اند در کنار حق و گفت
تصوف عصمت است از دیدن کون و گفت تصوف برقی سوزنده است و
گفت تصوف نشستن است در حضرت الله بی غم و گفت حب دهشتی است در لذتی
و حیرتی در نعمت و گفت محبت رشک بردن است بر محبوب که مانند تو او را دوست
داری و گفت محبت ایثار کردن چیزی است که آنرا دوست داری برای آنکه
او را دوست تر داری و گفت هر که دعوی محبت کند و بغیر محبوب بچیزی مشغول
شود و بجز حبیب چیزی طلبد او استهزا میکند بخدا گفت هیبت گدازنده دلهاست
و محبت گدازنده جانها و شوق گدازنده نفسها و گفت هر که توحید نزدیک وی
صورت بندد هرگز بوی توحید نشمیده است و گفت توحید حجاب موحد است
از جمال احدیت و گفت چون حق تعالی خواهد که بلا را عذاب کند در دل
عارفی در آرد پرسیدند که عارف کیست گفت آنکه تاب پشه نیارد و باز پرسیدند
گفت عارف آن است که هفت آسمان و هفت زمین بیک موی مژه بردارد
گفتند یا شیخ سابق چنان گفتی و حالا چنین گوئی گفت سابق با ما بودیم اکنون
با او ایم و گفت عارف را نشان نبود و محب را گله نبود و بنده را دعوی نبود
و ترسنده را قرار نبود و کس از خدا نتواند گریخت پرسیدند از معرفت گفت اول
خدای و آخرش را نهایت نبود و گفت هیچکس خدا را نشناخته است گفتند
چگونه گفت اگر شناختندی بغیر او هرگز مشغول نشدندی گفت عارف آنست
که دنیا را ازاری سازد و آخرت را ردائی پس از هر دو مجرد گردد و بحق منفرد
شود و گفت عارف بدون خدا بینا نبود و نفس خود را بدون خدا حافظ نه بیند

و سخن را از غیر او نشنود و گفت وقت عارف چون ایام بهار است که رعد می غرد
و ابر می بارد و برق میسوزد و شگوفه می شگوفد و مرغان بانگ میکنند همچنین
حال عارف است که بچشم میگرید و به لب میخندد و بدل میسوزد و بسر میبازد و بزبان نام دوست
میگوید و بر در او می پوید و گفت عبارت زبان علم و اشارت زبان معرفت است
و گفت علم الیقین آنست که بما رسیده بر زبان انبیا و عین الیقین آنست که
خدایتعالی بما رسانید از نور هدایت باسرار قلوب بیواسطه و حق الیقین آنست
که بدان راه نیست و گفت همت خدایراست و آنچه دون آنست همت نیست
و گفت صاحب همت بهیچ مشغول نشود و صاحب ارادت شود و گفت فقیر آنست که بهیچ مستغنی
نشود بجز خدای پرسیدند از صفت فقیر گفت درویشان را چهار صد درجه است کمترین آنست
که اگر همه دنیا او را باشد و آن همه نفقه کند و اگر در دلش آید که کاشکی قوت یک روزه باز داشتمی
آنکس بحقیقت فقیر نبود و گفت شریعت آنست که او را پرستی و طریقت آنست که او را
طلب کنی و حقیقت آنست که او را بینی و گفت فاضلترین ذکر نسیان ذکر است
در مشاهده مذکور و گفت نشستن با خدایتعالی بیواسطه سخت است و گفت صابر
از اهل درگاه است و راضی از اهل پیشگاه و مفوض از اهل البیت است و گفت
زهد غفلت است زیرا که دنیا ناچیز است و زهد در ناچیز غفلت بود باز سوال
کردند از زهد گفت زهد آنست که دنیا فراموش کنی و آخرت را یاد نیاوری
دیگری از زهد پرسید گفت آنچه ترا خواهد بود ناچار بتو خواهد رسید اگرچه از آن
میگریزی و هرچه ترا نخواهد بود بتو نخواهد رسید اگرچه طلب آن میکنی پس
زهد تو در چه خواهد بود دیگری از آن سوال کرد گفت دل بگردانیدن بخالق اشیا

از اشیا گفتند استقامت چیست گفت در دنیا قیامت دیدن و گفت استقامت
آن بود که هر چه وقت فرماید بدان قیام کنی گفتند علامت صادق چیست
گفت بیرون افگندن از گوشه دهن حرام را گفتند انس چیست گفت
آنکه ترا از خویشتن وحشت بود و گفتند انس بذکر کی بود و گفت چون انس بذکر کرد
گفت هر اشارت که خلق میکنند بحق همه بر ایشان رد کرده است تا آنگاه که اشارت
کنند بحق از حق و ایشان را بدین اشارت راه نیست گفت عبودیت بر خاستن
ارادت تست در ارادت او و رفع اختیار تست در اختیار وی و ترک آرزو
جاه تست در قضای او و گفت انبساط بقول با خدای تعالی ترک ادب است
و گفت انس گرفتن بمردم از افلاس است و حرکت زبان بی ذکر خدا از وسواس است
و گفت علامت قرب حق انقطاع است از همه چیز جز حق گفت جوانمردی آنست
که خلق خدا را از خود بهتر خواهی گفت حریت حریت دل است و بس گفت بلندترین
منازل رجا حیاست گفت غیرت بشریت اشخاص را ست و غیرت الهیت
بر وقت است که ضایع گردانند در ماسوی الله گفت خوف از وصال سخت تر
از خوف مکر گفت شکر آن بود که نعمت را نه بینی و منعم را بینی و گفت نفسی که بهوای
مولی بر آوری بهتر از عبادت جمله روزگار آدم تا قیامت و گفت هر که ساعتی
که بخسپد در شب بغفلت هزار ساله راه از آخرت باز پس افتد و گفت یک ذره
سهو از خدای اهل معرفت را شرک بود و گفت آنکه محجوب شود بخلق از حق نبود
چنانکه محجوب شود بحق از خلق و گفت هر کرا بحق تلف بود حق را خلف بود
و گفت هر که فانی شود از حق بحق بسبب قیام حق بحق فانی شود از ربوبیت

تا بعبودیت چه رسد از حسن دامغانی گفت ای پسر بر تو باد با لله و دائم بالله
بیباش و دست بدار از ما سوی الله گفتند آسوده ترکی باشی گفت آنگاه که او را
پاپیچ ذاکر نه بینیم و گفت اگر بدانستمی قدر خدا هیچ نترسیدمی از غیبه قدر و گفت
عمر یست تا انتظار میکنم که نفسی بر آورم که پنهان بود از دلم و دلم نداند نمیتوانم و گفت
اگر همه دنیا لقمه گردد و در دهن شیرخواره نهند مرا بر وی رحم آید که هنوز گرسنه
مانده است و اگر همه دنیا مرا باشد بجهودی دهم و منتی بزرگ دانم او را بر خویشتن
که از من بپذیرد و گفت کون آن قدر نیست که بر دل من تواند گذشت و چگونه
کون بر دل او بگذرد که او مکون را داند گفتند وقت مرگ او که بگو لا اله الا الله
گفت چون غیر نیست نفی چه کنم گفتند چاره نیست بگو کلمه گفت سلطان محبت
میگوید رشوت نپذیرم خواجه ابو علی ثقفی رحمة الله علیه گفت اگر کسی جمله
علوم جمع کند و با جمله طائفه صحبت دارد بجایگاه مردان نرسد تا ریاضت یافته
نباشد بفرمان شیخی یا امامی یا موذنی ناصح گفت طمع مدار راستی از کسی که
راستی نگردانیده اند و امید مدار ادب از کسیکه ادب نداده باشند و هر که
ادب از آمری یا ناهی زمانی فرا نگرفته باشد و عیوب اعمال و رعونت نفس
در چشم او نه کشوده باشد در هیچ معامله اقتدا بدو نشاید گفت هر که با بزرگان
صحبت دارد و طریق حرمت نگاه ندارد محروم ماند از فوائد ایشان و برکات
نظر ایشان و گفت فروع نخیزد صحیح مگر از اصل صحیح پس هر که خواهد که افعال او
صحیح بود و بر جادهٔ سنت بود گو نخست اخلاص در دل درست کن که درستی
اعمال ظاهر از درستی اعمال باطن خیزد و گفت هیچ کار نه کنید برای خدای مگر آنکه

صواب بود و ناهیچ صواب را بجا نیارید مگر آنکه خالص بود و هیچ خالص قیام ننمایند مگر آنکه موافق سنت بود و گفت مرد چنان باید که ازین چهار خصلت غافل نماند یکی صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق مودت چهارم صدق امانت و گفت علم حیات دل ست از جهل و نور چشم ست از ظلمت گفت اُف از شغال دنیا چون روی بسوی کسی کند و اُف از حسرتهای دنیا چون روے از کسی بگرداند و عاقل آنست که هرگز فرو نیاید بر چیزے که چون رو بدو نهند همه مشغول بود و چون روے بگرداند همه حسرت بود و گفت آن کسی که بفروخته باشد همه چیزها بهیچ چیز خریده باشد همه چیزها را بهیچ چیز و گفت روزگاری درآید که زندگانی خوش نباشد درویِ هیچ مومن را مگر آنکه خویشتن را برفتراک منافقی بندد یا

مرای خواجه ابو جعفر خالدی رحمۃ اللہ علیہ گفت تصوف طرح نفس است در عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت پرسیدند از توکل گفت توکل آنست که اگر چیزی بود یا نه بود دل در هر دو حالت یکسان بود بلکه اگر نبود طربے در آن بود و اگر بود طربے نبود و توکل استقامت ست بخدا در هر دو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یکسان ست و گفت فتوت حقیر داشتن نفس ست و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا دور دارد از موضع هلاک و گفت بنده خالص باش خدای را تا از اغیار نباشی و گفت سعی احرار برای برادران بود نه برای نفس خویش و گفت تشریف همت باش که بهمت شریف بمقام مردان رسی نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معاملت نیابد تا لذت نفس بنیابد از انکه اهل حقائق قطع کرده اند از علائق که ایشان را قاطع است

از حق ہیبت از آنکہ علائق راہ برایشان بریدہ گرداند و گفت ہر کہ جہد نکند در معرفت قبول نکند خدمت او و گفت روح صلاح ہر کہ رسد لازم گیرد او مطالبت نفس بصدق در جملہ کارہا ہر کہ روح معرفت بدو رسد بشناسد موارد مصالح کارہا و ہر کہ روح مشاہدہ بدو رسد مکرم گردد بعلم لدنی خواجہ ابو علی رودباری رحمۃ اللہ علیہ گفت صوفی آنست کہ صاف باشد بر صفا و بچشاند نفس را طعم جفا و بنیداز د دنیا را پس قفا و سلوک کند بر طریق مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم و گفت صوفی آنست کہ پس از پنج روز گرسنگی بنالد و اگر بنالد او را ببازار فرستند و کسب فرمایند و گفت تصوف صفوت قربست بعد از کدورت بعد و گفت تصوف معتکف بودن ہست بر در دوست و آستانہ بالین کردن اگرچہ می رانندت و گفت تصوف عصاے احرار است و گفت خوف و رجا دو بازوی مرغ اند چون ہر دو بالستند مرغ بالستد و چون یکی نقصان آید دیگری ناقص شود و چون ہر دو بماند مرد در حد مرگ باشد و گفت حقیقت خوف آنست کہ با خدا باشی و از غیر او نترسی و گفت محبت آن بود کہ جملہ خود را بمحبوب بخشی و ترا ہیچ باز نماند و گفت نافع ترین یقین آنست کہ حق را در چشم تو عظیم گرداند و ما دون او در نظرِ تو خوار گرداند و خوف و رجا در دل تو ثابت کند پرسیدند از توحید گفت استقامت دل ہست باثبات مفارقت تعطیل و انکار و گفت جمع سر توحید است و تفرقہ زبان توحید و گفت چگونہ اشیا بدو حاضر آیند کہ جملہ بذوات خویش ازو فانی میشوند و یا چگونہ اشیا ازو غایب شوند کہ جملہ ازو و صفات او ظہور میگیرند سبحان آنکہ نہ او را چیزی حاضر تواند آمد و نہ ازو غ

غایب تواند شد و گفت حق تعالی دوست دارد اهل همت را از برای آنکه اهل همت
دوست میدارد او را و گفت اگر دیدار او از ما زائل شود آسم عبودیت از ما ساقط
شود یعنی زنده نمانیم و گفت چنانکه خدا تعالی فریضه کرد بر انبیا اظهار معجزات
و براهین همچنین فریضه کرد بر اولیا اخفای احوال و معاملات تا چشم اغیار بر آن
نیفتد و کسی آنرا نه بیند و نداند و گفت هر کرا در راه توحید نظر افتد با نهاد خود آن
توحید او را از آتش برهاند و گفت چون دل خالی گردد از حب ریاست و
نفس از حب راحت از دل حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت
و بعد از ین سه چیز دیگر بود دیدن صنایع او و مطالع سرایر و معامله حقائق او
گفتند علامت آن چه بود گفت آنکه باز نگری از چپ و راست پرسیدند
از حسد گفت درین مقام نبوده ام جواب نتوانم داد و لکن التحاسد جاحد لانه لا
یرضی بقضاء الواحد و گفت آفت از سه بیماری درآید از بیماری طبیعت و
بیماری ملازمت عادت و بیماری فساد صحبت گفتند یا شیخ بیماری طبیعت
چیست گفت حرام خوردن گفتند بیماری عادت چیست گفت بحرام نگریستن
و غیبت شنیدن گفتند فساد صحبت چیست گفت هر چه در نفس فساد دید آید
متابعت وی کردن و گفت بنده خالی نبود از چهار نفس یا نعمتی که موجب شکر
بود و یا منتی که موجب فکر بود یا محنتی که موجب صبر بود و یا زلتی که موجب استغفار بود
و گفت هر چیزی را وعظی هست که وعظ دل حیاست فاضلترین کنج مومن
حیاست از حق پرسیدند از وجد و سماع گفت مکاشفهٔ اسرارست بمشاهدهٔ
محبوب و گفت طریقت میان صفت و موصوف هست هر که نظر کند بموصوف

ظفر یابد گفت قبض اول اسباب ہست فنا را و بسط اول اسباب ہست بقا را و گفت
مرید آنست که ہیچ نخواہد حق را جز آنکه حق تعالی او را خواسته است و مرد آنست
که ہیچ نخواہد از کونین بجز حق تعالی و گفت نیکترین زندانها همنشینی نا اہلان ہست
خواجه ابو الحسن حصیری رحمة الله علیه یکی پرسید از و که چه مذہب داری گفت
مذہب ابو حنیفه داشتم آنگاه بمذہب شافعی شدم اکنون خود بچیزی مشغولم که از ہیچ
مذہبم یاد نمی آید گفتند آن چیست گفت تصوف گفتند تصوف چه باشد گفت
آنکه در ہر دو جہان بدون او با ہیچ آرام نگیرد و نیاساید و گفت سحرگاہی بعد از
نماز مناجات کردم و گفتم الهی راضی ہستی از من که من راضیم از تو ندا آمد ای کذاب
اگر تو از ما راضی بودی رضای ما طلب نکردی و گفت نظر کردم در ذل ہر صاحب
ذلتی ذل من بر ذل او زیادت آمد و نگاه کردم در عز ہر صاحب عزتی عز من
بر عز ہمه زیادت آمد و این آیه خواند من کان یرید العزة الخ و گفت اصول
ما در توحید پنج چیز ست رفع حدث و ثبات قدم و ہجر وطن و مفارقت اخوان
و نسیان ہرچه آموختی و آنچه ندانی و گفت تا به تیغ انکار ہرچه اسم و رسم بدان
رسد سر بر نداری و ساخت دل را از ہرچه معلول و معلوم ہست خالی نگردانی ینابیع
حکمت از قعر دل در ظہور نیاید و گفت ہر که دعوی کند اندر چیزی از حقیقت چشمه ہا
شواہد کشف و براہین او را کتید و گفت نشستن باندیشه و تفکر در حال مشاہده
یکساعت بہترست از ہزار حج مقبول و گفت نشستن بہترست از ہزار سفر
و گفت سماع را تشنگی دایم باید و سوزی و شوقی دایم باید که ہر چند بیش بود
تشنگی بیش بود و گفت چه کنم حکم سماعی را که چون قاری خاموش شود آن منقطع گردد

وسماع باید که بسماع متصل باشد که هرگز بریده نگردد و گفت صوفی آنست که
که او را موجود نیابند بعد از عدم خویش و معدوم نه بینند بعد از وجود خویش و گفت
صوفی آنست که وجد او وجود اوست و صفات او حجاب اوست یعنی من عرف
نفسه فقد عرف ربه و گفت تصوف صفای دل ست از کدورات مخالفات و
گفت مادام که کون موجود بود تفرقه موجود بود و چون کون غایب شد حق ظاهر شد
و این حقیقت جمع بود که جز حق نه بیند اینجا و جز او سخن نگوید خواجه ابو اسحاق
گازرونی رحمة الله علیه گفت آنچه من پوشم خدا را می پوشم و گفت کسی هست
که پنجاه سال مسواک میکند و او را آن ثوابی نیست که نیت او پاکی دندان ست
نه استعمال سنت ازو و گفت سه گروه فلاح نیابند بخیلان و ملولان و کاهلان و گفت
برادر را فرا پیش گیر تا خدا ترا فرا پیش دارد و گفت هیچ گناه عظیم تر از آن نیست
که کسی برادر مسلمان را حقیر دارد و گفت تصوف کاری سخت ست گدائی باید کرد
و گرسنگی باید کشید و جفای برهنگی و خواری باید کشید اگر سر اینهمه داری بطریقت
در آی و اگر نه بکار خود مشغول باش و گفت ای ضعیف بترس از قوی و گفت
پرهیزید از آنکه فریفته شوید بدان که مردمان بشما تقرب کنند و دست شما را بوسه
دهند که شما ندانید که در آن چه آفت ست خواجه ابو عثمان لیساری رحمة الله
علیه گفت چگونه راه تواند بود بترک گناه که آن در لوح محفوظ بر تو نوشته ست
و چگونه خلاص توان یافت از آنکه بر تو نوشته بود و گفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده
ست و گفت هرگز ایمان بنده راست نایستد تا صبر نکند در ذل و تا شکر نکند بر عز
و گفت هر که نگاه دارد دل خویش را با خدا بصدق خدا حکمت بر زبان او روان کند

وگفت خطره انبیا را است و وسوسه اولیا را و فکر عوام را و عزم فساق را و گفت
چون حق تعالی نظر نکوئی به بنده کند در حال او از مکر و حیله ها ست غائب کند
و چون نظر بخشم کند بر وحالتی پدید آید از وحشت که هر که بود از و بگریزد و گفت سخنی
نگفت از حق مگر کسی که از وی محجوب گردید و کسی پرسید از معرفت گفت بیرون
آمدن بود از معارف خود و گفت توحید آنست که بر دل تو دوی حق نگذرد یعنی
توحید را چندان غلبه بود که هر چه بخاطر در می آید در توحید فرو میشود و برنگ
توحید بر می آید چنانکه در ابتدای همه از توحید برخاست و برنگ عدد شد همچنین
اینجا هم بتوحید باز فرو شد و برنگ احد میگردد که گفت کنت له بصرا وسمعا و گفت
هیچ غافل را در مشاهده لذت نباشد زیرا که در مشاهده حق فنا است که اندر وی
لذت نیست پرسیدند مرید چه ریاضت کند گفت بصبر کردن بر امرهای شرع و
از مناهی باز استادن و صحبت با صالحان کردن و گفت عطا دو گونه باشد کرامت
و استدراج هر چه بر تو وارد شود کرامت بود و هر چه از تو زائل شود استدراج بود

ابو عثمان مغربی رحمة الله علیه گفت هر که دعوی سماع کند و آواز مرغان
و خزیدن درها و آواز باد او را سماع در نیارد در دعوی سماع دروغ زن است
و گفت هر که خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد کردن همه چیزها خالی بود مگر
یاد کردن حق تعالی و از همه ارادتها خالی بود مگر رضای حق تعالی و از مطالبت
نفس خالی بود بجمله اسباب و اگر بدین صفت نباشد وی را هلاک و بلا باشد و گفت
عاصی به از مدعی از بهر آنکه عاصی همیشه راه توبه طلب کند و مدعی بخیال دعوی خویش
گرفتار آمده بود و گفت هر که از صحبت درویشان دست بدارد و صحبت توانگران

اختیار کند خدا تعالی دل او را بمرگ کوری مبتلا کند و گفت هر که دست طمع بتوانگران دراز کند بشره و شهوت هرگز فلاح نیابد و درین عذر نیست کسے آمد آنکه مضطر باشد و گفت هر که با جوال خلق مشغول شد حال خویش ضایع کرد و پرسیدند منقطعان را سبب منقطع شدند گفت ازانکه در نوافل و فرائض خلل آوردند پرسیدند از صفت صحبت گفت صحبت نیکو آن بود که فراخ داری بر برادر مسلمان آنچه بر خود می داری و در آنچه او را بود طمع نکنی و جفای او برداری و انصاف او دہی وازو انصاف طلب نکنی و تبع او باشی و او را تبع خویش نداری و هر چه ازو بتو رسد بزرگ و بسیار شمری و از هر چه از تو باو رسد حقیر و اندک دانی و گفت فاضلترین چیزها که مردمان درین راه ملازمت کنند محاسبت خویش است و مراقبت و نگاهداشت کارها بعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح است در تحت اوامر و گفت عبودیت اتباع امر است بر مشاهده آمر و گفت شکر شناختن عجز خود است از کمال شکر نعمت و گفت تصوف قطع علائق است و رفض خلائق و اتصال بحقائق و گفت علامت شوق دوست داشتن مرگ است در حالت راحت و گفت غیرت صفات مردان است و اہل حقائق را نبود و گفت عارف از انوار علم دل روشن کند تا بدان عجائب غیب بیند و گفت مرد را بی طعام بچهل روز خورد و مرد صمدانی بهشتاد روز و گفت هر کرا ایمان بود با اولیا او را با اولیا و گفت مشهور و مفتون مباش خواجه ابو القاسم نصیر آبادی رحمة الله علیه گفت بارهای گران حق را نتوانند برداشت الا بارگیران حق و گفت هر که نسبت خویش با حق درست گرداند هرگز اثر نکند در و منازعت طبعی و

وسوسهٔ شیطانی گفت کسی گمراه نشد درین راه مگر بفساد ابتدا که فساد ابتدا باشد
که بانتها سرایت کند و گفت هر که در عطا راغب بود و در اقتدار نبود و آنکه در
در عطی راغب بود عزیز تر است و گفت مرافقت امر نیکوست و موافقت نیکوتر
ست و هر کرا موافقت حق یک لحظه با یک خطره دست و هد هیچ حال بعد ازان
مخالفت بروز ندو گفت حق غیورست و از غیرت اوست که بدو راه نیست
مگر بدو و گفت آنها که دلالت میکنند از و میکنند که برو دلیل نیست جز او و گفت
بمتابعت سنت معرفت توان یافت و باداے فرائض قرب توان یافت و
بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت و گفت هر کرا ادب نفس نبود بادب دل
نتواند رسید و هر کرا ادب روح نبود چگونه بمحل قرب تواند رسید و هر کرا ادب دل
نبود چگونه بادب سر تواند رسید پس بے بساط حق نخواهد رسید و گفت کار الیتادن است
بر کتاب و سنت و دست داشتن از هوا و بدعت و حرمت پیران نگاهداشتن و
خلق را معذور داشتن و بر اوراد مداومت کردن و در رخصت ناجستن و تاویل
نکردن گفتند کرامات تو چیست گفت آنکه مرا از نصیر آباد و نیشاپور شوریده آوردند
و بر شبلی انداختند تا هر سالی دو سه هزار آدمی بسبب من و سن در میان نه بخدا
میرسند گفتند حرمت چیست گفت آنکه من ازین منبر فرود آیم و این سخن گویم که
خود را سزای آن نمی یابم گفتند تقوی چیست گفت پرهیز یدن از ماسوی الله
گفت اهل محبت قائم اند با حق بر قدمیکه اگر گامی بیش نهند جمله غرق شوند و اگر
قدمی پس نهند جمله محجوب گردند و گفت هر که شکر نعمت کند نعمتش زیادت کند
و هر که شکر منعم کند معرفت و محبتش افزون گردانند و گفت راحت ظرفی ست

پیراهن صواب وگفت هر چیز را قوتی هست قوت روح سماع هست وگفت هر چه
دل یابد برکات آن ظاهر شود بر ابدان و هر چه روح یابد برکات آن پدید
شود بر دل وگفت دنیا زندان هست چون بیرون آمدی در راحت افتادی
هر کجا خواهی برو وگفت اول با تمیز بود و آخر با سقوط تمیز گفت هر که خواهد بمحل رضا
رسد بگو تا آنچه خدای عز و جل در آنست بر دست گیرد و آنرا ملازمت کند گفت
مروت شاخی از فتوت هست و آن گشتن از هر دو عالم هست و هر چه در آنست
وگفت تصوف نوریست از حق که دلالت کند بر حق خاطریست از و که اشارت
کند بدو وگفت رجا بطاعت کشد و خوف دور کند از معصیت و مراقبت بطریق
حق راه نماید خواجه ابو العباس نهاوندی رحمة الله علیه گفت در ابتدا مرا درد
این حدیث در گرفت و دوازده سال علی الدوام سر بگریبان فرو بردم دلم
بمن ننمودند تا وقتی که بر زبان او میرفت که همه عالم در آرزوی آنند که یکساعت
حق ایشان را بود و من در آرزوی آنم که یکساعت مرا با من دهند و مرا بمن گذارند
تا من خود چه چیزم و کجا ام این آرزوے من بر نمی آید وگفت با خدا بسیار نشینید
و با خلق اندک وگفت آخر درویشی اول صوفی هست وگفت تصوف پنهان داشتن
احوال هست و جان بذل کردن بر برادران خواجه ابو نصر سراج
قدس سره گفت عشق آتشی هست در سینه و از دل عاشقان چون
مشتعل گردد هر چه ما دون الله بود بسوزد و خاکستر کند وگفت مردمان
در ادب بر سه قسم اند یکے اهل دنیا که ادب نزدیک ایشان فصاحت و بلاغت
و حفظ نثرهای ملوک و اشعار عرب هست و دیگر اهل دین که ادب نزدیک ایشان

طهارت دل و مراعات سر و وفای عهد نگاه داشتن و کمتر گرستن سخا طریق
و نیکو کرداری در محل طلب و وقت حضور و ترک اهل نفقاوب در مقام قربت
خواجه ابو القاسم قصار رحمة الله علیه گفت اشارت و عبارت از توحید
نصیب تست و آزیجی گفت که اگر کسی ترا بپرسد که خدا را بشناسی نگوی که شناسم
که آن شرک ست و نگوی که نشناسم آن کفر ست ولیکن بگوی که خدا بفضل خود
شناسای خود کند مرا و گفت خواهی نخواهی با خداوند خود خوی باید کرد و اگر نه
در رنج باشید و اگر با تو خوی خواهند کرد علم را در جوارح تو نگاه خواهند داشت
و اندامهای ترا یک یک از تو بستانند و با خویشتن گیرد نیستی تو بتو نماید تا هستی او
و نیستی تو آشکارا گردد و گفت چون بصفات خویش در خلق نگری خلق را
چون گوی بینی در میدان قدرت پس گردانیدن گوی خداوند گوی را بود
و گفت هر کسی آزادی طلبد و من از وی بندگی خواهم که بنده او در بند او بسلامت
ماند و آزاد در معرض هلاک و گفت فرق در میان هنر ما و شما آنست که شما را
ما می گوئید و ما مر او میگوئیم شما از ما شنوید و ما از وی شنوم و شما ما را به بینید و ما
او را به بینیم و الا ما نیز چون شما مردمیم و گفت پیران آینه تو اند چنانکه تو ایشانرا
می بینی و آنچه در آینه خاطر مشاهده کنی همان معنی هست که حقیقت احوال است
و گفت هر مریدی که در خدمت درویشی قیام کند از صد رکعت نماز نوافل
که در آن قیام کند در حق وی بهتر و اگر یک لقمه طعام کمتر خورد از آن بهتر که همه شب
نماز کند و گفت هر کسی را چیزی بایستی هست مرا آن بایستی هست که من نباشم
و گفت طاعت و معاصی دو چیز ست که چون خود باشم ما به همه معاصی خود باشیم

وچون از خود دست بر دارم اصل همه طاعات از خود یابم وگفت پادشاه عالم را بندگانند که دنیا و زینت دنیا بخلق رها کرده اند و برای آخرت بهشت بطیعان تسلیم نموده اند و خود با خدا وند خویش قرار گرفته اند ومیگویند که ما را خود اینقدر بس است که رقم عبودیت از درگاه الوهیت بر جان ما کشیده اند دیگر چه خواهیم وگفت خنک آن بنده که او را یاد نموده اند وگفت جوانمردان رحمت خلق اند نه وحشت خلق که ایشان را از خلق با خدا صحبت بود و از خدا بخلق نگرندو گفت صحبت نیکان و بقعه هاے گرامی خلق را بخدا نزدیک نکنند و آنکه بنده را بخدا نزدیک کند صحبت با آن دارید که ظاهر و باطن تو بصحبت او روشن شود وگفت از صد هزار فرزند آدم یکی را بر دار دبرای خویش وگفت دنیا مردار وگنده است وگنده تراز و آنست که بدان مبتلا باشد وگفت طمع کردن ناجوانمردی و منع کردن ناجوانمردی است وگفت هرچند خلق آنجا لوق نزدیک تراست عاجز تراست وگفت دعوه صد وبست هزار پیغامبران علیهم السلام همه حق است ولیکن صفت خلق است چون بحقیقت نشان یابی نه حق ماند نه باطل وگفت چون من وتو باشد اشارت و عبارت باشد و چون من و تو برخاست نه اشارت ماند نه عبارت وگفت اگر کسی بودی که خدای را طلب کردی جز خدا و خدا بودی وگفت خدا را خدای جوید و خدا را خدا یابد و خدا را خدا داند و اگر خدای یک ذره بغیرش نزدیک بودی که بشری خدائی را نشناسیتی گفت من با اهل سعادت برسول صلی الله علیه وسلم صحبت داشتیم و با اهل شقاوت بخدای وگفت ابلیس گشته خداوند من است جوانمردی نبود کشته خداوند خویش را بسنگ انداختن

وگفت اگر فردای قیامت حساب در دست من کند به بیند که چه کنم همه را در پیش کنم
و ابلیس را مقدم سازم لیکن نکند وگفت هر که مرا ندیده است ندیده هست و هر که
مرا بیند از من بصفت خویش بیند وگفت یک سجده که برآر و از من هستی خویش
ونیستی من گرامی تر است بر من از هر چه آفریده و آفریند وگفت من
من فخر آدمم و قرة العین مصطفی پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم چشم روشن بود که
این از امت من است و آدم علیہ السلام فخر کند و گوید که این از ذریت من است
وگفت آنجا که خدای بود روح بود و بس وگفت اہل بہشت به بہشت فرود آیند
و اہل دوزخ بدوزخ گفتند جوانمردان کجا باشند گفت جوانمرد آن باشد که
او را جای نبود نه در دنیا نه در آخرت خواجه ابو الفضل حسن رحمة اللہ علیہ
گفت از ماضی یاد نکنید و مستقبل را انتظار مکنید و نقد وقت را باشید وگفت
حقیقت عبودیت دو چیز است حسن افتقار بخدای واین از اصول عبودیت
وحسن اقتدا کردن برسول علیہ السلام واین آنست که نفس را درو هیچ نصیب وراحت
نیست خواجه ابو علی دقاق قدس سره گفت چنان باش که مرده سه روزه
گفت هر که جان خود را جاروب درخانه معشوق نتواند کرد او عاشق نیست وگفت
هر کرا انس با دون حق باشد او در اصل خود ضعیف باشد وگفت هر که خبر
از وی گوید در مقال خود کاذب باشد وگفت مرید در بار بود و مراد آنکه بار او
کشیده باشند وگفت هر که صحبت به پیری بکند و انگاه بدل اعراض کند عهد صحبت
بشکست توبه بروی واجب شد تا آنکه گفته اند عقوق اوستادی را توبه نباشد وگفت
هر که صحبت کند با پادشاهان بی ادب خود را بکشتن سپارد وگفت مصیبت من

امروز بیشتر از مصیبت اهل دوزخ خواهد بود فردا از بهر آنکه اهل دوزخ را فردا ثواب فوت
خواهد شد و ما را امروز نقد وقت مشاهده و خدمت حق فوت میشود پس تو فرق کن
میان این دو مصیبت و گفت هر که ترک حرام کند از دوزخ نجات یابد و هر که
ترک شبهات کند به بهشت رسد و هر که ترک زیادتی کند بخدا رسد و گفت هر حاجتی
که از سر خویش اختیار کند بدان مطالبه کند و اگر غایب است و اختیار کند بشنوند
و گفت اگر عقوبت کند اظهار قدرت بود و اگر بیامرزد اظهار رحمت بود و نزدیک
کریمان اظهار رحمت بیش بود از اظهار قدرت با ضعیفان و گفت ارادت نهایت
حق است نزدیک خداوندان بدایت و همت امانت حق است نزدیک ارباب
نهایت و بار ارادت طاقت مجاهده توان داشت و بار همت گران بار مشاهده و مکاشفه
توان کشید همت بنده را چون کیمیاست طالب مال را همت بیقراری و بی آرامی
است که هرگز ساکن نشود نه در دنیا نه در آخرت و گفت ابتلا بر دو نوع است
یکی ابتلای ظواهر است و آن عابدان راست و ابتلای سرایر و آن عارفانراست
و گفت اگر بعد از مجاهده فتوری پدید آید از خلاف ابتدا بود و اگر بعد از مشاهده
حجابی ظاهر شود از بی ادبی است که بر بساط قرب کرده باشد و آن بی ادبی
یا از مشارکت بوده باشد یا از ملاحظه و گفت هر کسی نیلوفری کند مرد آنست که واد
خورد و گفت نفس منافقی است اگر یک خدمت قیام نماید از و بسیار شمر که از مفلس
اندک بسیار بود و هرچه از و بتوان ستد غنیمت بود و گفت زلّت تو خطا است
و تاخیر توبه جفاست پس جمع مکن میان خطا و جفا و گفت اگر خواهی باشی
از جمله ابدال بر تو باد به تبدیل احوال و گفت هر که بر جان خویش میل زد طریق [illegible]

بر وی بسته است گفت جهد تو بال ست و جهد درویشان بجان گفت صحبت
کردن با اژدها آسان تر از صحبت کردن با درویش و گفت بزرگترین چیزها نشستن است
بر بساط فقر و ترک علاقات بکلی چنانکه او را نه معلومی باشد نه جاهی و نه مالی و نه چیزی
بکلی پرسید که هر که باین صفت بود او را ثوابی بود گفت ثواب توانگران بهشت
بود و صاحب این صفت را ثواب بهشت عذاب بود و گفت از کون در پیوند
بودن بی پیوند کسی را طاقت نباشد جز نبی و ولی را و گفت علامات خرابی
تن ترک گرفتن خدمت است و علامات خرابی دل ترک گرفتن فکرت است
مادام که در راه فکرت بود چون یقین آن حدیث حاصل شد فکرت گم شد و گفت
بلای اکبر تفرقه دل ست و نعمت اکبر جمعیت ست و گفت عزیزترین چیزها
عجز است بعد از علم کما قال لا احصی ثناءً علیک و گفت بیشتر خلق در بار بندگی
نفس اند و این ذلی ست که هرگز در وی عزت نخواهد بود و شقاوتی ست که هرگز
در وی سعادت نخواهد بود و گفت هر که را توفیق معلوم بود هرگز فرق بکند میان
الهام و وسواس و گفت جماعتی را خیال بندد که ما کامل شدیم یا کامل خواهیم شد این
غلطی عظیم ست از آنکه وقتیکه این حالت بر ایشان در آید که خود را کامل دیده باشند
اگر خواهند که پریک پشه در وجود آرند نتوانند که او در هر پشه هزار عرش و کرسی
پدید آرد و پس پیش از یکی نبود که باقی نمایست کامل بود و اگر از کسی چنین کاری
در وجود آید آنکس نه آنکس بود و گفت همه سخن با او بگوی و از و خواه و بر دیگری
که آنچه او خواهد او گوید کس نتواند کرد و گفت آنچه مردمان پوشند می پوشی
آنچه ایشان خورند می خور لیکن از ایشان جدا می باش و گفت وقت آنست که

تو آنجا آی وقت شادی باشد یا اندوه گفت دنیا چهار قسم ست شیاطین ونفس
وکفار وهوا پس هوا از همه صعب تر است وگفت سخن ترین عقوبت اهل دوزخ
اندکفار آن ست که نمی دانند عذاب کننده را اگر بدانستی آسان شدے وگفت
زنان مصر چنان بودند که اگر زنبور ایشان را بگزیدی فریاد ایشان به آسمان
رسیدی اما آنچه از یوسف بر ایشان ظاهر شد جمله دستها بریدند وازان شعورے
نیافتند وگفت فتوت چیست گفت حرکت کردن برائے دیگرے چنانکه پیغمبر را
باشد که امتی امتی گوید وگفت شفیع اکبر نزدیک خدا اعتقاد خالص ست و
گفت فقر عطای حق ست هر که بحق وی قیام کند آن سبب قربت وی شود و
هر که نکند سبب عقوبت وی شود وگفت خوف آن بود که بهانه نسازی خویش را
وگفت اندوهگینی بماهی راه خدا را چندان ببرد که بی اندوهی بسالی گفت
بدیدار نشیند واشتیاق نشنید وگفت خدای میگوید که بنده من ترا دوست
میدارم پس بر تو حق ست که تو ویرا دوست داری گفت هر که سوال کند از
محبت دور افتاده است وگفت توبه مسکینی از بیم دوزخ یا امید بهشت باری
توبه برای آن کن تا خدایت دوست دارد که اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ التَّوَّابِیْنَ گفت
لذت یافتن بثواب عام ست وبعذاب خاص عابدان فردا لذت یابند بثواب
ومحبان امروز لذات یابند بعذاب وگفت توکل صفت مومنان باشد وتسلیم
صفت اولیا وتفویض صفت پیغمبر من علیه السلام وگفت توکل سه درجه ست
توکل وتسلیم وتفویض متوکل بوعده او آرام گیرد وصاحب تسلیم بعلم وے
بسنده کند وصاحب تفویض بعلم وی رضا دهد وگفت توکل بدایت باشد وتسلیم

با وسط و تفویض نهایت و گفت اخلاص خویش را نگاه داشتن است از دیدار خلقان و صدق پرهیز کردن است از مطالبه نفس و مخلص را ریا نبود و صادق را اعجاب نبود و متوکل آنست که کسب کند بظاهر و توکل کند بباطن و گفت رضا آنست که بلا بداند و نه بیند و بر حکم قضا اعتراض نکند و گفت از امارت معرفت هیبت داشتن است از خدا هر کرا معرفتش بیش بود هیبت بیش بود و گفت هر که خدایرا بشناخت همیشه شب او بی روز بود و دریای او بی کنار و گفت صاحب معرفت باش بخدای که همیشه شاد باشی و گفت عالم را روا نبود فتوی دادن بر چیزیکه نداند و عارف را روا نبود خبر دادن بچیزی که خبر از ان ندارد و گفت بیمعرفتی ابلیس آنست که اضافت کرد فعل را با نفس خویش که گفت جمله آدم را اغوا کنم و اخلال دهم و سوگند خورد برین اگر عارف بودی بحق نفس خود را بدین صفت نکردی و گفت هر که خدایرا خواهد جمله کون خصم او گردد و گفت قرب حق بعد است از غیر حق و انس بحق وحشت است از غیر او و گفت چنانکه ربوبیت از حق زائل نشود باید که عبودیت که صفت بنده است از بنده زائل نشود و گفت اول مقام بنده علم است بخدا و نهایتش معرفت است بخدا و فائده آن مشاهده است و گفت بنده از معاصی باز نماند مگر تهدید و وعید و انواع عقاب و آزاد آنست که او را از کریم چیزی کشف کنند تا بسنده شود او را از امر و نهی و گفت بصفای عبادات نتوان رسید الا بصفای چهار چیز اول معرفت خدا دوم معرفت نفس سوم معرفت مرگ چهارم معرفت ما بعد مرگ پس هر که خدایرا شناخت بحق او قیام کرد بصدق و اخلاص و صفای عبودیت و هر که نفس را بشناخت

شریعت و حقیقت بشناخت و روی بمخالفت او نهاد و مخالفت او طاعت است و دوام بودن بر آن و هرکه موت را بشناخت بایستگی آنرا ساخته گرداند و آمدن آنرا مستعد باشد و هرکه ما بعد موت را بشناخت از وعده و وعید در خوف و رجا بماند و گفت عقل را دلالت است و حکمت را اشارت و معرفت را شهادت است و گفت توحید نظر کردن است در اشیا بعین عدمیت و گفت هرکه طلب راحت کند نیابد و گفت وقت جد باد تا ہمہ ہزلها جد بینی و وقت ہزل مباد اکہ ہمہ جدها ہزل بینی و گفت محبت در مخلوق لذت است و در خالق ہلاکت است و گفت ہرکہ توحید ندارد شفاعت از نکنند و صاحب توحید روزی لامحالۃ آمرزیدہ شود و گفت میگویند اگر ترا گناہ است بخبر دار مرا رحمت بمیقدار و گفت از آب و گل چہ آید جز خطا و از خدا و ند عالم چہ آید جز عطا گفت مراد از امانتی کہ بر آسمان و زمین عرض کرد و چہ بود الحزن فی اللہ یعنی در راہ حق اندوہگین بودن و غم نایافت حق خوردن و گفت عارف باش تا متحمل بلا باشی و عارف باش تا طالب بلا باشی و گفت قبض اول فنا است و بسط اول بقاست و ہرکرا در قبض انداخت فانی گردانید و ہرکرا در بسط انداخت باقی گردانید پس گفت ای فقیر بقبض منازعت مکن با توانگران و ای غنی اللہ بہ بسط منت منہ بر درویشان و گفت آدمیان بر سہ قسم اند متوکلی ہست نہ مکتسب و مکتسبی نہ متوکل و مکتسبی و ظاہر و متوکل در باطن این تمام ترہمہ است و گفت رضای تو آن است کہ بر بلا صبر کنی بلکہ بر قضا اعتراض نکنی و گفت عارف تا ہیچو مرد نیست کہ

سر شیر نشنیده همه کس از وی بترسند و او بر پشت شیر از همه کس بیشتر ترسد
و گفت غریب نه آنست که کسی ندارد که برادران یوسف را پدر می چند بفروختند
غریب آن بود که مدبری دنیا باخرت بفروشند و گفت سه مرتبه است سوال
و دعا و ثنا سوال آنرا که دنیا خواهد دعا آنرا که عقبی خواهد ثنا آنرا که مولی خواهد
و گفت مراتب سخاوت بر سه قسم است سخا و جود و ایثار هر که بر نفس خویش
حق را برگزیند او صاحب سخاوت است و هر که حق را بر دل خویش برگزیند
او صاحب جود است و هر که حق را بر جان خود برگزیند او صاحب ایثار است
و گفت هر که از حق خاموش گردد دیو بود گنگ و گفت بر شما باد که حذر کنید
از صحبت سلاطین که ایشان را رای بود چون رای کودکان و صولت چون
صولت شیران گفت تواضع توانگران درویشان را زیان نیست و تواضع
درویشان با توانگران جنایت و گفت مرید آنست که در عمر خویش نخسپد
ابو عبدالله المقری رحمة الله علیه گفت فقیر صادق در فقر آنست که وی
مالک همه چیز بود و هیچ چیز مالک وی نبود یعنی وی متصرف غالب باشد بر همه
و هیچ چیز وی را مغلوب و منقاد خود نسازد و گفت هر که از خدمت یاران
و برادران دریغ دارد او را ذلی دهند که هرگز از آن نرهد و گفت نه قبول
کرد کسی چیزی را از من مگر آنکه دیدم منت وی بر خود منتی عظیم که ادای
شکر آن از من تا ابد نشود و گفت فتوت نیکوخویی است با کسی که وی را دشمن
داری و سخاوت بذل مال برای کسی که دل تو از وی کراهت دارد و حسن صحبت
و معاشرت با کسی که ترا از وی نفرت بود و گفت عبدالله خراز مرا سه چیز

نصیحت کردن بحق حرص برادای فرایض تمامتر جهد وطاقت دوم حرمت
داشتن جماعت مسلمانان را سیوم متهم داشتن خاطرهای خود را مگر آنچه که موافق
حق باشد ابو محمد الراسبی رحمة الله علیه گفت اعظم حجاب میان تو و حق
مشغولی تست بتدبیر نفس خویش و اعتماد کردن تو بر بنده و دیگر مثل خود در اسباب
خویش گفت اندوه‌های که اسبابش مجهول باشد عقوبت‌های گناهان است
گفت صوفی نبود تا بمرتبه نرسد که بر ندارد وی را زمین و سایه ندهد وی را آسمان
یعنی از هیچ جا بوی راحت نرسد و هیچ قبولیت نباشد. وی را نزد خلق و با همه
بازگشت وی بحق باشد نه بغیر وی از اسباب و گفت چون محبت ظاهر گردد
محب رسوا شود چون پوشیده گردد محب هلاک شود از شیخ ابو القاسم نصرآبادی
رحمة الله علیه گفت عارف آنست که باز دارد معروف وی او را از دید خلق
بقبول یا رد آن و گفت اول برکت از در آمدن در تصوف آنست که راست گو دانند
صادقان را از اخبار خویش و پیران خویش ابو الحسین بصروالی الفقیه
قدس سره پرسیدند از تصوف گفت افراد وانفراد یعنی ترک مخلوقات است
و کفایت ساختن بهمت برای حق و گفت خلق بلاست در نیاید بر کسی مگر آنکه
او را خراب کند گفت صوفیان با واردات بباشند نه با وراد و گفت صوفی
از مقامات و احوال در گذشته است آنهمه زیر قدم وی است و همه در حال وی
جمع و گفت آخر چیزی که از سر صدیقان بیرون رود حب ریاست است و گفت
هر که طلب عزت کند بوسیله باطل برساند خدای خواری را بوی بحق و موقع و
گفت هر که بگذاشت تدبیر خود را از زندگانی گیرد خوشحال و گفت آفت مردم نفس است

نگرم دم یعنی خلطه گفت فقیر و ارباب فنا پادشاهان دنیا و آخرت اند که بافعل
در راحت اند ابو عبد الله مختار هروی رحمة الله علیه گفت که طعام چنان
خور که تو آنرا خورده باشی نه که آن ترا اگر تو آنرا خوری همیشه نور شود و اگر آن ترا
خورد همه تیره دو دگر دو و جامه چنان پوش که رعونت و فخر و خیلا را در نهاد
تو بسوزد نه آنکه آتشهای آن علامت ها را برافروزد و گفت در هر کار باشی
چنان باش که اگر عزرائیل ترا دریابد از آنکار ترا بکار دیگر نباید شد و در آنکار
همه حالات تو با تو باشد اگرچه طعام خوردن بود یا عمل مباح باید که در باطن خالصاً
بود و نیت تو در آن فعل رضای حق تعالی بود و نگاهداشت شرع گفت که اصل
عبودیت آنست که چنان باشی بظاهر که از تو همه شرع ظاهر بود و بباطن چنانکه
دریاد تو غیر حق را گنجائی نبود ابو بکر بن عبد الله الطوسی النسّاج رحمة الله
علیه از وی پرسیدند که دیدار مطلوب را بچه توان دید گفت بدیدهٔ صدق
در آئینه طلب و گفت تصور آب تشنگی را نه نشاند و فکرت آتش گرمی نه بخشد
و دعوی طلب بمطلوب نرساند و گفت تا هستی موهوم سوخته نشود دیدهٔ دل
بسوزن عبرت از غیر او دوخته نشود در خلوتخانهٔ جان بشمع تجلیات جانان افروخته
نگردد زیرا که تخم در زمین کاشته نکارند و نقش بر کاغذ نگاشته ننگارند و گفت
توکل آنست که منع و عطا جز از خدای تعالی نه بینی حجة الاسلام محمد غزالی
قدس سره از کلام اوست در بعض مکتوب که بیاران خود نوشت روح هست
نیست نماست که کس را بدو راه نیست سلطان قاهر متصرف وی بود و قالب
اسیر و بیچارهٔ وی است هر چه بیند از قالب بیند و قالب از ان بیخبر همچنین تمام عالم را

با قیوم عالم همین فعل ست که قیوم عالم باهست نیست نماست که هیچ ذره را از
ذات عالم قوام و وجود نیست بخود بل بقیومی ویست و قیوم هر چیزی بضرورت
بادی همه باشد حقیقت وجود ویرا بود و وجود متقوم از وی بر سبیل عاریت بود
هو معکم اینما کنتم این بود ولیکن کسی که معیت نداند جز معیت جسم با جسم یا عرض
با عرض یا جسم با عرض و آن هر سه در حق قیوم عالم محال باشد این معیت فهم
نتواند کرد معیت قیومیت قسم رابع است بلک معیت بحقیقت انیست و این نیز
باهست نیست نماست کسانیکه این معیت را بشناسند قیوم را میجویند و نمی یابند
گفت گرد بادی در هوای صافی از زمین بر خیزد و بر صورة مناره مستطیل
بر خود پیچیدن می پیچد هر که در نگرد پندارد که خاک خود را می پیچاند و می جنباند
و نه چنانست که با هر ذره از آن هوائیست که محرک ویست لیکن هوا را نتوان دید
و خاک را بتوان دید پس خاک در محرکی نیست هست نماست و هوا هست نیست نما
ست خاک را در حرکت جز متحرکی و بیچارگی نیست در دست هوا و سلطنت همه
هوا راست و سلطنت همه ناپیدا شیخ احمد غزالی برادر حجة الاسلام قدس سرهما
از کلمات اوست در کتاب سوانح معشوق بهمه حال معشوق ست پس استغنا
صفت اوست عاشق بهمه حال عاشق ست پس افتقار صفت اوست
عاشق را همیشه معشوق باید پس افتقار همیشه صفت اوست و معشوق را هیچ چیز
نباید که خود دارد لاجرم استغنا صفت اوست خواجه عبد الخالق غجدوانی
رحمة الله علیه درویشی پیش او گفت که اگر خدا مرا مخیر گرداند میان بهشت
و دوزخ من دوزخ را اختیار کنم در حالتیکه بهشت مراد نفس من ست و دوزخ

مرا دحق که همه عمر بر مراد نفس خود رفته ام خواجه فرمود که این سخن بیجا ست
بنده را باختیار چه کار هر کجا گوید برو بر ویم و هر کجا گوید باش باشیم بندگی اینست
نه آنکه تو میگوئی باز آن درویش گفت شیطان را بر روندگان هیچ دست باشد
خواجه فرمود: هر رونده که بسر حد فنای نفس رسیده باشد چون در خشم شود شیطان
بر وی دست یابد اما آن رونده که بفنای نفس رسیده باشد وی را خشم نبود غیرت بود
و هر کجا غیرت بود شیطان بگریزد و همچنین صفت آنکس را مسلم است که روی براه حق
دارد و کتاب خدا تعالی در دست راست گیرد و سنت رسول صلی الله علیه وسلم
بدست چپ گیرد و در میان این دو در روشنائی راه سلوک کند و خواهی که
شود دل تو چون آئینه ده چیز بیرون کن از درون سینه حرص و امل و غضب
دروغ و غیبت بخل و حسد و کبر و ریا و کینه و وصایای آنحضرت که بسر خویش را
کرده بودند وصیت میکنم ترا ای پسر من بعلم و ادب و تقوی در جمیع احوال
بر تو باد که تتبع آثار سلف کنی و ملازم سنت و جماعت باشی فقه و حدیث آموزی
واز صوفیان جاهل پرهیزی همیشه نماز جماعت گذاری بشرطیکه امام و موذن
نباشی و هرگز طلب شهرت مکن که شهرت آفت است و بمنصبی مقید مشو دایم
گمنام باش و در قباله نام خود منویس و بمحکمه قضا حاضر مشو و ضمان کسی میباش
و بوصایای مردم در میا و با ملوک و ابنای ملوک صحبت مکن و خانقاه بنا مکن و در خانقاه منشین
و سماع بسیار مکن که سماع بسیار نفاق پدید آرد در وقت و بسیاری سماع
دل بمیراند و بر سماع انکار مکن که سماع را اصحاب بسیار اند کم گوی و کم خور و کم خسب
و از خلق بگریز همچنانکه از شیر بگریزند و ملازم خلوت خود باش و با امردان و زنان

و بتدعان و توانگران و عاصیان صحبت مدار حلال خور و از شبهه پرهیز تا توانی
زن مخواه که طالب دنیا شوی و در طلب دنیا دین بباد دهی بسیار مخند و از
خندهٔ قهقهه اجتناب کن که خندهٔ بسیار دل را بمیراند و باید که در همه کس بچشم شفقت
نگری و هیچ مردی را حقیر نشمری ظاهر خود را بسیار آراسته که آرایش ظاهر
از خرابی باطن است و با خلق مجادله مکن و از کسی چیزی مخواه و کسی را خدمت
مفرمای و مشایخ را به مال و تن و جان خدمت کن و بر افعال ایشان انکار
مکن که منکر ایشان رستگاری نیابد و بدنیا و اهل دنیا مغرور مشو باید که دل اندوهگین
باشد و بدن تو بیمار باشد و چشم تو گریان و عمل تو خالص و دعای تو بتضرع و
جامه کهنه و رفیق تو درویش و سرمایهٔ تو فقر و خانه تو مسجد و مونس تو حق سبحانه
خواجه علی رامیتنی قدس الله سره پرسیدند از وی که ایمان چیست فرمود
کندن و پیوستن و از وی پرسیدند که مسبوق بقضای مسبوقانه کی برخیزد
فرمود پیش از صبح و تفسیر مود که روندگان راه را ریاضت و مجاهده بسیار
باید کشید تا بمرتبه و مقامی رسند اما راهی ازین نزدیک تر است که زود بمقصود
توان رسید و آن آنست که رونده در آن کوشد که خود را بواسطهٔ خلقی و خدمتی
در دل صاحبدلی جا کند چون دل این طائفه که مورد نظر حق است او را نیز
از آن نظر نصیبی بود خواجه بهاؤ الدین نقشبند قدس الله سره
پرسیدند که بنای طریقهٔ شما بر چیست فرمود خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن
با حق تعالی بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ع این چنین
زیبا روش کم می بود اندر جهان ع چنانکه حق تعالی میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة

وَلَا بَیْعٌ عَنْ ذِکْرِ اللّٰهِ اشارت این مقام است و می‌فرمودند نفسهای خود را تهمت نهید
که هر که بعتاب حق تعالی نفس خود را بندی ساخته باشد و مکر و کید او را دانسته نزد او
این عمل سهل است که از روندگان این راه بسیار بوده اند که گناه دیگری را بر خود نهاده اند
و می‌فرمودند در معنی قوله تعالی یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ اشارت بآنست که
در هر طرفة العینی نفی وجود طبعی می‌باید کرد و اثبات معبود حقیقی می‌باید کرد و می‌فرمودند
نفی وجود نزد ما اقرب طریق است لکن جز بترک اختیار و دید قصور اعمال حاصل
نمیشود و می‌فرمودند تعلق بماسوا رونده را درین راه حجابی است بزرگ **بیت**
تعلق حجاب است و بی‌حاصلی ÷ چو پیوندها بگسلی واصلی ÷ و می‌فرمودند طریقه ما صحبت است
و در خلوت شهرت است و در شهرة آفت خیریت در جمعیت است و جمعیت در صحبت
بشرط نفی بودن در یکدیگر و می‌فرمودند که هر که خود را بکلیت بحق سبحانه تفویض
کند التجا نمودن وی بغیر شرکست و این شرک از اهل عموم معفوست و از اهل خصوص
معفو نیست و می‌فرمودند که طریقه ما عروة وثقی است یعنی چنگ در ذیل متابعت مصطفی
صلی اللّٰه علیه وسلم زدن و اقتدا بآثار صحابه کرام رضوان اللّٰه تعالی علیهم کردن و می‌فرمودند
که طالب باید که در زمانیکه بدوستی از دوستان حق صحبت دارد واقف حال خود باشد
و زمان صحبت را با زمان سابق موازنه کند اگر تفاوت یابد بحکم اَصَبْتَ فَالْزَمْ صحبت
آن عزیز را غنیمت داند و می‌فرمودند لَا اِلٰهَ نفی اله طبیعت است اِلَّا اللّٰهُ اثبات
معبود بحق جل جلاله مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ خود را در مقام فَاتَّبِعُوْنِیْ درآوردن است
پس مقصود از ذکر آنست که بحقیقت کلمهٔ توحید برسد و حقیقت کلمه آنست که از گفتن
کلمه نفی ماسوا بکلی شود و بسیار گفتن شرط نیست و می‌فرمودند که بستر توحید می‌توان رسید

اما بسر معرفت رسیدن وشوار است خواجه محمد پارسا قدس الله سره بیکی از اصحاب خود نوشته مکتوب خاطر این فقیر دائما نگران احوال ظاهری و باطنی شما میباشد و علی الدوام بنسبت آن برادر منتظر نظرات بی علت الهی ہیچ وسیدالطائفه جنید قدس سره فرموده است شعر ان بدت عین من الکرم ۔ الحقت اللاحقین بالسابقین ۔ و باینهمه اصل معتبر است نزدیکان دین آنکه کوشش را مگذار تحبس را چشم میدار و حضرت خواجه ما را قدس سره سوال کردند که طریقت بچه توان یافت فرمودند بتشرع و دیگر بعد المحافظة علی الامر الاوسط فی الطعام لافوق الشبع ولا الجوع المفرط در تقلیل منام علی تقدیر الاعتدال لمزاج کوشیدن علی الخصوص احیای بین العشائین وقبل از صبح بحیث لایطلع علیه احد بتوجه در خود دریافتن و نفی خواطر علی الخصوص خاطر تمنی بنسبت حال و ماضی و استقبال نیک موثر است فی رفع الحجب علی القلب و دیگر اذا سکت اللسان عن فضول الکلام نطق القلب مع الله سبحانه واذا نطق اللسان سکت القلب والصمت علی قسمین صمت باللسان وصمت بالقلب عن خواطر الاکوان فمن صمت لسانه ولم یصمت قلبه خف وزره ومن صمت لسانه وقلبه ظهر له سره وتجلی له ربه عز وجل ومن لم یصمت بلسانه ولا بقلبه کان مملکة الشیطان ومسخرة له اعاذنا الله سبحانه من ذلک ومن صمت بقلبه ولم یصمت بلسانه فهو ناطق بلسان الحکمة ساکت عن فضول الکلام رزقنا الله تعالی ذلک بفضله وکرمه تمت وهم فرموده اند که حجاب میان بنده وحق سبحانه تعالی همین انفاس صور کونیه است دردل واین انفاس بسبب صحبتهای پراگنده وسیرها ودیدن الوان واشکال گوناگون زیاده میشود ودردل خانه میکنند بمحنت ومشقت

تمام نفی باید کرد و دیگر از مطالعه کتب و گفتن و شنیدن سخنان رسمی و کلمات
نفسانی آن نفوس در حرکت و تموج می آید و از جمله موجبات بعد و غفلت از حق است
و طالب را نفی کردن واجب است پس باید که از هر چه خیال را می افزاید بواجبی
اجتناب نماید تا دل صاف توجه بجناب حق سبحانه کند سنت الهی برین جاری شده است
که بی محنت و مشقت و ترک لذات و شهوات جسمی هیچ چیز دست نمیدهد راحتی که
هیچ نیند در آخرت است و دو سه روزی درین سرای فانی رنج کشیدی دیگر ابدالابدین
آسودی این عالم را هیچ نسبتی با آن عالم نیست گویا که درمیان بیابان بی نهایت خشخاش
دانه افتاده است و در حاشیه فصل الخطاب آورده هر کسیکه خواهد ببارگاه بزرگ رسد
بدو چیز مواظبت نماید چشم فرو خوردن و آداب نگاه داشتن و نیز در رساله محبوبیه گفت
راه بحق سبحانه تعالی دو خصلت است صدق با حق و رفق با خلق بعدد هر ذره
از موجودات راهی است بحق سبحانه تعالی اما هیچ راه نزدیک تر و بهتر از آن نیست
که راحتی بدل مسلمانی رسانی و گفت حقیقت توحید آنست که بنده چون آلتی باشد
اندر جریان تصرف حق سبحانه تعالی خالی از اختیار و ارادت و نیز گفت چهار سخن
از چهار کتاب خداوند سبحانه برگزیده اند برای کار بستن از توریت مَن قَنَعَ شَبِعَ
و از انجیل مَنِ اعْتَزَلَ سَلِمَ و از زبور مَن صَمَتَ نَجَا و از قرآن مَن یَتَوَکَّلْ عَلَی اللهِ
فَهُوَ حَسْبُهٗ و گفت اهم آداب دل را از خطور اغیار نگاهداشتن است چه از خیر و چه از
شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه مولانا عارف دیوگری
رحمة الله علیه فرمود هر که در بند تدبیر خود است بدوزخ نقد است و هر که
در مطالعه تقدیر او ست سبحانه در بهشت نقد است فرمود که وقت طعام خوردن هر عضو را

بکاری مشغول ست و دل بچه مشغول ست اصحاب گفتند بذکر حق گفت درین وقت
ذکر الله الله و لا اله نیست بلکه درین محل از سبب بمسبب رفتن ست و نعمت
را از منعم دیدن ست فرمود اگر یاری میخواهید که بار شما کشد این بغایت دشوار
ست اگر یاری میخواهید که شما بار او کشید همه جهان یار شماست خواجه
علاؤ الدین عطار رحمة الله علیه فرمود مقصود از ریاضت نفی تعلقات
جسمانی ست بکلی و توجه کلی بعالم ارواح و عالم حقیقت و مقصود از سلوک آنست
که بنده باختیار و کسب خود ازین تعلقات که مانع راه اند بگذرد و از هرچه مانع
راه یابد قطع کند و فرمود تعلق بهر بند اگرچه بحقیقت غیر ست و در آخر نفی
باید کرد اما در اول سبب وصول ست و تعلق ماسوی او را نفی کردن از لوازم ست
همگی وجود او رضای او باید طلبید فرمود مدد روحانیت مرشد طالب را بقدر
سعی طالب ست و فرمود که گاه باشد که در اثنای سعی و توجه حالی طلوع کند و طالب
او را نبیند و نداند که چه می بیند چون در خود نظر کند خود را هم گم بیند پس در حیرت
افتد و باز آن حال روی باحتجاب آرد و طلوع مایه حدیث النفس گردد پس باید
که در آن حال صور خود را مطالعه کند و بآن احتجاب راضی شود که مراد محبوب ست
و مقتضای غیرت اوست و در بند آن نشود تا آنگاه که باز طلوع کند و باقی
ماند و میفرمودند که مقصود از زیارت اکابر دین رضی الله عنهم آنست که توجه
بحق سبحانه تعالی باشد و روح آن برگزیده حق را وسیله کمال توجه گرداند چنانچه
در تواضع باخلق باید که هرچند تواضع ظاهرا باخلق بود بحقیقت باحق باشد
زیرا که تواضع باخلق آنگاه پسندیده افتد که خاص مر خدای را باشد باین معنی

که ایشان را آثار قدرت و حکمت ببیند و الا ضعت بودند تواضع و فرمود چون
ملک و ملکوت بر طالب او پوشیده و فراموش گردد و فنا بود و چون نیستی او
بر وی پوشیده بود فنای فنا بود و فرمود که چون طالب با مرشد و مدد او
خود را خالی کند از هر مانعی که از جهت مرشد بود پس قابل فیض الهی گردد که بحقیقت
قصور در فیض الهی نیست و قصور از جهت طالب است و فرمود که طالب را باید که
همیشه پیش مرشد قصور و عجز خود را مطالعه کند و بیقین داند که وصول بمقصود
حقیقی میسر نمیشود الا از جهت مرشد و بواسطه حصول رضای او باید که ظاهر و باطن
خود را بکلی فدای وی گرداند فرمود که امید جز آن نیست که علی الدوام قصور
احوال خود را ببیند و در بار قصور در آید و از سرگشتگی و درماندگی ملاحظه کرم
و الطاف حق کند و بمحض لطف و عنایت حق پناه و التجا برد و فرمود که طالب را
باید که در طلب رضای مرشد ظاهراً و باطناً حضوراً و غیبت سعی نماید و بمحض عنایت
الهی محل نظر وی را در یابد و فرمود که هر طالب را لازم است که بی اختیار باشد
به نسبت مرشد در همه امور دینی و دنیوی و کلی و جزوی و غیره و نیز مرشد آنکه
تفحص احوال او کند و به نسبت صلاح وقت و زمان او را بهر کاری فرماید و آن امور
او را بر و تعیین کند تا باختیار مرشد دران شروع کند و فرمود رعایت جانب
اهل علم باید کرد و حال خود را پوشیده باید داشت و با هر یک از اهل طریق
به نسبت حال او سخن باید گفت در رعایت خاطر و احتراز از اهل قلوب می باید کرد
و با ایشان آداب نگاه باید داشت الا سبب مزید خطر باشد و فرمود که افضل
و اکمل احوال کوشیدن در تفویض است هر نوع اختیار که از خود بهتر نداند بسبب تفویض

آنرا از خود محو کند و بداند که اختیار حق سبحانه برای وی هر آئینه بهترست از اختیار وی
برای خود و نیز باید که به نسبت مرشد علی الدوام در حضور و غیبت به نسبت احوال
باطنی در کسب همین تفویض باشد و فرمود که سابقه عنایت ازلی را میباید دید
و از امیدواری بآن عنایت بی علة و طلب آن غافل نباید بود و از استغنا
خود را آگاه باید داشت و اندک حق سبحانه تعالی را بزرگ باید شمرد و ترسان و لرزان
باید بود و از استغنای حقیقی او و فرمود که ولایت جائی ثابت شود که او را باز نگاه دارند
و فرمود که خاموشی از سه حال خالی نباید بود یا نگهداشت خطرات یا مطالعه ذکر دل که
گویا شده باشد یا مشاهده احوال که بر دل گذشته باشد و فرمود که خطرات را منع
کردن کاری دشوار است اما باید که متمکن شدن ندهد که بسبب آن سده در مجاری
فیض پیدا آید فرمود که از مکاسب وجوه مکاسب دهقانی و باغبانی اقرب است
بحلیت درین زمان از تجارت و فرمود که دوام صحبت با اهل الله واسطه
ازدیاد عقل معاد است و فرمود که صحبت سنت موکده است هر روز با این طائفه
صحبت باید داشت و پاس آداب ایشان باید کرد و اگر خللی راه یابد در هر ماه
خط و کتابت باید داشت تا غیبت کلی واقع نشود خواجه حسن عطار رحمة الله
علیه فرمود هرگاه که خواهند که باین نسبت شریفه مشغول شوند باید که اول صورت
مرشد این نسبت را در خاطر آورند تا نسبت بیخودی پیدا شود و پس ملازم آن بیخودی
بوده بآن صورت و خیال که آئینه روح مطلق است متوجه نقطه قلبی شوند و خود را بآن
بیخودی در دهند پس هر قدر که آن نسبت قوی گردد و یرا شعور ازین عالم کمتر گردد
و این را عدم و غیبت گویند و چون این بیخودی و نسبت بمرتبه رسد که اصلا بوجه غیر شعور

نماند آنرا فنا گویند پس اگر خواطر تشویش دهند باحضار خیال حضرت مرشد امید است که مندفع گردد واگر نه سلسله نوبت نفس را بالقوت برکشند همچنانکه از دماغ چیزی میرانند بعده بطریق مشغول شوند واگر همچنان خواطر بازعود کنند باید که بعد از تخلیه بطریق مذکور سه بار گوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنْ جَمِیْعِ مَا کَرِهَ اللّٰهُ قَوْلاً وَفِعْلاً وَحَاضِراً وَنَاظِراً وَسَامِعاً وَلَاحَوْلَ وَلَاقُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ودل را بازبان موافق دارند بذکر بافعال بدل مشغول باشند که در دفع وساوس اصلی کلی دارد پس در ورزش این نسبت باید کرد بنوعیکه هیچ وقت غافل نشود دائماً حاضر بوده گوشه چشم دل برین نسبت دارد تا آن زمان که این نسبت ملکه شود و هرگاه خواهد که بمهمی مشغول شود بتضرع تمام در حضرت جامعه خود این دعا بخواند اَللّٰهُمَّ کُنْ وِجْهَتِیْ فِیْ کُلِّ جِهَتٍ وَمَقْصَدِیْ فِیْ کُلِّ قَصْدٍ وَغَایَتِیْ فِیْ کُلِّ حَالٍ

خواجه عبید الله امامی رحمة الله علیه

فرمود طریق توجه طائفه علائیه و پرورش نسبت باطن ایشان چنانست که هرگاه که خواهند که بدان اشتغال نمایند اول صورت آنکس که این نسبت از وی یافته اند در خیال آورند تا آن زمان که اثر حرارت وکیفیت معهوده ایشان پیدا شود بعد ازان آن خیال را نفی کنند بلکه آنرا نگاه دارند بچشم وگوش وهمه قوی بآن خیال متوجه بقلب شوند که عبارتست از حقیقت جامعه انسان که مجموع کائنات از علوی وسفلی تفصیل آنست اگرچه آن از حلول واجسام منزه است اما چون نسبت میان او ومیان این قطعه لحم صنوبری هست پس توجه باین لحم صنوبری باید نمود چشم وفکر وخیال وهمه

قوی را برآن باید گماشت و حاضران بودن و در دل نشستن و ما اشک نداریم
که درینحالت کیفیت و بیخودی رخ نمودن آغاز میگردد این کیفیت را راهی فرض
باید کردن و از پی آن رفتن و هر فکرے که درآید بتوجه بحقیقت قلب خود نفی
همین کردن و بآن جزوی مشغول ناشدن و دران محل تجلّی در گریختن تا آن
نفی شود و اگر نفی نشود التجا بصورت آن شخص باید کردن و آنرا لحظه نگاه باید داشتن
تا باز آن نسبت پیدا شود و آنزمان خود آن صورت نفی می شود اما باید که شخص
متوجه آن را نفی بکند و اگر چنانچه بآن صورت وساوس نفی نمی شود چند نوبت
باسم یا فعّال بحسب معنی در دل مشغول شود البته دفع شود و اگر باین نیز دفع
نشود در دل چند نوبت تامل کلمه لا اله الا الله بکند بدین طریق که لا موجود
الا الله تصور کند و آن وسواس که مشوش او باشد از هر نوع که باشد چون نسبت وجود
از موجودات ذهنی حقیقی آنرا بحق سبحانه قائم بیند بلکه عین حق داند زیرا که
باطل نیز بعضے از ظهورات حق هست و شک نیست که باین تامل دور مے شود و
نسبت عزیزان قوت گیرد و آنزمان آن فکر را نیز نفی کند و بحقیقت بیخودی متوجه
شود و از پی آن برود و اگر بانکه ذکر لا اله الا الله در دل بگوید حضوری نیابد
بجهر چند نوبت بگوید و الله را مد بدهد و بدل فهم و بدآن مقدار مشغول شود
که بسیار ملول نشود و چون بیند که ملول خواهد شد ترک کند و بداند که مادام که غیبت
و بیخودی و نسبت عزیزان در ترقی باشد فکر در حقائق اشیا و توجه بجزئیات
عین کفر است مصرعه باخودی کفر و بیخودی دین هست ؏ بلکه فکر در اسما
و صفات حق سبحانه هم نباید کردن درین دم و اگر نیز برسد آنرا نفی باید کردن

باین طریقها که گفته شد اگر کسی گوید که درین صورت نفی حق لازم آید جواب گوییم که حق را برای حق نفی نتوان کرد چنانچه حضرت خواجه بزرگ قدس سره فرموده اند پس اگر فکر حق صرف باشد چه پدید نفی کنی باید که زیادت شود زیرا که حق بنفی کسی منفی نشود لا الا زائل گردد و نیست مطلب روحانیت این طائفه علیه توجه به نیستی است که سرحد وادی حیرت است و مقام تجلی انوار ذات است و در آن مقام انوارات وجود نمیماند و فکر در اسما و صفات شک نیست که ازین مرتبه فرو تر است و باید که در بازار و گفتگو و اکل و شرب و همه حالات آن حقیقت جامعه خود را نصب العین خود سازد و او را حاضر داند و تصور جزوی از حضرت جامعه خود غافل نشود بلکه همه اشیا را بوی قائم بیند و سعی کند که آنرا در همه مستحسنات و مستقبحات مشاهده نماید تا بجایی رسد که خود را در همه بیند و همه اشیا را آئینه جمال با کمال خود داند بلکه همه را اجزای خود یابد بد آنچه هست جزو در و نیست جمله نیک و بد و در حالت سخن گفتن نیز باید که ازین مشاهده غافل نشود بلکه گوشه چشم دل او بدان سو باشد اگرچه ظاهر او بچیزهای دیگر مشغول باشد چنانچه فرموده اند بیت

از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ۞ اینچنین زیبا روش کم می بود اندر جهان ۞

هرچند صمت بسیار باشد این نسبت قوی تر گردد و چون بمرتبه رسد که تفرقه میان دل و زبان نتواند کردن و خلق او را از حق حجاب نشود و حق حجاب از خلق نگردد آنزمان تواند که بصفت جذبه در دیگران تصرف کند و اجازت ارشاد و دعوت خلق بحق آنکس را باشد که باین مرتبه رسد و باید که خود را از غضب راندن نگاهدارد که راندن غضب ظرف باطن عارف را

از نور معنی تهی و خالی می سازد و اگر غضبے واقع شود یا قصورے دست دہد که کدورتی قوی طاری شود و سررشته نسبت گم گردد یا ضعیف شود غسلے برآرد اگر قوت مزاج وفا کند به آب سرد که بسیار صفا میدہد و الّا به آب گرم و جامه پاک پوشد و در جاے خالی دو رکعت نماز بگذارد و چند نوبت بقوت نفس برکشد و خود را خالی سازد و بعد از ان بهمان طریقه متوجه شود و در ظاہر بین حضرت جامعه خود تضرع کند و بکلی با و توجه نماید و بداند که این حقیقت جامعه مظهر مجموع ذات و صفات حق است نه آنکه حق سبحانه در وی حلول کرده بلکه بمنزله صورت در مرآة پس این تضرع بحقیقت نزد حق سبحانه باشد مولانا سعد الدین کاشغری رحمة الله علیه میفرمودند که ما نبودیم و خدا بود و ما نباشیم و خدا باشد و اکنون ما نیز نیستیم و خدا است بنگرید که بعد از صد سال از که جدا خواہد بود و با که مصاحب اکنون نیز با او مصاحب باشید و از ہر چه بر سر گور شما باز خواہد ماند دل منقطع کنید و میگفتند آنکه پیر ہری گفته است قدس سره درویشی خاکیست بیخته و آبی بر آن ریخته نه کف پا را ازان دردے و نه پشت پا را گردی نه حقیقت درویشی ست بلکه صفت و رسم درویشی است حقیقة درویشی با خدا بودن ست روزی بر در سراے او جمعی از اصحاب نشسته بودند دو تن از ایشان مباحثه مینمودند یکے گفت ذکر گفتن افضل ست دیگری گفت تلاوت کردن افضل ست درین اثنا ایشان بیرون آمدند و پرسیدند که چه بحث در میان بود عرض کردند فرمودند با خدا بودن از ہمه افضل ست و میفرمودند ہر که بخدا حاضر ست در بهشت نقد است و ہر کسی که از خدا غافل در دوزخ نقد و می گفتند که روزے

از گران جانان زمانه مجلس حضرت ما در آمد عصای بدست و ردائی بر کتف
افگنده و شانه دان و مسواکی و تسبیحی ازان در آویخته مرا از دیدن آن تنفر
آمد بسیار هرچند خود را ملامت کردم سود نداشت چون وی رفت آنحضرت فرمودند
ای فلان چنانکه اهل آخرت متنفر اند از اهل دنیا اهل الله نیز متنفر اند از اهل آخرت
میگفتند که روزی حضرت مولانای ما سکوت بسیار کردند بعد ازان سر برآوردند
فرمودند که یاران حاضر باشید که یار عین بعین هست و میگفتند که هم آنحضرت فرمودند
که والله دو دست دست شما گرفته در طلب خود ما میگردانند پس این دو بیت خواند
بیت آنکه نی نام بدست هست مرا زو نه نشان ٭ دست بگرفته مرا در عقب خویش
کشان ٭ او دست دست من و پا نیز هر جا که رود ٭ پای کوبان ز پی اش میروم
و دست فشان ٭ فرمودند هر کاری را که فرض کنید شغل بحق سبحانه ازان
آسان تر است زیرا که هر چیزی که هست اول آنرا میجویند بعد ازان می یابند و
حق را سبحانه اول می یابند بعد ازان می جویند اگر اول نیافتی کی میل کردی ٭
تا تو نه بینی جمال عشق نگیرد کمال ٭ و فرمود کسی که یکی را دوست میدارد میخواهد
که همه کس او را دوست دارد اگرچه غیرت محبت مقتضی آنست که محبوب را
مخفی دارد لیکن از غایت محبت سعی آن دارد که ویرا منکری نباشد نمیداند که چه
حیله اندیشد و چه تدبیر کند که همه معتقد و طالب او شوند هر وجهیکه هست و
هر وصفیکه میسر میشود وصفت آن محبوب میکند تا باشند که طالب او شوند فرمود که هر گاه که
موی برتن تو بواسطه حالی متغیر و متاثر شود از پی آن موی باید رفت و نقل است
که در فصل بهار یکی از اصحاب ایشان سالهای می نوشته میخواست که چون تمام شود

سیری کند درین اثنا بملازمت ایشان رفته آنحضرت این رباعی خواند رباعی
با یار بگلزار شدم رهگذری ٭ بر گل نظری فگندم از بیخبری ٭ دلدار بطعنه گفت شرمت بادا
رخسار من اینجا و تو در گل نگری ٭ پس فرمود اگر بشت بروی دار کشت خطی داری
از حق سبحانه غافلی و اگر خطی نداری چرا میروی در رساله تا مینویسی فرمود
یک نی دنهراره اسانی این سخن در همه جا میرود یعنی هرچه غیر حق است آنرا نی
سیکردی و خلاص میشدی و فرمود که مولانا نظام الدین میگفتند که سکوت انفع است
از کلام زیرا که از هر سخن حدیث النفس حاصل میشود و فیض آلهی هرگز منقطع نیست
مانع دریافت آن فیض حدیث النفس است و در صحبت اولیاء الله دل خود را
از حدیث النفس نگاه باید داشت زیرا که ایشان را گوشی است که آن حدیث النفس
را آن گوش میشنود و مشوش وقت ایشان میشود کسی که بمطالعه کتابی
مشغول است اگر یکی از خارج سخن میگوید مشوش وقت او میشود و پاک اگر کسی
بر روی ورق می نشیند تشویش می یابد چه جای که بر سبیل دوام توجه و مشغولی
بجناب حق سبحانه میدارند هر آئینه حدیث النفس مشوش ایشان میشود و نمیگذارد
که مشغولی کنند کسیکه طفلی گریان دارد و گریه او مشوش وقت است میگویند
پستان در دهان او بنه تا خاموش کند کسی میباید که پستان ذکر در دهان بنهد
تا شیر معنوی خوردن گیرد و بذکر گفتن درآید و از خیالات و حدیث نفس
خلاص شود و باز نسبت بحال دیگر بعض ذکر گفتن نیز حدیث نفس است روزی
اصحاب را مخاطب ساخته فرمود ای یاران دانید که حق سبحانه بدین عظمت
و بزرگی با شما در غایت نزدیکی است برین اعتقاد باید داشت اگرچه اینمعنی حالا

شمارا معلوم نشود لیکن دایم باید که با ادب باشید در خلا و ملا چون در خانه تنها باشید
پای دراز مکنید و در خلا جای شرمنده و سر افگنده و چشم پوشیده نشینید در ستر
و علانیه و ظاهر و باطن با خدا راست باشید چون بحفظ این آداب قیام نمائید
این معنی شمارا بتدریج معلوم شود باید که همیشه خود را با آداب ظاهری و باطنی
آراسته دارید ادب ظاهری آنست که به اوامر و نواهی شرع ایستادگی نمائید
و بر وضوی دائم و استغفار و کم گفتن و احتیاط در جمیع امور و تتبع آثار سلف
صالح باشید و ادب باطن بسیار دشوار است اهم ادب دل را از خطور اغیار
نگاه داشتن است چه خیر و چه شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه تعالی
و فرمود که حق سبحانه پیغمبر خود را طریقه مراقبه تعلیم کرده است انجا که فرموده
مَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ
شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ اصل مسئله این است که حق سبحانه فرموده است و حضرت
رسالت را تعلیم کرده است خلاصه کار اینست که بحق سبحانه مشغول باشید
حق سبحانه به بنده از همه چیز نزدیکتر است و از نزدیکتر گفتن هم نزدیکتر است
چرا که در حال قرب عبارت نمی گنجد و قتیکه قرب را بعبارت در آورند بعد میشود
قرب نه آنست که بگوئی با او نزدیک شدم یا از وی عبارتی توان کرد قرب آنست
که تو در وی گم شوی خود را و غیر خود را گم کنی و هیچ ندانی که کجا بودی و از کجا آمدی
و مطلقاً از وی عبارت نتوان کرد یکی پیش بزرگی خبر آورد که فلان شیخ از قرب
سخن میگوید آن بزرگ دیگر گفت که چون بآن شیخ برسی بگوئی آنجا که مائیم قرب
قرب بعد بعد است قرب عبارت از نابودن تست آنجا عبارت کی گنجد و فرمود

در هر نفسی که هیچ میگذرد واقف میباید بود حق سبحانه حاضر و ناظر است باید که
از حق سبحانه شرم دارد و از غفلت نورزد حق سبحانه تشنیع و سرزنش کرده است
که مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ در درون یک آدمی دو دل نیست
که یکی را بدنیا مشغول دارد و یکی را بحق سبحانه در درون آدمی یک دل است
اگر بدنیا مشغول سازد از حق سبحانه بی بهره ماند و اگر متوجه بحق سبحانه تعالی
گردد از دل او روزنه بسوی حق گشاده گردد و از ان روزنه آفتاب فیض الهی
تافتن گیرد آفتاب که طلوع کرد از مشرق تا بمغرب هر ذره که هست از نور
او بهره میباید و نور او بر همه میتابد اگر خانه بود که آنرا روزنه نبود از ان نور بی بهره
ماند پس اگر دل حاضر است حضور او بمثابه آن روزن است از ان رهگذر نور فیض
وجود وی خواهد رسید و اگر غافل است آن نور از دی در خواهد گذشت ؎
بیت دوست هر لحظه در تو نظر میکند ؛ چو تو از و غافلی از تو گذر میکند ؛
فرمود که طاعت موجب وصول بجنت است و ادب و اطاعت سبب قرب حق سبحانه
کاملان مشایخ قدس سرہم برآنند که در ابتدا میباید که باطن خود را صافی گرداند
بتصفیه و تزکیه مشغول گردد تا دوام مراقبه دست دهد و الا هر چه از اعمال صالحه
بجا می آرد آب در چاهی زیاده میکند ؎ هر چه گیرد علتی علت شود ؛
کم از شاگرد جولاهی نمی باید بود که مدتی باید تا رشته پیوند کردن بیاموزد
کارهای دیگر خود هنوز کجاست طالب میباید که بجد و جهد تمام سعی کند تا در نفی
خواطر اوستاد شود و داند که چگونه نفی میباید کرد و در ابتدا باید که بهیچ چیز
مشغول نشود مگر بنفی خواطر آنها که رسائل مطالعه میکنند و سخنان از اینجا

می جستند از آنها ایشان را هیچ نفعی نیست آنها همه بیکار بیهاست راه
حق سبحانه و کار او رفتنی و کردنی ست نه گفتنی و شنیدنی اگر کسی پیش بادشاه
در بغداد نشسته باشد و در حضور بادشاه دائم تواند بود و بادشاه مکتوبی بشام
فرستاده باشد از ان مکتوب غائبان حظی میگیرند لغایت کسی جاهل بی عقل
غافل باید که از حضور بادشاه باختیار خود دور شود و از برای خواندن آن مکتوب
از بغداد رو بشام نهد و فرمود هر که یکجا همه جا و هر که همه جا هیچ جا فرمود
که پرهیز به از دارو هر که پرخورد انواع بیماری با در و پیدا آید برای دفع بیماری
دارو خورد تا صحت یابد چون صحت یافت باز پرخوردن گرفت باز دارو می خورد
صحت یافت همچنین چند کرت اعاده کرد عاقبت آن دارو او را ضرر کلی رساند
همچنین کسی که گناه کرد و انابت نمود باز گناه کرد و انابت نمود این انابت
له وی را بتمامی از گناه باز نیاورد در وی اثر عظیم نکند مثل گناه دیگر ست
از ینجهت ست که اهل الله پرهیز کلی بر خود کرده اند و ترک همه کرده و بحق سبحانه
مشغول گشته تا ناگاه بمرض غفلت نمیرند فرمود که جنید گفت که استاد من در
مراقبه گربه بوده است وقتی که گربه دیدم بر سر سوراخ موشی نشسته و چنان
بر وی متوجه گشته که موی بر اعضای وی حرکت نمیکرد متعجب در وی نگریستم
ناگاه بسرم ندا کردند که ای دون همت من در مقصود تو کمتر از موشی نیستم
و در طلب من کمتر از گربه مباش از آن روز باز در مراقبه افتادم بیت
دانی که مرا یار چه گفت ست امروز ما خبر با کسی در منگر دیده بدوز ما فرمود که
ایم بیاد حق سبحانه باشید تا غایتی که از خود غائب شوید حق سبحانه از همه

لطیف ترست هر کرا لطافت بیشتر مشغولی او بحق سبحانه بیشتر و جولاهه و موزه دوز
از آنکس که خس حمام میکشد لطیف تراند از ایشان خس کشی نمی آید یا بزاز
از ایشان لطیف تر است که تحمل آن ندارد که جولاهگی و موزه دوزی کند ملایان
از بزازان لطیف تراند بزازی نمیتوانند کرد باز جماعتی که بجناب حق سبحانه مشغول اند
از همه لطیف تراند ایشان را سر و دل آن نیست که بغیر حق سبحانه مشغول اند اگر
بر کوه روند خوشش نمی آید که از آن باز آیند و اگر بسجود روند خوشش نمی آید
که سر از سجود بردارند این طائفه از همه لطیف تراند تحمل آن ندارند که یک چشم زدن
بغیر حق سبحانه مشغول باشند انبیا بر حال ایشان غبطه می برند نه از آنجهت
که درجات و کمالات ایشان از درجات و کمالات ایشان زیاده است
لیکن ایشان را شرف حالی است که دایم در قرب حضرت حق اند و حضرت حق سبحانه
ایشان را از نظر خلق پوشیده داشته است و بر سبیل دوام ایشان را بخود
مشغول گردانیده و پادشاه جمیع امور ممالک را بیکی از مقربان خود تفویض
مینماید و او بامر پادشاه در ممالک تصرف میکند و دیگری آفتابه دار است و آب
وضوی پادشاه ترتیب میکند و دایم پیش پادشاه است البته آنکه متصرف در
ممالک است نزد پادشاه مقرب است و برگزیده و مرتبه و درجه وی عالی و هر آینه اگر
قابلیت وی بیشتر نبودی متصرف در ممالک نشدی لیکن آفتابه دار این شرف
دارد که دایم در قرب پادشاه است و خدمت خاصه وی میکند و بغیر او مشغول
نیست و اگر نه وی کجا و متصرف شدن در ممالک کجا آنکه متصرف در ممالک است
از جهت قرب و دوام خدمت پادشاه است که بر آفتابه دار غبطه میبرد و در شتاب

وارد فرمودہ در معنی این بیت کہ مولوی رومی فرمودہ اند بیت

ای دیدہ عجایب بنگر این عجب است این نہ معشوق بر عاشق بی وی نہ و یاد وی نہ

کہ اگر کسی سنی این سال بر دار کند معنی بی وی نہ و یاد وی نہ را در نیابد پس چگونہ

قرب حق سبحانہ را ادراک تواند کرد لیکن چون سعی کند و بجد مشغول شود حق سبحانہ

ادراک چندان ادراک و یقین کرامت فرماید کہ ہمیشہ دریابد کہ حق سبحانہ بی وے

نبودہ است و او غفلت نمودہ اہل اللہ را الیقینی حاصل میشود کہ ہیچ نوع

گمان و تردد نمیماند در بود وجود حق سبحانہ چنانچہ ہیچ کسے را در بود وجود خود شکی

نیست ہر چند جامہ ہا در بر دارد و جسم پوشاند وجود خود را گم نمیکند و فراموش

نمیکند و در شک نمے افتد و فرمود کہ چون ذکر مجرد از لباس حرف و صوت

عربی و فارسی شود مجرد از جہات آن زبان بمقام شجیرہ رسد و طالب را ہمہ وقت

رسد کہ از وی بر تواند خورد قولہ تؤتی اکلہا کل حین دیگر چون حبہ است کہ شجرہ

معرفت از وی میبر وید کما قال سبحانہ مثل کلمۃ طیبۃ کشجرۃ طیبۃ ہمچنانکہ شجرہ

از حبہ سر میزند توحید صرف کہ مجرد از لباس حرف و صوت۔ عربی و فارسی و

تشکل و لون و کیف و کم و مجرد از جمیع جہات ست از مضمون کلمہ ظاہر میشود

و فرمودی کہ در ذکر دل راحت مدہ بلک مفہوم ذکر را بر دل حمل کن تا وقتیکہ

دل از مفہوم ذکر متاثر شدہ خود بحرکت آید آنزمان کار بوی باز گزار و در رسالہ

خود نوشتہ اند کہ ذکر از قلب گفتہ شود نہ از معدہ یعنے بیاید کہ اثر حرارت ذکر

بدل رسد بیش از وصول بدل در مجاری معدہ و غیرہ منقطع نشود و وقوف

قلبی ہم آنکہ ہر بار کہ الا اللہ میگوید دل خود را بجدا ے حاضر میدارد و ہمچنین طاق

طاق گفته میرود تا آن زمان که بیک نفس بست و یک مرتبه برسد هرگاه باینجا رسید
محل نتیجه است به بیند که ذکر نتیجه داده است یا نه عبارت ازین نتیجه اینجا فنای وجود
بشریت ست یعنی این تعلقها که اورا بود به چیزها کم شده است یا نه اگر کم شده است
پس ذکر او نتیجه داده است و اگر نتیجه نداده است دلیل ست به بیحاصلی عمل او یعنی
نقصانی در عمل او واقع شده است احتیاط کند تا از سر گیرد دیگر آنکه از دل گوید
و از معده نگوید که نتیجه نمیدهد افضل اعمال مخالفت هوای نفس ست و رضای
بجاری مقدور وسیله ست برای نیل درجات معرفت مولوی عبد الرحمن
جامی قدس سره روزی بتقریبی فرمود اصالت نزد اهل تحقیق نه آنست
که آبا و اجداد کسی از جنس امرا و وزرا بوده باشند یا در سلک فسقه و ظلمه منتظم
بوده باشند بلکه اصالت عبارت از حسن جوهری ست که در ذات انسان میباشد
چون فطرت سلیم و سرشت پاک و آنچه مردم در افراد انسانی آنرا اصل می پندارند
عین بد اصلی ست و فرمود که مردم بد نفس چون خواهند که عیب کسی بر شمارند اول
بدیهائیکه در ذات ایشان موجود است بر زبان ایشان جاری میشود و جه آن
بفهم انسان نزدیکتر ست و فرمود بهمه گدایان و سائلان شفقت و مرحمت میباید نمود
و لقمه از نیک و بد دریغ نمیباید داشت نظر دران میباید کرد که موجد ایشان
کیست جنیدی و شبلی حاجت نیست تا بوی احسان کنند هیچ عالی همتی و پرهیزگاری
بگدائی بدر خانه هیچکس نخواهد آمد از کجاست که دران ژنده و لباس مجهول صاحبدولتی
نیست و اکثر چنین واقع ست که اولیای حق سبحانه ستر حال خود بصورت بسیر پایان
میکنند و روزی از کسی پرسیدند که در چه کاری گفت حضوری دارم و پای لی ردا ست

عافیت پیچیده ام و در کنجی بفراغت نشسته ام فرمود حضور و عافیت نه آنست که پای در کر پاسی پیچی و در گوشه نشینی عافیت آنست که از خود باز رسته باشی آن زمان خواه در کنج نشینی و خواه در میان مردم باشی و فرمود که علامت جوانمردی آنست که دایم کسے محزون و اندوهناک بود در کارخانه الٰهی فارغ نشستن خوب نیست کسی که دردی حزنی و اندوهی نیست از وی بوی غفلت می آید کسی که حزنی و اندوهی دارد از وی بوی جمعیت و حضور مے آید نسبت خواجگان ما قدس سرہم در صورت حزن و اندوه ظاهر میشود و فرموده محبت ذاتی که یکی یکی را دوست میدارد و آنرا سببے و جہتے معلوم نباشد و این در میان مردم بسیار است کسیکه ویرا بجناب حق سبحانه چنین محبتے پیدا شود آنرا محبت ذاتی گویند و این بهترین انواع محبت ہست نه آنکه هر گاه که لطفے بیند دوست دارد و هر گاه که عنفی بیند بے میل شود شخصے پیش ایشان گفت که فلان درویش ذکر جهر بسیار میگوید خالی از ریائی نماید فرمود فردای قیامت همان ذکر ریای او را کفایت ہست از همان ذکر ریاے او نورے پیدا شود که تمام صحرای قیامت را روشن گرداند پس فرمودند که گفته اند ذکر جهر را خاصیتی ہست که ذکر خفیه را نیست زیرا که چون نفس بتعقل مفهوم ذکر متحقق گشت او را بتخیلہ تخییل لفظ آن متاثر میشود و ثانیاً قوت ناطقه بتکلم و ثالثاً قوت سامعه بسماع و رابعاً قوت متخیله بار دیگر و همچنین نفس و قوت عقلیه و این حرکتے دوریه بر وفق حرکت دوریه وجودیه و در طلب تحقیق بآن حرکت معنوی نسبت باین حرکت صعودی که صورت آن حرکت معنوی ہست در حصول آن تحقیق ہست و روزی شخصی در مجلس

ایشان گفت که یکی از اکابر نوشته است که حق سبحانه تعالی فرموده است انا جلیس من ذکرنی کسی که او را این حال باشد چون ذکر جهر گوید فرمود در حینیکه چند کار ناشایان ست و فعلهای ناخوش صادر میشود این ملاحظه نیست چون ست که در ذکر جهر این ملاحظه میکند حق سبحانه بظاهر و باطن همه محیط است ذکر جهر هم خوب است کسی پرسید که سبب چیست که حضرت شما تصوف کم میگوئید فرمودند آنکار که یکدیگر را از مانی بازی دادیم و فرمود که کلمات قدسیه اولیاء الله مقتبس از مشکواة حقیقة حضرت رسالت ست همچنانکه تعظیم قرآن و حدیث واجب ست تعظیم کلام اولیاء الله نیز لازم ست تا بسخنان ایشان باد ب و حرمت زندگانی باید کرد تا کسی از خود برخورداری یابد روزی فرمود که امروز مرا در خاطر رسید و جائی ندیده ام که منظهر علی الحقیقت صورت منطبعه است در آئینه نه عین آئینه زیرا که منظهر آنست که حکایت کننده بود از حال ظاهر و او صاف و احکام وی در میان منظهر ظاهر باشد و جوهر آئینه را این حالت نیست غرض ازین سخن چیزی دیگر بود باین نوع تمثیل فرمودند و در فتار سر قبر که جانب راست بچپ و چپ براست آمدن بود بزرگی گفت که معنی این آنست که جسمانی را بروحانی برند و روحانی را بجسمانی آرند شخصی تفصیل این را از ایشان سوال کرد فرمودند که صوفیه برزخ را قبر میگویند و برزخ عبارت ست از مرتبه که واسطه ست میان عالم جسمانی و روحانی پس معنی این سخن که روحانی را بجسمانی آرند آنست که روح را مصور سازند بصورتی مثالی یعنی او را صورتی مقداری که عبارت از کمی و کیفیتی تواند بود و پیدا شود و آنکه جسمانی را

بروحانی سازند مراد از جسم اینجا آن بدن کائن در حیطهٔ قبر نیست چه روح مجرد
او را تمام فرو گذاشته است بلکه مراد آنست ظاهر روح را که اول تعلقی باین جسم
کثیف داشته است و ازان حیثیت او را بمجاز جسمانی می گفته اند بعد از
مفارقت ازین جسم کثیف در هوای انقطاع او را تعلقی دیگر پیدا نشود و بغایت
لطیف که نسبت بآن متعلق او را روحانی گویند و وجه دیگر این سخن آنست که
درین عالم صفات روحانی مخفی و مستتر است در صفات جسمانی و صفات جسمانی
ظاهر و پیدا است پس هر شخصی از افراد انسان که درین عالم کون و فساد صفات
انسانی ازو ظاهر است و صفات سبعی و شهوت درو مخفی چون گفته اند که جمیع معانی
در آن عالم مصور خواهد شد بر وجهیکه در وی صفتی از صفات سبعی مستبطن بوده باشد هر
آنکس در صورت آن سبع ظاهر خواهد شد پس آئینه روحانی که آن صفت معنوی
مستتر است جسمانی شود و جسمانی که آن صفتی است که از انسان اکنون ظاهر است
روحانی شود یعنی مخفی و مستتر گردد درین دو وجه که گفته شد تعذیب نخواهد بود
شخصی در معنی حدیث يُوجَرُ ابنُ آدمَ فِي نَفَقَتِهِ كُلِّهَا إِلَّا شَيْئًا وَضَعَهَا فِي الْمَاءِ
وَالطِّينِ پرسید که ازین حدیث ظاهر میشود که بقاع خیر را از مساجد و معابد و رباطات
وغیره در آخرت هیچ اجری نخواهد بود فرمودند که مراد یا معنی آن بخاطر میرسد که
مراد بآب و گل عالم اجسام بود یعنی آدمی هر نفقه کند مزد بیابد مگر آن نفقه که همت
و نیت وی در آن منتها و زاد عالم اجسام بود خاص از بهر فوائد و حظوظ جسمانی
و لوازم آن کند فرمودند اگر تحصیل علم اولین و آخرین کرده باشد
و نفس اخیر هیچ عمل و یادگیری نخواهد کرد و همه معلومات از لوح مدرکه محو خواهد شد

مگر آنکه ملکه حضور و آگاهی حاصل کرده باشد آنچه در نفس آخر دستگیری میکند
همین است جوانی غنیمت است چند روز بر خود ریاضتی میباید کشید و به کنجی
میباید نشست و ملکه حاصل میباید کرد که خاطر از مزاحمت نفی و اثبات خلاص
شود و فرمود که بعضی مردم چیزهای عجیب میخورند مثل خمر و بنگ از برای آنکه
ایشان را کیفیت خوشی حاصل شود کسیکه خمر خورده از دایرهٔ اسلام بیرون رفته
یا ددی و سبعی گشته که خلق خدا از وی در تشویش اند و آنکه بنگ خورده خری یا
(درنده ۱۲)
گاوی شده که غیر شهوت راندن و چیزی خوردن هیچ نمیدانند و این محل را حضور
و کیفیت نام کرده هیچ کیفیتی خوشتر از هوشیاری نیست که از حال خود آگاه بود
کسی که حضور و کیفیت از بنجر بهیا پیدا میکند آن کیفیت هم در خور سر و ریش ویست
(واو عطف ۱۲)
و همدرین عالم اثر آن از سر و ریش وی ظاهر است و بسی مردم نیک مبتلای این
چیزها اند و فرمود که پیری آخرت جوانی است بهر وجهیکه در جوانی میگذرد در روزگار
پیری اثر آن در بشرهٔ ایشان ظاهر میشود روزی بو الفضولی که دم در زهد و تقوی
میزد در مجلس ایشان آمده بود طعام آوردند اتفاقاً نمکدان حاضر نبود وی خادمان
را گفت نمکدان بیاورید تا ابتدا به نمک کنیم ایشان بر سبیل طیبت فرمودند
که نان نمک دارد پس بطعام خوردن مشغول شدند درین اثنا کسی را دید که نان
بیک دست شکست آنکس تعرض نمود و گفت نان بیک دست شکستن مکروه است
ایشان فرمودند که وقت طعام خوردن در دست و طعام مردم نگریستن از آن مکروه
تر است وی ساکت شد بعد از زمانی باز بسخن آمد و گفت در وقت طعام خوردن
سخن گفتن سنت است ایشان گفتند پر گفتن مکروه تر است دیگر تا آخر مجلس

خاموش بود و در وقتی کسی از ایشان التماس نمود که ما را تعلیمی فرمائید که بقیة العمر بدان
مشغول باشیم فرمود که کسی از حضرت مخدوم ما مولانا سعدالدین کاشغری قدس سره
همین التماس کرد ایشان دست مبارک بر پهلوی چپ نهادند و اشارت بقلب
صنوبری کردند و فرمودند که باین مشغول باشید که کار همین است یعنی وقوف
قلبی را لازم گیرید و متضمن این معنی است این رباعی که فرموده اند رباعی
ای خواجه بکوی اهل دل منزل کن ٭ در پهلوی اهل دل دل حاصل کن ٭ خواهی
بینی جمال معشوق ازل ٭ آئینه تو دل است رو در دل کن ٭ مولانا عبدالغفور
قدس الله سره العزیز روزی در تحقیق جن در بیان او سخن رفت فرمود
که حضرت شیخ محی الدین عربی در بعضی از رسائل خود آورده است که اختلاف است
در آنکه ابوالجن ابلیس است یا غیر او و تحقیق آنست که وی غیر ابلیس بود و ابلیس یکی
از ایشان است و ابوالجن خنثی بوده است و هر دو ران خود را باهم میسود و فرزندان
از آن تولد میکرد و چون ترکیب وجود ایشان از آتش و هوا است بر دو رکن
خفیف است لاجرم در ایشان سخافتی است و خفتی بتخصیص که روح با آن منضم
شده باشد پس ایشان بغایت سبک و سریع السیر و کثیر الحرکة اند و ترکیب ایشان
بسیار سست است و بی بنیاد و باندک ایذائی و آزاری یا گرانی و باری که از بنی
آدم و غیرهم بایشان میرسد از هم میریزند و هلاک میشوند و ازین جهت عمر ایشان
کوتاه میشود و چون جنیان بر کسی ظاهر شوند بصورت متمثل زود دیگر بریزند و از
نظر وی غائب شوند و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند که طریق حبس ایشان
بر وجهی که از نظر نتوانند گریخت آنست که نظر بر صورت ایشان دوزند و بهیچ طرف

از زمین و بسیار ننگرند تا نظر کسی بر صورت ایشان دوخته باشد بهیچ وجه
از نظر او غائب نتوانند شد و مثل محبوسی بر جای خود بمانند و لهذا کارها و حرکت ها
کنند و تسویلات و تخیلات نمایند تا باشد که ناظر بآن توجه کند و نظر او از ایشان
منصرف گردد و ایشان نتوانند گریخت و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند
که تعلیم حبس ایشان برین وجه بشریف الله است که بآن مرا ملهم گردانیده و فرموده اند
که در میان جن علم و دانش کم بود و ادراکات ایشان در امور معنوی بغایت
قاصر بود خصوصا در معرفت الله و اکثر ایشان بلید و بی فهم باشند و در اختلاط
و صحبت ایشان فائده چندان نبود بلکه صحبت ایشان ضرر کند و صفت کبر
در نهاد آدمی از صحبت ایشان حاصل شود زیرا که ایشان مرکب از جزو ناری و
هوائے اند و جزو ناری در ترکیب ایشان غالب است و از خواص نار است کبر
و سرکشی و فرموده اند که در بیابانها گردبادی که میباشد بعضی از مضاربه و محاربه
ایشان است در میان گردباد ایشانند که با یکدیگر در جنگ و جدال اند و میان
ایشان آشوب و فتنه و مجادله و محاربه بسیار می باشد بواسطه همان تکبر و نخوت
که لازم ذات ایشان است چون یکی از ایشان وفات کند منتقل میشود به برزخ
و وی را امکان مراجعت به نشاء دنیوی نباشد و مقام وی برزخ بود تا وقتیکه
حشر ابد الآباد قائم شود و جمعیکه از ایشان دوزخی باشند مستحق تعذیب
در جهنم ایشان را بهر عقوبت کنند چون از آتش چندان متاثر نمیشوند و اگرچه
از آتش دوزخ میباید که معذب و معاقب شوند و چون آن آتش بمراتب از آتش
عنصری گرم تر و سوزان تر است و در باب خواطر شیطانی و نفسانی میفرمودند که

حضرت شیخ در فتوحات آورده اند که شیطان دو هست یکی صوری و دیگر معنوی
شیطان صوری ابلیس ست وی گاهی امر حقانی القا کند و در خاطر کسی افگند
تا شیطان معنوی که نفس ست دران تصرف کند و آن را از امور باطله گرداند
و گاه گاه شیطان معنوی کارها کند که شیطان صوری نتواند کرد مثال شیطان
صوری القای سنت حسنه کرد در دل کسی و آن از امور خفیه است زیرا که در حدیث
واقع ست که هر که سنت حسنه پیدا کند هر که تا قیامت بران سنت عمل کند وی را از
ثواب آن بهره باشد پس شیطان معنوی دران تلقی تصرف کرد و وی را بر آن داشت
که تا احادیث بنام حضرت صلی الله علیه وسلم وضع کرده و آنرا سنت حسنه نام نهاد
تا مردم بر آن عمل کنند تا وی را در آن اجر بود و ازان حدیث غافل ماند که هر که
دروغ بر پیغمبر صلی الله علیه وسلم وضع کرد جای او آتش ست معنی دیگر هم شیخ
قدس سره فرمودند که شیطان صوری مثلاً تلاوت قرآن را باواز بلند در دلی
القا کرد و این امر حقانی ست پس شیطان معنوی استماع غیر را با آن منضم ساخت
تا او را تالی گویند و او را بریا و سمعه باطل گردانید مثل این امور بسیار ست صاحب
کتاب حق الیقین در بیان عبادت اضطراری و اختیاری فرموده که آنچنانکه
نفس ادراک معرفت موجب عبادت اضطراری و رحمت عام است ادراک ادراک که
علم ست مستلزم عبادت اختیاری و سیر سلوک وی و رحمت خاص ست در شرح
اشعة فرموده اند که ادراک را معرفت گفت بنا بر اصطلاحی و مراد ازین ادراک
بسیط ست چه حق سبحانه تعالی مدرکه را بر وجهی آفریده که بحسب فطرة واجد وجود
حق تعالی ست بی شعور بآن و این وجدان بحسب فطرة او را حاصل ست زیرا که

زیرا که هر چیزی از موجودات که مدرکه آنرا دریابد اول وجود را دریافته است
بعد از ان آنچیز را پس وجود بمثابه نور است که اول وی مدرک شود باوراک
بصر انگاه اشیاء محسوسه وچون مدرکه بحسب فطرة واجد وجود حق سبحانه است
پس متاثر است از آثار وجود ولوازم آن بر وجه اضطرار واین تاثر [illegible] دو
تذللی است که ویرا نسبت بوجود حق تعالی واقع است که اگر خواهد واگر نه متاثر
شده وقبول وجود خارجی ولوازم آن کرده ونفس این انقیاد وتذلل حقیقت
عبادت است که بحسب حال او را حاصل است پس عبادتی است ویرا اضطراری
بحسب حال واین ادراک بسیط موجب ظهور رحمت عام است که عبارت از
فیض وجود آنست که منبسط است بر مدرکه وسائر موجودات وملقب است بنفس
الرحمن وبا دراک ادراک را علم گفت بنا بر اصطلاحی یعنی چون ادراک کرد ایمعنی
را که مدرکه او واجد وجود حق تعالی است ومنقاد ومستسلم او بحسب واقع وبحسب
حال اینجا خواست صفت ارادی او مطابق صفت واقع حال باشد پس عبادت
حق سبحانه تعالے وقبول اوامر ونواهی او بحسب ظاهر اختیار کرد تا ظاهر او مطابق
باطن وحال ارادت او موافق واقع گردد واین ادراک مرکب است که موجب
عروج بر مراتب عالیه وسیر وسلوک ورحمت خاص است که رحمت رحیمی است
قوله تعالی مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ درین مقام تطبیق وی درست
می افتد چه باعتبار عبادت اضطراری وچه باعتبار عبادت اختیاری واکابر
گفته اند که سر در عبادت آنست که این عبادت اختیاری مطابق شود بآن عبادت
اضطراری که مدرکه را همیشه بحسب انقیاد وتذلل حاصل است وارادت مطابق شود

بحال واقع و در تعذیب جاودانی کفار و اختلاف اکابر دران مسفر موده‌اند که
بعضی سوال کرده اند که بمقتضای عدل و حکمت آنست که گناه متناهی را عذاب
متناهی باشد پس چیست که کفر متناهی را عذاب نامتناهی است امام غزالی قدس سره
فرمودند در جواب ازین سوال که قدر جزای اعمال حق سبحانه تعالی میداند و ادراک
انمعنی بذوق دریافت ناقصه ست پس جزائیکه مماثل کفر باشد در نشاء جاودانی
خواهد بود در حقیقت و سر جزای اعمال جز حق سبحانه را اطلاعی نیست و بعض دیگر
گفته اند که چون قصد و نیت کفار آنست که همیشه بر کفر باشند پس در آن نشاء
نیز جزای ایشان همیشه باشد اما آنها که بعذاب جاودانی قایل نیستند میگویند که
کفر جهل ست عارضی و چسپان و ملائم مزاج روح نیست بلکه مناسب مزاج روح
و ادراک وی امور حقیه ست و صفت جهل آخر مرتفع میشود در چند موضع از کلمات
قدسیه ایشان که بعضی مخادیم جمع کرده اند غرغره می بود در بخدمت مولوی ادستادی
عرض کرده می شد در جواب آن می شنود و بعضی ازان اینست که در ضمن شش
رشحه ایراد میباید رشحه حضرت ایشان فرموده اند آنچه از مردم واقع میشود اگر
در شریعت آنرا حدی و تعزیری مقرر نیست ازان نمی باید رنجید زیراکه آن باقدار
و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده ست در معنی این سخن فرموده اند که اگرچه
هر فعلی خواه حد شرعی متوجه شود و خواه نشود ازین قبیل ست که باقدار و تمکین
و خلق حق سبحانه موجود شده است لیکن مراد آنست که درین قسم مذکور نظر
بر حقیقت قضا و قدر میباید داشت تا جنگ و آشوب نشود و در آنصورت دیگر
نظر باحکام شریعت میباید کرد تا سلسلهٔ امور این عالم بر انتظام خود بماند و اما حتی

بشرع شریف راه نیابد در آن صورت رنجیدن و جنگ و آشوب کردن موجب
رضای حق سبحانه و خوشنودی رسول وی هست صلی الله علیه وسلم و در ضمن آن
جنگ و آشوب نیز فائده صورتاً و معناً مندرج هست و اهمال و امهال در آن
جز الحاد و زندقه هیچ نیست رشحه در شرح این سخن که حضرت ایشان فرموده اند
که بدیدهٔ قضا و قدر نظر می باید کرد و همه کس را تمثل امر تکوینی باید دید تا جنگ
نشود میفرمودند که یعنی تمثیل آن چیزی با امر تکوینی حاصل شده باشد و این اضافت
هست بادنی ملابست و امر تکوینی امر بیواسطه را گویند یعنی در حصول آن امر احتیاج
بوسایط بسیار و امتداد زمان نیست رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان
فرموده اند که اراده وجه باقی مسخر است میفرمودند یعنی اراده حصهٔ وجودی که
موجود را حاصل هست و آئینه وجود مطلق اوست مسخر همان حصه است باین معنی که
سالک بران حصه غالب میتواند شد و ویرا آئینه جمال مطلق میتوان گردانید و
فرمودند که معنی دیگر هم بخاطر می آید که از ارادهٔ وجه باقی توجه بوجه خاص گیرند
و چون نتیجه این توجه افنای غیریت و اثبات حق سبحانه تعالی پس آنجا که حق سبحانه
مثبت بود همه اشیا مسخر باشند و در آن حال حق سبحانه از باطن این ارادت مسخر
اشیا بود رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که در فتوحات
مذکور هست که سر ظهور عالم معلوم نمیشود الا بالمجاهدات کثیره و ریاضات عظیمه
یصحبها الهمم میفرمودند که از یصحبها الهمم مراد آنست که مرمی قصد و همت او ذات
حق سبحانه باشد و تا همت موجود نشود و صاحب این همت مجاهدات کثیره و ریاضات
عظیمه بخود نگیرد سر ظهور عالم که از جمله اسرار غامضه هست بروی منکشف نشود مجرد

این همت بی اتحاد مجاهده وریاضت یا مجرد مجاهده وریاضت بی تحصیل این همت
هیچ فائده ونتیجه بر آن مترتب نیست رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که بعضی
عارفان را قدرت آن داده اند که هر چه خواهند خلق کنند و فرق میان مخلوق حق
و مخلوق عارف آنست که مخلوق عارف باقی است مادامیکه آنرا در حضرتی از
حضرات اثبات کنند میفرمودند که لازم نیست که عارف متوجه مخلوق خود بتوجه حسی
شهادی بلکه اگر در حضرت مثال بتوجه صورت مثالی وی بود کافیست در ابقای
وجود خارجی آن موجود شهادی پس مادام که آن توجه از عارف باقی است بآن
موجود شهادی در حضرت مثال یا حضرت شهادت آن موجود نیز باقیست در حضرت
شهادت وهر گاه که آن توجه منقطع گردد آن موجود فی الحال معدوم صرف شود
رشحه درین سخن که حضرت ایشان فرموده اند که شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره
چند گاه بر اسپی سفید سوار میشد بعد از بعضی محرمان ایشان سبب آن پرسیده شد
وی گفت اختیار اسپ سفید از جهت آنست که بعضی تجلیات صوری چنین مشهود
حضرت شده است میفرمودند که خصوصیت هر صورتی بنسبت ارباب مشاهدات و
مکاشفات بنابر اختلاف استعدادات و اختلاف معانی وحقائقی است که در صور اشیاء
برایشان منکشف میشود مثلاً موسی را علیه السلام تجلی صوری در لباس درختی که در
وادی ایمن بود واقع شد و حضرت رسالت را صلی الله علیه وسلم در صورت جوان
مخطط روی نمود چنانچه بعضی احادیث بآن ناطق شده انتهی کلامه پوشیده نماند
که حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره در بعضی از مولفات خود نوشته که رأیت
ربی علی صورة الفرس و حضرت شیخ رکن الدین علاء الدوله قدس سره در بعضی

از مصنفات خود نوشته و در شرح این سخن فرموده اند که سالکان حق را تجلیات صوری می بینند و آن با ثار نسبت دارد و تجلیات معنوی می بینند و آن بصفات نسبت دارد و تجلیات ذوقی می بینند و آن بذات نسبت دارد و تجلیات صوری که با ثار نسبت دارد و حق تعالی در صورت جمیع اشیا بر بنده تجلّی میکند از مفردات عنصریات و معاون و نباتات و حیوانات و افراد انسان چون در یکی از موالید ثلثه تجلی کند و قتیکه تجلی ازان مرتبه دیگر که فوق اوست خواهد پیوست در افق آن مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود تجلّی کند بعد ازان بدیگر مولود که فوق اوست خواهد کند همچنانکه هرگاه تجلّی کند از معاون و قتیکه به نباتات خواهد پیوست در صورت مرجان که افق معاون ست تجلّی کند چه وی اقرب معاون ست بمرتبه نباتات که در و نشو و نما است و هرگاه که از نباتات بحیوان خواهد پیوست در صورت نخل تجلی کند که افق نباتات و اقرب نباتات ست بمرتبه حیوان که بعضی از خواص حیوانات در وبود که اگر سر ش از تنه بر دارند خشک شود و بتلقیح نیز مخصوص اوست که تا شاخی از درخت نر بر درخت ماده نزنند بار نگیرد و این نیز از خواص حیوانات ست تا نر بماده نه پیوندد ماده بار نگیرد و هرگاه که از حیوان بانسان خواهد پیوست در صورت فرس تجلّی کند که افق حیوان ست و اقرب حیوانات است بانسان از جهت شعور و زیرکی و صورت دیگر فوق افق انسان نباشد و در تجلیات صوری غایتست آنکه نهایت هر تجلی صوری در مرتبه انسان آن بود که حق سبحانه تعالی بصورت صاحب تجلّی بر و متجلّی شود و سالک را مزلة القدم صعب تر ازین نبود که حق تعالی بر و تجلّی کند هم بصورت او چنانکه سالک دران تجلی غیر خود کسی دیگر نه بیند هر چند نظر کند همه خود را بیند و کل موجودات را

محافظ خود باید بمعنی سبحانی ما اعظم شأنی و انا الحق و لیس فی جبتی سوی الله و ما فی الدارین غیری و امثال آنهمه ازین تجلی رو نماید و بیشتر اهل کشف را که قدم لغزیده درین تجلی صوری بوده تا چنین جرأتها نموده اند و حکما را مزلة القدم در تجلی معنوی بوده که روی از متابعت انبیا علیهم السلام گردانیده اند و بمدرکات معنوی خود مغرور گشته در بادیهٔ ضلالت هلاک شده اند چون اولیا بیمن متابعت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم محفوظ اند اگر در غلبات سکر از ایشان سهوی در وجود آمده در حال صحو از آن توبه کرده اند لاجرم حق سبحانه ایشان را از منازل تجلیات صوری و نوری و معنوی عبور داده به تجلیات ذوقی ذاتی رسانیده و از مزلة الاقدام رهانیده و بشارت ایشان را نعیم مقیم تجلی ذات رفیع الدرجات واصل گردانیده ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم و میفرمودند در بیان وجود باریتعالی و نسبت معیت وی باشیا که وجود ممکن غیر حقیقت اوست و عارض حقیقت او مثلا زید متصور در ذهن حقیقتی ست که این وجود خارجی عارض آن حقیقت شده و منضم بوی گشته و آن حقیقت بواسطهٔ این ضمیمه مبدء آثار شده پس حقیقت این وجود عارضی مبدء آثار باشد چه از وجود تعبیر بچیزی میکنند که مبدء آثار باشد و وجود واجب عین حقیقت اوست بخلاف وجود ممکن پس آن حقیقت بخود مبدء آثار است بی انضمام هیچ شیء بوی و اختلاف ست حکما و صوفیه را که آن وجود یکه مبدء آثار موجودات شده چه وجود است شیخ رکن الدین علاء الدوله و قلیلی از صوفیه و اکثر حکما و متکلمین بر آنند که آن صفتی ست از صفات حق سبحانه تعالی که افاضه وجود کرده بر موجودات و مسمی ست بفیض وجودی و وجود عام و نفس الرحمن

وغیر آن حضرت شیخ محی الدین عربی و اتباع ایشان و اکثر صوفیہ محققین از متقدمین و متاخرین و قلیلے از حکمائے و متکلمین برآنندکه آن وجود سے که مبدء آثار شده ہم وجود حق ست سبحانہ که عین حقیقت وجود ست لاغیر پس ہمہ ممکنات موجود بوجود و اجب اند یعنی ذات را با اشیاء علاقه معیتی و اقع ست که آن معیت مجہول الکیفیت ست و ہیچ احدی از ارباب تحقیق از انبیاء و اولیاء و حکماء بر اسرار آن معیت و حقیقت وی نبرده غایتش آنکه جمعی از افراد انسان مطلع شده اند بر سر معیت بقدر استعداد و قابلیت خود و تمثیلیکه مشابه این علاقه است که بقدر مناسبتی دارد نه آنکه فی الواقع چنان باشد نسبت عارض ست بمعروض فقیری بعد از وفات ایشان بچند روز شبی ایشان را بخواب دیده پرسید که مخدوم ما چون بدار آخرت نقل کرده اند از سر توحید وجود و نسبت معیت وی باشیا که حضرت شیخ محی الدین عربی در آن سخن کرده اند و غلو نموده اند شمارا چه معلوم شده فرمودند که چون باین عالم آمدم مرا با حضرت شیخ ملاقات واقع شد و از ایشان سر این مسئله پرسیدم فرمودند که سخن همانست که نوشته ایم باز آن فقیر پرسید که آیا در عالم آخرت عشق و عاشقی و تعلق خاطر بمظاهر جمیله میباشد فرمودند که چه میگوئی که مذاق عاشقی آنست که اینجا ہست زیرا که حسن عالم اجسام که از ترکیب اجزاء مختلفه حاصل میشود زود متغیر و متبدل میگردد و بواسطه ضدیة آن اجزاء بایکدیگر و بدان سبب عشق زائل گردد و تعلق خاطر نمے ماند اما حسن ہائے این عالم که از جمیع بسایط حاصل شده قابل فنا و زوال نیست و ہرگز تغیر و تبدل نمے پذیرد چه میان اجزاء آن ضدیة و مخالفة نیست لاجرم اینجا ہمه عشق و عاشقی قرار است

غایتش آنکه در ابتداء انقطاع روح از بدن بواسطهٔ علاقه و انسی که روح را به بدن میباشد و وسله روزی تشویشی بجوهر روح راه میابد اما چون صاف و پاک میشود باز همچنان بر سر مذاق و عاشقی می آید چون ایشان این سخنان فرموده اند آن فقیر گفته که آنچه شما فرموده اید از جمله اسرار آخرت است و میگویند که اموات ما دون نیستند با فشای اسرار آخرت این چگونه است گفتند که این سخنی است واهی که عوام گویند و اصلی ندارد که مردم در واقعات بسیار پیغمبر را صلی الله علیه وسلم و کبرای اہل امت را دیده اند و از ایشان غرائب و عجائب عالم آخرت معلوم کرده اند و اگر افشای اسرار آخرت جائز نبودی قرآن و حدیث بآن ناطق نبودی بار دیگر در همان ایام آن فقیر بخواب دیده که خدمت مولوی بیمار اند بخاطرش گذشته که آیا درین چه سر است که دوستان او سبحانه اکثر اوقات به آفات و بلیات مبتلا میباشند فرموده سرش آنست که امراض و ریاضات موجب تنقیه دماغ و تصفیه قوای دماغ است و چون دماغ تنقیه میباید هر آئینه متعلق القوه دماغی میشود و آن نور مطلق بسیط که محیط جمله موجودات است و مقصود همه مکونات و ظهور آنمعنی مخصوص نسبت ببعضی دون بعضی بلکه من و تو هر فردی از افراد انسانی را که این تنقیه و تصفیه دست دهد آن نور مطلق بقوت دماغی وی متعلق میباشد مه مولانا علاؤ الدین ابیری قدس سره میگفت که طالب راسه چیز لازم است که ازان گزیر نیست اول دوام وضو دوم حفظ النسبت سیوم احتیاط در لقمه و میفرمودند که اکابر در معنی لا اله الا الله گفته اند که ذاکر در مراتب سلوک خود گاهی لا معبود الا الله گوید و گاهی لا موجود الا الله بیش از شروع در سیر الی الله

چون لا اله الا اللہ گوید باید کہ لا معبود الا اللہ اندیشد واز سیر لا الہ الا اللہ
چون الا اللہ گوید باید کہ لا مقصود الا اللہ اندیشد وتا سیر الی اللہ منتہی نشود
و قدم در سیر فی اللہ ننہد لا موجود الا اللہ اندیشیدن نرسیدست و میفرمودند کہ ہر طالبے کہ
سنت را بر خود فرض نگرداند از نقصان دین اوست بعضی سنتہا بر حضرت
صلے اللہ علیہ وسلم فرض بود ومن اللیل فتہجد بہ نافلۃ لک اشارت باین ست
از التزام سنن وآداب شرعی کما ینبغی ناگزیرست وہمہ سعادتہای ظاہری
وباطنی بران موقوف میفرمودند کہ این فہم یعنے حصول نسبت نہ بکار میشود
نہ بیکار بکار نمے شود اگر نا قابل ست وبیکار نمے شود اگر قابل ست ومیفرمودند
کہ ہر طالبے مبتدی کہ کارے نیکو کند وکسی او را استحسان نماید
وآن استحسان نفس او را خوش آید ظلمت این خوش آمدن نفس مر طالب را
کم از آن نیست کہ با ذی رحم محرم زنا کند ومیفرمودند کہ این کار کہ آدمی را
افتادہ است ہیچ موجودی را نیفتادہ است از طاعات رسمی وعبادات عادتے
ہیچکار نکشاید میان را در بندگی چست میباید بستن ودر گفتن ونگریستن و
خوردن احتیاط بلیغ باید کردن ومیفرمودند کہ درین طریق باید کہ ہیچ چیز
ملحوظ طالب نبود نہ دنیا نہ آخرت نہ نفس خود پس اگر چنین باشد علامت آنست
کہ او را برای شناخت خود آفریدہ اند واگر نہ برای بہشت آفریدہ اند یا برای
دوزخ میفرمودند ہر کہ درین عالم از خود خلاص نشد بعد از خرابی بدن روح او
در تحت فلک قمر میماند ع ہر کرا در خاک غیرت پای در گل ماند ماند ط واین سخن
شیخ محی الدین عربی است گفتہ اند ہر کہ در تحت فلک قمر ماند ماند من این سخن را

بحضرت مولانا عبدالرحمن جامی گفتم و اظهار ملال کردم که این قصه پیش من
بغایت مشکل است که شیخ فرموده اند و حال آنکه اکثر مومنان از خوف خلاص نا شده می میرند
حضرت مولانا قدس سره فرمودند هر که سجد ایمان آورده او رخته در فلاک اند اخته
که عاقبت ازان رخنه بیرون خواهد جست و میفرمودند که کمال مسلمانی در تسلیم و تفویض
است اگر صاحب تسلیم را مثل ابلیس طوق لعنت در گردن انگند باید که چنان از فعل
حق سبحانه راضی باشد که مومن از ایمان خود بسته... و از قضای حق راضی
است نه از فعل خود میفرمودند چون تکیه بر ... در سد اگر بنده ... است ... تفاوت
کند و اگر بنده خدا است تفاوت نکند بیت اگر از در د مثنوی گشته سبز نام دوامه
لاف وحدت زده سر مکش از آزار سخن نه نفع و ضرت گر تفاوت می کند نه تنگری
باشی که او بت میکند نه میفرمودند که اصل مسئله این است که هر کرا عشق شور انگیز نیست
این کار بر و حرام است و میفرمودند که در طریق خواجگان قدس سرهم هوش در دم
اصل اعظم است اگر دمی بغفلت گذرد آنرا گناه بزرگ دانند تا حدی که بعضی کفر شمرند و
شیخ عطار تائید این قول میکند آنجا که میفرماید سه هر آن کو غافل از حق یکزمان است
دران دم کافرست اما نهان است نه اگر آن غافلی پیوسته بودی نه در اسلام
بر وی بسته بودی نه و میفرمودند که همچنان که عوام را از معصیت اجتناب واجبست
خواص را از غفلت احتراز لازم است که مولانا ابویزید فورانی علیه الرحمة می گفتند
همچنانکه عوام بمعصیت مواخذ میشوند خواص بغفلت معاتب میکردند بیت یا مکن
با پیلبانان دوستی نه یا بنا کن خانه در خورد پیل نه کم نشین با یار ازرق پیرهن نه
یا بکش بر خانمان انگشت نیل نه و میفرمودند جمعیکه بهم می نشینند هر کدام که در طور

خود را سخ تر اند دیگران را بخود میکشند چه حکم غالب راست همچو پایه ترازو که
هر کدام گران تر است دیگری را از جا بر میکند و بخود میکشد پس همت چنان باید که اگر
همه عالم با این کس اقتدا کنند همه را بطور خود کشد و رنگ خود دهد انتهی کلامه راقم
این حروف یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی میگوید این سخن بخط مبارک حضرت
ایشان بر ظهر کتابی نوشته دید این کلمات قدسیه را که کمال سلطنت و سلطانی
آنکه بتصرف خود تمام رعایا و خواص خود را کسوت خود پوشاند چنانکه نظر او بهر که
افتد جز خود را نه بیند کمال بندگان او در آنکه از خود بتمامی تهی شوند و در خود غیر آنچه
در ایشان از پادشاه است نه بینند و ندانند که از نادیدن و نادانستن نیز تهی شوند
اِذَا تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَا هُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند که نعره زدن علامت غفلت است
زیرا که وقتی زند که معنی حاضر نشود و اگر همیشه حاضر باشد هیچ نعره نزند بلکه حضور
و آگاهی موجب فنا و بی شعوری است و درین مقام نعره زدن نمی‌باشد کسیکه
نعره زند حکم چوب تر دارد که در میان آتش افتاده تا نمی باقیست آواز میکند
و دود بر می آرد ؎ کف مکن و بسر مرو سر مگشای دیگ را نیک بجوش و صبر کن
زانکه همی ترا پزند ؎ زاول که مرا عشق نگارم بربود ؛ همسایه بشب
ز ناله من نغنود ؛ کم گشت مرا ناله چو عشقم بفزود ؛ چون هیمه همه بسوخت
کم گردد دود ؛ میفرمودند که خواجه بزرگ قدس سره در معنی اَلْکَاسِبُ حَبِیْبُ اللّٰهِ
گفته مراد کسب رضا است یعنی این سخن آنست که بنده باید که کسب کند آن معنی را
که راضی باشد بهر چه حق سبحانه کند و حصول این معنی بحقیقت وقتی میسر شود که
بنده متحقق گردد بمقتضای حقیقی و میفرمودند که عوام خدا را بخلق شناسند و خواص

خلق را بخدا چون ازان طرف دری برروی خواص کشاده شود ایشان را حیرتی
معلوم گردد که دانند و بینند که همه خلق رو و آن در آورده اند روزی این حدیث خواندند
که اَفْضَلُ اِیْمَانِ الْمَرْءِ اَنْ یَعْلَمَ اَنَّ اللّٰهَ مَعَهٗ حَیْثُ کَانَ گفتند همین تعلیم کافیست
اگر کسی ادراک داردیت یار با تست هر کجا هستی نه جای دیگر چه خواهی اسے
او باش نه با تو در زیر یک کلیم ست او نه پس برو ای حریف و خود را باش نه
میفرمودند که روزی درین فکر افتادم که ایمان شهودی آیا از احوال ظاهرست
یا از احوال باطن شنیدم از آینده که گفت که نسبت به بنده از احوال باطن ست و
نسبت بحق از امور ظاهر زیرا که بنده در خیال تحقیقت باطن خود میرسد و حق سبحانه
باسم و صفت آن ظاهر و تجلی میکند روزی این رباعی خواندند که از خواجه ابوالوفای
خوارزمی ست رباعی چون بعض ظهورات حق آمد باطل نه پس منکر باطل نشود
جز جاهل نه در کل وجود هر که جز حق بیند نه باشد ز حقیقت الحقائق غافل نه
و فرمودند که چهل سال ست که بمضمون این رباعی ایمان آوردم و شبی در آوان
جوانی بداعیه فسادی از خانه بیرون آمدم و در ده ما کسی بود و بغایت شریر
و بدنفس که بشرارت نفس او کسے نبود نشستم و همه اهل ده ازوی می ترسیدند
در آن دل شب دیدم که جائی در کمین ایستاده است چون اورا دیدم ازو ترسیدم
و ترک آن فساد کردم و دران محل دانستم که تدبیر درین کارخانه نیک در کار
بوده است و آن بزرگ از روی تحقیق فرموده است لَا تُنْکِرِ الْبَاطِلَ فِیْ طَوْرِہٖ
فَاِنَّہٗ بَعْضُ ظُهُوْرَاتِہٖ انتهی کلامه و این شعر شیخ ابومدین مغربی ست و بعض
ابیات دیگر من انست بیت وَاَعْطِہٖ مِنْکَ بِمِقْدَارِہٖ حَتّٰی تُوَفِّیْ حَقَّ اِثْبَاتِہٖ

فالحق قد یظهر فی صورة ینکرها الجهال فی ذاته ۔ و میفرمودند که اگر میان عکس که
لقمه حلوا در دهان تو می نهد و میان آن عکس که سیلی بر قفای تو میزند فرق کنی علامت
نقصان تست در توحید و میفرمودند که روزی از حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن
جامی پرسیدم که در دعوات ماثوره آمده است اللهم اشغلنا بک عمن سواک چون
غیر و سوا نیست پس این دعا چه معنی دارد فرمودند که کاف خطاب اشارت بنفس
ذات است یعنی ما را مشغول ساز بذات از غیر ذات که صفات و افعال است یعنی ما را
بشهود ذاتی از تجلیات اسمائی و صفاتی و افعالی خلاص گردان و میفرمودند که
حسین بن منصور که انا الحق گفت حقیقة خود را میگفت و فرعون که انا ربکم میگفت
صورت خود را میگفت اگر او نیز حقیقت خود را شناختی آن انا گفتن از وی مقبول
بودی و میفرمودند که شبی امری غلبه کرده بود که روی خود را بر در و دیوار و سنگ و
و کلوخ می مالیدم و فریاد و بیطاقتی میکردم پس گفتند هر ذره از ذرات وجود خالی است
بر رخسار محبوب که حسن او را می افزاید شعر هر کرا ذره وجود بود ۔ پیش هر ذره
در سجود بود ۔ مولانا شمس الدین محمد روجی قدس سره میفرمودند
که از حافظ کاشغری که ملازمت مجلس خواجه محمد پارسا بسیار کرده بود شنیدم که
گفت روزی در مبادی احوال پیش حضرت خواجه نشسته بودم ایشان سکوت کرده بودند
و آن سکوت امتداد تمام یافت آخر گفتم ای خواجه سخنی فرمائید که از آن فائده گیریم
و بهره برم فرمودند که هر که از خاموشی بهره نمی یابد از سخن ما نیز بهره نخواهد یافت
و هم از حافظ مسطور نقل کردند که گفت روزی حضرت خواجه این بیت خواندند
بیت بهر صفت که میسر شود بکن جهدی ۔ که خویش را بسر کوی آن نگار کشی جله

ولفظ کشتی را بفتح کاف خوانده اند و باز مصرع دوم را تکرار کرده اند که خویش را ببر کوی
آن نگار کشتی و لفظ کشتی را این بار بضم کاف خوانده اند و میفرمودند که روزی خواجه
شمس الدین محمد کوسوی قدس سره میگفتند که باز صفت میباید بود که یک پرواز
کرد اگر صیدی بچنگش افتاد خوش والا قرار گرفت و ما میگوییم بلکه هما صفت
میباید بود که آن یک پرواز هم نکند و به فرسوده استخوانی قناعت کند و میفرمودند
که مردم از غایت کسالت میگویند که فردا کاری کنیم هیچ نمی اندیشند که امروز فردای
دیروز است درین روز کار چه میسازند که فردا خواهند ساخت مضمون این سخن
که فرموده درین قطعه نظم کرده شد قطعه مکن در کارها تاخیر بسیار
که در تاخیر آفتهاست جانسوز بفردا افگنی امروز کارت نه زکند بهای طبل
حیله آموز قیاس امروز گیر از حال فردا که هست امروز تو فردای دیروز
و میفرمودند که خدمت مولانای ما میگفتند که در سمرقند دلم بگرفت بحصار رفتم آنجا
نیز ملول شدم زیرا که در آن سفر نسبت دینی از خود باز نیافتم روزی در راهی میرفتم
شخصی مرا پیش آمد و این بیت بر من خواند بیت با عاشقان نشین و همه
عاشقی گزین با هر که نیست عاشق هرگز مشو قرین پس آن شخص گفت ای جوان
بیت از من یاد گیر و بمضمون این کار کن تا سفر تو بیهوده نباشد گفتم الحمد لله
که درین سفر غنیمتی کلی یافتم این بیت یاد گرفتم و برگشتم و میفرمودند هر که باین
بیت عامل شود بسعادتی رسد که هرگز وی را شقاوت در نیابد و میفرمودند که روزی
مولانا محمد واعظ در سن نود سالگی پیش حضرت مولانای ما آمده بود و به نیازمندی
بسیار میگفت همتی دارید که حق تعالی مرا توجهی راست بجانب خود کرامت فرماید

در آن مجلس ما بباطن بر وی اعتراض کردیم که پیری صوفی بعد از نود سال بزاری
و نیاز توجه براست می طلبد اکنون که پیر شده ایم ما را معلوم میشود که حق بجانب آن
پیر فقیر بوده است زیرا که توجه راست آنست که قبله سالک ذات بحت باشد و
از توجه باسما و صفات خلاص باشد و این نهایت صعب و دشوار است و در آخر
میفرمودند که سی سال باشد که قدرت بر غفلت نمانده است اگر خواهم که زمانی خود را غافل
گردانم هرگز قادر نیستم بعد از آن این بیت از غزل خسرو خواندند بیت بجان تو که
فراموش نیستی نفسی ٭ اگرچه میشدی اکنون نمی شوی چه کنم ٭ روزی در معنی خلوة
در انجمن بباطن با حق و بظاهر با خلق بودن سخنان فرمودند بعد از آن این بیت
خواندند بیت قصاب ده اگرچه که ما را به کشت زار ٭ ما هم چه میکنیم در ده ما هم کناره ایم
و میفرمودند که مثل من مرغابی است که بر روی بحر است اگر میخواهد سر آب فرو میرود
اگر میخواهد بر روی بحر میرود و درین سخن بیان تحقیق بمقام جمع الجمع کردند که حضرت شیخ
محی الدین عربی قدس سره گفته اند که بعض اولیا را بعد از ریاضت بسیار سیر
ظهور عالم کشف میشود و من دوش همین را از حضرت حق سبحانه درخواستم امری
ظاهر شد که قوة بشریت من طاقت احتمال آن نداشت نزدیک باین رسیدم
که وجود عنصری من از هم فرو ریزد و متلاشی گردد و روح از بدن مفارقت کند
باز مناجات درازی کردم تا حق سبحانه تعالی همین را بپوشید و هنوز اثری از آن
باقی است ٭ این گفتگوی امروز من کلمنی یا حمیرا است ٭ بخلاف صحو و آخر سخن بسیار
میگفتند و روزی میگفتند که اگر مرا بگذارند هرگز لب نکشایم سخن گفتن بحسب ضرورت است
پس این دو بیت خواندند بیت عاشقان را چه روی یا توجیه آنکه ٭ لب بدوزند

و در تو می نگرند ها بر در تو مقیم نتوان بود ها حلقه میزنند و میگذرند ها شیخ عمر باغستانی قدس الله سره حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ عمر فرزند بزرگوار خود خاوند طهور را میگفته اند که طهور ملا شو صوفی مشو و این مشو آن مشو مسلمان شو و میفرمودند که کسی از راه دور پیش حضرت شیخ عمر قدس سره آمده بود که طریقه گیرد فرمودند در آن موضع که تو بودی مسجد بود گفته که بود پرسیدند که احکام مسلمانی میدانی گفته که میدانم فرموده پس آمدن اینجا بیفائده بوده است احکام عبادت معلوم و جای عبادت معلوم بازگرد و مشغول باش و میفرمودند که شیخ عمر قدس سره فرموده که دل مرید را از غیر خالی میکنیم و ناظر بجناب احدیت میگردانیم اینهمه میکنیم اما نه من میکنیم ها شیخ خاوند طهور قدس سره حضرت ایشان میفرمودند که شیخ خاوند طهور را در طریق صوفیه مصنفات است در یکی از رسالها خود نوشته اند توحید یگانه گردانیدن تن است از شهوات برای عبادت و یگانه گردانیدن دل است از خطرات برای عبودیت و الا حق واحد است و توحید واحد محال کما قیل ع ما وحد الواحد من واحد اذ کل من وحده جاحده و هم شیخ فرموده اند که توحید در شریعت حق را یکی گفتن و یکی دانستن اما در طریقت جدا کردن دل است از غیر حق سبحانه و هم شیخ فرموده اند که رد دل از دشمن سوار و دوست را طلبیدن چه حاجت است و ایشان را اشعار معارف بسیار است و حضرت ایشان گاه گاه در اثنای ادای معارف و لطایف چیزی از ان میخواندند و از انجمله این ابیات است ابیات نگاهبان دو چشم است چشم دلداری ها نگاه دار نظر از رخ دگر یاری ها مباد که چشمت بچشم تو نگرد ها درون چشم تو بیند خیال اغیاری ها کجاست در همه عالم چنان سر اندازی ها که عاشقی

بجا لسن او اکت زاری ۞ ای پنجبران عشق مورزید که عیب ۞ الا بجا لیکه
پس پردهٔ غیب است ۞ شیر زاد بیشهٔ عشقم قوی در کار خود ۞ گو حریف من بیا
تا زور بازو بنگرد ۞ خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله حضرت ایشان میفرمودند
که خال من خواجه ابراهیم شاشی بر سر تعلیم من این بیت نوشته بودند بیت
پیداست حال مردم رندان چنانکه هست ۞ خورم کسیکه فاش کند هر نهان که هست
و نیز حضرت ایشان میفرمودند که خال من روزی گرد گورستان جا کرده میگشت
کیفیتی داشت و بدرد دل این بیت میخواند و میگریست بیت فراق دوست
اگر اندک است اندک نیست ۞ درون دیده اگر نیم موست بسیار است ۞ و نیز
حضرت ایشان میفرمودند که از خال خود یاد دارم که این رباعی میخواندند رباعی
تا بنده ز خود فانی مطلق نشود ۞ توحید بنزد او محقق نشود ۞ توحید حلول نیست
نابودن تست ۞ ورنه بگزاف آدمی حق نشود ۞ حضرت شیخ عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند وقتیکه در هری بودم سحر با بحمام پیره هری میرفتم
و مردم را خادمی میکردم گاه بودی که پانزده شانزده کس را خدمت کردمی
و درین خدمت امتیاز نمیکردم میان نیک و بد سیاه و سفید و آزاد و بنده گاه
چنان بود که در گرم خانه حمام پنج شش کس را خادمی میکردم و بعد از خدمت مردم
میگریختم تا کسی را در خدمت اجرت نشود و اگر شود مرا نیابد و در آخر حیات میفرمودند
از بسکه در حمام آنچنین خدمتها میکردم از حرارت حمام کوفتی بطبیعت رسیده است
و از ین جهت حالا بحمام رغبت نمی شود و بحمام کم میرفتند باین جهت و میفرمودند
که طریقهٔ خواجگان قدس سرهم همت و خاطر مصروف آن میباشد که مقتضای وقت

حیثیت ذکر و مراقبه وقتی است که دران وقت خدمت نباشد که ازان رحمتی بمسلمانی
رسد خدمتیکه سبب قبول دل است بر ذکر و مراقبه مقدم است بعضی گمان برده اند
که اشتغال بنوافل عبادات از خدمت اوست ثمره خدمت محبت و تمکین در دلهاست
جُبِلَتِ القُلُوبُ عَلَی حُبِّ مَنْ اَحْسَنَ اِلَیْهَا یقین نیست هرگز ثمرات نوافل باثر و ثمره و
نتیجه که محبت مومنین است برابر نخواهد بود و میفرمودند آنکه حضرت خواجه بهاؤالدین
و متابعان ایشان باسانی خدمت کسی قبول نمیکنند از جهت آنست که خدمت
و تواضع از جمله احسان است و حب محسن ضروری و بقدر محبت ملاقات واقع چون
ایشان تمامی مشغول اند بنفی تعلق و نمی خواهند که ایشان را هیچ گونه علاقه بخود بغیر ذکر
سعی و اهتمام دارند که تا توانند خدمت کنند نه قبول خدمت و اگر کسی خدمت قبول
میکنند که دروی استعداد آن مییابند که روز بروز از طور و طریقه ایشان بهره مند
شود و علاقه او از عالم بسبب قبول و التفات خاطر ایشان کمتر گردد و عالمی از
جمعیت باطن او معمور و منور شود و میفرمودند که من این طریقه را از کتب صوفیه
نگرفته ام بلکه از خدمت مردم گرفته ام نه آنکه مرا آموخته باشند اما خدمت را
خاصیت این است و میفرمودند هر کسی را از دری در آورده اند مرا از در خدمت
در آورده اند ازین جهت است خدمتی مرضی و مختار و محبوب من شده هر که امیدواری
دارم وی را خدمت میفرمایم و این بیت خواندند بیت همت ترا بکنگره کبریا کشند
این سقف گاه را به این نردبان مخواه پس فرمودند که من همچنین میخواهم که
خدمت ترا بکنگره کبریا کشند و روزی حضرت ایشان در معنی آیه کریمه اِنَّا اَعْطَیْنٰکَ
الکوثر میفرمودند که محققان در تفسیر این آیه چنین گفته اند که دادیم ترا کوثر یعنی شهود

احدیت در کثرت پس کسی که این مشهد مقام او ست ہر آئینہ ہر ذرہ از ذرات
کائنات او را آئینہ است که در آن جمال وجه باقی مشاہدہ میکند اینچنین کسے را
که بسمی ست بما سوا اسبب مزید شهود و تجلّی وجود باشد اسباب دنیوی چگونہ حجاب
مقصود گردد و محجوبی او را چگونہ صورت بندد و در معنی آیة اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ
میفرمودند که حمد را بدایتی ست و نهایتی بدایت حمد آنست که در مقابله او نعمتے که
به بنده داده اند حمد میگویند از برای آنکه میداند که حمد نعمت را زیادہ میگرداند و
نهایت حمد آنست که حق سبحانه مثلا وی را قوتی داده که تا آن قوت قیام بحق عبودیت
مینماید از نماز و روزه و زکوة و حج و امثال آن در مقابله اینچنین نعمتی که سبب
قرب و رضای حق سبحانه گشته است حمد میگوید بلکه نهایت حمد آنست که بنده
داند که حامد از مظهر او غیر حق سبحانه نبوده است کمال بنده خبر دران نیست که داند
که او معدومی ست که او را نه ذات ست و نه صفت و نه فعل باین اندیشه خود را مسرور
گرداند که او را مظهر صفات خود گردانیده اند در معنی آیة قَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ
میفرمودند که شکر بحقیقت آنست که در نعمت مشاہدہ منعم کنند فرمودند که امام غزالی قدس سرّہ فرموده است
که اگر از نعمت ملتذ شود منافی شکر نیست اگر ملتذ ازین جهت باشد که سبب وصول میشود بحق سبحانه
در معنی آیة فَاَعْرِضْ عَنْ مَّنْ تَوَلّٰی عَنْ ذِکْرِنَا می فرمودند که این آیة متناول دو معنی
ست یکی آنکه از ظاہر آیة مفهوم میشود که اعراض کن از طائفه که از ذکر ما اعراض
کرده اند که اہل حجود و غفلت اند و دیگر آنکه طائفه ہستند که از کمال استغراق و
استهلاک در شهود مذکور صفت ذکر از ایشان مرتفع شده است اگر فرضا ایشان را
بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شهود مذکور خواہد شد پس حضرت رسول علیه السلام

مامور شد بآنکه اعراض کنند از چنین طائفه که اعراض کرده اند از ذکر و در شهود مذکور
مستغرق شده باینمعنی که ایشانرا بذکر گفتن تکلیف نفرمایند و در معنی آیة وکونوا مع
الصادقین میفرمودند که کینونت مع الصادقین را دو معنی است کینونتی بحسب صورت است
و آن آنست که مجالست و مصاحبت را با اهل صدق لازم وقت خود گیرد تا بسبب
دوام صحبت ایشان باطن وی از انوار صفات و اخلاق ایشان منور شود و کینونت
بحسب معنی آنست که از رهگذار باطن طریق رابطه ورزد و نسبت بطائفه که استحقاق
واسطگی داشته باشد و صحبت را حصر کند در آنکه همیشه بچشم ناظر باشد بلکه چنان سازد
که صحبتی دائمی شود و از صورت بمعنی عبور کند تا همیشه واسطه در نظر باشد چون اینمعنی
را بر سبیل دوام رعایت کند سر وی را با سر ایشان مناسبتی و اتحادی حاصل شود و
درین واسطه آنچه مقصود اصلی است حاصل حقیقت وی شود و نیز در معنی این آیت
میفرمودند که آنچه ازین امر واجب الامتثال مفهوم میشود آنست میباید که دل مرتبط
بیکی از صادقان باشد صادقان آن طائفه اند که هرچه مسمی بالغیرست از پیش بصیرت
ایشان برخاسته است رمح صَدْقٌ آن نیزه را گویند که آنچه نیزه را باید راستی و هموار
داشته باشد آنچه حقیقت انسانی را باید که بآن متحلی باشد تا بدرجه کمال خود رسیده باشد
غیر توجه است بجانب حق سبحانه تعالی بر سبیل دوام هیچ نیست ؎ در معنی این آیة فرموده
بیت با عاشقان نشین و همه عاشقی گزین ؛ با هر که نیست عاشق با او مشو قرین ؛ ؎ پیش اوستادی که
او نحوی بود ؛ جان شاگردش از نحوی بود ؛ باز اوستادی که او محوی بود ؛ جان شاگردش از محوی بود
آدمی را ازان سبب که استعداد با تمام از همنشینان حاصل است مامور بآن امر
شده است کدام عمل یا کششی که از حق سبحانه تعالی ببرکت صحبت این طائفه

واقع شود مقاومت تواند کرد جذبةٌ من جذبات الحق توازی عمل الثقلین موید
این است و در معنی کلمه لَا اِلٰهَ اِلَّا الله میفرمودند که بعضی اکابر ذکر لَا اِلٰهَ اِلَّا الله
را ذکر عام گفته اند و ذکر الله را خاص و ذکر هو را ذکر خاص الخواص و حال آنکه
ذکر لَا اِلٰهَ اِلَّا الله را ذکر خاص الخاص میتواند بود زیرا که تجلیات حق سبحانه
نهایت نیست و در آن صورت هرگز تکرار متصور نی پس در هر آنی نفی صفتی میکند و
اثبات صفتی پس ابد الابدین از نفی و اثبات خلاص نباشد و میفرمودند که معنی لَا اِلٰهَ
اِلَّا الله همین یعنی که الله همه ذات است من حیث هی آن تواند بود که لا اله نیست اله
که عبارت از مرتبه الوهیت است یعنی ذات مع الصفات اِلَّا الله مگر ذات بحت
منزه عن الکل المعنی را پر از خود ندر نمیباید داشت زیرا که در زمان خلوی دل از
اغیار مشهود سر جز ذات مقدس هیچ نیست و این نسبت مبتدیان خواجه
عبد الخالق قدس سره میسر است فهم من فهم ۵ بانک دو کردم اگر در ده کس است
و در همین معنی میفرمودند که مبتدیان طریقه خواجه بهاء الدین را قدس سره در اول
قدم چاشنی از غیب هویت حاصل است و در معنی کریمه قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ میفرمودند
که مراد آنست که بنفس ذات متوجه باشد نه بصفات و در معنی آیه یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ آمَنُوا آمِنُوا
میفرمودند که اشارت است بتکرار عقود یعنی ایمان که پیش این طائفه عبارت
از عقد قلب است بحق سبحانه حق تعالی امر کرده است که تکرار این عقد کنید یعنی سعی
نمایید و بدانید که این وصف از آن شما نیست و در معنی آیه کریمه فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ
لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَیْرَاتِ میفرمودند شاید که فمنهم ظالم لنفسه اشارت
باشد بطائفه که بر نفس خود ظلم کرده باشند باین معنی که از هر چه از مراد وی باشد از

لذات وشهوات ویرا محروم گردانیده اند و در جمیع احوال مخالفت ویرا لازم
داشته اند تا مستعد قبول موهبت گردد و نظر برین تحقیق این گروه از مقتصدان
در بین باشند و مقتصدان از سابقان بالخیرات و در معنی آیة سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ
أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ میفرمودند که شاید اشارت بطائفه باشد از بنی آدم که بر قلب
مهیمن واقع اند که طائفه اند از ملائکه که ایشانرا از غایت استغراق در شهود ذاتی هیچ آگاهی نسبت
بانکه بذات غیر حق سبحانه موجودی نسبت چون آن طائفه را از هیچ چیز آگاهی نباشد بضرورة هیچ چیز
ایمان نداشته باشد لاجرم لَا يُؤْمِنُونَ وصف آن بزرگواران آمد و در معنی آیة لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ
لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ میفرمودند شاید از ملک دل سالکان خواهند یعنی چون حق سبحانه بر دل قهر احدیت
تجلی کند در آن دل از غیر خود نشان نگذارد پس دران دل صدای لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ در اندازد
و چون در آن مملکت غیر خود نه بیند هم خود جواب گوید که لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ صدای
سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَانِي و أَنَا الْحَقُّ و لَيْسَ فِي الدَّارَيْنِ غَيْرِي و امثال آن از این مقام است
و در معنی آیة يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ فرمودند که آدمیان محتاج
حق اند سبحانه و چون حق تعالی العلم قدیم خود میدانست که آدمی بحسب مقتضای
بشریت بنان و آب و اسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خودرا
از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهرچه محتاج شود فی الحقیقة محتاج بحق باشد
سبحانه از وجه قیومیت وی تعالی اشانه و روزی بعضی از حاضران مجلس را سیاست و
ملامت میکردند و سخنان میفرمودند در ان اثنا فرمودند بر در کوچها بگردید کاری کنید
که کسی از شما نفعی گیرد و بهروجهیکه توانید خودرا گم کنید سعی نمایند که شهود احدیت
در کثرت حاصل شود و بعضی معنی إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ چنین تفسیر کرده اند که دادیم ترا

کوثر یعنی شهود احدیت در کثرت و در معنی آیهٔ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ سخنان میفرمودند
و در آن اثنا بتقریب گفتند که بقای بعد الفنا می را دو معنی است یکی آنکه بعد از آنکه
سالک متحقق شد بشهود ذات و در آن رسوخ تمام یافت و استغراق و غیبت
بشعور و حضور باز گشت مظهر تجلیات اسماء فعلی میشود و آثار اسماء کونی را در خود
باز مییابد و میان هر یک از آن اسماء امتیاز میکند و از هر اسمی حظی خاص فرا
میگیرد و معنی دیگر آنکه در هر آنی و جزئی لایتجزی از اجزای زمان در خود اثری
از آثار اسماء ذاتیه که آنها در خارج مظاهر نمی باشند بازمی یابد و آنا فانا آثار متنوعه
متلونه را در باطن خود در می یابد و به اعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هر یکی
در اقصر زمانی از ازمنه و این بغایت نادر و عالی است و اکمل افراد انسانیه را از ارباب
ولایت خاصه بهمعنی بر سبیل ندرت حاصل شود و آیهٔ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ مُبیّن این معنی
است ع هر دم ازین باغ بری میرسد ۔ تازه تر از تازه تری میرسد ۔ اما آنچه
در معانی بعضی احادیث میگفتند و در ضمن هشت رشحه ایراد مییابد رشحه در معنی حدیث
اَلْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى میفرمودند که قناعت نزد ما آنست که چون کسی نان جو ناپخته
یابد آرزوی نان جو پخته نکند آنرا نیز آن قدر خورد که دست و پای جنبد از برای
نماز کردن میفرمودند بر وجهی میباید که همیشه میسر شود و در خوردن و پوشیدن
قناعت باید کرد بچیزی که از آن پایه تر نباشد پس دست مبارک خود را گشادند و
فرمودند هرگاه کسی گرسنه شود یک ره دست کرنج یا آرد و برا کفایت است
سیاه دانه ۱۲
هر که چنین کرد بیاسود و میفرمودند اگر کسی در بیابانی افتد مثلا که در آن آب نبود
و نه آبادانی و از هیچ ممر امید طعام نباشد و بیا برای طعام هیچ دغدغه نباشد و

در باطن وی نیز هیچ تضرع نبود میتوان گفت که امروز قناعت بحقیقت حاصل
شده است و در خبر است که میفرمودند که اَلتَّكَبُّرُ مَعَ الْمُتَكَبِّرِ صَدَقَةٌ تکبر دو نوع است مذموم
و محمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق خدای و بچشم حقارت در ایشان نگریستن و خود را
از ایشان زیاده دیدن و تکبر محمود عدم التفات است بما دون حق سبحانه و تعظیم
بر غیر حق سبحانه بایمعنی که هر چه غیر حق است سبحانه در نظر وی حقیر و بیمقدار شود و
علاقهٔ التفات وی ازان منقطع گردد و این تکبر اصل است و موصل بمرتبهٔ فنا او
میفرمودند که در حدیث وارد شده که شَيَّبَتْنِي سُورَةُ هُودٍ بنا بر آنست که در سورهٔ هود
امر باستقامت واقع است کما قال سبحانه فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ و استقامت امریست
بغایت صعب زیرا که استقامت استقرار است در حد وسط در مجموع افعال و اقوال
و اخلاق و احوال بر وجهیکه تجاوز از آنچه ضروریست در مجموع افعال صادر نشود
و از طرفین افراط و تفریط مصئون و محفوظ باشد ازینجاست که گفته اند کار
استقامت دارد و ظهور کرامات و خوارق عادات را اعتباری نیست و در معنی
حدیث اَلْيَوْمَ تُسَدُّ كُلُّ فُرْجَةٍ الحدیث میفرمودند مسجدی که حضرت علیه السلام نماز
میگذاردند چندین در داشت آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مرض اخیر فرمودند
تا اکثر درها را ببستند و آن در که بر خانهٔ صدیق اکبر رض بود باز گذاشتند پس فرمودند
اَلْيَوْمَ تُسَدُّ كُلُّ فُرْجَةٍ اِلَّا فُرْجَةَ اَبِي بَكْرٍ یعنی امروز بسته باشد همه شگافها الا شگاف ابی بکر ارباب
تحقیق درینباب سخنی دارند و آن آنست که حضرت صدیق را رضی الله عنه کمال نسبت حبی بحضرت رسول
علیه السلام بود آنحضرت درین حدیث اشارت باینمعنی کردند که همه نسبتها و طریقها در جنب نسبت حبی مسدود است
و آنچه موصل بمقصود است حبی است بصاحب دولتی که اعتقاد و وابستگی را لائق باشد

و طریقه خواجگان قدس سرهم که بحضرت صدیق اکبر منسوبست از حیثیت این
نسبت حُبّی ست و طریق این عزیزان بحقیقت نگاهداشت این نسبت حقیقی ست
وقتی دیگر در بیان تحصیل این نسبت حُبّی این ابیات خواندند بیت ای دریچه
سوی یوسف باز کن ٭ در تماشاش فرجه آغاز کن ٭ عشقبازی آن دریچه کردنست
کز جمال دوست دیده روشن ست ٭ و میفرمودند که بعضی از کبرای طریقت
قدس سرهم در معنی حدیث لِی مَعَ اللهِ وَقْتٌ گفته است ای وقت مستمر شاملٌ لِجمیعِ
اَوقاتِه یعنی مر حضرت نبی را صلی الله علیه وسلم بحق سبحانه ارتباطی و اتصالی حاصل
بود بر سبیل دوام که دران هیچ چیز گنجایی نداشت اما در قوت مدرکه که مسمی بالقلبست
همه چیز را گنجایی بود از مصالحه دنیا و محاربه اعدا و معاشرت ازواج طاهرات و
غیر آن و بعضی گفته اند لِی مَعَ اللهِ وَقْتٌ ای وقت عزیز نادر و میفرمودند که حضرت
خواجه علاء الدین غجدوانی قدس سره بسبیل قول ثانی میکردند و میگفتند که کاملانرا
بر سبیل ندرت این حال واقع میشود و میفرمودند که در حدیث شب معراج واقع است
که چون جبرئیل از همراهی حضرت رسول صلی الله علیه وسلم باز ماند فرمود که لَوْ دَنَوْتُ
اَنْمِلَةً لَاحْتَرَقْتُ اهل تحقیق در معانی آن گفته اند اگر نزدیک روم بقدر سر انگشتی از
مقام خود که شهود ذات مع الصفات ست هر آئینه که میسوزم یعنی نمی مانم یعنی چیز دیگر
میشوم و در معنی حدیث اَدَّبَنِی رَبِّی فَاَحْسَنَ تَادِیْبِی فرمودند ای بِاَنْ اَعْطَانِی
المَحَبَّةَ الجَامِعَةَ لِجَمِیعِ خِصَالِ النُّعُوتِ المَرْضِیَّةِ وَالخِصَالِ الحَمِیدَةِ الَّتِی تَقْتَضِی لِمَا یُلَائِمُ
حَضْرَةَ المَحْبُوبِ در سطوت سلطنت محبت که قطب دائره توحیدست چه چیز باشد
از آنچه ملائم و مرضی حضرت محبوب نیست که مقهور و مرتفع نگردد و چه چیز ماند از خصال

حمیده و اخلاق مرضیه که حاصل نشود بعد از حصول محبت محب بنا بر جمیع دقائق
مرادات حضرت محبوب مطلع شده خود را جز در مرضی و ملائمات حضرت محبوب
صرف نمیکند بیت او ستاد تو عشق است چو آنجا برسی ٭ او خود بزبان حال گوید
که چه کن ٭ و میفرمودند که حضرت امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه فرموده اند لو کشف
الغطاء ما ازددت یقینا بمعنی که ملائم استعمال حرف لو است که آن کلمه ایست که
معنی آن امتناع ثانی است از برای امتناع اول ایچکس را بخاطر رسیده و آن
آنست که یقین همیشه در تزاید است زیرا که کشف غطا هرگز ممکن نیست و این مقرر
ارباب تحقیق مقرر شده است که ذات من حیث هی هی هرگز ظاهر نمیشود مگر
از پرده صفات چون آن حقیقت همیشه در حجاب تلونات و استتار باشد کشف
غطا هرگز ممکن نباشد پس یقین لایزال در تزاید باشد اما آنچه در معنی بعضی از کلمات
اولیا میگفتند هم در ضمن ها نهفت رشحه ایراد می یابد رشحه در معنی آن سخن که اصحبوا مع الله
فان لم تطیقوا فاصحبوا مع من یصحب مع الله میفرمودند که مراد بصحبت اینجا حضور
و آگاهی است که لازم صحبت است زیرا که مصاحبین را لازم است که بیکدیگر
حاضر و آگاه باشند چنین وارد شده است در توجه ایجادی به نسبت ایشان که
خلقته بیدی ای بالاوصاف المقابلة یعنی از جمیع اوصاف در وجود آدمی نسبت ما
و از جمله اوصاف است حضور حضور ذاتی چه حق سبحانه ازلا و ابدا بذات خود
حاضر است پس آنچه ظاهر است از حضور و آگاهی در افراد انسانیه از ایشان نیست
بلکه پرتویست از آفتاب حضور ذاتی که بر دیوار مظاهر تافته و آنرا منور گردانیده
کمال آدمی جز در آن نیست که تحقیق حال خود کرده اند آنچه که او را حاصل است

از حضور وغیره از آن او نیست بلکه از آن حق است سبحانه و ویرا در آن هیچ حق نیست آنچه پیر هری قدس سره فرموده است که التحقیق تلخیص مصحو بک اشارت بر همین معنی است رشحه در معنی این سخن که بعضی محققان فرموده اند که لو اقبل صدیق الی الله الف الف سنة ثم اعرض عنه لحظة فان ما فاته اکثر مما ناله می فرمودند که تحقیق این سخن آنست که این طائفه بزرگوار بمقامی میرسند که در هر یک نفس کسب کمالات ما تقدم میکنند و حکایتی مشهور است که بعضی ازین طائفه را پیش خلیفه غمازی کردند و گفتند که ایشان زندیقند و خلق را اضلال میکنند اگر فرمان شود که ایشان را بقتل رسانند دراین مذهب متلاشی شود و اجر عظیم است که بر آن مترتب خواهد شد و چون ایشان را بدار الخلافت حاضر گردانیدند خلیفه بقتل ایشان فرمان داد و سیاف خواست که یکی از ایشان را بکشد دیگری پیش آمد و درخواست کرد که اول مرا بکش سیاف قصد وی کرد آن دیگری پیش آمد و همین درخواست نمود سیاف متحیر فرو ماند گفت شما عجب کسانید که بقتل خود چنین مشتاقید که بر یکدیگر مبادرت و مسابقت مینمائید گفتند ما اهل ایثاریم و بمقامی رسیده ایم که در هر نفسی کسب کمالات سابقه کنیم پس هر یک حیات خود را ایثار آن دیگری میکنیم تا بدین قدر فرصت یاران دیگر نفسی چند بر آرند و کسب کمالات کنند این سخن بخلیفه رسید متنبه شد و تحقیق حال ایشان فرمودند و بعد از اطلاع بر کمالات ایشان گفت اگر این طائفه زندیق اند پس در عالم صدیق نیست آنگاه ایشان را عذر خواهی کرد و با عز از تمام باز گردانید حضرت ایشان میفرمودند که این را تمثیلی است و آن آنست که شخصی صد دینار سرمایه دارد و بآن تجارت

میکشد مدتی سعی کرد تا صد هزار دینار شد درین زمان آنچه حاصل اوست از سرمایه
صد هزار دینار و سود تجارت هر آئینه بیشترست از آنچه حاصل او بوده در زمان پیشتر از
صد هزار دینار پس اگر وی درین زمان از کسب تجارت باز ایستد مافات او زیاده
خواهد بود از ما نال او میفرمودند آنچه اکابر گفته اند که مَنْ غَمَضَ عَیْنَهٗ عَنِ اللّٰهِ طَرْفَةَ
عَیْنٍ لَمْ یَهْتَدِ طُوْلَ عُمْرِهٖ معنی وی آنست که دیگر تدارک زمان فوت شده نهتد
نمیتواند شد رشحه و میفرمودند در معنی آن سخن که عرفا گفته اند که اَرْبَابُ الْاَحْوَالِ
یَتَبَرَّؤُنَ عَنِ الْاَحْوَالِ یعنی استغراق و استهلاک نیز موجب ترقی نیست زیرا که تحقیق
پیوسته است و معلوم شده که ترقی باز بسته بدوام عمل ست و زمان استغراق و استهلاک
بحقیقت زمان باز ماندن از عمل ست بلکه استغراق و استهلاک از احکام آن موطن
ست که بطریق استعجال درین موطن ظاهر شده است اگر در موطن دنیا ظاهر نشدی
در موطن عقبی بطریق اکمل ظاهر میشد پس بنا برین تحقیق ست که ارباب احوال تبرا
کرده اند از احوال رشحه میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره نوشته اند
که حَقِیْقَةُ الذِّکْرِ عِبَارَةٌ عَنْ تَجَلِّیْهِ سُبْحَانَهٗ لِذَاتِهٖ بِذَاتِهٖ فِیْ عَیْنِ الْعَبْدِ مِنْ حَیْثُ اِسْمِهِ
الْمُتَکَلِّمِ و فرمودند این مقام پی آنکه مدتها طالب ذکر گوید تا دل او را دوام آگاهی حاصل
شود میسر نیست بعد ازان اگر حمله دیگر بیارد و این نسبت را از خود سلب کند عنایتی
ست از حق سبحانه تعالی پس این بیت خواندند بیت یک حمله مردانه مستانه
بکردیم تا از علم گذشتیم بمعلوم رسیدیم رشحه و در معنی این سخن که بعضی اکابر گفته اند
سُبْحَانَ مَنْ لَمْ یَجْعَلْ لِلْخَلْقِ سَبِیْلًا اِلَّا بِالْعَجْزِ عَنْ مَعْرِفَتِهٖ میفرمودند که عجز معرفت آنست
که معلوم گردد که لَا یَعْرِفُ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست

آنچه در ترکیب انسانی ظاهرست از معرفت از آن انسان نیست بلکه انسان آئینه شده است
که در وی صورت معرفت حق سبحانه عکس انداخته است همچنین عجز هم منافی معرفت حضرت
انسان نیست چنانچه بعضی گمان برده اند که عجز از معرفت جهل است و این باطل است
رشحه و میفرمودند که شیخ ابوبکر واسطی قدس سره گفته است اِن کُنتَ فَانّما بغیرِک
فَانتَ فانٍ بلا جمعٍ وَ لا تفرقةٍ جمع اینجا کنایت از دید توفیق در عمل و تفرقه عبارت
از ادای وظائف عبودیت بوصف خود میفرمودند که مضمون این سخن را در یافت
و ذوقی مدرک او شد خلاص یافت و از تفرقه اعتبار باز رست رشحه و میفرمودند
که اکابر در معنی جمع و جمع الجمع چنین گفته اند الجمعُ ما لَهُ عَلَیهِ وَ ما لَکَ عَلَیکَ وَ جَمعُ الجَمعِ
ما لَهُ وَ ما لَکَ عَلَیکَ و میفرمودند مبین مرتبه جمع الجمع است این بیت که حضرت
مولوی قدس سره در مثنوی فرموده بیت ما کیم اندر جهان پیچ پیچ
چون الف او خود ندارد هیچ هیچ رشحه و میفرمودند که اهل ارادت بغایت کم اند
باین تقریب گفتند که شیخی پیش یکی از اکابر گفته فرستاد که اگر مریدی صادق نشان
دارید برای ما بفرستید آن بزرگ در جواب گفته فرستاد که اینجا مرید کمتر است اما هر چند
شیخ میخواهید برای شما بفرستم و میفرمودند که مولانا رکن الدین خوافی میگفت
که من از هیچکار خود امیدوار نیستم الا از یک کار که بغایت امیدوارم و آن است
که روزی در صحرا بخدمت شیخ زین الدین کلال که از مشایخ بزرگ شیراز بود
بطهارت مشغول بود من کلوخ استنجای ایشان را بر رخساره خود بسودم تا بدان استنجا
کردند و هم ازوی نقل میکردند که میگفت اگر صورت درویشی را بر دیوار منقش کنند
از پای آن دیوار بی ادب نباید گذشت و میفرمودند که چون شبلی را ارادت

این طریق پیدا شد و پیری و در آن وقت حاکم واسطه بود بر دست محمد خبیر که از مشائخ وقت بود انابت آورد و توبه کرد محمد خبیر وی را پیش جنید فرستاد و صاحب کشف المحجوب گفته است که این فرستادن نه از آن جهت بود که وی از تربیت شبلی عاجز بود ولیکن ادب جنید نگاهداشت و شبلی نیز از خویشان جنید بود و جنید هفت سال وی را کسب فرمود و گفت وجه آزار بر دمظالم که در ایام حکومت از تو صادر شده باز میده و بعد از آن هفت سال دیگر وی را بخدمت خلاجا و طهارتخانه باز داشت تا کلوخ استنجا و آب طهارت اصحاب مهیا میساخت و بعد از چهارده سال وی را طریقه گفت و بریاضت امر فرمود و میفرمودند که سهیل ابن عبد الله تستری مدتی مدید ریاضت شاقه کشید و بدوام ذکر اشتغال نمود بمرتبه که روزی خون از دماغ او رروان شد هر قطره که بر زمین چکید نقش الله بر آمد بعد از آن که اینچنین مشغولیها کرده بود پیری او را بیاد داشت فرمودند و کرة از حضرة ایشان استماع افتاد که میفرمودند که سخن خواجه عبد الخالق است که در شیخی را بند و پیاری را کشای در خلوت را بند در صحبت را کشای و در کرة دوم این ابیات از مثنوی میخواندند بیت حرفة آموزی طریقش فعلی است ٭ علم آموزی طریقش قولی است ٭ فقر خواهی آن بصحبت قائم است ٭ نی زبانت کار می آید نه دست ٭ رشحه و میفرمودند که بعضی کابرین گفته اند بعد نماز دیگر ساعتی است باید که در آن ساعت به بهترین اعمال مشغول باشد بعضی گفته اند بهترین اعمال آنست که دران ساعت محاسبه است و محاسبه آنست که اوقات ساعت شب و روز را حساب کند که چند از آن بطاعت صرف شده است و چند بمعصیت آنچه بطاعت گذشته بر آن شکر گوید و آنچه بمعصیت گذشته است

یاران استغفار کنند بعضی دیگر گفته اند بهترین اعمال آنست که خود را بصحبت کسی
رسانند که در صحبت وی از هر چه غیر حق است ملول شوند و بجناب حق سبحانه مایل و
منجذب باشند اهل تحقیق گفته اند بهترین اعمال آنست که بواسطهٔ استعمال آن از غیر حق سبحانه
ملول شوند و بحق سبحانه مایل رشحه در معنی که از صحبت اجنبی فتور نسبت میشود فرمودند
که روزی فتوری بوقت شیخ ابو یزید قدس سره راه یافت فرمودند بجویید که در مجلس
بیگانه پیدا شده است که این فتور نسبت ولسبت بعد از جستجوی بلیغ گفتند بیگانه نیست
فرمودند که در عصای خانه طلبید عصای بیگانه یافتند دور انداختند فی الحال
واجد وقت خود شدند و آن تفرقه بجمعیت مبدل گشت و فرمودند که خواجه احمد
یسوی را روزی در نسبت فتوری شده است فرمودند که بیگانه درین صحبت
هست بواسطهٔ وی سر رشتهٔ نسبت گم شده است بعد از تفحص بسیار در صف کفش بیگانه
یافتند بیرون افگندند فی الحال جمعیت و صفای وقت روی نمود و آن تفرقه و کدورت
مرتفع شد بعضی مخادیم فرموده اند که یکی از اصحاب جامهٔ بیگانه پوشیده بود در سحر که
وقت انعقاد صحبت بود بمجلس حضرت ایشان در آمده بود بعد از لحظه آنحضرت
فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را گفتند که این بوی
از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده آن عزیز برخاست و از مجلس بیرون رفت
و آن جامه را از بر کشید و دور انداخت و باز آمد رشحه و میفرمودند که تاثیر
جمادات از اعمال و اخلاق مردم پیش ارباب تحقیق امری مقرر است حضرت شیخ
محی الدین بن عربی قدس سره درین باب تحقیقات بسیار دارند و آن تاثیر
جمادات تا غایتی است که اگر شخصی افضل عبادات را که نماز است در موضعی

ادا کنند که آن موضع از اعمال و اخلاق ناپسندیده جماعتی متأثر شده باشد بها و جمال
این عمل را برابر آن عمل مزدوری نیست که در موضع ادا کنند که متأثر از جمعیت ارباب
جمعیت شده باشد از اینجاست که دو رکعت نماز در حرم مکه برابر است با هفتاد رکعت
در غیر آن می‌فرمودند که طالب این نسبت را عمل کردن باین رباعی حضرت عزیزان
از لوازم است بیت با هر که نشستی و نشد جمع دلت ٭ وز تو نرمید زحمت آب و گلت
از صحبت وی اگر تبرا نکنی ٭ هرگز نکند روح عزیزان بحلت ٭ و میفرمودند
که شیخ ابوطالب مکی قدس سره فرموده اند که جهد کن که ترا هیچ بایستی غیر
حق سبحانه نباشد چون چنین شدی کار تو تمام شد دیگر آنکه ظاهر نشود از احوال و
مواجید و کرامات غم نیست رشحه و میفرمودند که توحید درین روزگار آن شده است
که مردم ببازار میروند و در پسران ساده رو می نگرند که ما مشاهده حسن و جمال حق
میکنیم نعوذ بالله ازین مشاهده پس فرمودند که حضرت سید قاسم قدس سره بدین
ولایت آمده بودند جمعی از مریدان ایشان در بازارها میگشتند و پسران امرد
پیدا میکردند و با ایشان تعلق می ورزیدند و میگفتند ما در صور جمیله مشاهده جمال حق
میکنیم گاهی حضرت سید میفرمودند که این خوکان من کجا رفتند ازین سخن چنان معلوم
شد که آن طائفه در نظر بصیرت ایشان بصورت خوک می نمودند رشحه و میفرمودند
که مشائخ طریقت قدس سرهم در اصطلاحات خود لفظ شاهد و مفتون با شاهد
آورده اند بعضی معنی آنرا ظاهر نشناخته بشوخی گفته اند که مراد از شاهد مشاهد صوری است
و از مفتون باین شاهد آن طائفه را که از نظر عشق و محبت نسبت بمظاهر جمیله نگاه
میدارند پس فرمودند که این نسبتی است بغایت مذموم و خطیر و نفس را در آن

مدخل ست یکی از اکابر فرموده است که گرفتم نفس را در مشاهدهٔ شاہد صورت ہیچ وحلی و
خطی نماند آخر حظ روحانی خود باقی ست و آنرا انکار نمیتوان کرد ہمچنانکه سالک را
از لذات نفسانی که حجب ظلمانی ست گذشتن واجب ست از حظوظ روحانی که حجب
روحانی ست ہم گذشتن لازم ست رشحه ومیفرمودند که اکابر طریقت گفته اند ہر مدح
و دشنام که از کسی بتو واقع شود باید که بحقیقت دانی که تو آنی اگر ترا سگ و خوک
و امثال آن گویند یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چرا که آدمی نسخهٔ جامعه است
ہمچنانکه صفات ملکی دارد از صفات سبعی بہیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش
جنید قدس سرہٗ نشسته بود شبلی درآمد آن بزرگ وی را پیش جنید بسیار ستائش
کرد بعد ازانکه سخن وی تمام شد جنید فرمود که اینهمه تعریف آن خوک را کردی
آن بزرگ بغایت منفعل شد که بواسطه تعریف وی شیخ شبلی را خوک خواند اما در ظاہر
و باطن شبلی ازان سخن ہیچگونه اثر کراہیت پیدا نشد وہیچ تغیری راه نیافت
رشحه میفرمودند درویشی آنست که پیر ہری قدس سرہٗ فرموده است که خاکی بیخته
و آبی بر آن ریخته نه پشت پا را ازان گردی و نه کف پا را دردی وخلاصهٔ درویشی
آنست که از ہمه کس بار کشد و برہیچکس بار ننهد نه بحسب صورت نه بحسب معنی ومیفرمودند
که بر بلاہای حق سبحانه تعالیٰ صابر بلک شاکر میباید بود زیرا که حق سبحانه تعالیٰ را بلاہای صعب تر
ازینکه گر بسیار است پس فرمودند که خدمت نظام الدین قدس سرہٗ می گفتند
که دو برادر توامان بودند که بیک شکم آمده بودند و پشت ایشان بر یکدیگر چسپیده بود
چون بزرگ شدند دائم زبان بشکر آلهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که
با وجود چنین بلای که بر شما واقع ست چه جای شکر گذاریست ایشان گفتند که ما

میدانیم که حق تعالی را بلاها ازین صعب تر بسیار است برین بلا شکر گوییم مبادا که
ببلای عظیم تر ازین مبتلا شویم ناگاه یکی از ایشان بمرد آن دیگری گفت اینک
بلای صعب تر پیدا شد اگر این مرده اکنون از من قطع میکنند من نیز می میرم و اگر
مرده کشی میباید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد و میفرمودند که شیخ
ابو یزید گفته است که سی سال است که با حق سخن گفتم و از حق سخن شنیدم و خلق پنداشتند
که با ایشان سخن میگوییم و از ایشان می شنوم معنی این سخن آنست که آنچه از مظهر ظاهر است آن
نه از مظهر است و میفرمودند که حضرت خواجه بهاءالدین قدس سره فرموده اند
که من دو کس دیده ام در مکه مبارک که یکی بغایت بلند همت و دیگری پست همت
پست همت آن بود که در طواف دیدم شخصی را که دست در حلقه در خانه زده بود و در چنان
جای شریف و چنان وقتی عزیز از حق سبحانه چیزی میخواست و بلند همت آنکه در بازار
منا جوانی دیدم پنجاه هزار دینار کما بیش سودا خرید و فروخت میکرد که در آن فرصت
یک لحظه دلش از غیر حق سبحانه غافل نشد از غیرت آن جوان خون از درون من
بر آمد و میفرمودند که ابو یزید قدس سره در راهی میرفت سگی تر شده پیش وی می آمد
وی دامن در چید سگ بزبان فصیح با وی بسخن آمد و گفت اگر دامن تو بر من خوردی
به آبی پاک میشدی اما این دامن که از من در چیدی و خود را پاکتر از من دیدی
بکدام آب شسته خواهد شد ـ شخصی در مجلس حضرت ایشان چون اهل مراقبه
گردن کج کرده بود و خود را مراقب و مشغول فرامی نمود ایشان با وی تند شده
فرمودند که شخصی در صحبت مولانا نظام الدین سر پیش انداخته بود فرمودند سر بالا کن
که می بینم از تو دود می بر آید ترا به مراقبه چه نسبت است سالها ترا کلوخ استنجا مهیا

میباید ساخت و بجاست از میرزا دو رمیباید انداخت تا شایسته آن شوی که ازین طریقه

باتو سخنی توان گفت مراقبه خود هنوز کجاست رشحه وقتیکه حضرت ایشان فقیر را

اجازت مراجعت بخیر آسان میدادند فرمودند که من چون از خدمت خواجه علاؤ الدین

غجدوانی جدا شدم گفتند با خود قرار ده که تا فلان موضع از نسبت خود غافل نشوم

چون آنجا رسی باز موضع دیگر را نشان ده و تا آنجا خود را بر نسبت راست گیر

همچنین موضع بموضع و منزل بمنزل و رزش این نسبت بکن تا وقتی که ملکه حاصل شود

و میفرمودند که از سید الطایفه جنید قدس سره منقول است که میفرمودند مرید صادق

آنست که مدت قریب به بست سال کاتب شمال چیزی بروی ننویسد معنی این سخن

نه آنست که مرید معصومی بود که درین مدت هیچگونه جریمه ظاهر نشود بلکه باین معنی

است که پیش از انکه کاتب شمال چیزی نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا از خود

دفع کند بوجهی از وجوه و میفرمودند که حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره

فرموده که گرانی از خلق میباید داشت و این نمیشود الا بکسب حلال و دست

بکار و دل بیار در طریق خواجگان امری مقرر است و میفرمودند که خواجه محمد علی

ترمذی فرموده اند که زندگی دل را درجات است زندگی دل حاصل نمیشود جز

باقتصاد و اقتصاد دوام ذکر است در نوم و یقظه ذاکر در نوم آنست که در خواب بیند

که ذکر میکند این ذکر را که در خواب گویند حضرت شیخ محی الدین عربی و بعضی دیگر

از مشائخ طریقه موجب ترقی نمیگویند چرا که ترقی منوط بعمل است که ناشی از علم باشند

و آنچه که در خواب دیده میشود که بذکر مشغول است نه ازین قبیل است رشحه

و میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا فرموده اند که مدار مقتبر ذکر بجایی میرسد که

حقیقت ذکر با جوهر دل یکی میشود معنی این سخن تواند بود که آن باشد که چون حقیقت ذکر
امری ست منزه از حرف وصوت وجوهر دل که عبارت ست از لطیفه مدرکه وی نیز
منزه است از شایبه کیف وکم پس بواسطه کمال شغل این لطیفه باین امر منزه از حرف وصوت
میان ایشان اتحادی شود ووصف یکی ویگانگی روی نماید دران وآن ذاکر بواسطه
استیلای مذکور بهیچ تفرقه تمیز نتواند کرد میان دل وحقیقت ذکر چه دل او را به مذکور
ارتباط بروجهی شود که غیر مذکور در اندیشهٔ او گنجائی ندارد و میفرمودند که روزی بمجلس
مولانا نظام الدین خاموش رفتم وایشان با جمعی از موالی مباحثهٔ علمی درمیان داشتند
ومن خاموش بودم تا فارغ شدند مولانا روی بفقیر کردند فرمودند سکوت وآرام به یا حدیث
وکلام باز فرمودند بنیم اگر آن مرد از قید هستی خود باز رسته ست هرچه کند مانع نیست
واگر بخود گرفتار است هرچه کند بروی تا وان ست حضرت ایشان فرمودند که ما از خدمت
مولانا نظام الدین سخنی بهتر ازین نشنیدم رشحه میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین
میگفتند که شریعت وحقیقت وطریقت را در همه چیز بیان میتوان کرد مثلا دروغ گفتن
که نهی به نسبت آن واقع ست اگر کسی آنرا بسعی مجاهده بر طریق استقامت باشد از
زبان دور گرداند که باختیار و بی اختیار از زبان صادر نشود واین شریعت ست لیکن
با وجود این میتواند بود که در باطن داعیه دروغ گفتن باقی باشد سعی ومجاهده در آنکه
از باطن داعیه دروغ گفتن دور شود این طریقت ست وچنان شدن که باختیار
و بی اختیار از و دروغ گفتن نیاید نه از دل ونه از زبان این حقیقت ست حضرت ایشان
این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند واستحسان میفرمودند ومیفرمودند که
حضرت خواجه بهاؤ الدین قدس سرهٗ فرموده اند که در بدایت جذبه مرا گفتند درین راه

چون می آئی گفتم باین شرط که هرچه میگویم و میخواهم آن شود خطاب رسید هرچه که ما میگوییم و خواهیم آن میشود گفتم من طاقت این ندارم مدت پانزده شبانه روز مرا بمن گذاشتند احوال من خراب شد و تمام خشک شدم چون بسرحد ناامیدی رسیدم خطاب رسید که بلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گو که حضرت ایشان فرمودند که در مقامات حضرت خواجه همین قدر نوشته اما حضرت مولانا یعقوب چرخی از حضرت خواجه نقل کردند که چون خطاب رسید که بلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گو که من اختیار طریقه کرده ام البته موصل باشد روزی حضرت ایشان با جمعی از اصحاب تند شده فرمودند که شمارا باز این طریق نمیتواند کشید این طریق بغایت دقیق است از مراد خود گذشتن و بر مراد دیگری ایستادن کاری بس بزرگ است از شما این کار نمی آید اگر میگوییم که حالا روید و خوک بانی کنید و بت پرستید فی الحال رقم کفر برمن میکشید این کار نه کار شماست شما کجا و این طریق کجا فرمودند در مهمانخانه حضرت خواجه بهاؤالدین دوکس از موالی در خدمت ایشان میبودند صحبت ایمان میکردند قیل و قال ایشان و دراز کشید حضرت خواجه آن گفتگو را می شنیدند آخر هردو عزیز آمدند با آنها فرمودند که اگر صحبت مرا میخواهید شمارا از ایمان میباید گذشت ایشان بغایت مضطرب شدند مدتی در آن اضطراب میبودند تا آخر معنی آن سخن بر ایشان ظاهر شد رشحه روزی حضرت ایشان یکی را مخاطب ساخته فرمودند که اگر در صحبت بهاؤالدین قدس سره ترا نسبتی حاصل شده باشد بعد از ان بصحبت بزرگی دیگر افتی و از وی همان نسبت را بازیابی چه میکنی خواجه بهاؤالدین را میگذاری یا نمیگذاری پس فرمودند که از هر جای دیگر که آن نسبت را بازیابی باید که آنرا هم از بهاؤالدین دانی و فرمودند که

یکی از مریدان قطب الدین حیدر بخانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی افتاد
بغایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر
شیخ شهاب الدین از حال وی آگاه شد خادم را گفت تا طعامی پیش وی برد
چون درویش از طعام فارغ شد باز روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله
قطب الدین حیدر که ما را هیچ جا فرو نگذاشتی چون خادم نزد شیخ رفت از وی
پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی است که طعام شما میخورد و شکر
قطب الدین حیدر میکند شیخ فرمودند که مریدی از وی باید آموخت هر جا که فائده
میابد از برکت شیخ خود میابد چه بظاهر و چه بباطن باین تقریب میفرمودند چون
مریدی صادق بشیخی اکمل که از شیخ خود بیابد ویرا جائز است که از کامل دیگر دل
پیوندد و فرمودند که شیخ ابو عثمان حیری قدس سره گفته است که مرا از مبادی حال
در خاطر میبود که از مواجید و اذواق این طائفه بهره مند شوم اتفاقاً بمجلس وعظ شیخ
یحیی ابن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید ملازم وی شدم بعد از ان بصحبت
شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی درآمدم مرا از مجلس خود بیرون کردند
و فرمودند که وی رجا پرورده است از وی کاری نمی آید با خود گفتم سر من است
و این آستانه بعد از مدتی مرا بصحبت خود راه داد چندگاه در ملازمت وی بودم درین اثنا ویرا عزیمت
زیارت شیخ ابوحفص حداد قدس سره شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابوحفص افتادم مرا اهتمام
از من ربودند اما بشاه شجاع نمیتوانستم گفت که اینجا میباشم چون وقت رفتن شد شیخ ابوحفص شاه را
گفتند ما را این جوان چیزی خوش است ویرا اینجا گذارید مرا گذاشت و رفت کار من در صحبت
و خدمت شیخ ابوحفص تمام شد و میفرمودند که یکی از اکابر دین بمسجد رسید شیطان را دید

که ایشان از مسجد بیرون روند آن بزرگ نظر کرد مردی دید که در مسجد نماز میگذارد و مردی دیگر نزدیک وی
تکیه کرده در خواب است از وی پرسید که ای ملعون درین مسجد چه کار آمدی گفت میخواستم که بوسوسه نماز را
برین مصلی فاسد گردانم اما هیبت وی مانع آن خفته مرا نگذاشت از وی ترسیدم بیرون رفتم و میفرمودند که
حضرت سید قاسم قدس سره گفتند که روزی در مجلس مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی نشسته بودم و مردی که
یکی از مشایخ وقت بود در آن مجلس حاضر بود مولانا از وی پرسیدند که شیخ خود را بیشتر دوست میداری یا
امام ابوحنیفه را آن مرد گفت که شیخ خود را خدمت مولانا از آن سخن بسیار در غضب شدند بمرتبه که آن مرد را سنگ
خواندند و برخاستند و بخانه درآمدند و من همانجا نشسته بودم بعد از لحظه خدمت مولانا بیرون آمدند
و مرا گفتند با آن مرد غضب کرده‌ایم و در روی او درشت گفتیم بیا تا رویم و عذرخواهی وی کنیم بهمراهی خدمت
مولانا روان شدیم و آن مرد در راه پیش آمد و گفت من بعذرخواهی می‌آمدم و میخواستم که بخدمت شما
عرض کنم که چندین سال است که بمذهب امام اعظم بودم و هیچ یک از صفات ناخوش من کم نشد و بچند روز
که در ملازمت این عزیز شدم از همه ناخوشیها برگوشه شدم اگر اینچنین کسی را از امام اعظم دوست‌تر دارم چه
مانع است اگر در کتابها نوشته اند که اینچنین دوستی مذموم است و نهی کرده آید از آن برگردم خدمت مولانا او را
عذرخواهی بسیار کردند و استحسان فرمودند و میفرمودند که بهمراهی خدمت مولانا سعدالدین کاشغری بملازمت
شیخ بهاء الدین عمر قدس سره میرفتیم در راه خدمت مولانا سعدالدین میگفتند که قطعی میخواهم که در باطن ما
تصرفی کنند و ما را از ما خلاص گردانند امثال این سخن میگذشت چون بملازمت شیخ رسیدیم نشستیم شیخ
روی بمولانا سعدالدین کردند و گفتند از تصرف کردن چه میکنند تصرف این طایفه بیش از آن نیست که بعضی حجب و
موانع که عارض استعداد کسی شده است بواسطه تاثیر صحبت ایشان مرتفع میشود و آن استعداد بعد از رفع موانع
قبول مواهب می‌کند و سالک از استعداد خود آن امر که مقصود است و باز مییابد حضرت ایشان فرمودند که حضرت شیخ
بهاء الدین عمر مراد خدمت مولانا سعدالدین نیافتند مقصود ایشان چیزی دیگر بود در طریقه خواجگان تصرفی

می‌باشد بر نهجی که دل متوجه باطن طالبی می‌شوند و از رهگذر آن توجه باطن وی با دل ایشان ارتباطی و اتصالی حاصل می‌شود و بواسطهٔ آن ارتباط و اتصال اتحادی میان دل ایشان و باطن آن طالب واقع می‌شود و بطریق انعکاس از دل ایشان پرتوی بر باطن وی می‌تابد و این صفتی است که ناشی از استعداد ایشان است که بطریق انعکاس در آیینهٔ استعداد آن طالب ظاهر شده اینچنین امری را از استعداد خود نمی‌باید طلبید لکن اگر این ارتباط متصل شود آنچه بطریق انعکاس حاصل شده بود صفت دوام پذیرد و خدمت مولانا سعدالدین اینچنین امر می‌طلبیدند که از خارج استعداد خود حاصل کنند نه آنکه آنچه در استعداد ایشان است ظاهر شود و می‌فرمودند که صاحب بحر الحقائق شیخ نجم الدین دایه قدس سره فرموده است دریغا که هیچکس قدر صحبت اولیا ندانست و نخواهد دانست و می‌فرمودند که شیخ ابوالقاسم گرگانی گفته‌اند با کسی نشستن است که همگی تو او شوی یا همگی او تو شود یا هر دو از درِ حق سبحانه گم شوند نه تو مانی و نه او کسی را در مجلس حضرت ایشان بخاطر گذشت که چه باشد که آنحضرت در باطن من تصرفی کنند حضرت ایشان بر باطن وی مشرف شده فرمودند که کمال تصرف وقتی واقع خواهد شد که من تو شوم یا تو من شوی پس آن سخن پیر هری را قدس سره بر زبان راندند که عبدالله مردی بود به بیابانی رفت بطلب آب زندگانی ناگاه فرا رسید بجر فانی آنجا یافت چشمهٔ آب زندگانی چندان بخورد که نه وی ماند و نه خرقانی و می‌فرمودند که از شیخ ابوسعید بن ابوالخیر منقول است که فرموده‌اند هفتصد تن از مشائخ طریقت در ماهیت تصوف سخن گفته‌اند تمامترین و بهترین همه اقوال این است که اَلتَّصَوُّفُ صَرْفُ الْوَقْتِ بِمَا هُوَ اَوْلٰی بِهٖ فرمودند که شیخ ابوالسعود قدس سره اصحاب خود را میگفته است که پیش ما با گوشت قدید میایید با گوشت جدید بیایید

حضرت شیخ محیی الدین بن عربی فرموده اند که مقصود شیخ ابو السعود ازین سخن
همت آموختن بود مر اصحاب خود را یعنی باسرار و حقائق مردم پیش من میائید
بلکه بچیزی آئید که آن خاصهٔ شماست و از پیشگاه دل شما سر زده باشد و میفرمودند که
سید الطائفه جنید قدس سره سخن بصرفه میگفتند روزی معارف ایشان بی اختیار بلند شد
دیدند که اهل مجلس را استعداد ادراک آن نیست فرمودند که تفحص کنید شاید که کسی درین
نزدیکی باشد که استعداد و قابلیت وی جذب این حقائق کرده است بعد از تفحص
بلیغ حسین بن منصور حلاج را یافتند که در گوشهٔ نشسته بود و سر بجیب فرو برده شیخ
هرگز پیش وی سخنان بلند نمی گفتند چه برایشان ظاهر شده بود که وی روزی افشای
این سر خواهد کرد شیخ فرمود تا او را ازان مجلس اخراج کردند و میفرمودند که خدمت
مولانا نظام الدین قدس سره میگفتند شیخی آنست که کسی خود را بنظر مریدان متحمل
متحمل تواند گردانید زیرا که تا جمال نباشد رابطهٔ مرید با مراد بر وصف محبت که موجب
جذب و تصرف همانست محکم نمیشود و ایشان را تا شنید عقل سپید انستیم لکن ما را ازجهت
آن نسبت که همیشه تکلف کنیم و خود را بجمال نمایم تا سبب فتور عقاید مردمان نشود و ازینجاست
که سنت شد شانه کردن محاسن و نیکو بستن دستار و غیر آن از چیزها نیکه تعلق بتربیت
خاطر دارد و میفرمودند که خدمت مولانا یعقوب علیه الرحمة فرمودند که در ترمذ بصحبت
شیخی رسیدم که مبالغهٔ عظیم داشت در آنکه کار مریدی شیخ از پیش نمیرود با وی گفتم
از مضمون آیهٔ کریمه اَکْمَلْتُ لَکُمْ دِیْنَکُمْ وَ اَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِیْ چنان معلوم میشود که در عمل
بموجب کتاب و سنت کفایت هست و لازم نیست که کسی را بحسب ظاهر پیری و مقتدایی
باشد آن شیخ حصر شد این سخن را بحضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره عرض کردم

حضرت خواجه استحسان فرمودند و تلقی بقبول نمودند و روزی بتقریب توقیر و تعظیم
سادات میفرمودند که در دیاری که سادات میباشند من نمیخواهم که در آن دیار باشم
زیراکه بزرگی و شرف ایشان بسیار است و من بحق تعظیم ایشان قیام نمیتوانم نمود
پس فرمودند که امام اعظم رضی الله عنه روزی در مجلس خود چند بار بر پای برخواستند
و کسی موجب آن ندانست آخر یکی از تلامذه امام آن سبب پرسید فرمودند که طفلی
از سادات علوی در میان این اطفال است که در صحن مدرسه بازی میکند هر بار که
بحوضه این درس میرسد و نظر من بروی می افتد بتعظیم وی میخیزم و میفرمودند که
بایکی از اکابر سمرقند گفتم که اگر کسی در خواب بیند که حق تعالی مرده است تعبیر آن
چیست وی گفت که اکابر گفته اند اگر کسی در خواب بیند که پیغمبر صلی الله علیه وسلم
مرده است تعبیرش آنست که در شریعت این صاحب واقعه قصوری و فتوری
شده است و آن مردن صورت شریعت است این نیز مثل آن رنگی دارد و حضرت
ایشان فرموده اند که میتواند بود که اگر کسی را حضور مع الله بوده باشد ناگاه آن
حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنی نسبت حضور و شهود او نابود شد و صاحب
رشحات گوید که حضرت مولانا نورالدین جامی این را تاویلی دیگر کرده اند که میتواند بود
بحکم آیه کریمه افرایت من اتخذ الهه هواه یکی از هواها که صاحب واقعه آنرا خدای خود
گرفته است از دل وی رخت بندد و نابود شود و آن مردن خدای عبارت از
نابود شدن این هوا بود و پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضوری روز زیاده شده باشد
و میفرمودند که کشف قبور آنست که روح صاحب قبر متمثل شود بصورتی مناسب از
صور مثالی و صاحب کشف وی را در آن صورت بدیده بصیرت مشاهده میکند اما چون

شیاطین را قوه تمثل و تشکل بصور و اشکال مختلفه میباشد ازین جهت خواجگان ما این
کشف اعتباری نگرفته اند و طریقهٔ ایشان بزیارهٔ قبور آنست که چون بسر قبر عزیزی
رسند خود را از همه نسبتها و کیفیتها تهی میسازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر میشود
ازان نسبت حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه هم
برین وجه است که هر کس پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هر چه بعد ازان بر ایشان
ظاهر شود دانند که این نسبت از ویست و ایشان را دران دخلی نیست بحسب آن
نسبت بوی زندگانی میکنند از لطف و قهر و حضرت شیخ محی الدین بن عربی این را
تجلی مقابله گفته اند و ظهور این معنی بواسطه کمال جلا و صفاست که باطن منور ایشان را
حاصل است و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب
کمال محاذات که بآن ذات بی کم و کیف دارد جز تجلی ذاتی ازو هیچ نمانده و هرگاه که
ویرا بالطبع وی باز گذارند غیر آن امر بی کیف هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس
هر چه در آئینه پیدا خواهد آمد از آن او نخواهد بود بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در روی
منعکس گشته و موید این قول فرمود که روزی خدمت مولانا نظام الدین بفقیر
گفتند که امروز بطواف مزارات ولایت شاش میرویم در ملازمت ایشان رفتم
خدمت مولانا بر سر قبری بسیار نشستند بعد ازان بکیفیت تمام برخاستند و فرمودند
بر صاحب این قبر نسبت جذب غالب بوده است و آن قبر خواجه ابراهیم کیمیاگر بوده است
که از مجذوبان زمان خود بوده است بعد ازان بسر قبر دیگری رفتند و لحظه توقف
کرده بعده بیرون آمدند و فرمودند که نسبت علمیه بر صاحب این قبر غالب بوده است
و آن قبر شیخ زین الدین کوهی عارفان بود که از علمای ربانی بوده است و میفرمودند

که نزد ارباب تحقیق مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع است سخن حضرت شیخ
محی الدین عربی ناظر باین ست که ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات بابو الحسن
نوری جمع شدم ومرا تقبیل کرد و از من سیراب شد گفتم نه که تو گفته که تشنه توحید از غیر
سیراب نشو و خجل شد گفتم چونکه دون از حالی فراگیرد از غیر فراگرفته است وغیر ازین
سخنان ارباب تحقیق بسیار است که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت صاحب رشحات
گوید که حضرت شیخ محی الدین در بعضی از مواضع فتوحات گفته ست که از ان مردم که
نفی ترقی بعد الموت گفته اند یکی شیخ ابو الحسن نوریست پس حال بعد الموت از دو امر
بیرون نیست بالعلم بقین دانسته که ترقی واقع ست یا دانسته که واقع نیست
اگر دانسته واقع ست ثبت المدعی واگر دانسته که واقع نیست این علم دیگر ست که
بعد الموت اورا حاصل شده پس بهر حال بعد الموت واقع ست انتهی روزی در صفت
فقر میفرمودند که حق سبحانه بغوث اعظم این خطاب کرده است که یَا غَوْثُ الْاَعْظَمُ
قُلْ لِاَصْحَابِکَ بِاخْتِیَارِ الْفَقْرِ ثُمَّ بِالْفَقْرِ عَنِ الْفَقْرِ فَاِذَا تَمَّ فَقْرُہُمْ فَلَا ہُمْ اِلَّا اَنَا ومیفرمودند که
بعضی اکابر طریقت گفته اند که جهد کن تا عمل خود دیگو نبری یعنی این سخن گویا آنست
که میدانی که هیچ عمل تو مستند نیست قائم بتوفیق حق ست سبحانه ومیفرمودند که سخن
بعضی اکابر ست که حق سبحانه در مرتبه واحدیت اگر خواهد خود را می شناسد معنی این سخن
آنست که در مرتبه حقائق مجرده انسانیه که باصطلاح بعضی مرتبه واحدیت عبارت
از انست اگر خواهد عملی واستعدادی خاص از خود کرامت فرماید که بآن علم واستعداد
خاص انسان ویرا بشناسد وچون خبر بعلم دی ویرا نتوان شناخت پس شناسای
دی غیر وی نباشد ومیفرمودند که شبی خواجه باقی الهی داشت خواب نرفت من نیز

از الم وی خواب نرفتیم پس فرمودند که شفقت کسی میباید که دیرا کسی علاقه باشد و از الم
متأثر نشود بلکه باید که چنان شود که هر چیزی را که الم رسد از آن متأثر شود و یک بار مرکبی
را چوب زدند چنانچه شود که هر چیزی را که الم رسد از آن متأثر شود و یکبار مرکبی را چوب
زدند چنانچه خون از پهلوی او چکید از پهلوی ابویزید بسطامی نیز خون چکید درین سخن
که حضرت ایشان فرمودند اشارتست بتحقیق مقام جمع و بیان آن مقام در ذکر
حقائق پناهی مولوی جامی آنجا که ملاقات ایشان با شمس الدین محمد مذکور شده در ضمن
رشحه ایراد یافته و میفرمودند که در مجلس شیخ بهاؤالدین عمر بودم که کسی از ایشان پرسید
که بعضی محققان در اوائل حال گفته اند که ممکن عین واجب است و در آخر از آن سخن
برگشته اند و گفته اند که بلکه واجب عین ممکن نیست آن چیست حضرت شیخ در جواب آن
فرمودند که آن سخن اول را در حال عدم استقامت گفته اند و این سخن ثانی را در حال
استقامت حضرت ایشان بحضار مجلس خطاب کردند که فرق درمیان این
دو سخن چیست هیچکس گستاخی نکرد و چیزی نگفت حضرت ایشان نیز بواسطه آنکه
جمعی از امرای ترخانی در آمدند هیچ نفرمودند فصل در سخنهای خاصه که از ارباب نیاز
میرانند میفرمودند که حضرت شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را
سفر به یا اقامت من خود را از جواب عاجز فرا نمودم بنابر مراعات ادب ایشان
مبالغه کردند که بگوی گفتم در سفر مبتدی را جز پریشانی دل هیچ حاصل نیست پس حضرت
ایشان فرمودند که سفر وقتی مبارک است که صفت تمکین حاصل شده باشد باعتقاد ما
مبتدی را سفر مناسب نیست وی را در گوشه میباید نشست و صفت تمکین حاصل
میباید کرد و کسی را که بدین طریق مشغول است هم در شهر و ولایت خود بودن اولی است

زیرا که تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس از مردمان ویرا مانع می آید
از آنکه بخلاف شریعت کاری کند و مرتکب فعلی نامرضی شود و بعضی از مشایخ بر خلاف
آن رفته اند و گفته اند که مبتدی را سفر میباید کرد تا بسبب مهاجرت اوطان و مفارقت
اخوان از بعضی عادات رسمی و مالوفات طبعی خلاص شود و بواسطه ریاضات و
مجاهدات که از لوازم سفر است ویرا فی الجمله تصفیه و تزکیه حاصل گردد اما آنچه معتقد
خواجگان است در باب سفر و اقامت آنست که مبتدی را چندان سفر میباید کرد که
خود را بصحبت عزیزی ازین طائفه رساند بعد از آن باید که ترک سفر کرده خدمت
و ملازمت ویرا لازم گیرد و بر کار بچسپد تا وقتیکه ملکه نسبت آن عزیزان حاصل کند و
این نسبت ملک وی شود و اگر در شهر خود همچنین کسی یابد البته از صحبت وی در خدمت
وی هیچ طرف نرود و غیر این هر چه کند موجب تضییع اوقات است و فرمودند که
شیخ ابویزید قدس سره در بدایت حال از بسطام سفر کرده و بصحبت یکی از مشایخ وقت
رفت آن بزرگ فرمود باز گرد که از آنجا که قدم برداشته آمده مقصود را گذاشته
وی باز گشت و نیز مادری داشت بخدمت و طلب رضای وی قیام نمود و مقصود
وی حاصل شد حضرت شیخ محی الدین عربی این سخن را چنین تاویل کرده اند که
اشارت بزرگ بر آن بوده است که آنچه مقصود حقیقی بجمیع ازمنه و امکنه محیط است
و هیچ جا از احاطه وی خالی نیست پس بایزید را بران سر آگاه ساخت که در طلب وی
بقطع مسافت حاجت نیست و میفرمودند که سالک باید که راه مذلت و خواری سپرد
برای حصول هستی تا جمال مشاهده لاهوتی در مرتبه نیستی بیند و میفرمودند هر طالبی
که از خواری و دشنام مردم خوش نیاید هرگز بوی از معانی مردان بمشام جان او

نخواهد رسید زیرا که نزد اهل تحقیق لا فاعل فی الوجود الا الله امری مقرر است پس هرچه
از محبوب رسد از دشنام و خواری محب با نیاز را مایهٔ سرور و موجب حضور خواهد بود و
میفرمودند هر که نسبت کسی چیزی گوید که ازان نقصان لازم آید البته آن کس را
ناخوش خواهد آمد و آدمی مجبول است بانکه از نسبت نقصان بوی متاثر شود و ناخوش
گردد کار آنست که این ناخوشی را از خود دور کند و این معنی جز برجوع بجناب
حق سبحانه میسر نیست بذکر و مراقبه میسر نمیشود و سلوک نزد ارباب طریقت معتبر باین است
و میفرمودند که یاران ما همیشه سبوح قدوس میگویند اگر ناگاه کسی ایشان را چیزی
که ملائم طبع ایشان نباشد بگوید متاثر و متغیر شوند اگر سبوح قدوس گویان
این تاثیر و تغیر را از خود دور میکردند که بهر چیزی متاثر و متغیر شوند ایشان را بهتر
میبود و میفرمودند که هیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک و صاف نمی سازد که
بلا و محنت بالخاصه اینها رافع حجاب غلیظند مضمون حدیث ان اشد البلاء علی الانبیاء
ثم علی الاولیاء ثم الامثل فالامثل ناظر باین معنی است و ما معتقد این طریقه ایم و
هیچکس از یاران ما برین عقیده نیست و میفرمودند که صاحب وجد و حال در راهی
میرود و درمیان آن راه سگی خفته باشد وی آن سگ را خیزاند تا خود بآسانی
تواند گذشت و چون بگذرد و در خود نگرد و آن وجد و حال را خود باقی یابد باید که داند
که آن مکریست از مکرهای الهی نسبت بوی که با وجود آن فعل وجد و حال وی را
با وی بازگذاشته اند و میفرمودند که مکر الهی دو است یکی به نسبت عوام و دیگری
به نسبت خواص است مکری که به نسبت عوام است بازدادن نعمت است با وجود تقصیر
در خدمت و مکری که به نسبت خواص است ابقای حال است با وجود ترک ادب و

و میفرمودند که دوام شغل طائفه که نسبت خواجگان نامی ورزند بر وجهی باید که اگر
یکی از ایشان را مثلاً بجهت آب دادن غله یا شیر گاو جنگ و نزاع بنوعی واقع
شود که سر وی بشکنند و خون بر روی فرو ریزد و بحسب ظاهر از وی جنگ و نزاع نمایان
بود اما بحسب باطن هیچ کدورتی و کراهتی در دل وی نباشد بلکه از اذای و
جفای ایشان خوش وقت بود و ایشان را معذور داشته در آنچه میکنند. و از نسبت
خود زائل نشود و دل از حق سبحانه منقطع نگرداند و میفرمودند که حق سبحانه تعالی
بدوام تجلی ایجادی متوجه جمیع موجودات است پس کسانیکه باختیار خود گوشه میگیرند
و آنرا خلوت و عزلت می نامند چه عذر دارند اگر اینچنین تجلی اعظم ایشان را باطل
می شمارند بغایت جاهل اند و اگر آنرا حق میدانند چرا بحق آن قیام نمی نمایند و گوشه
کاری بر خود میگیرند طائفه که بشرف استغراق در لجه جمع مشرف چنان شده اند
که بشنوائی علی کونیه نمیتوانند پرداخت آن دیگر است و میفرمودند که سر آنکه نسبت خواجگان
در بلا و صورت تفرقه بیشتر ظاهر شود آنست که این نسبت محبوب است هرگاه محبوب
را بخلوت خوانی در حجاب شود و میفرمودند که لطافت این نسبت بر وجهی است که
اگر سگی را بجهتی گاهی بزنی این نسبت غائب شود و میفرمودند که الاشیاء
تتبین باضدادها و ما تشغل بخلق ضد شغل است بحق سبحانه و چون ضد را از ضد کراهت
میشود منجذب میشود از مکروه بمحبوب ازین جهت است که اهل این سلسله در بازارها
و مواضع ازدحام خلق میروند و می نشینند تا بواسطه ضدیت خلق و کراهت از شغل
ایشان دل منجذب شود بحق سبحانه و میفرمودند که اهل این نسبت را صحبت در
بدایت تغییر این طائفه که این نسبت بر ایشان غالب است سبب فتور عظیم در این نسبت

میشود اگرچه آن صحبت اهل زهد و تقوی باشد و این نه انکار زهد و تقوی ست
که آن در غایت صفا و نورانیت ست لیکن چون این طایفه که زهد و تقوے
غالب ست اهل نسبت را در صحبت ایشان همان نسبت حاصل میشود و از نسبت
شریفه خود که فوق همه نسبتها است باز میمانند چه حکم غالب راست می بینند که صحبت
بدان و بیگانگان را چه تاثیر باشد و از ایشان چه نسبت های تیره حاصل شود
و میفرمودند با جمعی نشینید که بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند
یعنی بحسب نفس و هوا قوی نباشند و شما را نخورند یعنی وقت شما را ضایع و نابود
نکنند و میفرمودند کسی را که داعیه این طریق باشد و در ان اثنا هی خاطر تأمل
تشویش و هد باید که استغفار بسیار کند و اگر بآن دفع نشود جائے رود که از زنان دور
بود و اگر بآن نیز دفع نشود مدتی بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید و معالجه کند که
قوت شهوت را تسکینی حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستانها گردد
و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح مردگان استمداد و همت کند اگر بآن نیز
دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزه نماید شاید که بار آن
خاطر از وی بردارند و او را در زیر بار ضایع نگذارند و میفرمودند که کدخدائے
انبیا را و اولیا را مناسبت که با وجود آن از حق سبحانه تعالی محجوب نمے شوند و عوام الناس
را نیز لائق ست که بآن تکمیل مرتبه حیوانیت میکنند اما طائفه که درین میانه اند
و آرزوی طریقه دارند ایشان را نهایت نامناسبت یک نفس که با حق سبحانه تعالی
از درون برآرند بهتر از هزار فرزند ست زیرا که در ان هزار فائده و نفع است
و درین هزار فتنه و ضرر و میفرمودند که اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد و همه را

صرف استغفار کنم سوز ندارک آن گناهی که از من صادر شده است نتوانم کرد و آن گناهی که خدائی است سوال اگر در سخنانیکه از حضرت ایشان نقل افتاد کسی را دغدغه شود که خدائی نسبتی است پسندیده و در صفت آن آیات قرآنی ظاهر است و از احادیث صحیحه ثابت شد پس نفی کردن آن روا نبود جواب این دغدغه آنست که نفی اینجا نه بر سبیل اطلاق است بلکه به نسبت بعضی اشخاص است که لائق بحال ایشان تجرید ظاهر و باطن است و مخفی نماند که در هر زمانی بحسب حکمت آلهی آنچه مناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان است بر زبان اولیاء الله اهل ارشاد که وارثان علوم خاصه محمدیه اند جاری میشوند پس چون درین زمان مناسب حال مبتدیان طریق طریقت شیوهٔ تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان حکیم آلهی و جامع حکم نامتناهی تجرد را ایما نمودند و از تاهل اجتناب فرمودند و حضرت ایشان روزی یکی از حضار مجلس را مخاطب ساخته از تعلق او بعشق بمظاهر جمیله منع میکردند و میفرمودند که من این نسبت را از قازی مشاهده کرده ام که ویرا بصاحبت جمالی تعلق شده بود هر جا که وی میرفت آن قاز در پی میرفت و شنیدم که شیر را نیز اینحالت بوده است پس در امر غیر ضروری که حیوانات شریک باشند گرفتار بودن و عمر شریف بآن صرف کردن بمقتضای همت نیست لیکن اگر استعداد کسی بر وجهی افتاده باشد که بی اختیار گرفتار نسبت حبی میباشد آن دیگر است بعد از ان این عبارت فرمودند که نصیحت ناصحان را در کارخانه گرفتاران راه نیست و میفرمودند که چون در صحبت ما بجمعیت نشسته شود و دل بحق سبحانه جمع شود و آرام گیرد آنجا احتیاج بذکر نیست زیرا که غرض از ذکر حصول این نسبت است ذکر از برای آنست که محبتی که در دل مضمر است ظاهر گردد و روز بروز

حضرت ایشان این ابیات خواندند بیت تا بها دیهو اشارت مکینی له یا بجرف
عبارت میکنی له بنده حرف نیاید تو کار له جهد کن تا از بهت خیز دغبار له
ما بیفگن و او را آزاد کن له بنده شو بی ما دیهو اسن یاد کن له بعد ازان فرمودند
که این ابیات اشارت است باین نسبتی که در صحبت حاصل میشود و آنچه نتیجه صحبت است
نه بواسطه ما و هو است و میفرمودند که چون از صحبت کسی نسبتی فراگیرند طریق
نگاهداشت او با آنست که وجهی سازند که شمار از ان کسی کراهتی نشود از ینجا ست
که گفته اند شیخ باید که خود را در نظر مرید محبوب تواند ساخت زیرا که منشای آن محبت
که سبب ظهور این نسبت شده است وی بود پس هرگاه که از وی کراهیت شود که ضد
محبت است محبت زائل شود و چون محبت زائل شود نسبت نماند و میفرمودند که کسیکه
بصحبت این طائفه می آید میباید که خود را بغایت مفلس نماید تا ایشان را بر وی رحم
آید و میفرمودند حاصل طریقه خواجگان دوام اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی بر وجهیکه
درین اقبال هیچ کلفت نباشد و میفرمودند که مقصود کلی آنست که لطیفه مدرکه را
بر سبیل دوام اقبالی بحق سبحانه تعالی واقع باشد از تو نیز باید که این اقبال واقع باشد
تا مقبل باشی و میفرمودند که خواجگان این سلسله بهر زراقی و رقاصی نسبت ندارند
کارخانه ایشان بلند است خواجه اولیای کلان علیه الرحمة که از کبار اصحاب حضرت
خواجه عبد الخالق قدس سره در مسجد صرافان بخارا جله خواطر بر آورده اند این کار
نه باندازه عقل و ادراک است یعنی از دائره ادراک بیرون ست از ایشان پرسیده اند
که خلوت در انجمن کدام است فرموده اند خلوت در انجمن آنست که ببازار در آئی و آواز
بازاریان بگوش تو نرسد این عزیزان انجنین مشغولی ما داشته اند این طریق را

آسان نباید شمرد و میفرمودند که طریقه خواجگان را آسان ندانید حضرت خواجه محمد پارسا
با اینهمه کمالات صوری و معنوی دائم از رساله های خواجگان همراه میداشته اند
از آنکه دایم قدسیه مطالعه کنند و همراه دارند که ناگزیرست و میفرمودند که معرفت خود را
بر وجه کمال منحصر در طریقه خواجگان خواجه عبدالخالق آنست بنابر کمال احتیاط ایشان
در پاس انفاس و میفرمودند که آنچه معتقد ماست ازین طریق آنست که دائم دل
بر سبیل ذوق و لذت آگاه بحق سبحانه باشد و این معنی را که باعمال مناسب کسب میکنند
بدایتش اینست و نهایتش آنکه کسب را هیچ مدخلی نماند و این معنی ملکه نفس گردد و
ملک شود و میفرمودند یقینی حاصل میباید کرد که هیچ آبی آنرا نمیرد و هیچ آتشی آنرا
نسوزد و مثلاً کسی را که یقینی حاصل شده باشد بوجود گندم هیچ چیز این یقین را زائل
نمیتواند کرد بخلاف آنکس که گندم را بتکلف در ذهن خود حاضر میگرداند بسا که
بسبب استعمال گوناگون از وی ذهولی شود و میفرمودند که این بیت مرا خوش
آمده است بیت بر آستان ارادت که سر نهاد شبی ٭ که لطف دوست برویش
دریچه نگشاد ٭ بعد از آن فرمودند در باطن هرکه نسبت ارادت ظهوری کرد باید که
آنرا از حق سبحانه تعالی نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن چیست
این نیست که بکلی خود بجناب حق سبحانه متوجه شده هستی خود را صرف آنجناب کند پس حق
همین ثابت شده است که وجه آن سر طلبیان مقدم است و آنحدیث را که حضرت نبی صلی الله علیه وسلم
فرموده است من طلب شیئاً وجد وجد چنین تعبیر کرده اند که من وجد شیئاً طلبه زیرا که حق سبحانه هر ولی که
بر وصف ارادت تجلی نکند آن ولی را استعداد ارادت و طلب حق سبحانه حاصل نمیشود و نتیجه آن تجلی میل و انجذاب
ست بجناب حق سبحانه پس اول بنده واجد تجلی ارادی حق سبحانه شده باشد بعده

طالب و مرید می گشته و این بالتمثیلی ست و آن آنست که شخصی در پای منظری میرود
ناگاه صاحب جمالی از بالای منظر بروی جلوه کرد و دل وی را ببرد و در باطن وی میل
و انجذاب بآن صاحب جمال پیدا شد پس درین صورت وجدان بر طلب و ارادت
مقدم است بعضی سوال کرده اند که چون وجدان مقدم است طلب را چه فائده است
جواب گفته اند که طلب برای استیفای حظ است دیگر آنکه وجدانیکه بر طلب مقدم است
بر وجه اجمال است و فائده در طلب آنست که آن اجمال تفصیل یابد و میفرمودند
که قیمت مرد بقدر حرکت مدرکه او است بحقائق این طائفه قدس الله ارواحهم
و میفرمودند که کار نه آنست که توجه و مراقبه کنید ملک کار آنست که همه کارها را
تابع یک مقصود سازید و ادراکی خاص در مجموع اشیا پیدا کنید میفرمودند که عمل را
محبوب میباید گرفت نه حضور و جمعیت را زیرا که حضور و جمعیت از مواهب است
و عزیز الوجود است و در تحت اختیار نیست و قصد آن موجب کسل و فتور است بخلاف
عمل که از مکاسب است و در تحت اختیار است و مواظبت بران موجب جمعیت
و حضور است بالخاصیت چنین واقع است که بحضور و جمعیت فتور راه میباید پس
این دو بیت خواندند بیت خالقا تا این شکم در باطن است ٭ راه جانم سوی تو
ناامین است ٭ یا بحکم شرع در کارش فگن ٭ یا بکلی در نمکسارش فگن ٭ روزی
بعضی از حاضران از روی سیاست میفرمودند که هر گاه شمارا در صحبت ما نسبتی حاصل
شد باز می آید اگر کافی رسید میرود و این سهل میباشد که یک بینی فقیر خاص از برای
ذوق و حال می آید آنرا حجتی است عارضی نه ذاتی پس این بیت خواندند بیت
در دل چو شراب شوق ما میریزی ٭ باید چو خمار گیرت نگریزی ٭ روزی حضرت

ایشان معارف دل آویز و لطائف شوق انگیز میگفتند و یکی از حاضران خود را بتمام
با آن سخنان در داده بود و بشغف هرچه تمامتر گوش هوش بر استماع آن نهاد
حضرت ایشان فرمودند که شما پس سخن شنیدن دارید خود را بمضمون آنچه
می شنوید در می باید داد سخن یکی است از گفت و شنید کار نکشاید و میفرمودند که
کلام را اجمالی است بر آنکس که حق سبحانه عنایت کرده ظاهر گردانیده از اینجاست که حق سبحانه
انبیا را علیهم السلام بکلام فرستاده نه بخدمت و تصرف و میفرمودند که زبان مرآة دل است
و دل مرآة روح و روح مرآة حقیقت انسانی و حقیقة انسانی مرآة حق سبحانه حقائق
غیبیه از غیب ذات قطع اینهمه مسافات بعیده کرده بزبان می آید و از اینجا صورت لفظی
پذیرفته بمسامع حقائق مستعدان میرسد و میفرمودند که جمال سخن آنست که مستمع را
از مستمع باز ستاند و جمال همه سخن را مگر متکلم اولیا پس این ابیات خواندند بیت
سه نشان بود ولی را ز نخست ۞ آن معانی که چو روی او بینی دل تو با ذکر آید
دویم آنکه در مجالس چو سخن کند ز هستی ۞ همه را ز هستی خود بتحدیث می رباید
سیوم این بود بمعنی ولی اخص عالم ۞ که ز هیچ عضو او را حرکات بد نیاید
و میفرمودند که بعضی اکابر را که ملازمت کردم دو چیز کرامت کردند یکی آنکه هرچه نویسم جدید
بود نه قدید دوم آنکه هرچه بگویم مقبول بود نه مردود در کرهٔ ثانیه که راقم این حروف
یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی بشرف آستان بوسی حضرت ایشان مشرف شد
قصیده مشتمل بر مناقب آنحضرت نظم کرده مصدر بلطیفه از معارف صوفیه ساخته بود که بعضی
از آن اینست قصیده یا رب از دانست پرده از رخسار ۞ این تشرقون یا اولی الابصار
لمعهٔ آفتاب طلعت او ۞ طلعت من مشارق الانوار ساطع همه اشیا که این اشراق

همه ذرات محو این انوارها همه را صاف ساخته نشست این نورها همه را پاک سوخته ست
این نارها لمعهٔ اوست در مکین و مکانها جلوهٔ اوست در همین و بسیارها نیست
تکرار در تجلی او ها گرچه باشد برون ز حد شمارها لیکن آن از تجدد امثالها مینماید
بصورت تکرارها جملهٔ ذرات کون آئینه هاست ها که دران جلوه میکند رخ یارها
در هر آئینه به آئینی ها مینماید بعاشقان دیدارها گاه مستور در پس پرده ها گاه مشهور
بر سر بازارها گاه در پرده می نوازد سازها گاه بی پرده می دراند تارها پردگی
اوست ما همه پرده ها پرده ساز اوست ما همه او تارها تا شود نقش پرده شان
حایل ها از تماشای نور آن رخسارها ای ز پندار غیر در پرده ها خیز و بردار پردهٔ
پندارها گر درین پرده یار میخواهی ها روی دل سوی نقشبندان آرها آن مقیمان
بارگاه الست ها و آن ندیمان صدر صفهٔ یارها همه در بزم شوق شاه نشان ها همه
در رزم عشق شاه سوارها همه عالی و ز المیان اعلی ها شاه ابرار خواجهٔ احرارها
برادر طریقه مولانا موسی که از خص خادمان این آستان و محرمان آن دولت خانه بود
این قصیده را در خلوتی بنظر مبارک حضرت ایشان گذرانید روز دیگر حضرت ایشان
فقیر را مخاطب ساخته فرمودند که در زمان مرزا شاهرخ که در هرات بودیم و اشعار
حضرت سید قاسم قدس سره شهرت یافته بود بعضی جوانان نورسیده امثال این
اشعار توحید آمیز میگفتند که ظاهر آن نبود که حقائق معارف باطنی حضرت سید بود
که منتشر شده از بواطن آن جوانان بی اختیار ایشان سر میزد اگرچه آن سخنان حسب الحال
ایشان نبود لکن چون استعداد ایشان قبول مظهریت آن حقائق و معارف کرده بود
باین سبب ایشان از سائر ابنای جنس امتیاز تمام داشتند و میفرمودند از پیری

دربهری که بیرون دروازهٔ ملک کله پوستین میدوخت یک دو سخن آشنا
شنیدم که ازان بوی مذاق این طائفه می آمد دیگر نسبت بوی رعایت ادب چنان
کردم که در هیچ راهی و بازاری قدم من از قدم وی پیشتر نرفت بجهت عسرت آن
دو سخن وی میفرمودند که اگر شنوم و دانم که در خطای کافر سخنان این طائفه را هیچ جا
میگوید میروم و ملازمت وی میکنم و منت میدارم اول سخنی که در کرهٔ اولی از حضرت
ایشان در فرشی استماع افتاد این بود که فقیری را مخاطب ساخته فرمودند که یکی
از اکابر گفته است که نحو علمی است که اصول آنرا بیک هفته ضبط میتوان کرد ما آرزوی
می بردیم که چه بودی که درویشی نیز در کتابی نوشته بودی که بیک هفته میتوان نسبتی
آموخت آنچه مقصود است بسهولت حاصل شدی اما یکی از درویشان گفته است که
درویشی کار آسان است آینه است روی در مالک درویشی همین است که روی آینه را
گردانند و در خلوتی خاص بعقبه می گفتند که خلاصه علوم متداوله تفسیر و حدیث و فقه
است و خلاصه آنها علم تصوف و موضوع این علم بحث وجود است که میگویند در
جمیع مراتب الهی و کونی نیست الا یک وجود ظاهر بصور علمیه خود این مبحث بغایت
مشکل و دقیق است و مفصل و مجمل دران خوض کردن موجب ضلالت و
زندقه است چه درین عالم سگ و خوک و امثال آن از حیوانات خسیسه و انواع نجاسات
و قاذورات بسیار است اطلاق وجود بر اینها کردن در غایت قباحت و شناعت
و مستغنی ساختن آنها موجب حزم قاعده و خلاف اصطلاح این طائفه است پس
واجب بر او کیا آنکه بتصفیه مرآت حقیقت خود از نقوش کونیه مشغول شوند و از ان شغل
بامری دیگر نپردازند تا وقتیکه بواسطه تزکیه و تصفیه محل پرتو نور وجود بر لطیفه مدرکه

تاید و انهمعنی چنانچه بهست روی نماید در کرهٔ ثانیه در قریه کاشان که دهی است
از ولایت قرشی بر جانب بخارا در صحبت خاص فقیر را مخاطب ساخته این
ابیات خواندند بیت تو مباش اصلا کمال این است و بس ره رو در وگم شو وصال
این است و بس ه ای کمان و تیر ها بر ساخته ه صید نزدیک و تو دور انداخته
نحن اقرب گفت من حبل الورید ه تو فگندی تیر فکرت را بعید ه بعد از ان التفات
کرده سخنان بسیار فرمودند که بعضی از ان این است که تا تو آمده بجال تو نیز و فهیم
اما باید که این را دانی که بسیار چیزها که نمی باید از تو رفته اند و بسیار چیزها که
میباید بجای آن نشسته لیکن تو از ان خبر نداری و بر سبیل تمثیل فرمودند
که خربزه چون از گل بیرون آمد و قصد مرتبه پختگی کرد در هر آنی یک خامی از وی
میرود و پختگی بجای آن می آید وی از ان خبر ندارد و هیچ حسی ادراک
انهمعنی نمیتواند کرد و اگر دهقان او را گوید که بسی خامی از تو رفته است و بسی
پختگی بجای آن نشسته است وی باور نخواهد کرد لیکن چون بمرتبه پختگی رسد و
در خود نظر کند خود را از سر تا پای پخته بیند داند که دهقان راست میگفته است و
در اثنای این سخنان بر حضرت ایشان گریه عظیم غالب شده بود و از چشمهای مبارک
ایشان دانه دانه اشک میریخت غالبا نسبت گریه در وقت آن مخاطب بود که
بطریق انعکاس از حضرت ایشان ظاهر گشته بود والله اعلم و در کرهٔ اولی که بشرف
ملازمت آنحضرت رسیده شد پرسیدند از کجای گفتم مولد سبزوار است داما در هری
نشو و نما یافته ام تبسم کردند و بسبیل انبساط فرمودند که سستی سبزوار افتاد و در سایه
دیواری نشست بعد از لحظه سر بالا کرد رافضی را دید که بر سر دیوار نشسته است

ودیا بیها فرو آویخته است ونام ابوبکر و عمر رضی الله عنهما برای اهانت ایشان برکف پای
خود نوشته سنی را غیرت دین در حرکت آمد کاردی بکشید وچنان برکف پای وی زد
که از پشت پای وی سر برکرد رافضی فریاد کرد که یاران دریابید که خارجی مرا
کاردی زده است وی دید که دران ازدحام وغوغا تلف میشود حیله انگیخت
وگفت مرا گذارید که حال خود گویم من از جنس شما ام خواستم که درین سایه دیوارے
لحظه استراحت نمایم چون نشستم وبیالا نگاه کردم دیدم که شخصے ناصبی را که من هرگز
نمیتوانم دید آورده بالای سر من داشته است مرا بغایت ناخوش آمد آن بود که
کارد زدم تا وی آن ناصبی را از سر من دور کند روافض که ازوی این سخن
شنیدند دست وی بوسیدند و بروی آفرین کردند وی بآن حیله از وی خلاص
یافت انگاه آنحضرت تبسم کنان فرمودند که شما از چنین شهرے بوده اید بعد ازان
فرمودند که یکی از مشایخ ما بارض رفضه رسید جمعی از غلاة وسفهای ایشان بر کبار
قافله شیخ آمده زبان بسب ابی بکر صدیق رضی الله عنه بکشادند وناسزا گفتند
اصحاب شیخ دران مقام شدند که ایشانرا از جبر و منع کنند شیخ فرمودند که ایشان را
مرنجانید ایشان نه ابوبکر مرا دشنام میدهند ابوبکر ما دیگرست وابوبکر ایشان دیگر آست
ایشان ابوبکر موهوم خود را که خلافت بی استحقاق گرفت و باحضرت صلی الله وسلم
واهل بیت وی نفاق داشت دشنام میدهند وناسزا میگویند آنچنان ابوبکر را
ما نیز دشنام وناسزا میگویم روافض این سخن از شیخ شنیدند متاثر ومتنبه گشته از
طریق باطل خود برگشتند و بر دست شیخ توبه کردند بعد ازین سخنان حضرت ایشان
از فقیر پرسیدند که پدر تو بچکارست وچه نام دارد گفتم واعظ است ومولانا حسین نام

دارد فرمود که من صفت وی شنیده ام میگویند بسی فضائل و کمالات دارد و مواعظ
وی مقبول خواص و عوام ست پس فرمودند که مولانا شهاب الدین سرافی
علیه الرحمة که استاد شیخ زین الدین خوافی بودند بسمرقند آمده اند و خواسته اند که
در مسجد جامع وعظ گویند خدمت مولانا محمد عطار سمرقندی که از کبار طبقهٔ خواجگان
اند و به کمال علم و تقوی و زهد و ورع آراسته بوده اند و نسبت قوی و لطافت
تمام داشته اند در آن مجلس حاضر بوده اند خدمت مولانا شهاب الدین در وقت
برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسه داده و بمنبر بالا رفته اند خدمت مولانا محمد چون آن صورت
مشاهده کرده اند فی الحال از مجلس برخاسته و بیرون آمده و مولانا شهاب الدین
سخن نا گفته از منبر فرود آمده اند و در عقب ایشان رفته استفسار نمود که از من چه
بی ادبی در وجود آمد که شما بیرون آمدید و در مجلس ننشستید ایشان فرمودند
که ما علی الدوام خاطر مشغول میداریم و سعی و اهتمام می نمائیم که هیچ نوع بدعتی
در میان مردم نماند شما این بدعت را از کجا آوردید که در حین برآمدن بمنبر پایه منبر
بوسیده اید این در کدام کتاب و سنت ست و کدام از ائمهٔ سلف این کرده اند
از امثال شما مردم دانستند که این امر واقع شود بودن ما را دران مجلس مصلحت
نیست حضرت ایشان فرموده اند که خدمت مولانا محمد عطار همه وقت در اتباع
سنن و دفع بدع بجد کمال مبالغ بوده اند و فرزند ایشان مولانا حسین را ملاحظهای
خوب در دین و ملت مثل والد شریف خود بسیار بوده است چون راقم این حروف
از ملازمت حضرت ایشان بخراسان آمد در مجلس وعظ خدمت والد رسید دید که
در وقت برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسیدند چون بخانه آمدند این حکایت مولانا شهاب الدین

و مولانا محمد عطار سمرقندی را که از آنحضرت شنیده بودم بو الد عرض کردم گریستند و
گفتند که این نصیحتی نیست که حضرت ایشان بزبان تو بمن فرستاده اند و دیگر در امثال
این امور ملاحظه و احتیاط تمام لازم گرفتند و از حرکات فضول بر سر منبر و دست و
پا زدن باز ایستادند حضرت ایشان گاه گاه بتقریب وعظ و واعظی والد ما قدس سره
و مراعات حسن التفات باین فقیر از اکابر واعظان که دیده بودند نقلها میفرمودند
بعضی از آن در ذکر درویش احمد سمرقندی ایراد یافته و میفرمودند که وعظ دو کس
در سمرقند مرا خوش بسیار آمده یکی وعظ خدمت سید عاشق و دیگر وعظ خدمت
مولانا ابوسعید تاشکندی و فرمودند که خدمت سید مردی مرتاض بود و دایم
اثر گرسنگی و خشکی لب از خدمت سید ظاهر بود ایشان بسیار وعظ پخته خوب میگفتند
در کنار مجلس ایشان بر پای می ایستادم آثار ریاضت و مجاهده از ایشان نیک
ظاهر میشد و انوار طاعت و عبادت از بشره ایشان لایح مینمود میفرمودند
که عزیزی بخواب دیده بود که جمعی کثیر ایستاده اند و میگویند که حضرت موسی کلیم الله
می آیند آن عزیز گفته من نیز رفتم گفتم من هم ایشان را ببینم چون آمدند سید عاشق
بود حضرت ایشان فرمودند سید با آنسالها شهرت نبود که ایشان را چنین بینند میفرمودند
اول بار که بهری رفتم بزیارتگاه رفته بودم و دو سه روز باشیدم بعد از مراجعت
بده مولانا شمس الدین محمد سنوگردی رسیدم و وی از علمای متقی بود و از مریدان
شیخ شاه قرشی رحمهما الله تعالی در مسجد وی وقت نماز شام پانصد کس بوده باشند
روز دیگر علی الصباح وعظ فرمودند مرا آنجا بسیار خوش آمد و دو کس از مردم تاشکند
همراه من بودند نخواستم که ایشان بسبب من آنجا توقف کنند بشهر آمدم و بعد از

دو روز رفتم و یک هفته باشیدم دران مسجد اکثر اوقات از اصحاب طاعات جمع میبودند روزی خدمت مولانا شمس الدین محمد وعظ میگفتند دران وعظ بسیار میگریستند گوش داشتم که سبب گریه ایشان چیست فرمودند که مرزا شاهرخ را بادشاه مسلمان میگویند شنیدم که دیوان گوهرشادآغا کنیزکی متهم کردند که فرموده است تا ویرا از مناره انداختند خالی ازان نیست که بموجب شریعت ثابت شده یا نه اگر ثابت شده دره میبایدزدن یا رجم کردن و اگر ثابت نشده بی جهة مسلمانی را باین نوع چرا کشتند بعد از اثبات از مناره انداختن مشروع نیست بسبب آنکه این حکم از مرزا شاهرخ بحسب شریعت واقع نشده بود خدمت مولانا بسیار متالم شده بود و بی اختیار میگریستند حال بزرگان دین چنین بوده است غم دین و ملت بر ایشان زیاده از غمها بوده است و میفرمودند که شیخ ابوعثمان حیری از شیخ خود خواجه ابوحفص حداد قدس سره استخاره کرد که خلق را وعظ گوید و نصیحت کند شیخ فرموده باعث برین داعیه چیست گفت شفقت بر خلق پرسیدند که شفقت تا چه حد گفت اگر عوض همه عصات امت محمدی صلی الله علیه وسلم مرا بدوزخ برند راضیم که ایشان خلاص شوند شیخ فرمودند اینچنین کس را میرسد که نصیحة خلق کند پس اجازت دادند و در پای منبر وی نشستند و وی افتتاح مجلس کرد در آن اثنا سائلی برخاست و جامه خواست شیخ ابوعثمان فی الحال جبه از کشیده بوی داد شیخ ابوحفص بانگ بر شیخ ابوعثمان زد که انزل یا کذاب شیخ ابوعثمان سخن تمام ناکرده از منبر فرود آمد و نزد شیخ رفت و گفت از من چه کذب ظاهر شد شیخ فرمودند نگفته بودی که باعث بر نصیحت و موعظت شفقت بر خلقست چیست

اگر ترا بر برادران مومن شفقت بودی توقف کردی تا فضیلت احسان و ثواب آن یکی از ایشان را میبود طریق آن بود که صبر کنی اگر احسان از کسی در وجود نیامدی و آن سائل محروم ماندی بعد از ان تو اقدام بر آن چیز کردی روزی فقیر راقم این حروف را بخاطر گرفت که اگر وقتی از اوقات وعظ خواهم گفت بر زبان مبارک ایشان دران باب سخن گذرد و بدین نیت بمجلس آنحضرت در آمدم بعد لحظه فرمودند که شخصے پیش یکی از بزرگان دین رفت و گفت میخواهم که وعظ گویم بچه نیت گویم آن بزرگ ویرا عجب جوابی گفته است فرمودند که نیت در معصیت نافع نیست این جواب صحیح است زیرا که بیش از وقت سخن گفتن و نصیحت کردن معصیت است پس فرمودند که ازین سخنان معلوم میشود که درجه سخن بسیار عالیست بعد ازین فرمودند که اکنون نقل کلام میکنیم با نکه وقت سخن گفتن کی است و اکابر طریقت را در باب وقت موعظه و تذکیر سخن بسیار است بعضی فرموده اند که وقتے سخن گفتن روا است که متکلم بآن درجه رسیده باشد که زبان او نائب دل گشته باشد و دل او نائب حق سبحانه تعالی و میفرمودند چون زنگ نقوش کونیه از آئینه قوة مدرکه زدوده شود محاذی او جز ذات هیچ نیست میفرمودند هر که عمل از کامل مکمل فرا گیرد و مواظبت و مداومت بران سبب وصول بمقامات عالیه است میفرمودند بدفع اخلاق ردیه مشغول شدن مشکل است یا چیزی از اعمال باطنی بر خود میباید گرفت یا منتظر میباید شود که یکبار امری ظاهر شود و مراد را از همه خلاص گرداند و میفرمودند که یاران ما باید که یکے از دو امر اختیار کنید یا آنکه از وجه حلالی قبول نمائید و عزیمت را مشغول شوید و در مجموع مشغولیها خود را نگاه دارید چنانچه طریقه خواجگان است

یا خود را از افگنید و از شدن و ناشدن اندیشه مکنید و سعی بلیغ نمائید که تا بالیست
خود را و بالیست دیگری گم کنید تا بسعادتی عظیم که فنا فی الله است مشرف شوید
پس این بیت خواندند بیت تو در افگن خویش قسم تو نه دوست نه خواه ماتم باش
خواهی سور باش لله و میفرمودند که رجال غیب در هر زمانی ملازمت صحبت کسی
میکنند از صلحا که عمل بعزیمت میکند و از رخصت اجتناب مینماید این طائفه از ارباب
رخصت بیرمند و بر رخصت عمل کردن کار ضعفاست طریقه خواجگان عزیمت است
و قتیکه بطریق عزیمت و احتیاط امیکردند فرمودند که در لقمه و طعام احتیاط کردن از
لوازم است پزنده طعام باید که بطهارت کامل باشد و از روی شعور و آگاهی هیمه
در دیگدان نهد و آتش افروزد و در هر طبخی که بر سر آن غضبی رفته بودی یا سخنان
پریشان گذشته بودی حضرت خواجه بهاء الدین از ان طعام نخوردی و میگفتند این
طعام را ظلمتی است که ما را خوردن آن روا نیست حضرت ایشان در زمستان بغایت
سرد که برف عظیم افتاده بود در ده تل کلاغان که بر دو فرسنگی سمرقند است سحری
بطهارت ساختن بیرون آمدند و از در مطبخ بگذشتند دران محل دو غلام طباخ
دیگهای بزرگ پر آب کرده آتش افروخته بودند و آب گرم میکردند از برای طهارت
ساختن اصحاب در اثنای آن خدمت با یکدیگر سخنان روزمره میگفتند حضرت ایشان
ایستادند و غلامان را پیش طلبیده قهر کردند و چوب طلبیدند و لت کردند و در آن
عتاب و خطاب فرمودند این قدر ندانسته اید که در وقت آب گرم کردن و طعام پختن
بدل حاضر میباید بود و زبان را از مالا یعنی نگاه میباید داشت تا آن آب وضو ساختن
و از ان طعام خوردن نور حضور و آگاهی در دل پیدا شود و انیکه بغفلت گرم کنید

وطعامیکه بغفلت پزیدا ازان آب وضو ساختن و ازان طعام خوردن ظلمت غفلت در
باطن پیدا شود و خدمت مولانا لطف الله که از مقربان اصحاب بوده گناه آن غلامان را
درخواست کردند حضرت ایشان عفو کرده بطهارت خانه رفتند و میفرمودند که سر اختیار بعضی
از صوفیه آواز نی را از آنست که آن بزرگواران نظر بر اصل مقصود داشته اند و بصفای
فطرت دریافته اند که مقصود اصلی آنست که حقیقت انسانی را از قیود بشریت رهائی
حاصل شود و از استماع آواز نی ایشانرا همین معنی حاصل میشده است بنابرآن اختیار
کرده اند و حکمت در آنکه بعضی ائمه جائز نداشته اند آن تواند بود که چون نی را ارباب
هوا و بدعت اخذ کرده اند و شنیدن آن از شعار و دثار خود ساخته اند این بزرگواران
از ننگ مشارکت ایشان ترک شنیدن آن کرده اند و از مقصود درگذشته تمسک
در تحصیل نسبت جمعیت باسباب دیگر کرده اند روزی در مجلس ایشان شخصی خود را به تکلف
و تعمل بر نسبت بیخودی و کیفیت استغراق میداشت حضرت ایشان متوجه وی شدند و این بیت
خواندند بیت گرم میا بتهمت مستی که در طریق ما را انتهاست از آن شیوه بی نشان ما
و میفرمودند تا آنزمان که نسبت مرید قوت نگرفته است و در آن متمکن نشده است با وی
مدارا و مواسا میکنند و بجانب او میروند و مواخذه نمی نمایند آنچه از وی میرسد از
اخلاق و افعال نا ملائم تحمل میکنند اما چون نسبت وی قوة گرفت و او را یقین با طریق
حاصل شده کار با او افتاد باید که در هر نفس پاسبان احوال بود تا چیزی از وی صادر نشود
که سبب گرانی و کراهت خاطر گردد و اگر از وی امری در وجود آید مواخذه میکنند و سیاست
مینمایند و میفرمودند که بعضی گفته اند که شیخ باید که مرید را بتواند خورد و شیخی که چنین نبود
وی را شیخی نرسد مرید خوردن را آن معنی است که شیخی باید که چنان باشد که در باطن مرید

تصرف کنند و اخلاق ذمیمهٔ وی را بتوانند خورد یعنی نابود تواند کرد و اخلاق حمیده
بجای آن اثبات تواند کرد و او را بدرجه حضور و آگاهی تواند رسانید روزی حضرت
ایشان اصحاب را گفتند کدام اند از شما که به نسبت شما نسبت یا زیاده تصرف واقع نشده است
هر بار بیرون رفتید و ضایع کردید کسی را که واثقی نور از پیشگاه کرامت کرده اند باید که
با آن نور مصلح خود سازد و با آن نور ظلمت خود را ببیند و خود را از میان بردارد و فرمودند
که چند روزی که من در میان شما سعی نمی کنید و خدا بین نمیشوید کی خواهید شد این صحبت و وقت
را غنیمت شمارید که پشیمان خواهید شد و پشیمانی سود نخواهد داشت و فقیر که حضرت
ایشان فقیری را بطریق رابطه اشارت فرمودند این بیت خواندند بیت
بجای کمتر در اندرون خویش ره ده بکن ادراک غیر اندیش را چه پس فرمودند یعنی
دور کن ادراک غیر این اندیشه را از دل هر دم جا کنی یعنی همگی خود متوجه آن باش
که خود را از دل هر دم که عبارت از مشایخ طریقت است جای سازی چنانچه طریقه خواجگان است
که در هر نفس پاسبانی باید کرد تا چیزی واقع نشود که سبب کراهت خاطر پیر گردد تا بجای
رسد که همه مراد او مراد پیر باشد و پیر مراد او و بسبب این پاسبانی بسعادتی مشرف
شود که فوق آن متصور نیست و آن فنا فی الله است فقیر را در مجالس صحبت بسیار
در روی مبارک حضرت ایشان بنگریستی روزی وی را مخاطب ساخته فرمودند که شخصی
در چهره مبارک حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره بسیار می نگریست حضرت خواجه فرمودند
که بسیار در روی ما نظر مکن تا دل بباد ندهی پس حضرت ایشان این مصرع خواندند ع
دیوانه شود هر که به بیند رخ ما را بعد ازان فرمودند که توجه مرید باید که در میان دو
ابروی پیر باشد و پیر را در مجموع اوقات و احوال مطلع و حاضر خود داند تا هیبت و عظمت

در وی تصرف کرده هرچه ملائم حضور وی نیست از باطن مرید رخت بندد و از رعایت این معنی
بجائی رسد که حجاب از میان پیر و مرید مرتفع شود و مجموع مرادات و مقاصد پیر بلکه
احوال و مواجید وی معاینه و مشاهده مرید گردد مصرع اینکار دولت است کنون تا کرا
دهند ؎ و میفرمودند که طریق خلاصی از گرفتاری بخواطر ردیه و مقتضای طبیعت یکی از
سه چیز تواند بود اول آنکه عملی از اعمال خیر بر خود گیرد و از آنچه این طائفه مقرر کرده اند
و طریق ریاضتی اختیار کند دویم آنکه حول و قوة خود را از میان بردارد و بداند که او را از
جمله نیست که خود را بخود ازین بلیه خلاص تواند کرد و بسبیل نیاز و افتقار بدوام تضرع
و انکسار بجناب حق سبحانه رجوع نماید باشد که حق تعالی او را خلاصی ازین بلیه کرامت
فرماید سوم آنکه مستمد از باطن و همت پیر باشد و وی را قبله توجه خود سازد و بعد ازین تقریر
از حاضران پرسیدند که ازین سه طریق کدام بهتر است هم خود فرمودند که استمداد از همت
پیر و توجه بوی بهتر است زیرا که طالب خود را از توجه بحق سبحانه عاجز دانسته پیر را وسیله
این توجه و وصول بجناب حق سبحانه گردانیده است ازین معنی بحصول نتیجه اقرب است
آنچه مقصود طالب است برین زودتر متفرع شود که همیشه مستمد از همت پیر باشد و
میفرمودند که هر که با یکی ازین طائفه می نشیند باید که جهدی کند تا از حقیقت وے
خبردار شود و بعد ازین این سه بیت از مثنوی خواندند ؎ من بهر جمعیتی نالان شدم ؎
جفت بدحالان و خوش حالان شدم ؎ هر کسی از ظن خود شد یار من ؎ وز درون من
نجست اسرار من ؎ سر من از ناله من دور نیست ؎ لیک چشم و گوش را این نور نیست ؎
روزی در تعلیم اهل صحبت میفرمودند گرسنگی پر و بیداری پر دماغ را منحرف و ضایع
میسازد و از ادراک حقائق و دقائق باز میدارد و ازین جهت است که در کشف بعضے

از اهل ریاضت غلطها واقع شده است کسی را بیداری ضرر میکند که دران بیداری سرور

و فرحی دارد و آن سرور و فرح کار خواب میکند و دماغ را از پیوست نگاه میدارد پس فرمودند

که خواجه علاء الدین غجدوانی میگفتند که روزی حضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره

بطوالس آمدند با جمعی از اصحاب در غجدوان بودیم ما را طلبیدند آمدیم چون شب نزدیک

رسید شیخ محمد ورزی طوالسی را که از جمله مخلصان و خدام ایشان بود بخواندند و گفتند

یاران را ببرید و خدمت کنید ما بمنزل شیخ محمد رفتیم بعد از ان نماز شام حضرت خواجه آنجا

آمدند و بر کنار صفه نشستند و پای مبارک فرو آویختند و شیخ محمد را طلب کردند و پرسیدند

که برای یاران چه خواهید پخت شیخ محمد گفت مرغکی و کرنجکی در خاطر دارم فرمودند که

مرغ را آرید تا بینیم که فربه است یا لاغر شیخ محمد مرغها را آوردند حضرت خواجه یک یک را

بدست مبارک خود گرفتند و ملاحظه کردند و فرمودند که نیک است بعد اصحاب را گفتند که

طعام را خورید و شب خواب کنید و چون صبح شود پیش ما آئید پس برخاستند و برفتند

و ما شب آنجا باشیدیم و طعام خوردیم و خواب کردیم و صبح باتفاق یاران بملازمت ایشان

رفتیم و میفرمودند که ذکر بمثابه تیشه است که بآن خار خواطر را از راه دل بر میکنند و میفرمودند

که کار آنست که استغراق در ذکر شود بر وجهیکه ورا نه ذوق بهشت باشد و نه خوف دوزخ

خواب و بیداری برابر یکسان شود و شیطان را خود چه زهره که گرد این بزرگوار گردد و میفرمودند

اگر سکوت در صحبت برای حفظ آگاهی بحق سبحانه باشد و ملاحظه آنکه لغوی گفته نشود آن صحبت

بهشت است در آیه کریمه لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا اشارتی بچنین صحبت واقع است کسانی را

که دل گرفتار محبوب حقیقی شده است در همه حال دل ایشان با آنحضرت در مکالمه و مناجات است

و میفرمودند که نزد محققان حق سبحانه آنست که بهیچ وجه مدرک و مفهوم نشود و طریق

ادراک وی رسیده است و عقل کامل آنکه بهیچ وجه از طلب ادراک وی نیارامد
پس برین تقدیر سکون و آرام از مقتضای عقل نباشد و نسبت دارد دوست
این آشفتگی بد کوشش بیهوده به از خفتگی بله و میفرمودند که ارواح انسانیه در جوار قدس
همیشه در مشاهده بودند چون باین عالم نشان آوردند و محبوس قفس ناسوتی گردانیدند بواسطه
تعلق با بدان مشغول محتاج الیه ابدان شدند از مسکن و ملبس و مطعم و غیر آن و بعضی را
با وجود این شغل اضطراب و میل رسیدن بمقر اصلی خود غالب آمد و تمتعات بهیمی و مستلذات
طبیعی مانع توجه ایشان بمقر اصلی نشد از کجا معلوم که مقصود از وجود انسانی حصول
آن اضطراب نیست اگرچه مقصود را مردم نوع دیگر بیان کرده اند و میفرمودند عبادت
عبارت از انست که با وامر عمل کنند و از نواهی اجتناب نمایند و عبودیت عبارت
از دوام توجه و اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی و میفرمودند که در بعضی کتابها فرق
میان عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت ادای وظائف بندگی است بموجب
شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل است بر نعت تعظیم و میفرمودند که مقصود از
خلقت انسانی تعبد است و خلاصه تعبد آگاهی است بجناب حق سبحانه در همه احوال
به نعت تضرع و خضوع و میفرمودند که شریعت است و طریقت است و حقیقت است
شریعت اجرای احکام است بر ظاهر و طریقت تمحل و تکلف است در جمعیت باطن و حقیقت
رسوخیت درین جمعیت و میفرمودند که معراج دو نوع است معراج صوری و معراج
معنوی معنوی نیز دو نوع است اول انتقال کردن از ماسوی بحق سبحانه و میفرمودند
که سیر دو نوع است سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد است و سیر مستدیر
قرب در قرب سیر مستطیل مقصود از خارج دایره خود طلبیدن است و سیر مستدیر

گرد دل خود گشتن و مقصود را از خود جستن و میفرمودند که علم دو است علم وراثت و
علم لدنی علم وراثت آنست که مسبوق بعلمی باشد چنانچه حضرت رسول صلی الله علیه وسلم
فرموده است مَن عَمِلَ بِمَا عَلِمَ وَرَّثَهُ اللهُ عِلمَ مَا لَم یَعلَم و علم لدنی آنست که مسبوق بعملی نباشد
بلکه بسابقه عملی حق سبحانه بمحض عنایت بی علت بعلمی خاص از نزد خود بنده را مشرف
گردانند کما قال سبحانه وَآتَینَاهُ مِن لَدُنَّا عِلمًا و فرمودند اجر نیز دو است اجر ممنون و اجر
غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابله عملی نباشد بلکه محض موهبت بود و اجر غیر ممنون آنکه در مقابله عملی باشد
و فرمودند که فرق است میان عالم و عارف مثلا کسیکه علم بمسائل نحوی دارد که عبارت از قواعد کلیه است که فاعل
مرفوع است و مفعول منصوب وی را عالم بعلم نحو گویند نه عارف اما عارف بعلم نحو آنرا
گویند که هر یکی از مسائل بیشائبه تکلف و توقف در محل خود استعمال کند همچنین عالم بعلم
توحید گویند کسی را که توحید وی بحسب علم است یعنی اعتقاد کرده است وحدت افعال
و صفات و ذات را در دل خود قرار داده که لَا فَاعِلَ فِی الوُجُودِ اِلَّا الله همچنین کس را
عالم بعلم توحید گویند و اگر در عین ظهور هر یکی از افعال و اوصاف در مظهر خود و غیر خود
بی تعمل و تکلف میداند که فاعل حق است او را عارف گویند و اگر اینمعنی را بتعمل
میداند یعنی بقوت ایمان وی را متعرف گویند روزی بر سبیل تمثیل میفرمودند که مرغان
اجتماعی کردند تا خود را بسیمرغ رسانند هر یکی در میان راه بعذری باز ماندند اما در هر کدام
که از سیمرغ چیزی بود بسیمرغ رسید و میفرمودند که مردم تصور کرده اند که کمال در
انا الحق گفتن است کمال در آنست که انا را از پیش بردارند و هرگز یاد وی نکنند
و میفرمودند که اصل کار بی پیوندیست پس فرمودند که پیش من هیچ شعری بهتر ازین
رباعی نیست که پهلوان محمود پوریار گفته است رباعی جانا بقمارخانه رندی چند

بامردم کم عیار کم پیوندند که رندی چند اند کس نداند چند اند که بر نسیه و نقد هر دو عالم
خندند که بعد ازان فرمودند اگر کسے حقیقت معنی لا اله الا الله را داند از ین سخن حقیقت
داند که پهلوان محمود گرفتار هیچ قیدی نبوده است و بتجلی ذاتی مشرف بوده روزی
بعضی از خدام اصحاب را مخاطب ساخته سخنان میفرمودند درین اثنا گفتند حاصل آنکه
سعی میباید کرد تا دل را توجه دائمی بحق سبحانه حاصل شود بعد ازان تواند بود که ویرا
آگاه سازند بآن معنی که این توجه از وست بذات و آن توجه را در میان هیچ مدخلی نبوده است
و میفرمودند که فنای مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را باوصاف و افعال خود
شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی اسناد اوصاف و افعال کند از خود بطریق
ذوق و اثبات کند مر فاعل حقیقی را جل ذکره آنکه صوفیه گفته اند نفی یا اثبات جنگ ندارد
باین معنی است و فرمود مثلاً این جامه که من پوشیده ام عاریتی است و مرا علم نیست بآنکه
این عاریت است و از ین سبب که من آنرا املاک خود دانم بآن تعلق داریم ناگاه مرا علم شد
بآنکه این جامه عاریتی است فی الحال تعلق من از ان جامه منقطع شد و حال آنکه تلبس من
بآن جامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از
مادون حق سبحانه منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند وصل پیش ما آنست که
دل را بجناب حق سبحانه نسبت آگاهی حاصل شود بر سبیل ذوق و از غیر وی ذهولی دست
دهد و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است آنچه از خوردی
معتقد ماست اینست و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل بحق سبحانه جمع شود
بر سبیل ذوق چون این معنی دائم شود آنرا دوام وصل گویند نهایت این است و آنکه
حضرت بهاء الدین قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم

مراد همین است و آنکه فرموده اند ما واسطه وصول بیش نیستیم از ما منقطع می باید شد
و بمقصود باید پیوست همین وصل است و فرمودند اگر این نسبت را نزد شما قدری بودی
با بستی سنگها را بر سر خود برداشتی و میفرمودند هرگاه شما در صحبت من واصل شدید مرا از آن چه
و حق را سبحانه از آن چه فرموده بسیار است که ما در غم خلق ایم و خلق بواسطه ما در شادی
اگر چه این شرک است که کسی خود را چنین کلان سازد اگر وی خراب شود عالم خراب شود
لیکن ما چه کنیم کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ ما را بی ما چنین کلان ساخته اند و میفرمودند که اگر
ذکر بر وجهی ملکه شود که دل همیشه حاضر بود ذاکر درین حضور ملتذ باشد از ابرار است
وی را حاضر مع الله میتوان گفت اما واصل مع الله نمیتوان گفت واصل آنست
که استناد حضور از وی منفی گردد و حاضر حق را سبحانه داند بذات خود و میفرمودند نهایتی
که اولیا بآن میرسند آنست که مشاهده از ایشان غائب نشود یا آنکه مشاهده از ایشان
غائب شود از غایت استغراق در مشاهده حقیقی و میفرمودند که تجلی کشف است و ظهور را بمعنی
بر دو گونه توان بود یکی کشف عیانی و آن مشاهده مقصود است بچشم سر از دار الجزا
دوم آنکه بتوسط کثرت استحضار یا غلبه محبت آنچه غائب است کالمحسوس شود زیرا که از خواص
محبت است که غائب را کالمحسوس گرداند این است نهایت اقدام ارباب کمال در دنیا
میفرمودند که آیا نهایت این کار حضور و مشاهده است یا فنا و نیستی آنچه فهم میشود
از کلام بعضی اکابر این است که نهایت حضور و مشاهده باشد لیکن در واقع نهایت
فنا و نیستی می باید زیرا که گرفتار حضور و مشاهده نیز گرفتار غیر است و میفرمودند که
شهود را دو معنی است یکی شهود ذات مقدس مجردا از ظهور در لباس مظاهر و
شهود دیگر آنست که آن ذات مقدس را از پرده مظاهر مشاهده کنند بی وصف

هاملی بلاک به لغت یکی و یگانگی و این شهود را صوفیه شهود احدیت در کثرت می نامند
و حضرت رسول صلی الله علیه وسلم بعد از بعثت درین شهود بودند و می‌فرمودند عجب دارم
از کسی که گفته است مصرع منگر که که میگوید بنگر که چه میگوید بایستی که چنین گفتی منگر که چه میگوید
بنگر که که میگوید یعنی قائل و متکلم از پردهٔ مظاهر حق است سبحانه و میفرمودند که
حق سبحانه عنایت فرموده چیزی چند از صفات به بنده نسبت کرده و اورا بآن منسوب
ساخته وعده و وعید را بر آن متفرع گردانیده و کمال بنده جز آن نیست که غایت
سعی بجا آورده و همگی و تمامی خود را در سلوک طریقهٔ مستقیمه صرف کرده خود را بجایی
رساند که داند که آنچه او را حق سبحانه بآن منسوب ساخته از آن او نیست در ویشی
همین است لیکن مردم آنرا دور و دراز گردانیده اند روزی یکی از اعزه در مجلس
حضرت ایشان پرسید که اکابر صوفیه گفته اند که وجودی غیر وجود حق و هستی مطلق نیست
و ظاهر از پردهٔ مظاهر یکیست بنابرین تحقیق مخالفت و منازعت اهل اسلام باهل کفر
از برای چیست حضرت ایشان باین دو بیت مثنوی جواب آن عزیز گفتند ؎
چونکه بیرنگی اسیر رنگ شد ٭ موسیی با موسیی در جنگ شد ٭ چون به بیرنگی رسی کان
داشتی ٭ موسی و فرعون دارند آشتی ٭ و میفرمودند که و اقفان هر قدر مستر بجنید
یعنی بعد از علم باین معنی که مجموع معدوم اند و ظاهر بصور مجموع اوست بیاسودند
هم‌چون آبیکه در انهار و جداول است بعد از آنکه دانست که از انبساطات بحر محیط است
او را الذتی و ذوقی برسیدن باصل خود که محیط است حاصل شد و در راحت افتاد بیت
چون بدانستی که ظل کیستی ٭ فارغی گر مردی و گر زیستی ٭ پوشیده نماند که غیر ازین
کلمات قدسیه و انفاس نفیسه که مذکور شد بسی حقائق و معارف بلند و دقائق و

ولطائف ارجمند که از حضرت ایشان در خلال احوال استماع افتاد و بواسطه فتور قوت
حافظه وظهور امور مانعه ضبط عبارات واستعارات آنحضرت دست نداد اما بعضی ابیات
واشعار که در انتنای معارف لطائف شعار بر زبان ایشان گذشت بر لوح ضمیر
مرتسم و در آئینه خاطر منقش میگشت وآن این است وقتیکه خواجه محمد یحیی را العلو همت
امر میفرمودند این مصرعه خواندند ع چون پلنگان سوی بالا خیز کن ؎ وقتیکه بیان ترک
هستی وخودپرستی میفرمودند خواندند ع یک قدم بر فرق خود نه وان دگر در کوی دوست ؎
وقتیکه بیان سر معیت واز ذکر جهر منع میفرمودند خواندند ع نعره کمتر زن که نزدیک است
یار ؎ وقتیکه بیان تفاوت قابلیات میفرمودند خواندند ع بقدر روزنه افتد بخانه
نور قمر ؎ در بیان اینمعنی که عشق ومحبت موجب ظهور حقائق ومعارف است این بیت
خواندند بیت گر عشق نبودی وغم عشق نبودی ؎ چندین سخن خوب که گفتی وشنیدی ؎
در بیان اینمعنی که آگاهی دوام بترک مالوفات ومانوسات بازبسته است میفرمودند که
در یکی از رسائل شیخ خاوند ظهور است این بیت بیت ما را خواهی همین حدیث
ما کن ؎ خو با ما کن ز غیر ما خو واکن ؎ وقتیکه بطریق توجه بوجه خاص اشارت میکردند
این بیت خواندند بیت آن وارد آن نگار که آنست هر چه هست ؎ آنرا طلب کنید
حریفان که آن کجاست ؎ در بیان اینمعنی که بعد صوری اهل رابطه را مانع قرب معنوی
نیست میخواندند بیت گمان مبر که برفتیم ومهرت از دل رفت ؎ بخاک پای عزیزت که
همچنان باقیست ؎ در بیان عنای ذاتی حق وعجز خلق از ادراک حقیقت او میخواندند بیت
دلال غمش ز غیبت جانبازان ؎ دید نزد نعره وفریاد که صد جان بجوی داد ؎ در بیان
اینمعنی که اهل ظاهر از حقیقت عشق بیخبرانند میخواندند بیت عشق را بوحنیفه درس نگفت ؎

شافعی را در روایت نیست ٭ در بیان ضعف ارادت طالبان میخوانند **بیت**
نگوار باب دل رفتند و شهر عشق شد خالی ٭ جهان پر شمس تبریزیست کو مردی چو مولانا
در بیان آنمعنی که بسی کسان را بواسطهٔ التفات این طائفه ذوقی حاصل شده بود و باندک
ترک ادبی آن ذوق نماند میفرمودند **بیت** هرچه بودی وارادت آمده بود ٭ چو نتو
کج باختی کسی چه کند ٭ در ترغیب بصحبت و منع از عزلت میخوانند **بیت** شکر تنها مخور
باکل بر آمیسند ٭ که در ترکیب باشد نفع بسیار ٭ در بیان آنمعنی که صفات بشری و مقتضیات
طبعی ارباب کمال و اصحاب نفوس قدسیه را از شهود آنچه مقصود ست مانع و مزاحم
نمیشود این قطعه خوانند **قطعه** موسی اندر درخت آتش دید ٭ سبزتر میشد آن درخت
از نار ٭ شهوت و حرص مرد صاحبدل ٭ اینچنین دان و اینچنین انگار ٭ در بیان شکایت
از قید بشریت میفرمودند که بر در شیخ ابوبکر قفال شاشی نوشته دیده ام **بیت** دانی
چه حکمت ست که فرزند از پدر ٭ منت ندارد و دهدش روز و شب عطا ٭ یعنی درینجهان
که محل حوادث ست ٭ در محنت وجود تو آورده مرا ٭ وقتیکه بیان طریقهٔ رابطه میکردند
این ابیات از مثنوی خواندند **بیت** آن یکی را روی او شد سوی دوست ٭ وان یکی را
روی او خود روی اوست ٭ روی هر یک مینگر میدار پاس ٭ بو که گردی تو ز خدمت
روشناس ٭ در میان جان ایشان خانه گیر ٭ در فلک خانه کند بدر منیر ٭
در بیان آنمعنی که حکم غالب دارد میخوانند **بیت** ای برادر تو همین اندیشه ٭ مابقی
تو استخوان و ریشه ٭ گر گل ست اندیشهٔ تو گلشنی ٭ ور بود خاری تو هیمه گلخنی ٭ در تنبیه
بحدت نظر و نکته فراست میفرمودند **بیت** آدمی دیده ست باقی پوست ست ٭
دید آن باشد که دید دوست ست ٭ وقتیکه بیان تسعیت میکردند خوانند **بیت**

ای چو نابینا مبر هر سوی دست ٭ با تو در زیر گلیم است او چه هست ٭ یار تو خرجین تست و
کیسه است ٭ ور تو رامینی مجو جز ویسه است ٭ ویسه و رامین تو هم ذات تست ٭ این
برونیها همه آفات تست ٭ و هم در بیان سرعت و منع ذکر جهر میفرمودند بیت
کار نادان کوته اندیشی است ٭ یادگیر و کسی که در پیشی است ٭ در بیان کسب و ولوله شوق
و اضطراب میخواندند بیت آب کم جو تشنگی آور بدست ٭ تا بجوشد آب از بالا و پست ٭
هم درین معنی میخواندند بیت تشنه نخفتید مگر اندکی ٭ تشنه کجا خواب گران از کجا ٭ چونکه
بخفتید بخواب آب دیده ٭ یا لب جو یا که سبو یا سقا ٭ در بیان غلبات شوق و محبت
این طایفه میخواندند بیت از عطش که در قدح آبی خورند ٭ در درون آب حق را
ناظرند ٭ بعد از بیان این معنی که یک حقیقت است ظاهر در لباس مظاهر این ابیات
خواندند بیت گر گشاییم بحث این را ماهی لب باز ٭ تا سوال و تا جواب آید دراز ٭ ذوق
نکته عشق از من بپرس و دم ٭ نفس خدمت نفس دیگر میشود ٭ پس کنم خود زیرکان را
این بس است ٭ بانگ دو کردم اگر در ده کس است ٭ و میفرمودند که همت عبارت از
جمع خاطر است بر امر واحد بوجهیکه بر خلاف آن بر خاطر نگذرد و از چنین همت مراد متخلف
نیست اصحاب تجرید باید که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم نمایند که ایشان را مناسبت
بحضرات اسمائیه بچه مرتبه رسیده است و همت ایشان را چگونه تاثیر است و میفرمودند
که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست همت عارف خلاق است مراد او
از وی متخلف نیست هر که با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا گفته اند اگر
کافری همیشه خاطر خود بر امری دارد و همت بر چیزی گمارد البته میسر گردد و ایمان
و عمل صالح دران شرط نیست همچنانکه قوت صافیه را تاثیر است نفوس شریره را

نیز تاثیر است و تیسر مو دند که صرف خاطر در رفع موانع و دفع اعدای دین عیب
نمیباشد همه انبیا علیهم السلام با وجود استغراق در بحر توحید همت مصروف این معنی
داشته اند و میسر مو دند که بیرزا بابر که میگفت عارف را همت نیست معنی این نفهمیده
بوده است عارف بعنایتی مشرف شده است که وی و جمله اوصاف وی بعدم
آبادی رفته است که از و نه نام مانده است و نه نشان هرچه از وی صادر میشود بوی
منسوب نیست آیه وَمَا رَمَیْتَ اِذْ رَمَیْتَ وَلٰکِنَّ اللّٰهَ رَمٰی و کریمه فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰکِنَّ اللّٰهَ
قَتَلَهُمْ مبنی ازینمعنی است و اگر نه چنین بودی نسبت باشیا مشکل میشود که عالمی را به تسلیط
قوت قاهره برهم زدند مثل نوح و هود علیهما السلام که قوم خود را به آب و باد هلاک ساختند
و میسر مو دند که آنچه حضرت شیخ محی الدین عربی در فتوحات فرموده اند که عارف را همت
نیست معنی وی آنست که ممکن نظر بحقیقت و ذات خود هیچ ندارد و آنچه از اوصاف
حال او را حاصل است مثل علم و قوت و ارادت همه عاریت است و حق راست سبحانه
پس عارف حد خود دانسته در مقام فقر حقیقی که نیستی محض میباشد چنانچه مقتضای
ذات اوست و با وصاف عاریتی ظاهر نمیشود و لکن جمعیکه از هواجس و وساوس
نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موهبت آلهی باز رسته اند باید که باطن
خود را تابع ارادت و مشیت حق سبحانه گردانند یعنی در صورتیکه این طائفه ملهم
شوند به تسلط همت براندفاع و هلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید که
همت مصروف دارند و خاطر تمام بر دفع و رفع اعدا گمارند عبید الله بلیانی
رحمة الله علیه درویشی نه نماز و روزه است نه احیای شب اینهمه اسباب
بندگی است درویشی نرنجیدن است اگر این حاصل کنی واصل گردی و گفت

خدای دان باشید اگر خدای دان نه اید خود دان نیز مباشید از برای آنکه چون
خود دان نباشید خدای دان باشید پس گفت ازین بهتر بگویم که خدای باشید
و اگر خدای نباشید خود مباشید که اگر خود نباشید خدای باشید چنانچه از اشعار
اوست بیت ما جمله خدای پاک پاکیم ؎ نی ز آتش و باد و آب و خاکیم ؎ از هستی
و نیستی همیشه ؎ عریان شده ایم و جامه چاکیم ؎ و نیز از وی است بیت حقیقت
جز خدا دیدن روا نیست ؎ که بنشناسد در دو عالم جز خدا نیست ؎ نمیگویم که عالم جمله
او شد ؎ که این نسبت بد کردن روا نیست ؎ نه او عالم شد و نی عالم او شد ؎
همه او را چنین دیدن خطا نیست ؎ ۵ تا حق بدو چشم سر نه بینیم هر دم ؎ از پای
طلب نمی نشینیم هر دم ؎ گویند خدا بچشم سر نتوان دید ؎ آن ایشانند من چنینم هر دم
ابو عبد الله الزوعندی رحمة الله علیه گفت خوشحال کسیکه ویرا وسیله
نباشد بجناب حق تعالی جز حق و گفت ترک دنیا از جهة دنیا و قبول خلق از جمله دنیا
و گفت الله تعالی بندهٔ خود را از معرفت خود چیزی بدهد بآن مقدار که وی را
معرفت داده بود بلا بر وی گمارد تا بقوت آن معرفت آن بلا بر میدارد و گفت که دور
باش از تمیز در خدمت زیرا که کسانیکه ایشان را در خدمت ممتاز گردانی حظ همه نمانده اند
پس همه را خدمت کن تا مراد حاصل شود و مقصود فوت نشود رکن الدین
علاء الدوله سمنانی قدس الله سره العزیز درویشی از وی سوال کرد که
چون این بدن را در خاک ادراک نیست و بدن بکیست یا روح از وی مفارق
شده و در عالم ارواح حجاب نیست چه احتیاج است بسر خاک رفتن فرمودند که فائده
بسیار دارد یکی آنکه چون بزیارت کسی میرود چندانکه میرود توجه او زیادت میشود

و چون بسبز خاک رسد و عکس مشاهده کنند خاک او را حس او نیز مشغول او شود و بکلی
متوجه گردد و فائده بیشتر باشد و دیگر آنکه هر چند ارواح را حجاب نیست و همه جهان
او را یکی ست اما در بدنیکه هفتاد سال با او صحبت داشته باشد و بدن محشور او که
بعد از حشر ابد الآباد خواهد بود و آنجا باشد بآن موضع نظر او و تعلق او بیشتر بود که
بموضع دیگر این را بدلایل عقلی و نقلی ثابت کرد چنانچه در نفحات بتفصیل مذکور است
و فرمود که جمله انبیا برای آن آمده اند که تا چشم خلق را بگشایند بعیب خود و کمال
حق بعجز خود و قدرت حق و بظلم خود و بعدل حق و بجهل خود و بعلم حق و بمذلت
خود و عزت حق و به بندگی خود و خداوندی حق و بفقر خود و غنای حق و بتقصیر خود
و تمامی حق و بفنای خود و بقای حق و هم برین قیاس شیخ نیز برای آن است
که چشم مریدان را بآن معنی بگشاید پس هر چند مرید در اثبات خود و کمال خود بیش کوشد
یا عمل کند تا کمال او ظاهر شود شیخ از وی بیشتر رنجد چه شیخ این همه رنج از برای آن
میکشد که تا چشم کمال بین نفس او را بدوزد و چشمیکه کمال حق بیند بگشاید و او هر لحظه
در کمال خود چشمی دیگر میگشاید پس در اضاعت رنج شیخ میکوشد درویش می باید که در
کمین نفس باشد تا هر چشمی که بکمال خود بگشاید حالی آن را می بندد و اگر چنین کند تا او را
خبر شود نفس از هر سر موی چشمی بدیدن کمال خود بگشاید و از دیدن کمال حق کور گرداند
که خاصیت نفس اینست و گفت که این مردمان عجب اعتقادها دارند که میگویند که درویش
باید که گدا و محتاج باشد نمیدانند که حق تعالی هرگز هیچ مرشد را محتاج نداشته است
بخلق چرا باید که بندگان خدای تعالی بجز خدای محتاج باشند آخر این دنیا را ببرکت ایشان
بپای میدارد بلکه مقصود از آفرینش ایشانند نه دیگر و گفت که حق تعالی این زمین

و مزارع را بحکمت آفریده و میخواهد که معمور باشد و فائده بخلق رسد و اگر خلق بدانند که
از عمارت دنیا که برای فائده و دخل کنند نه بوجه اسراف چه ثواب است هرگز ترک
عمارت نکنید و اگر بدانند که از ترک عمارت و گذاشتن زمین را معطل چه گناه حاصل میشود
هرگز نگذارند که اسباب او خراب شود هر کسی که زمین دارد و از ان هر سال هزار من غله
حاصل میتواند کرد و اگر بتقصیر و اهمال نه صد من حاصل کند و بسبب آن صد من از خلق
دور افتد بعد از ان لذوی باز خواست خواهند کرد و اگر کسی را حالی هست که زمین
و عمارت نمی پردازد خوش وقت او بود و اگر از کاهلی ترک زمین کند و آنرا ترک و زهد
نام کند جز متابعت شیطان چیزی دیگر نیست و هیچکس کمتر از آدمی بیکار نیست اخرویاً
و دنیویاً و گفت که ممکن نیست که کسی بمرتبه ولایت رسد الا که حق تعالی پرده بر سر او
پوشد و او را از چشم خلق پنهان دارد که معنی اَولیائی تحتَ قبائی این است و این
قباب صفات بشریت است نه پرده ایست از کرباس و غیره و صفات آنست که در و
عیبی ظاهر کند یا هنری را انو در چشم مردم بعیب فرا نماید معنی لَا یَعرِفُهُم غَیرِی آنست
که تا هنوز ارادت باطن کسی را منور نکند آن ولی را نشناسد پس آن نور او را شناخته باشد
نه آنکس و هم گفت درویشانیکه بکار مشغول اند میباید که بطال را در میان ایشان راه
نباشد که یک بیکار صد مرد در کار را از کار باز دارد و فرمود که میباید که درویشان جهد
نمایند تا در وقت لقمه خوردن نیک حاضر باشند که تخم اعمال در زمین قالب انسانی لقمه
است چون بغفلت تخم انداز و ممکن نیست که هرگز جمعیت خاطر حاصل شود اگرچه لقمه
حلال باشد و فرمود که انبیاء علیهم السلام از انشای گناه عامداً معصوم‌اند و اولیای
از خورد داشت گناه محفوظ نزدیک این بیچاره هیچ گناه بتر از ان نیست که بنده خود را

مجرم ومقصر نداند مولانا جلال الدین رومی قدس سره گفت با اولیای
حق هم زانو بر زانو باید نشست که آنرا اثرهای هست عظیم وگفت مرغیکه از زمین بالا
پرد اگرچه بآسمان نرسد اما این قدر باشد که از دام دورتر باشد وبرهد همچنین اگر کسی
درویش شود بکمال درویشی نرسد اما این قدر باشد که از زمرهٔ خلق واهل بازار ممتاز
باشد واز زحمتهای دنیا برهد وسبکبار گردد که نَجَی المُخِفُّونَ وهَلَکَ المُثْقِلُونَ یکی از
ابنای دنیا نسبت نرسیدن خود بخدمت وی عذر میکرد فرمود که حاجت باعتذار
نیست آن قدر که دیگران از آمدن تو منت میدارند ما از نیامدن تو منت داریم
یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود همه دلتنگی از دل نهادگی برین عالم است هر دمیکه آزاد باشی
ازین جهان خود را غریب دانی ودر هر رنگ که بنگری وهر مزه که بچشی دانی که با آن
نمانی وجای دیگر روی پس هیچ دلتنگ نباشی روزی از بهاء الدین پسر خود
گفت اگر خواهی که دائما در بهشت برین باشی با همه کس دوست شو وکین کسی را
در دل مدار واین رباعی خواند بیت بیشی طلبی ز هیچ کس بیش مباش ٭ چون
مرهم وموم باش چون نیش مباش ٭ خواهی که ز هیچ کس بتو بد نرسد ٭ بدگوی و
بدآموز وبداندیش مباش ٭ وفرمود که آزاد مرد آنست که از رنجانیدن کسی نرنجد
وجوانمرد آنست که مستحق رنجانیدن را نرنجاند شخصی با ایشان خوش نبود در سخن ایشان
که من با هفتاد وسه مذهب یکی ام معترض شد وبرای امتحان شخصی را بر ایشان فرستاد
که دشنام ها داد ایشان بخندیدند وگفتند با این نیز که تو میگوئی یکی ام آن کس خجل شد
وبازگشت ونقل است که از خادم همیشه پرسیدی که در خانه ما امروز چیزی هست اگر
خادم گفتی هیچ نیست شاد شدی وشکر ها کردی که الحمد لله امروز خانه ما بخانه

پیغمبر صلی الله علیه وسلم میاند واگر خادم گفتی مالا بد بطبخ مهیاست منفعل گشتی گفتی
ازین خانه بوی فرعون می آید روزی در مجلس وی حکایت اوحدالدین کرمانی
کردند که شاهد باز و پاکباز بود گفت کاشکی کردی وگذشتی فرمود شخصی بخلوت
درویشی آمد پرسید که چرا پنهان نشستند گفت این دم تنها شدم که تو آمدی ومرا
از حق مانع شدی از وی پرسیدند درویش گناه کند گفت اگر طعام بی اشتها خورد
که این درویش را گناهی است عظیم وگفت صحبت عزیزست مصاحبت مکنید
غیر ابنای جنس را وگفت که درین معنی حضرت خداوندم شمس الدین تبریزی فرموده
که علامت مرید قبول یافته آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشتن
واگر اتفاق شود چنان نشیند که منافق در مسجد وکودک در مکتب واسیر در زندان
ودر مرض اخیر با یاران گفت که از رفتن من غمناک مشوید که نور منصور بعد از صد
وپنجاه سال بروح شیخ فریدالدین عطار تجلی کرد و مرشد او شد در هر حالتیکه باشید
با ما باشید و مرا یاد کنید تا من شما را ممد باشم در هر لباسی که باشم ونیز فرمود که در
عالم ما را دو تعلق است یکی ببدن ویکی بشما چون بعنایت حق سبحانه فرد و مجرد گردم آن
تعلق نیز از آن شما خواهد شد شیخ صدرالدین برای عیادت آمد وشفاک الله گفت
فرمود که شفاک الله شما را باشد که در میان عاشق و معشوق پیراهنی از شعر بیش نماند
نمیخواهید که نور بنور پیوندد واین غزل خواند ۵ چه دانی تو که در باطن چه شاهی
همنشین دارم ۵ ویاران را وصیت کرد بدین عبارت اُوصیکُم بتقوی الله فی السرّ والعلانیة
وبقلّة الطعام وقلّة الکلام وهجران المعاصی والآثام ومواظبة القیام ودوام الصیام
وترک الشهوات علی الدوام واحتمال الجفاء من جمیع الانام وترک مجالسة السفهاء

والتزام مصاحبة الصالحين والكرام وان خیر الناس من ینفع الناس و خیر الکلام ما قل ودل والحمد لله وحده مولانا شمس تبریز قدس سره گویند که در بغداد شیخ اوحدالدین کرمانی را دریافت پرسید که در چه کاری گفت ماه را در طشت آب می بینم مولانا فرمود اگر بر گردن دمل نداری چرا بر آسمانش نمی بینی و فرمود که یکی گفت که در سقابه نام حق نباید گرفت و قرآن نباید خواند مگر آهسته گفتم آنرا چه کنم که او بر انان خود جدا نمیتوانم کردن شاه اند اسپ فرو نمی آید اسپ بیچاره چه کند مولانا سلطان الدین رحمة الله علیه میفرمود که حاصل این کار و بار ذوق یافت و الم نایافت هست باید که طالبان هر چه یابند از واردات و مواجید ذوقین نشوند و باز از ان ذوق تهی گشته برای آنچه که نیافته اند و باقیمانده متالم نشوند چه مقصود بی نهایت ست آنچه ازوی دریابند بانچه ازوی در نیافته اند حکم نیم قطره دارد به نسبت دریای محیط الناس اگر بانچه دریابند سر فرود آرند و بآن آرام گیرند در ذوق آن از عالم بیرون روند تا ابد دران محبوس باشند و از دیگر اذواق و مواجید بی نهایت محروم مانند و اگر بعمر ابدی درین یافت و نایافت سیر کنند هنوز هیچ کار نکرده باشند و هیچ راه نرفته و در و دیگر در معنی آیة سوره اخلاص میگفتند اول موجودی که بایجاد حق سبحانه بیواسطه شئ دیگر بوجود آمد صادر اول بود چون از مبدء فیاض اظهار صادر اول مشابه بود بزادن شود لاجرم حق سبحانه درین صورت بآیة کریمه لم یلد نفی آن مشابهت فرمود و چون حق سبحانه بعد از ایجاد موجودات و اظهار تعینات در مظاهر الهی و کونی بحسب ذات و صفات و اسماء و افعال ظهور فرمود و اینچنین ظهوری از مظاهر مشابه بود بزاده شدن لاجرم حق سبحانه درین سوره بآیة کریمه لم یولد نفی آن مشابهت فرموده

چون بعد از ایجاد موجودات نوع انسان را بحکم خلق اللّٰہ آدم علی صورۃ الرحمن نسخه جامعه ومظاهر جمیع اشیا سے گردانید ویرا آیته ذات وصفات وافعال بی نهایت خو ساخت از حسب جامعیت ویرا مشابهتی بود به آن ذات یگانه مقدس که آیته قل هو اللّٰه احد اللّٰه الصمد صفت اوست پیدا شد که دران وهم کفو بود لاجرم حق سبحانه به آیته ولم یکن له کفوًا احد نفی آن مشابهت ومماثلت فرمود خواجه شمس الدین محمد کوسوی رحمة اللّٰه علیه در معنی احسن کما احسن اللّٰه الیک فرمود نکوی کن همچنان که نکوی کرده است خدای بتو نکوی خدای بنده آن بود که در ازل خدای تعالی ظاهر بود وبنده پنهان پس نسبت به بنده آن نکوی کرد که بنده را ظاهر گردانید وخود پنهان شد پس تعلیم میدهد بنده را وامر میکند که نکوی کن همچنانکه خدای تعالی نکوی کرده است یعنی تو نیز خود را بنفی وجود پنهان کن تا خدای تعالی ظاهر گردد ؞ ؞

تمت

خاتمة الطبع

منت خدای بزرگ را که بانجام رسانید این نسخه را در طبع وامید هست که صوفیان صافی طبع را ازان برخوردار کند گو سهل نماید که گفتی خیلی از پیشین بزرگان درین نسخه فراهم آورده اند اما بزرگ داشتن باید که هر گفت از آن دارد مجرب هست مر علیلان باطن را چه گویند کانسی طبیبان روحانی اند در صحت این همت را نیکو گماشتم ستة تا نسخه که جمع آمد همه را در آن بکار بردم تا همه نکویم که پر صحیح هست دعا کنم که برکات این مقالات در نظر کنندگان نیکو اثر ما بخشند وجزای چنین خیر جاری آنها را که سرو کار باین دارند باید هم آمین ؞

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱	۶	ابن الغلام	ابن العلام	۵۹	۲۶	ابوالحسن	ابوالحسین
۱۵	۱۳	دنست	دلست	۶۵	۳	بحرمت	بخدمت
۲۰	۷	بشناسند	بشناسد	۶۶	۱۶	ابوعبدالله	عبدالله
۳۳	۱۶	اُنشن	اُنس	۷۰	۱۳	خیبل	جبل
۳۸	۶	عنه	علیه	″	۶۴	ذوایوزمن	وما یؤمن
۳۹	۱۸	چیزی نیست	چیزی و نیست	۷۲	۱۹	برزندگان ؟	برزندگان بر
۴۰	۳	چنین نیست	وچنین نیست	۷۳	۱۷	بنجم دوک	بنجم آواز دوک
″	۸	دام لطف	ودام لطف	۷۸	۶	آن نیست که حق	آن آنست که خود را که حق
۴۳	۱۰	حق تعالی	وگفت حق تعالی	۷۹	۲	آفتاب است	افتادن
۴۵	۱۵	نگردد	گردد	۸۰	۱۳	می‌طلبیه	می‌طلبد
۵۲	۱۰	جفای او	وفای او	″	″	ترسانیده‌ام	نرسانیده‌ام
۵۷	۱	متابعت	مبالغت	۸۱	۱۹	قراه	قراة
″	۴	ولے	دسے	۸۲	۸	مالک	مالک الملک
۵۸	حاشیه	کردن	کردند	۸۳	۸	دعوه	دعوت

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۲۴	۹	جامہ	خامۂ تو	۱۰۹	۱	خبیر	خیر
۱۳۱	۱۰	غایتی فی کل	غایتی فی کل سعی وملجای وملاذی	〃	۲	〃	〃
۱۳۵	۸	خودہا	خودگرد درہا	۱۸۰	۳	از اہل تحقیق تا سبحانہ مائل	۰
۱۴۴	۱۵	تفضیل	تفصیل	〃	۲۰	نسبت	بسبب
۱۴۷	۱۶	آدہم	آدم	〃	۱۰	کفش	نعل کفش
۱۵۴	۲	تجلیات مغنوے	تجلیات نوری می بینید و آن گز	۱۸۴	۳	بجز آسان	بجز اسان
۱۶۰	۱۴	نمت	نمست	۱۸۹	۵	اگر	اکثر
۱۶۳	۱۸	مجتبی	محمد مجتبی	۱۹۰	۱۱	متجمل	تجمل
۱۷۰	۱۸	مقصد	مقتصد	〃	۱۵	خاطر	ظاہر
۱۷۱	۱۶	قیومت	قیومیت		۱۵	کیفیت	بکیفیت
۱۷۳	۱۹	بمقصود است	بمقصود است جز این نسبت	۱۹۳	۷	حال	حال او
۱۷۴	۸	کجائی	گنجائی	〃	۱۰	بہرحال	بہرحال ترقی
〃	۱۷	خصائف اوقات المرضیۃ	خصائص النعوت المرضیۃ	۱۹۵	۹	درخدمت	وخدمت
۱۷۸	۹	تجمع	ان تجمع	۱۹۶	۱۲	ثم الامثل فالامثل	ثم الامثل
	۱۴	اخوانے	خوانے	۰	۰	۰	فالامثل

صحت‌نامه مقالات الصوفیه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸۴	۵	گذارم	گذاردم	۱۰۶	۶	ابواسحاق	ابواسحاق شهریار
۸۵	۱۱	یُحِبُّونَه	یُحِبُّونَه	۱۱۰	۹	ابوتبها	ابونها
۸۹	۱۶	عوی	دعوی	〃	۱۲	ایشان را	دل ترا
〃	۱۹	دعوه‌ها	دعوبها	۱۱۱	۵	بشناسم	نشناسم
۹۱	۱۷	الصایع	الصایغ	۱۱۴	۱	قوت	فوت
۹۲	۲	ننک است	تنگ است	۱۱۵	۹	جمعیت	جمعیت همت
۹۳	۴	ناساحته	ناشناخته	۱۱۶	۱۳	از محبت	از محبت از محبت
〃	۱۷	برزبان	زبان	〃	۱۴	ثواب	ثواب او
۹۴	۱۰	اقرار	اسرار	〃	۱۷	تفویض صفت	تفویض صفت موحدان
۹۵	۱۰	گَلّ	کَلّ	۱۱۷	۱	باوسط	اوسط
۹۶	۵	بردبگیری	بردیگری	۱۱۸	۹	میسگونید	میگویند بشتاب
۹۸	۸	گدازنده	گدازنده	〃	۱۵	بسیط	بسط
〃	۱۱	مزه	فژه	ترک حاشیه	〃	سهر	بر
۹۹	۲	میسوزد	میسوزد و باقی نزد	۱۱۹	۱	سرشیر	برشیر
۱۰۰	۱۴	گمر	کمر	۱۲۱	۷	خاصا	خالصاً لله

او گفت توکل صفت انبیا بوده است و تسلیم صفت ابراهیم علیه السلام و تفویض

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۹۷	۱۹	تعیر	بغیر	۲۱۸	۷	فراقست	فرقست
۱۹۹	۱	ہوز	ہنوز	۲۲۲	۹	موجہ	موجب
"	۱۳	بصاحت	بصاحب	۲۲۳	۱۷	ہمیہ	ہیمہ
۲۰۰	۱۶	جبلہ	چلہ	۲۲۴	۱۵	اسمائۃ	اسمائیہ
۲۰۲	۳	انجداب	انجذاب	"	۱۶	ممکن نیست	ممکن نیست معاشرہ بہمت تیز ممکن نیست
"	۸	مجنتی	مجبتی	۲۲۵	۱۶	براند فارغ	براند فاع
۲۰۵	۱۸	تبصفہ	تبصفیہ	۲۲۸	۱۱	قاب	قباب
۲۰۶	۸	مستی	حسینی	۲۳۰	۱۴	قلق	تعلق
۲۰۹	۱۴	سدبان مساد رشترق	سدبان عامہ نبودند	"	۱۷	اوسکم	اوصیکم
۲۱۰	۱۸	فرمود	فرود	۲۳۱	۲۷	در بغداد	چون در بغداد
۲۱۲	۱۲	تل	بل	"	۱۱	انس	پس
۲	۱۰	ہرچہ	ہمت	"	۱۷	باتہ	بآتیہ
"	۱۷	نخنست	نجست	"	۱۳	ہنور	ہنوز